

НАШРІЄ ТИМІЗ
ХАЗИНАСИДАН

ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН

А. С. ПУШКИН

2016/124
6850

НАШРИЁТИМИЗ ХАЗИНАСИДАН

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
Тошкент – 2016

А. С. ПУШКИН

ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН

Шеърый роман

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
Тошкент - 2016.

УЎК 821.161.1 - 1
КБК 84(2Рос=Рус)1
П96

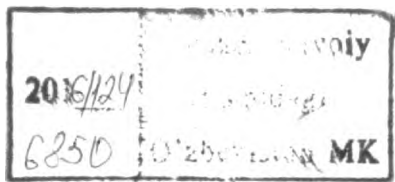
Рус тилидан

Рус тилидан
Ойбек таржимаси

Пушкин

Евгений Онегин: шеъррий роман. / Пушкин. – Тошкент: Гафур Гулом номидаги нашриёт-мағбаа ижодий уйи, 2016. – 204 б.

Ўз вақтида “Рус шеърятининг қуёши” деб ном олган Пушкин насрда ҳам, назмда ҳам самарали ижод қилган буюк сиймодир. У янги рус адабиётининг асосчиларидан бири сифатида рус маданияти тарихида чуқур из қолдирди. Қўлингизда рус шоири Пушкиннинг “Евгений Онегин” шеъррий романи Ойбек томонидан ўзбек тилига ўгирилган. Ушбу асар маънавиятингизни бойитади, деган умиддамиз.

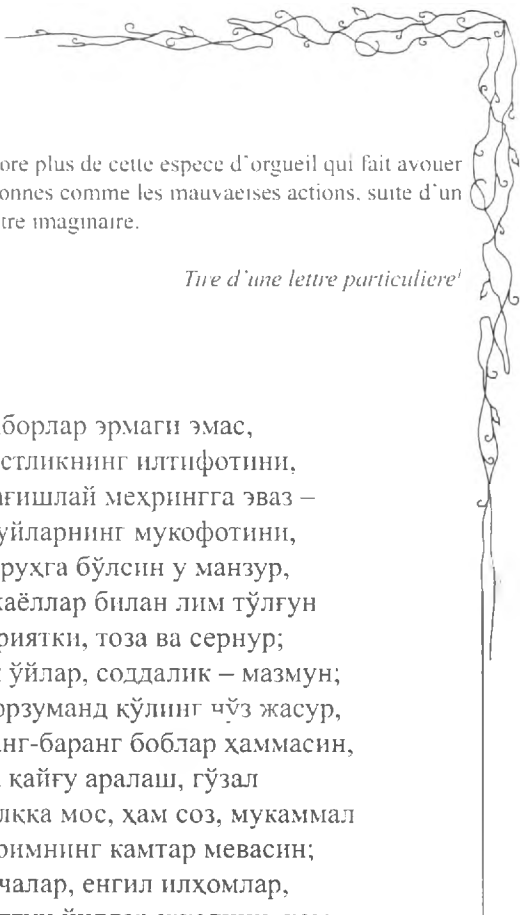
УЎК 821.161.1
КБК 84(2Рос=Рус)1

гулом

ISBN 978-9943-03-715-1

© Гафур Гулом номидаги
нашриёт-мағбаа ижодий
уйи, 2016

Таавон акти

Petri de vanite il avait encore plus de cette espece d'orgueil qui fait avouer avec la meme idifference les bonnes comme les mauvaeises actions. suite d'un sentiment de superiorite. peutetre imaginaire.

Tive d'une lettre particuliere¹

Ниятим: киборлар эрмаги эмас,
Кадрлаб дўстликнинг илтифотини,
Истадим бағишлай меҳрингга эваз –
Муносиб куйларнинг мукофотини,
Токи гўзал рухга бўлсин у манзур,
Мукаддас хаёллар билан лим тўлғун
Тирик шеъриятки, тоза ва сернур;
Унга юксак ўйлар, соддалик – мазмун;
Хўб энди, орзуманд кўлинг чўз жасур,
Қабул эт ранг-баранг боблар ҳаммасин,
Бу кулги ва қайғу аралаш, гўзал
Ҳам ўзи халққа мос, ҳам соз, мукамал
Ҳангамаларимнинг камтар мевасин;
Уйқусиз кечалар, енгил илҳомлар,
Думбул, сўлғун йиллар ижодини, ҳам
Юракнинг дардини қабул эт бу дам².

БИРИНЧИ БОБ

Ҳам яшашга ошиқади, ҳам хис этишга шошади

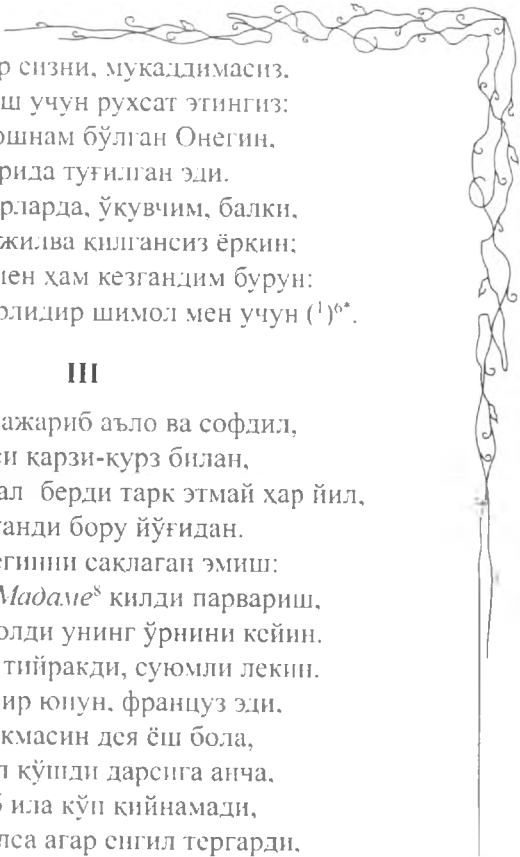
К. Вяземский

I

«Такводор, кондапараст амаким
Бўларқан касалга чинакам дучор,
Ўзин иззатлашни у кўрди лозим,
Бундан соз тадбирни топмоққа ночор.
Унинг бу килиғи бошкага ибрат:
Лекин, парвардигор, бу кандай захмат
Бемор киши билан кундуз ҳам, тун ҳам
Ўлтириш, силжимаи ундан бир кадам!
Шу қадар тубанлик, маккорликки бу:
Ўлимтик кишини сен овунтирсанг,
Тўшак-ёстиғини тузатиб турсанг,
Дори-дармон берсанг босиб ғам-қайғу,
Ва яна хўрсиниб ўйласанг шу он:
Қачон сенинг жонинг қабз этар шайтон!»

II

Шундай ўйлар эди ёп-ёш шумтака
Почтовойда чангда ошиб дала, кир.
Зевснинг⁴ илоҳий продаси-ла,
Бутун ақрабога у ворис ҳозир.—
Людмила, Русланнинг⁵ дўсту ёрони!
Меним романимнинг шу қаҳрамони

Билан ҳозир сизни, муқаддимасиз.
Таништириш учун руҳсат этингиз:
Танти бир ошнам бўлган Онегин,
Нева бўйларида туғилган эди.
Сиз ҳам у ерларда, ўқувчим, балки,
Туғилган ё жилва қилгансиз ёркин;
У ерларда мен ҳам кезгандим бурун:
Лекин зарарлидир шимол мен учун ⁽¹⁾*.

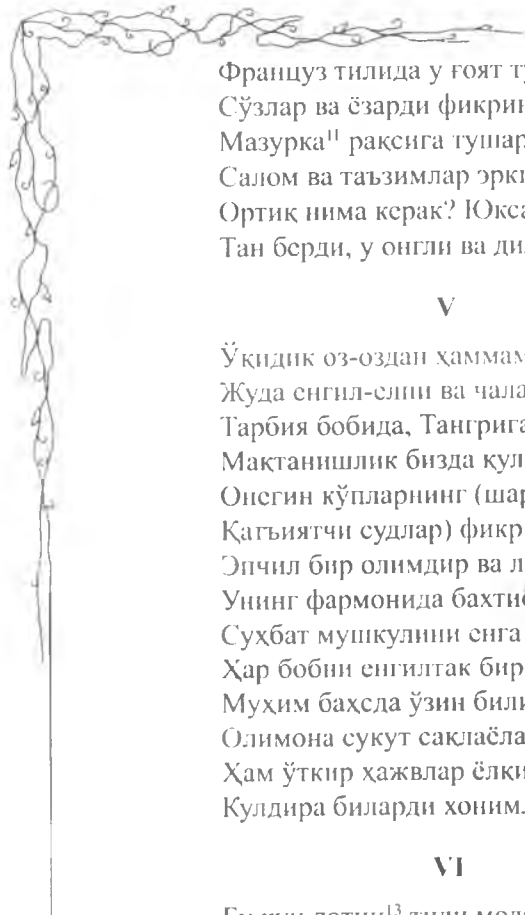
III

Хизматин бажариб аъло ва софдил,
Яшади отаси қарзи-қурз билан,
Уч дафъа бал берди тарк этмай ҳар йил,
Охир ажраганди бору йўғидан.
Тақдир Онегинни саклаган эмиш:
Аввал уни *Мадам*⁸ қилди парвариш,
*Монсиуър*⁹ олди унинг ўрнини кейин.
Гўдак шўх, тийракди, суюмли лекин.
Монсиуър бир юнун, француз эди.
Ҳеч азоб чекмасин дея ёш бола,
Ҳазил-хузул қўшди дарсига анча.
Ахлоқ-одоб ила қўп кийнамади,
Шўхлик қилса агар сизгил тергарди.
Томоша-чун Ёзги боққа элтарди.

IV

Келгач Онегиннинг исёнчи, қизгин
Ўнгитчалик даври ва тилак-армон,
Нозик дард чекишлар даври, камтарин
Монсиуър ни қувдилар бу хонадондан.
Энди Онегиним озоддир мана;
Сочлари қирқилган сўнгги модада;
Лондон *дандей*¹⁰ сидай кийинган ғоят; ⁽²⁾
Киборлар оламин кўрди, ниҳоят.

* Қавс ичидаги рақамлар – Пушкин изоҳлари.

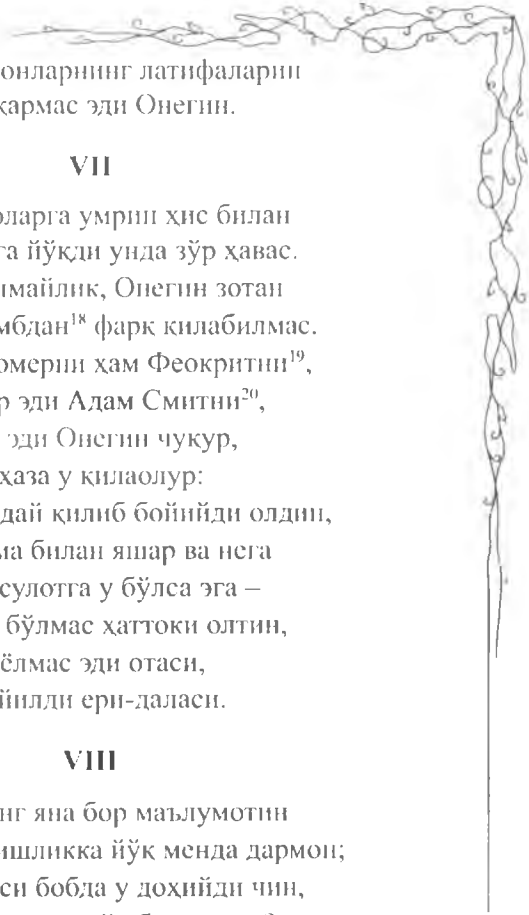
Француз тилида у ғоят тузук
Сўзлар ва ёзарди фикрини равон:
Мазурка¹¹ раксига тушарди осон.
Салом ва таъзимлар эркин ҳам назик:
Ортиқ нима керак? Юксак донра
Тан берди, у онгли ва дилбар, дея.

V

Ўқидик оз-оздан ҳаммамиз бир кур,
Жуда енгил-елин ва чала-чулпа,
Тарбия бобида, Тангрига шукур,
Мақтанишлик бизда кулайдир жуда.
Онегин кўпларнинг (шартга ҳал қилган,
Қағъиятчи судлар) фикрича чиндан
Эпчил бир олимдир ва лекин педаант.¹²
Унинг фармонида бахтиёр талант:
Сухбат мушкулени енга олади,
Ҳар бобни енгилтак бир чўкиб ўтиб
Мухим баҳсла ўзин билимдон гутиб,
Олимона сукут саклаёлади;
Ҳам ўткир ҳажвлар ёлкени билан
Кулдира биларди хонимларни шан.

VI

Бу кун лотин¹³ тили модадан чиқмиш:
Сизга ҳақиқатин айтсам, Онегин
Баъзи эпиграфлар маъносин ечиш,
Мактуб охирига бир *Vale*¹⁴ сўзин
Ёзишга, Ювинал¹⁵ ҳақида бирор
Гап учун етарли лотинча билар.
Яна бир-икки шеър 'Энеидадан¹⁶
Чала-чагтингина ёдида қолган.
Дунёнинг саргузашт тарихин узок
Ўтмиш даврларнинг ботиб қангига,
Гимиреклаш учун йўқ ҳавас сира:
Ва лекин Ромулдан¹⁷ бошлаб то шу чок

Кечган замонларнинг латифаларин
Эсидан чиқармас эди Онегин.

VII

Поэтик садоларга умрин ҳис билан
Бағишлаганга йўқди унда зўр ҳавас.
Қанча уринмайлик, Онегин зотан
Хорейни ямбдан¹⁸ фарқ қилабилмас.
Койирди Гомерни ҳам Феокритни¹⁹,
Аммо, ўқир эди Адам Смитни²⁰,
Иктисодчи эди Онегин чуқур,
Яъни мулоҳаза у қилаолур:
Давлат қандай қилиб бойийди олдин,
Сўнгра нима билан яшар ва нега
Оддий маҳсулотга у бўлса эга –
Унга керак бўлмас ҳаттоки олтин,
Буни англаёлмас эди отаси,
Гаровга қўйилди ери-даласи.

VIII

Евгенийнинг яна бор маълумотин
Айтиб беришликка йўқ менда дармон;
Лекин, қайси бобда у дохийди чин,
Ва қайси илмда у зўр билимдон?
Ёшлигидан бери Онегин учун
Ҳам емак, ҳам азоб, ҳам ором, ҳар кун
Унинг қайғу-ҳасрат аралаш, хаста
Танбал ҳаётини тўлдирган нарса –
Муҳаббат, эҳтирос илмидир бироқ.
Бу ҳисни этмишди Назон²¹ тараинум,
Шунинг-чун кўрганди у жазо, зулим;
Молдавия чўли пчида, узок –
Қувилиб ўз юрти Италиядан,
Исеёнкор ва порлоқ умрин тугатган.

IX

.....
.....
.....

X

Кўи барвакт ўрганди риё хунарин.
Умидни яширар. рашкни яширар,
Қайғули кўринар. кўзлари ғамгин,
Ҳам алдар. ҳам аврар. ҳам инонтирар,
Гоҳ мағрур кўринар, гоҳ итоаткор.
Ўйчан ё паршон бўлишга тайёр!
Дам қандай паршон сукутга чўқар;
Дам қандай оташин бир нотик бўлар,
Ишқий мактубларда у қандай қайдсиз!
Бирига берилиб ва севиб бирин,
Қандай унутишни биларди ўзин!
Боқини қандай тез, нозик ва тамиз,
Уятчан ва жасур, лекин баъзи чок
Хоҳласа кўз ёшин оқизар порлок.

XI

У қандай ўзгача кўриниб, ҳазил
Ила маъсумликни ҳайратга солар,
Дарҳол маъюслашиб. кўрқитиб енгил,
Ёқимли хушомад билан овутар:
Илишга устадир ихлос лаҳзасини.
Қизлик ифқатининг мулоҳазасин –
Ақл-у эҳтирос-ла енгил, у охир –
Хоҳ-нохоҳ илтифот кутмокка моҳир.
Ёлвориш, эътироф талаб қилишни,
Қалбнинг илк садосин тинглашни зимдан,
Ёр кетидан чопиб, ногоҳ у билан
Маҳфий учрашувни, қўлга илишни
Биларди... сўнг, ёр-ла ёлғиз, бир пастда –
Хилватда сабоқлар бермокка уста.

XII

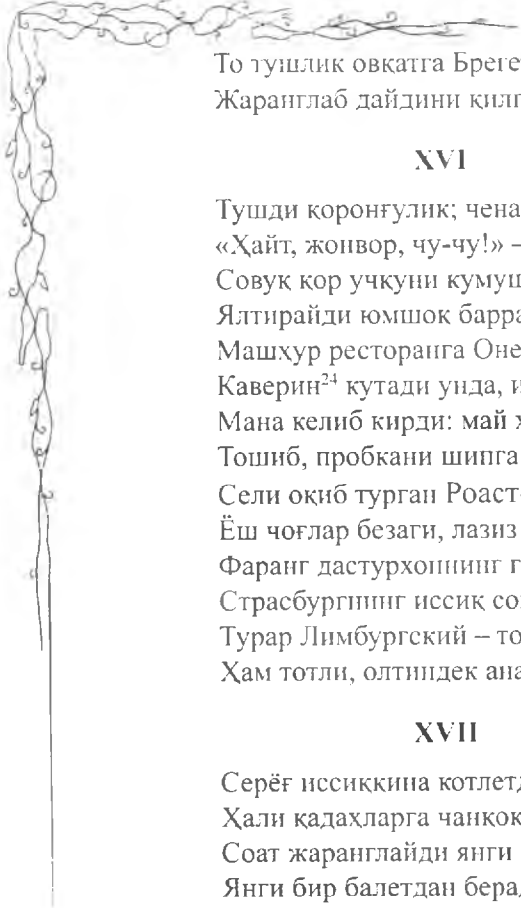
Донғи чиккан тинноз хотинлар қалбин
Уйнатишга қандай ўрганди эрта!
Истаса агар у ўз ракибларин
Бутун йўқотишни, у шундай пайтда
О, қандай заҳар тил билан узарди!
Қандай тузоқларни у хозирларди!
Бахтлиман, деб юрган эрлар, сиз лекин
Юрдингиз у билан дўст бўлишиб чин...
Айер эр ҳам иззат қиларди ростдан,
Фобласнинг²² қадимий талабаси-да,
Ҳаммадан ишончин узган кекса-да,
Харвакт ўзидан ҳамда овқатдан,
Хотинидан рози бўлган улуғвор
Алдаган эрлар ҳам унга лутфкор.

XIII, XIV

.....
.....
.....

XV

Ҳали у ётоқдан турмаган экан:
Унга келтиришар бирқанча мактуб,
Нима гап? Таклифми? Шу кечга чиндан
Учта хонадонга бориши матлуб.
Бир ерда бал, бирида гўдак байрами,
Қаерга югурар арзандам ҳали?
Кимдан бошлайди у? Локин барибир
Ҳаммасин удалаш эмасдир оғир.
Хозир эрталабки кийимида ул.
Бошига кийган у кенг бир боливар²³, (1)
Онегин гердайиб боради булвар
Кенг майдон, у ерда кезади буткул,

То тушлик овкатга Брегет-соат
Жаранглаб дайдини қилгунча даъват.

XVI

Тушди коронғулик; ченага минар,
«Ҳайт, жонвор, чу-чу!» – учар кичкирик.
Совук кор учқуни кумушин сепар,
Ялтирайди юмшок барра ёқалик.
Машҳур ресторанга Онегин чопар,
Каверин²⁴ кутади унда, ишонар.
Мана келиб кирди: май ҳам шишадан
Тошиб, пробкани шипга отар шан.
Сели оқиб турган Роаст-бееф²⁵ бунда,
Ёш чоғлар безаги, лазиз таомлар,
Фаранг дастурхоннинг гули саломлар.
Страсбургнинг иссиқ сомсаси шунда,
Турар Лимбургский – тоза, хуш, пишлок,
Ҳам тотли, олтиндек ананасга бок!

XVII

Серёғ иссиқкина котлетдан кейин
Ҳали қадахларга чанқокди лаблар,
Соат жаранглайди янги бир ўйин,
Янги бир балетдан беради хабар.
Театрнинг ёвуз қонуншуноси,
Саҳна орқасининг фахрий аъзоси,
Ғоят жозибали актрисаларга
Шамолдай қарорсиз, топинган банда –
Онегин тез учар театр сари,
Бу ерда ҳар киши яйраган, эркин,
Балет-ракс авжларин олқишлар, кейин
Иззалаб Федрани, Клеопатрани
Моинани²⁶ ҳар ким қилади даъват,
Унигина ҳамма эшитсин фақат.

XVIII

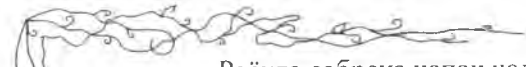
Эй сехрли диёр! Ўтмин замонда
У ерда журъатли ҳажвда устоз,
Эрк дўсти Фонвизин²⁷ сурди дабдаба,
Ва унда Княжин²⁸, маълум тақлидбоз.
У ерда Озеров²⁹ халқ кўзёшларин,
Гулдурос олқишлар ва кутлашларин
Семёнова³⁰ билан бўлишди иннок.
Корнелнинг³¹ азамат даҳосини бир чок
У ерда Катенин³² тиргизган эди.
Заҳар Шаховский³³ чикарди яна
Комедиялардан суронли гала.
Унда Дилло³⁴ шуҳрат тожини кийди;
У ерда, театр тин кўлкасида .
Меним ёш чоғларим кечди бир сира.

XIX

Менинг париларим! Билай, кайдасиз?
Тинглангизлар меним ёниқ фарёдим:
Яна ўшамисиз? Ё бошқа кўп киз
Сизнинг ўрнингизни босгандур, балким?
Яна тинглайманми куйингиз андак?
Рус Терпсихори³⁵ бажарган юксак
Рухли рақсларни кўрармиканман?
Ё ғамли нигоҳим ошинолардан
Мароксиз саҳнада тополмас бирини?
Ёки мен бегона ҳаётга томон
Ўксинган лорнетни³⁶ тутаман ҳайрон?
Ўйинга бепарво бир томошабин
Сингари бурчакда эснаб ўтирай,
Ва ўтган дамларни эсгами олай?

XX

Театр лик тўла; ложалар порлар;
Партерлар, курсилар – бари қайнайди,

Раёкда сабрсиз чапак чалишар,
Юксалиб юкори парда гурлайди.
Мухташам ва энгил, ҳавойи-майин,
Камоннинг сеҳркор ёйига толғин
Истомина³⁷ турар гўзал, нодира,
Раққос парилар-ла чизиб доира,
Полга тегар унинг битта оёғи,
Иккинчи оёқ-ла аста айланар,
Нақ Эол³⁸ лабидан учгандек бир пар,
Сўнг бирдан сакрайди, бирдан учад;
Гоҳ қаддин бурайди, гоҳ тик туради,
Латиф оёқларни тез-тез уради.

XXI

Ҳамма чапак чалар. Онегин кирар.
Курсилар оралаб босар илгари.
Кўш лорнетни тутиб, кўзини тикар
Бегона хонимлар ложаси сари.
Ҳамма ярусларга отди бир қараш,
Ҳаммани кўрди у: чехралар, уст-бош
Жихатдан унинг кўп диққати ошди.
Бош эгиб эркаклар билан сўрашди.
Сўнгра, қараб турди саҳнага андак,
Унинг боқишлари эди паришон.
Орқага қайтаркан эснади бир он,
Ва деди: «Ҳаммасин янгилаш» керак;
Балетга шунча вақт сабр этиб тўздим,
Лекин, Дидлодан ҳам ниҳоят бездим. (⁴)

XXII

Севги Тангрилари, жинлар, илонлар
Ўйнашар, сакрашар ҳали саҳнада;
Чарчаган лакйлар ухлаб ётишар
Пўстинга ўралиб тиш остонада.
Ҳали тўхтамаган кезиш, типирлаш,
Тупуриш, йўталиш, чапак, пикирлаш.

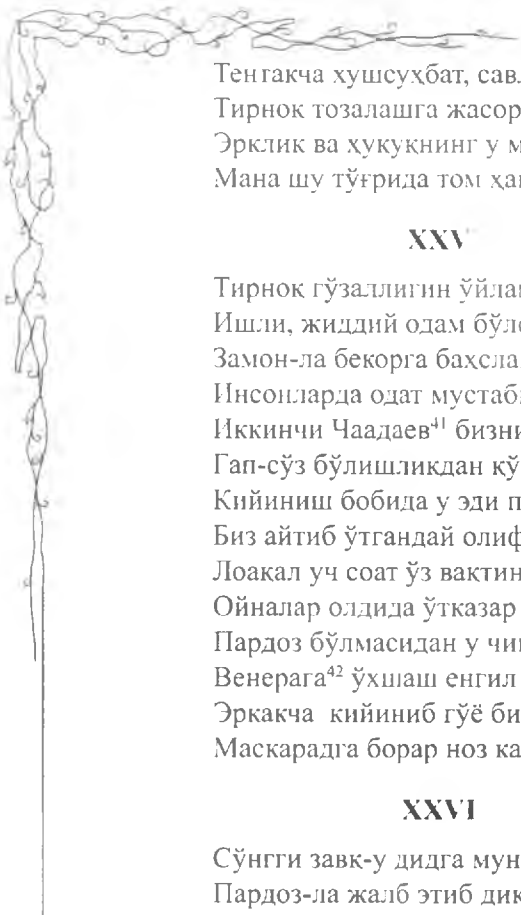
Ичкари, ташкари хали чароғон.
Фонарлар ҳар ерда нур сочар хандон.
Совукдан отлар ҳам уринар хали,
Эгар, жабдуклардан безган, чарчаган.
Кучерлар гулҳанни ўраб қуршаган,
Сўкар жанобларни кафт ишкаб бари:
Бизнинг Онегин ҳам чиқиб қолади,
Уйга, кийингали у йўл олади.

XXIII

Танҳо бир бўлманинг мен тасвирини
Чизаоламанми тўғри ва чевар,
Бу ерда моданинг ўрнак шогирди
Кийинар, ечинар ва пардоз этар?
Резаворчи Лондон бўш хавас-орзу
Учун не молларни ишлаб сотса-ю,
Болтик денгизида кўширган тўлкин
Бизга на келтирса ёғоч, мой учун...
Фойдали бир хунар, санъат деб билса
Парижда очкўз завк нимани бир кун,
Энг янги сафо, ноз ва зийнат учун,
Эрмак, шўхлик учун ихтиро қилса,
Шуларнинг ҳаммаси ўн саккиз ёшли
Файласуф уйини безарди яхши.

XXIV

Истамбул қахрабо трубкалари,
Столда бронза, чинни калашир,
Нозик ҳиснинг орзу ва нашъалари
Биллур шишаларнинг ичида атир;
Тароклар, пўлатдан кўп аррачалар,
Тўп-тўғри ва эгри ҳар хил қаччилар,
Чўткалар ўттиз хил, баъзиси тишга,
Баъзиси тирнокни тоза қилишга.
Руссо³⁹ (мен бу гапни кистириб ўтай),
Англаёлмагани ёнида доим

Тенгакча хушсухбат, савлатли Грим⁴⁰
Тирнок тозалашга жасорат қилгай (5).
Эрклик ва ҳуқуқнинг у мудафиййи,
Мана шу тўғрида том ҳақсиз эди.

XXV

Тирнок гўзаллигин ўйламок мумкин,
Ишли, жиддий одам бўлсанг-да доим!
Замон-ла бекорга баҳслашмок нечун?
Инсонларда одат мустабид ҳоким.
Иккинчи Чаадаев⁴¹ бизнинг Онегин,
Гап-сўз бўлишлиқдан кўркар эди чин.
Кийиниш бобида у эди педант,
Биз айтиб ўтгандай олифта-франт.
Лоакал уч соат ўз вақтини у,
Ойналар олдида ўтказар эди.
Пардоз бўлмасидан у чиқар эди,
Венерага⁴² ўхшаш енгил ва сулув:
Эркакча кийиниб гўё бир парий
Маскарадга борар ноз карашмали.

XXVI

Сўнгги завқ-у дидга муносиб кийим,
Пардоз-ла жалб этиб диккатингизни,
Онегин беагагин ёза билардим,
Билимдонларга ҳам мен ганлаб сўзни.
Жасорат бўларди, албатта, бу ҳам,
Уни тавсифламок, зотан, вазифам,
Нетайин, панталон, фрак ва жилет,
Булар рус тилида йўқ, бу сўзлар чет;
Буни кўриб, айбим қиламан иқрор,
Ажнабий сўзлар-ла азалдан меним
Камбағал сўзлим бу билан балким,
Бир курок сингари товланмас бекор,
Гарчи эски вақтда анжумани дониш⁴³
Чиқарган луғат-ла бўлсам-да таниш.

XXVII

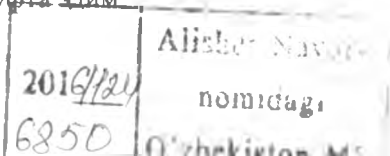
Бизнинг мавзуйимиз хозир бу эмас,
Яхшиси бал сари ошиқайлик биз.
Битта каретани⁴⁴ киралаб бирпас –
Базмга Онегин жўнаб кетди тез.
Қоронғи уйларнинг олдида ёнар,
Уйқули кўчани тўлдирган қатор
Кареталарнинг кўш, шод фонарлари:
Майин нур сочилар суюк зар каби.
Қорларга чизилар шуъладан ёйлар
Атрофда юлдуздай кўп майда чироғ,
Порлайди муҳташам катта уй шу чоғ;
Яхлит ойналарда кўлкалар кезар:
Бу – хонимлар, сатанг эркаклар шакли,
Кўринар ва зумда йўқолар акси.

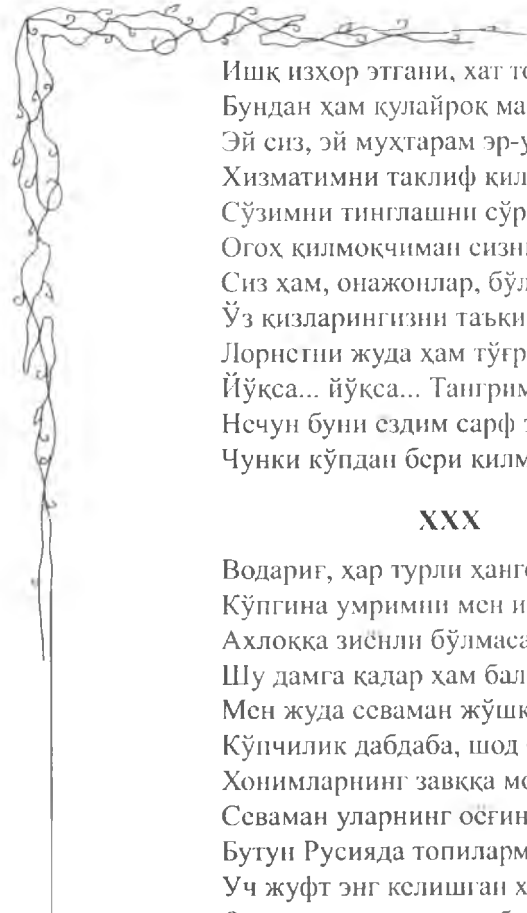
XXVIII

Бизнинг қаҳрамон ҳам етиб келди, бок,
Швецар ёнидан ўтди ўқ каби,
Мармар зиналардан чиқди учарок,
Тузатди қўллари билан сочини,
Кирди ичкарига. Залда халқ тўлган,
Мусика ҳам энди гуруллаб толган.
Халқ бутун банд эди мазурка ила
Ҳамма ёқда шовқин, уйлар лик тўла.
Сувори зобитнинг⁴⁵ шпори жаранг;
Сўлим хонимларнинг оёқчалари
Учади; сеҳрли изларнинг зори –
Ёлқинли қарашлар учар оташранг.
Танноз хотинларнинг рашк имоларини
Қоплайди созларнинг наъраси вазмин.

XXIX

Нашъанинг, тилакнинг ўтган замони
Балларга ишқибоз, ошуфта эдим

Ишк изхор этгани, хат тошширгани
Бундан ҳам қулайроқ макон йўк, балким,
Эй сиз, эй мухтарам эр-у хотинлар!
Хизматимни таклиф қилай бир қадар;
Сўзимни тинглашни сўрайман сиздан.
Огоҳ қилмоқчиман сизни бир сўздан:
Сиз ҳам, онажонлар, бўлинг эҳтиёт,
Ўз қизларингизни таъкиб этингиз:
Лорнетни жуда ҳам тўғри тутингиз.
Йўкса... йўкса... Тангрим сақласин, уят!
Нечун буни ездим сарф этиб сиёҳ,
Чунки кўпдан бери қилмайман гуноҳ.

XXX

Водариг, ҳар турли хангома учун
Кўпгина умримни мен исроф этдим!
Ахлоққа зиёни бўлмаса шу кун,
Шу дамга қадар ҳам бални севардим.
Мен жуда севаман жўшқин ешликни,
Кўпчилик дабдаба, шод бўлишликни,
Хонимларнинг завққа монанд безагин;
Севаман уларнинг оёғин, лекин:
Бутун Русияда топилармиқан
Уч жуфт энг келишган хогин оёғи?
Оҳ, унутолмадим, қалбимда доғи,
Бир жуфт оёқчани!.. Маҳзун, совинган,
Ҳали ҳам эслайман; тушимда ҳагто,
Қалбимни қилади улар безовта.

XXXI

Сен қачон, қасрда, қай чўлда бутун
Эздан чиқарасен уларни, тентак?
Оҳ, латиф оёқлар! Қайдасиз буқун?
Қасрда босасиз баҳорги чечак?
Шарқнинг сафосида сиз эркаланган,
Шимолнинг қайғули қорида, лутфан,

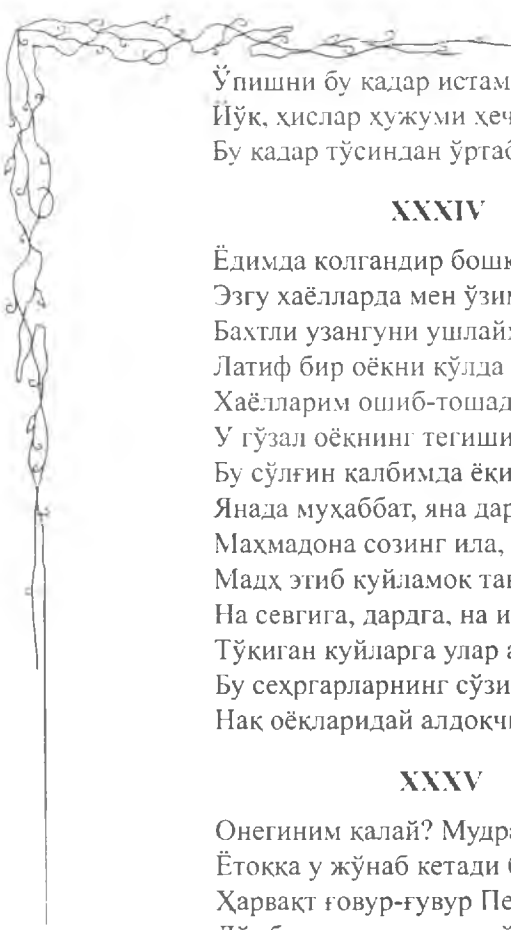
Қолдирмай кетгансиз биронта ҳам из.
Чунки сиз у ерда жондан севдингиз
Юмшоқ гиламларнинг майин бўсасин,
Сиз учун бир маҳал, ахир, унутдим,
Шухрат, шон орзусин, туғишган юртим,
Тутқинда яшашнинг қайғу-жафосин?
Иўқолди ёшликнинг бахти ҳам эсиз,
Бамисли майсада енгил изингиз.

XXXII

Диананинг¹⁶ кўкси ва Флоранинг⁴⁷
Яноқлари латиф, севикли дўстлар!
Лекин, меним учун Терпсихоранинг
Оёғи, негадур, латифрок, дилбар.
Бебаҳо мукофот ваъда этар у
Ҳамиша кўзларга, пардозли сулув –
Аёл юрагимда орзу ва армон
Гирдобин чайқатар эласам ҳар он.
Севамен оёғин, дўстим Эльвина⁴⁸,
Столлар остига ташласам назар.
Қиш фасли каминда⁴⁹ исинсак агар,
Заллар паркетининг ойнасида ҳам,
Денгиз қоясининг панасида ҳам...

XXXIII

Қасирғали денгиз ёдимда ҳали:
Унинг оёғига йикилиш учун,
Кетма-кет югурган тўлқинлар сари
Бокиб хўб қизгонган эдим мен у кун!
Истардим у чоқда тўлқинлар ила
Азиз оёқларга лабларим тегса!
Иўқ, ёшлик палламда, қон қайнаганда,
Дилимини ишқ ўти банд айлаганда,
Мен ҳеч қачон шундай бир азоб билан,
Жононларнинг гулдай юзин ё лабин,
Ёки меҳр тўла нафис кўкрагин

Ўпишни бу қадар истамаганман.
Йўқ, ҳислар ҳужуми ҳеч қачон мени
Бу қадар тўсиндан ўртаб эзмади.

XXXIV

Ёдимда қолгандир бошқа бир замон:
Эзгу ҳаёлларда мен ўзим баъзан
Бахтли узангуни ушлайман: бир он
Латиф бир оёқни қўлда сезаман.
Ҳаёлларим ошиб-тошади яна.
У гўзал оёқнинг тегишигина
Бу сўлғин қалбимда ёқиб қўяр қон.
Янада муҳаббат, яна дард-хижрон...
Маҳмадона созинг ила, етар, бас,
Мадҳ этиб қуйламок такабурларни:
На севгига, дардга, на илҳомларни
Тўкиган қуйларга улар арзимас;
Бу сеҳргарларнинг сўзи ва кўзи
Нақ оёқларидай алдоқчи ўзи.

XXXV

Онегиним қалай? Мудраб ва эснаб
Ётоққа у жўнаб кетади балдан;
Ҳарвақт ғовур-ғувур Петербург эса
Дўмбира товуши ила уйғонган.
Савдогар туради, ташувчи борар,
Извошчи биржаси томон югурар,
Шошади хурмали бир сутчи хотин,
Тонги қор ғирчиллар у юрган сайин.
Бошланди ёқимли тонгнинг сурони.
Дарчалар очилди. Қувурдан тутун
Юксалди ҳавога нақ мовий қуюн
Қоғоз қалпоқ кийган немис нонвойи
Худди ҳар қунгидай, кечикмай бир он,
Дўқон очиб, савдо қилади чаққон.

XXXVI

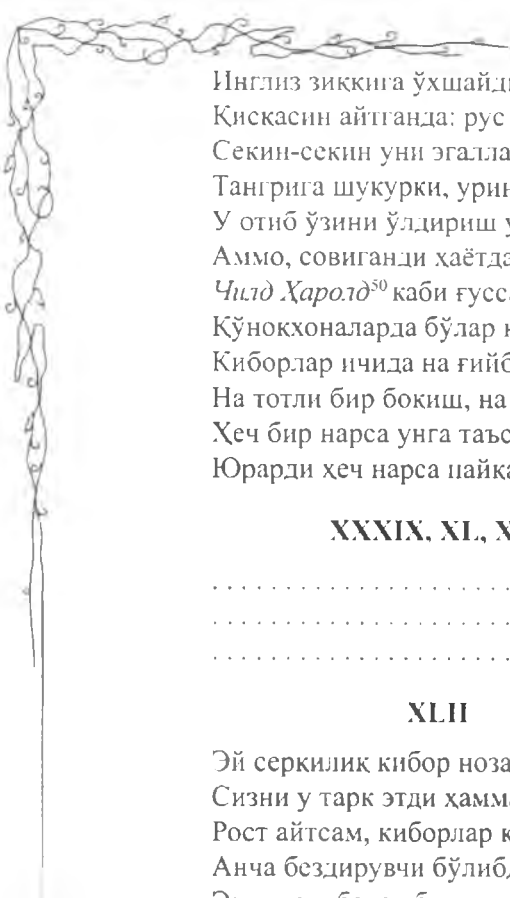
Балнинг шовқини-ла курган тинкаси,
Онегин учун тонг ярим тунгина.
У ўйин-кулги-ю, зийнат эркаси.
Ётади роҳатда ухлаб тинчгина.
Пешинда уйғонар, тонггача лекин
Бояги тартибда умр ўтар тағин.
Қандай ҳаёт дейсиз? Бир хил ва рангли,
Эртанги ҳаёти кечанинг айни.
Бахтиёр ва хурсанд эдимки лекин,
Эркин юриб умрин кўклам чоғида,
Порлоқ зафарларнинг кенг кучоғида,
Ҳар кунги завқ-сафо ичра Онегин?
Зиёфатлар ичра у эҳтиётсиз,
Соғломди: бу ҳаёт қолдирмади из?

XXXVII

Иўк: унинг ҳислари совиди эрта;
Зериктирди кибор ҳаёт шовқини;
Фикрини гўзаллар, жононлар қисқа
Замонгина машғул этганди уни;
Хиёнатлар уни чарчатиб қўйди.
Дўстлар, дўстликлардан жуда тез тўйди.
Яна ҳар кун лазиз таомлар ейиш,
Ҳар кун шампанский қониқиб ичиш,
Боши оғриб турган паллада яна
Рангдор, ингичка сўз ёғдириш ҳарён,—
Булардан зерикди, дили бўлди қон.
Гарчи у бўлса-да қизғин шумтака,
Кўнгли қолган эди унинг ҳар ишдан:
Ҳам жангдан, ҳам ўқдан ҳамда қиличдан.

XXXVIII

Онегин мубтало иллат сабабин
Қидириб топишнинг келгандир чоғи.

Инглиз зиккига ўхшайди, лекин
Кискасин айтганда: рус хафакони
Секин-секин уни эгаллаб олди.
Тангрига шукурки, уринмай колди
У отиб ўзини ўлдириш учун.
Аммо, совиганди хаётдан бутун.
*Чилд Харолд*⁵⁰ каби ғуссали, снник,
Кўнокхоналарда бўлар намоён.
Киборлар ичида на ғийбат, бўстон⁵¹,
На тотли бир бокиш, на бежо килик,
Хеч бир нарса унга таъсир этмасди,
Юрарди хеч нарса пайкамай асти.

XXXIX, XL, XLI

.....
.....
.....

XLII

Эй серкилик кибор нозанинлари
Сизни у тарк этди ҳаммадан бурун.
Рост айтсам, киборлар килиғи бари
Анча бездирувчи бўлибдир бугун.
Эхтимол, баъзи бир хоним бир кадар,
Бентомни ва Сейни⁵² изоҳлаёлар;
Лекин улар гапи-сўзи, умуман,
Беғубор эса-да, маҳрум маънодан.
Яна улар тагин шундай бегунох,
Ва шундай улуғвор, шундай донишманд.
Такводорлик билан юраклари банд,
Шунчалар субутли, зийрак ва огох,
Шундай номаҳрамдир уларга эркак,
Афтларини кўриб хун бўлар юрак. ⁽⁶⁾

XIII

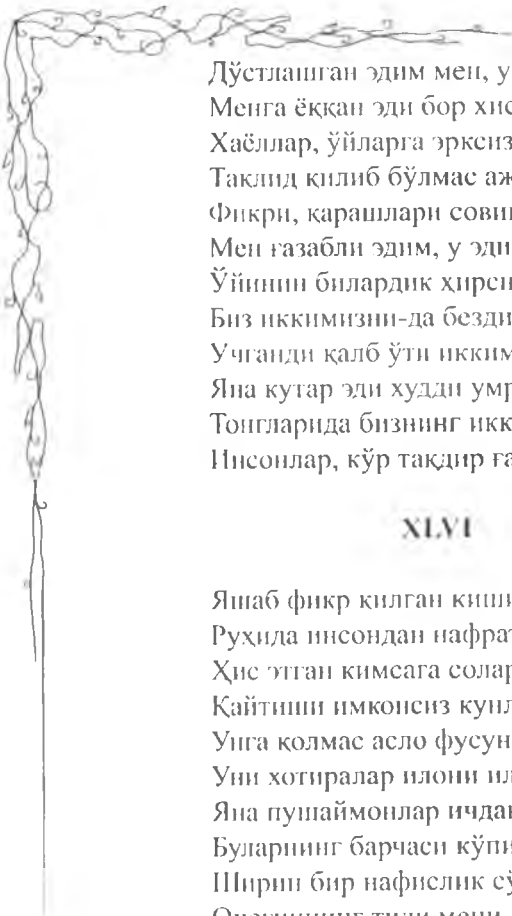
Петербургнинг кенг, тош кўчаларидан,
Кечки паллаларда учкур ва кўркам
Аравага тушиб кетувчи хурсанд,
Гўзал ёш хонимлар, ахир сизни ҳам
Бутун ташлаб кетди бизнинг Евгений;
Жўшқин завк-сафодан кочиб у энди
Уйига бутунлай камалиб қолди.
Зерикиб қўлингга каламни олди,
Ёзишни нстади: мушкул, зўр меҳнат
Кўнглини айнатди, эзди, каламдан
Ҳеч нима чиқмади; у шунинг билан
Қаламкаш аҳлига бўлмади улфат,
Мен бу касб ҳақида бир сўз демайман,
Чунки унга менинг ўзим мансубман.

XIV

Бескорчиликка у берилди яна,
Рухида бир бўшлиқ сезди кун сайин.
Катта гўзал ишга қилди ҳафсага –
Билим ортдиришга киришди қизғин.
Токчага калади жилд-жилд китоблар
Ўқиди, ўқиди; фойдасиз, бескор:
Берида дилгирлик, талваса, хато;
Берида виждон йўқ, берида маъно.
Ҳаммасида ҳар хил иримдан нишон.
Қадимгилик кадри эскиган жуда,
Янгилик ичида эски сафсата.
Китобларни ташлар хотинларсимон,
Чанг босган китоблар ётган токчага.
Торгади коп-қора калин пардача.

XV

Кибор ҳаётининг отиб эрмагин.
Беҳуда шовқиндан кочиб у каби

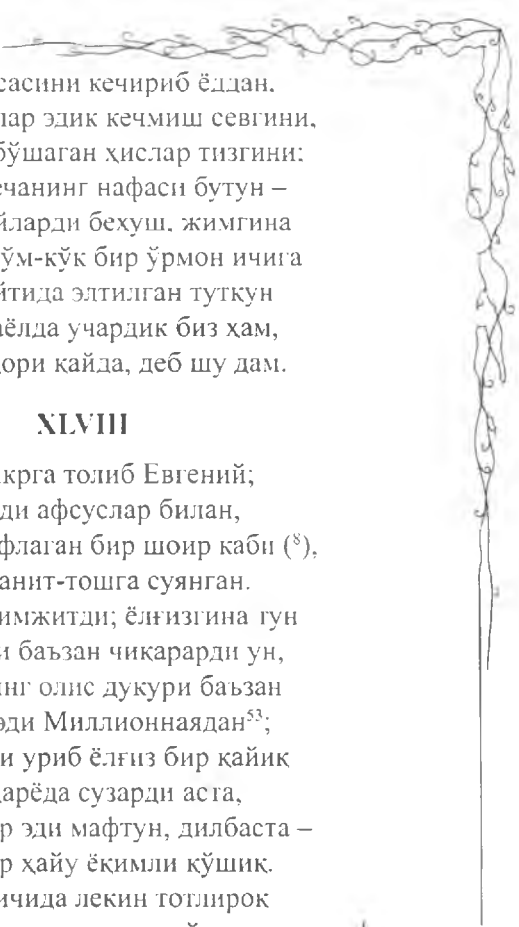
Дўстлашган эдим мен, у замон лекин
Менга ёққан эди бор хислатлари.
Хаёллар, ўйларга эркин садокат,
Таклид қилиб бўлмас ажиб бир сифат,
Фикри, карашлари совик ва кескин,
Мен ғазабли эдим, у эди ғамгин.
Ўйинин билардик ҳирешнинг иккимиз:
Биз иккимизни-да бездирган ҳаёт,
Учганди қалб ўти иккимизда бот.
Яна кутар эди худди умримиз
Тонгларида бизнинг иккимизни ҳам
Инсонлар, кўр тақдир ғазаби ҳар дам.

XLVI

Янаб фикр қилган киши ҳар замон
Руҳида инсондан нафрат эткуси.
Ҳис этган кимсага солар ҳаяжон
Қайтиши имконсиз кунлар шарпаси:
Унга қолмас асло фусун, жозиба,
Уни хотиралар илони ила,
Яна пушаймонлар ичдан кемирар.
Буларнинг барчаси кўпинча берар
Ширин бир нафислик сўзга, жумлага,
Онегиннинг тили мени даставвал
Саросима қилди; кейинча мен сал
Кўникдим ундаги таънали гапга,
Заҳар аралашган ҳазилга ҳам
Чидадим энг ўсал ҳажвига ҳар дам.

XLVII

Ёз фасли кўп чоқлар бирга эдик биз,
Неванинг устида кеча самоси (?)
Очилар тил-тиник, ёруғ ва чексиз,
Сувларнинг нашъали ўйноқ ойнаси
Тўлин оёи жамолин аке этмас экан,

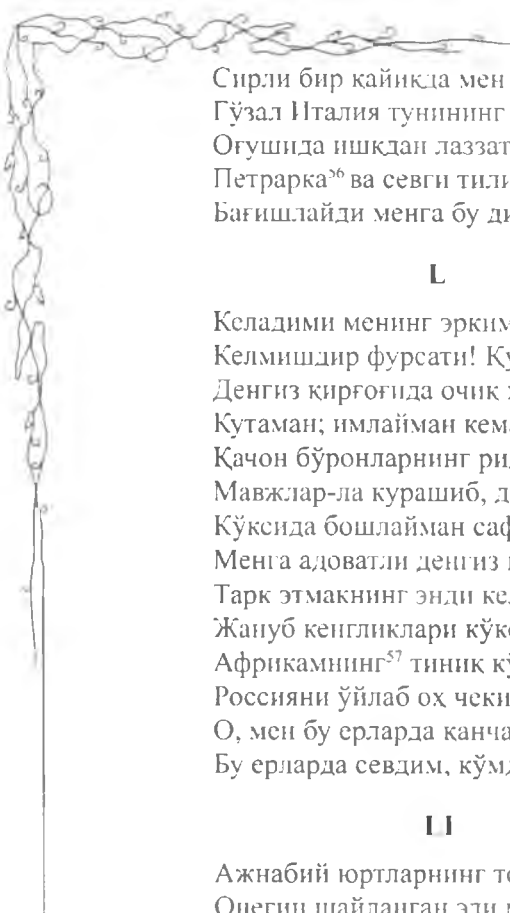
Ўтмиш киссасини кечириб ёлдан.
Биз жим эслар эдик кечмиш севгини.
Биз беғам, бўшаган ҳислар тизгини:
Бу сўлим кечанинг нафаси бутун –
Бизларни айларди беҳуш. жимгина
Қамоқдан қўм-қўк бир ўрмон ичига
Ухлаган пайтида элтилган тутқун
Сингари, хаёлда учардик биз ҳам,
Ёш умр баҳори қайда, деб шу дам.

XLVIII

Турарди фикрга толиб Евгений;
Руҳи тўла эди афсуслар билан,
Ўзин гавсифлаган бир шоир каби ⁽⁸⁾,
Сохилда гранит-тошга суянган.
Ҳаммаёк жимжитди; ёлғизгина гун
Посбонлари баъзан чиқарарди ун,
Извошчининг олис дуқури баъзан
Эшитилар эди Миллионнаядан⁵³;
Эшакларни уриб ёлғиз бир қайик
Мудраган дарёда сузарди аста,
Бизни қилар эди мафтун, дилбаста –
Узоқдан бир ҳайу ёқимли қўшиқ.
Тун базми ичида лекин тотлироқ
Торкватто⁵⁴ шеърининг куйлари ҳар чок!

XLIX

Адриатик денгизи тўлқинлари, ман, –
О. Брента⁵⁵! Сизни кўрарман албат,
Илҳомларим тўлиб-тошиб янғидан,
Сехрли товшингиз эшитмок ният!
Бу товуш Аполлон набиралари
Учун муқаддасдир; уни куй каби,
Альбион созидан туйдим, таниш у.
Гоҳ сўзамол, гоҳо индамас сулув –
Венецияли ёш бир жонон билан

Сирли бир кайикда мен сузиб, олтин
Гўзал Италия тунининг эркин
Огушида ишқдан лаззатланарман,
Петрарка⁵⁶ ва севги тилин у замон
Бағишлайди менга бу дилбар жонон.

L

Келадими менинг эрким замони?
Келмишдир фурсати! Қумсайман эрким:
Денгиз қирғоғида очик ҳавони (⁹)
Кутаман; имлайман кема чодирин.
Қачон бўронларнинг ридосида, ман
Мавжлар-ла курашиб, денгизнинг улкан
Кўксида бошлайман сафарни эркин?
Менга адоватли денгиз қирғоғин
Тарк этмакнинг энди келмиш замони.
Жануб кенгликлари кўксида яйраб,
Африкамнинг⁵⁷ тиник кўкига қараб (¹⁰),
Россияни ўйлаб ох чекиш чоғи,
О, мен бу ерларда қанча дард чекдим.
Бу ерларда севдим, кўмдим юрагим.

II

Ажнабий юртларнинг томошасига
Онегин шайланган эди мен билан.
Лекин биз тақдирнинг такозосича,
Узоқ вақт айрилдик бир-биримиздан.
У замон отаси вафот қилганди.
Онегин қошига дув йиғилганди
Қарз бергувчиларнинг очкўз тўдаси,
Ҳар кимнинг ўз акли ва ўз режаси:
Даъволардан нафрат қилди Онегин
Ўз чекидан ўзи бўлганди рози,
Қарзни тўлаш учун кетди мероси,
Қатта бир зиён ҳам кўрмади лекин,
Гўё билган эди у олдинданок
Қари амакининг ўлишин тез чок.

LII

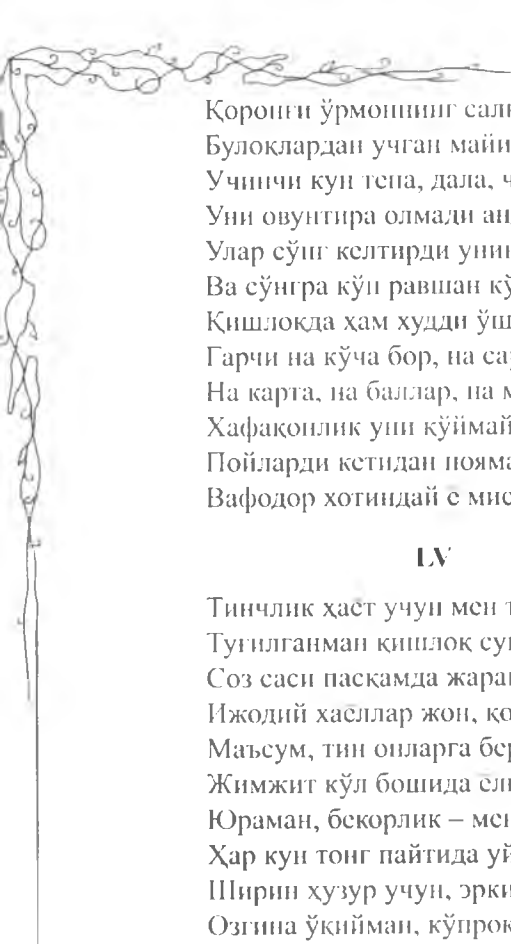
Чиндан ҳам Евгений кутмаган дамда
Иш бошқарувчидап олади бир хат.
Ўлим олдидамиш амаки; ҳамда
Видолашувни у истармиш факат.
Қайгули номани ўкиб Евгений
Шу он суриштирмай нари-берини,
Почтовойда чопди учрашиш учун.
Акча дарди уни эгаллар бутун.
Алдаш, йиғи-сиғи учун у ҳозир.
(Романи бошлаган эдим бу билан);
Зерикар, хомуза тортар олдиндан.
Мана у қишлоққа етади охир.
Кўрарким, тахтада ётар амаки,
Ерга жо бўлажак совға сингари.

LIII

Кўрди хизмат аҳли тўлган кўрани;
Азага келишар яқин-узоқдан
Кўмиш маросимин хаваскорлари,
Дўстлар. бегоналар – бари ҳар ёқдан.
Ўлик ҳам кўмилди; овқат еб-ичиб
Поп, меҳмонлар жўнар гердайиб тинчиб,
Гўё бажардилар жиддий бир ишни.
Онегин қишлоқда яшовчи киши
Бўлиб қолди энди. Мана у ўрмон,
Ер-сув, заводларга тамом хўжайини.
Шу чокқача танти, исрофгар, олтин
Қадрини билмаган бу танбал инсон
Ҳозир жуда хурсанд; у илгариги
Пўлин алмаштирди, на бўлса майли.

LIV

Янгидай кўринди икки кунгина
Онегинга жимжит танҳо далалар,

Қоронғи ўрмоннинг салқини, яна
Булоқлардан учган майин садолар;
Учинчи кун тена, дала, чакалак
Уни овунтира олмади андак;
Улар сўнг келтирди унинг уйқусин;
Ва сўнгра кўн равшан кўрди Онегин:
Қишлоқда ҳам худди ўша дилғирлик.
Гарчи на кўча бор, на сарой, на ер,
На карта, на баллар, на мунда шеър бор.
Хафаконлик уни кўймай бир энлик,
Пойларди кетидан пояма-поя,
Вафодор хотиндай е мисли соя.

LV

Тинчлик ҳаёт учун мен туғилганман,
Туғилганман қишлоқ сукути учун:
Соз саси паскамда жаранглайди шап,
Ижодий ҳаёллар жон, қонга тўлгун.
Маъсум, тин онларга берилиб тамом
Жимжит кўл бошида ёлғиз ҳар айём
Юраман, бекорлик – менинг қонуним.
Ҳар кун тонг пайтида уйғонаман жим,
Ширин ҳузур учун, эркинлик учун:
Озгина ўқийман, кўпроқ ухлайман
Ўткинчи шуҳратга назар солмайман,
Ўтмиш замонларда мен – нақ шу йўсин
Кечирмаганмидим кунларим бекор,
Яшамаганмидим шундай бахтиёр!

LVI

Чаман, севги, қишлоқ, сайл этиб юриш,
Далалар! Мен сизга содиқман рухан.
Онегин-ла меним орамда бўлмиш
Фарқни қайд этишга ҳар вақт мен хурсанд,
Тоқим, истехзоли бирор ўқувчи,
Ёки моҳирона тухмат тўқувчи,

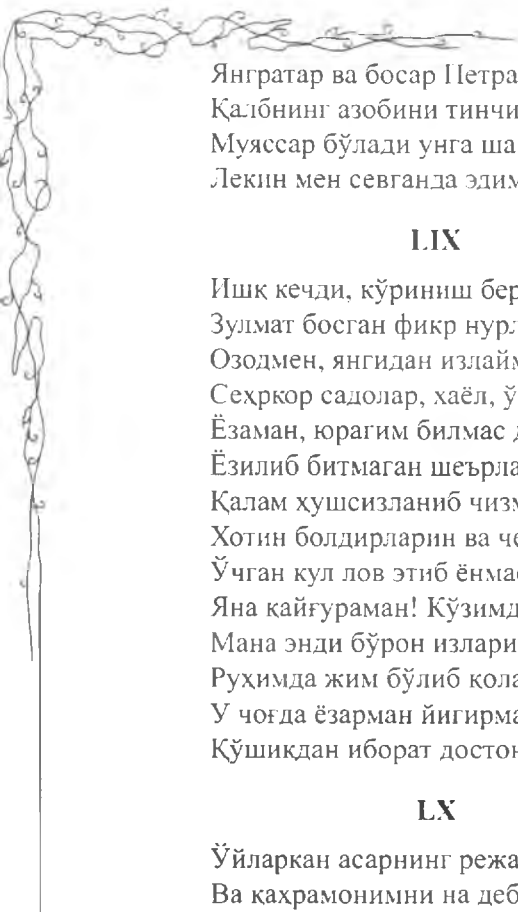
Бирон нашриётчи меннинг хислатим
Қиёс етиб яна у демасликим,
Мағрурлик куйичиси Байрон⁵⁸ сингарин,
Ўз портретимни мен чизганман бунда,
Гап сотиб юрмасин у унда-мунда.
Ўйлашарки, биз-чун имконсиз каби
Бошқалар ҳақида яратмоқ дoston,
Гўё шоир ўзин қилармиш баён.

LVI

Айтиб ўтай яна: бутун шоирлар
Хаёлчан севгининг дўстидир, лекин
Бир замон энг гўзал лавҳалар, сирлар
Тушимга кирарди. Рухим яширин,
Гўзал тасвирларни саклади маҳкам,
Кейинча уларни жонлатди Музам:⁵⁹
Мен шундай, қайғусиз, тараннум этдим,
Тогларнинг кизини, меннинг идеалим,
Салгир⁶⁰ бўйларининг асирларин.
Эшитиб қоламан, дўстларим, ҳозир
Савол билан мени қиласиз манзур:
«Ким учун бу созинг чекади, оҳин?
У рашкли қизлардан кимни хушлабсан,
Қайсига созингда куй бағишлабсан?»

LVII

«Илҳомнинг мавжлатиб кимнинг нигоҳи,
Армуғон этмишдир самимий меҳр,
Сенинг бу ўйловчан куйингга, қани?
Сенинг шеъринг кимни оллоҳ деб танир?»
Дўстларим, ҳеч кимни, Худо ҳаққи!.. Ман
Бошимдан кечирдим, маҳрум нашъадан,
Муҳаббатнинг телба ғалаёнини.
Ишқ-ла кофиянинг ҳаяжонини
Кимки қўшабилса, у инсон хушбахт:
У шеъринг муқаддас сирли садосин

Янгратар ва босар Петрарка изин;
Қалбнинг азобини тинчитар; шул вақт
Муяссар бўлади унга шараф-шон;
Лекин мен севганда эдим лол, нодон.

LIX

Ишқ кечди, кўриниш берди илҳомим,
Зулмат босган фикр нурланди секин;
Озодмен, янгидан излайман доим
Сеҳркор садолар, хаёл, ўй базмин.
Ёзаман, юрагим билмас дард нима...
Ёзилиб битмаган шеърлар ёнига
Қалам хушсизланиб чизмайди расмин
Хотин болдирларин ва чехраларин.
Ўчган кул лов этиб ёнмас янгидан,
Яна қайғураман! Кўзимда йўқ ёш.
Мана энди бўрон излари ювош
Рухимда жим бўлиб колар тамоман.
У чоғда ёзарман йигирма бешта –
Кўшиқдан иборат дoston албатта.

LX

Ўйларкан асарнинг режасин секин
Ва қаҳрамонимни на деб атайман;
Романнинг ҳозирча биринчи қисмин
Битирдим; буларнинг барин қайтадан
Кўриб чиқдим қатъий бир диққат ила;
Бунда зиддиятлар хали кўпгина,
Лекин тузатишни мен истамайман;
Сензурга⁶¹ ўзимнинг бурчим тўлайман,
Журналистларга ҳам чайнамоқ учун
Меҳнатим мевасин берарман яна:
Эй янги туғилган асарим, жўна,
Нева бўйларини кезиб чиқ бутун;
Менга хизмат қилиб, қозон шараф-шон:
Қинғир сўз ва ур-сур, сўкиш ва сурон!

ИККИНЧИ БОБ

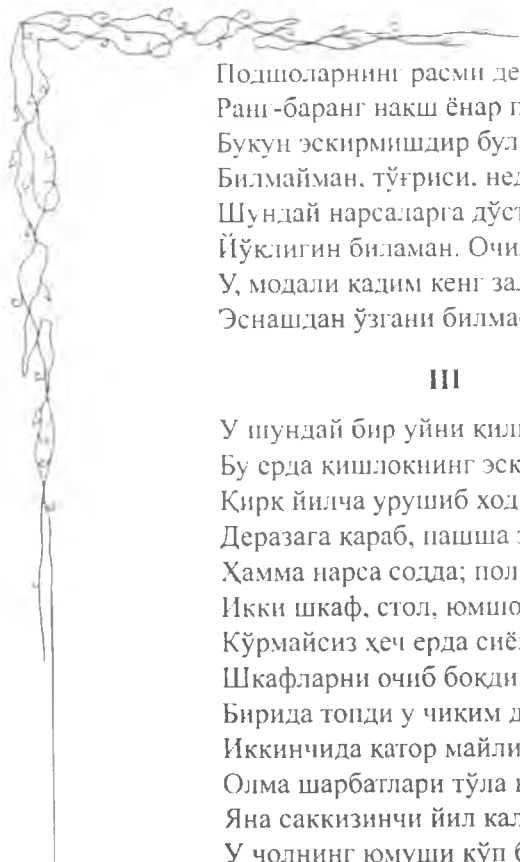
O. rus!
Hör!
O, Rus!

I

Евгений Онегин зериккан қишлоқ,
Гўзал, латофатли бир гўша эди;
Бу ерларда кимки соф завққа шнок
Тангрига шукурлар қилса арзирди.
Аслзода уйи холис тамоман,
Шамоллардан уни тоғ паналаган,
Бир кичик дарёнинг тепасидадир;
Қаршидан узоқда яшнар дала-қир,
Ўтлоқлар ва олтин экинзорлар ҳам.
Қишлоқлар олисда жим-жим милтирар.
Подалар ўтлоқда секин тентирар.
Қуюқ кўлкасини кенг ёяр-гилам
Сингари, боқимсиз каттакон бир боғ,
Уйчан дриадлар⁶¹ маскани ҳар чоғ.

II

Солинган эди бу шарафли қаср,
Одатда қасрга хос бир йўсинда:
У ғоят мустаҳкам, савлатли, оғир,
Маъкул қадимийлик диди бор унда.
Ҳар томонда баланд уйлар-бўлмалар,
Меҳмонхоналарни шойилар безар,

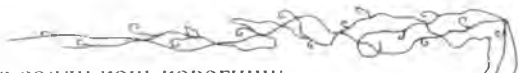
Подшоларнинг расми деворларида.
Ранг-баранг накш ёнар печкаларида.
Букун эскирмишдир буларнинг бари.
Билмайман, тўғриси, недир боиси. –
Шундай нарсаларга дўстим хоҳиши
Йўқлигин биламан. Очилмас баҳри;
У, модали қадим кенг заллар ичра
Эснашдан ўзгани билмасди сира.

III

У шундай бир уйни қилганди маскан,
Бу ерда қишлоқнинг эски кексаси
Қирк йилча урушиб ходима билан,
Деразага қараб, пашша эзганди.
Ҳамма нарса содда; поли қайиндан.
Икки шкаф, стол, юмшоқ нар диван,
Кўрмайсиз ҳеч ерда сиёҳ доғ-луғин.
Шкафларни очиб боқди Онегин:
Бирида топди у чиким дафтарин.
Иккинчида қатор майли шишалар,
Олма шарбатлари тўла кўзалар,
Яна саккизинчи йил календарин;
У чолнинг юмуши кўп бўлган учун
Бошқа китобларга бокмаган бутун.

IV

Ўз мулки – ерлари аро кезарок
Ёп-ёлғиз; вақтини ўтказиш учун,
Даставвал Онегин ўйлади узок.
Мулкида янги бир тартибот курсин.
Бир четда, кимсасиз оқил Онегин
Кўхна баршчинанинг⁶⁴ бўйинтуруғин
Енгил оброк⁶⁵ билан алиштиради;
Қул⁶⁶ ҳам гақдирига шукур қилади.
Лекин бу нарсада даҳшатли зиён
Кўрди-да иш билар унинг қўшниси

Бир чеккада солди қош-ковогини;
Бошқа бир қўшнисе кулди нак шайтон,
Хаммасининг битта бўлди қарори:
Онегини жудаям хавфли савдойи.

V

Дастилаб қўшнилари бўлишар қўноқ,
Лекин кагта йўлда уларнинг фақат
Келаётганини кўриш биланок
Хизматкорлар унга тамоми суръат –
Билан келтиришар бир Дон айғирин.
У орқа эшикдан қочар яширин.
Хафа бўлиб шундай муомаладан
Дўстликни узади ҳамма у билан.
«Қўшнимиз нодондир, ақлида нуксон,
У бир фармазондир⁶⁷; ичади елгиз
Стаканда кизил шароб; хоним-киз
Қўлларин ўпишни истамас бир он.
Ха, дейди, йўқ, дейди; демайди «лаббай» –
«Буюринг». Умумий фикр нак шундай⁶⁸.

VI

Янги бир помещчик ўз қишлоғига
От суриб келганди худди у замон,
Худди шунинг каби қўни-қўшнига
Эрмак бўлган эди – гап-сўз бепосн.
Исми эди унинг Ленский Владимир.
Кўксида Гиттенген⁶⁹ руҳи чайқалир.
Гўзал бир жувонди гуллаган энди,
Хам шоир, ҳам Кантнинг мухлиси эди⁷⁰.
Келтирмиш туманли Германиядан
Ленский олимлик самараларин;
Эркинлик ишқининг кўп хаслларин,
Келтирмиш ғалати, кизгин рух билан,
Елгага тушқувчи жингал сочиши,
Нуткида қайнаган ҳаяжонини.

VII

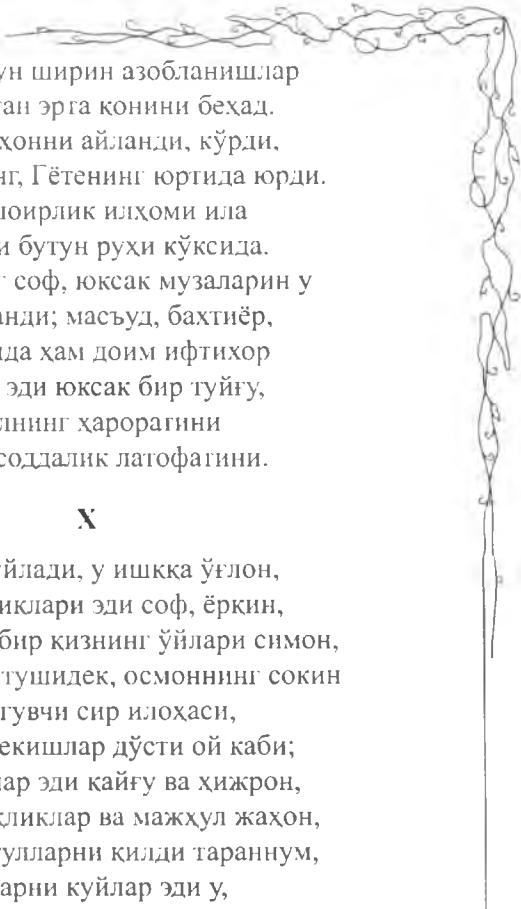
Кибор доиранинг совик фаҳшидан
Сўлиб, сарғайишга улгурмай хали,
Кизлар эркалаши, дўст кутлашидан
Ҳали исинарди йигитнинг калби;
Унинг кўнгли эди содда беғубор,
Юрагига ҳар дам умид-орзу ёр,
Дунёда ҳар янги ҳашамат, шовқун
Унинг ёш аклини киларди мафтун.
Ширин ҳасл билан у юнатарди
Ўз калбин қоплаган шакларни ҳамон;
Унга – ҳаётимиз ғояси ҳар он
Қизик бир топишмоқ бўлиб коларди.
Бошини котирар эди бу ҳақда
Мўъжизалар гумон килар кўп чокда.

VIII

Жон пайванд дилбарнинг у ўзи билан
Инок бўлишига ишонар эди.
Гўё, у калб куйиб ёниб ичидан,
Ҳар куни тинмасдан унга зор эди.
Ишонар эдики шарафи учун
Дўстлари тайёрдир кишанга ҳар кун,
Бўхтончи кўзасин чил-чил қилишга
Уларнинг қўллари чўчимас сира;
Ишонарди бор деб омади келган
Одамларнинг азиз, эзгу дўстлари,
Ишонар уларнинг оилалари
Ёкимли, дилбар нурлари билан
Албат бизни бир кун хўб ёритажак,
Жаҳонга кайф-хузур ҳадя этажак.

IX

Афсуслар, аччиғлар, ғазабланишлар,
Яхшиликка бўлган тоза муҳаббат,

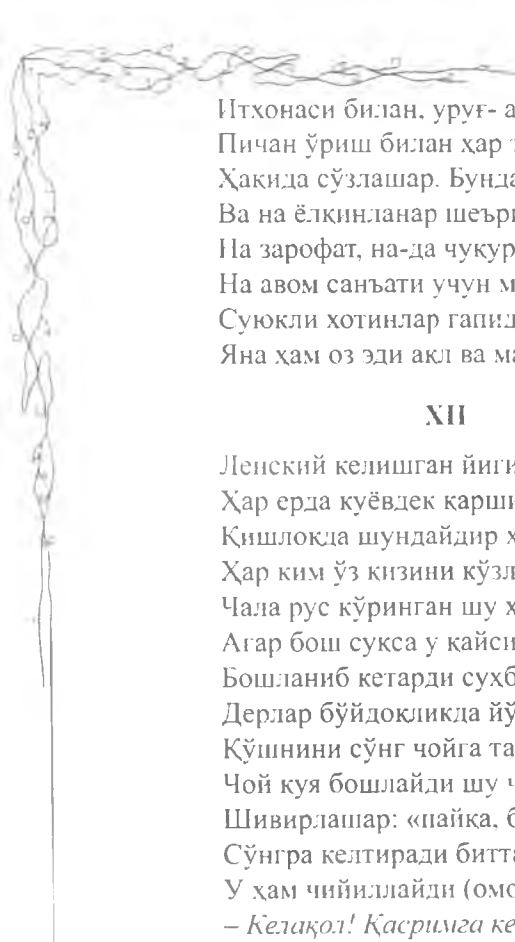
Шухрат учун ширин азобланишлар
Тўлкинлатган эрга кинини беҳад.
Сози-ла жаҳонни айланди, кўрди,
Шиллернинг, Гётенинг юртида юрди.
Уларнинг шоирлик илҳоми ила
Ёлқинланди бутун руҳи кўксида.
Санъатнинг соф, юксак музаларин у
Уялтирмаганди; масъуд, бахтиёр,
Кўшиқларида ҳам доим ифтихор
Ила сақлар эди юксак бир туйғу,
Бокира хаёлнинг харорагини
Серсавлат соддалик латофагини.

X

Севгини куйлади, у ишққа ўғлон,
Унинг кўшиқлари эди соф, ёркин,
Содда дил бир кизнинг ўйлари симон,
Гўдакнинг тушидек, осмоннинг сокин
Чўлида кезгувчи сир илоҳаси,
Нозик оҳ чекишлар дўсти ой каби;
Шоир куйлар эди кайғу ва хижрон,
Сирли узоқликлар ва мажҳул жаҳон,
Романтик гулларни қилди тараннум,
Узоқ ўлкаларни куйлар эди у,
У ерларда канча тўкканди кайғу,
Сукут оғушига кўзёшин юм-юм;
Сағалкам ўн саккиз ёшида шоир,
Куйлар ҳаёт сўлғин гулига доир.

XI

У чет бир гўшада; ақлу закосин
Қадрлай биларди Онегин факат,
Кўшни кишлоқларнинг бутун арконин
Зиёфатлари ҳам ёкмасди албат;
Қочарди суронли суҳбатларидан.
Уларнинг гаплари ақлга монанд,

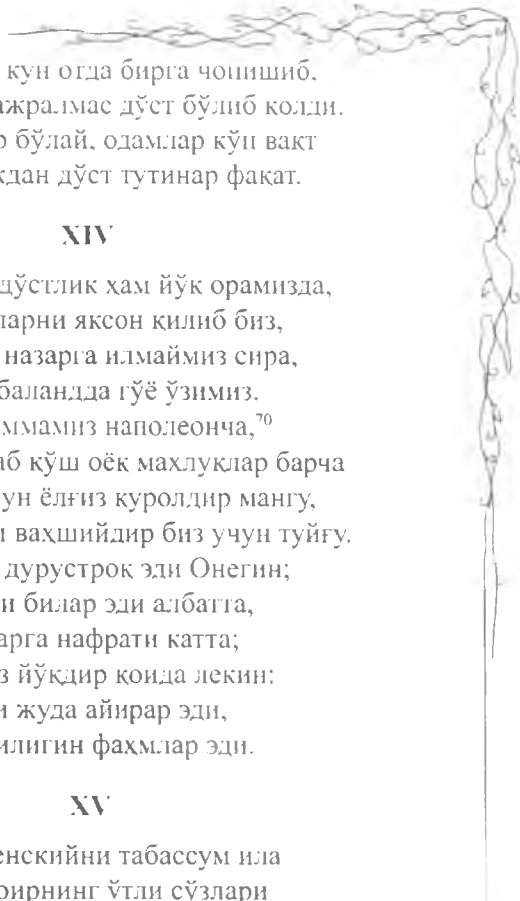
Итхонаси билан, уруғ- ақрабо,
Пичан ўриш билан ҳар турли вино
Ҳақида сўзлашар. Бунда йўк туйғу.
Ва на ёлқинланар шеърый бир оташ.
На зарофат, на-да чуқур бир караш.
На авом санъати учун мисол у.
Суюкли хотинлар гапида аммо,
Яна ҳам оз эди ақл ва маъно.

XII

Ленский келишган йигит, бадавлат.
Ҳар ерда куёвдек қаршиланарди;
Қишлоқда шундайдир ҳар доим одат:
Ҳар ким ўз кизини кўзлаб кўярди
Чала рус кўринган шу ҳамсояга;
Агар бош сукса у қайси хонага,
Бошланиб кетарди суҳбат дафъатан,
Дерлар бўйдоқликда йўқдир нашъа-шан.
Кўшнини сўнг чойга таклиф қилишар;
Чой қуя бошлайди шу чоқда Дуня,
Шивирлашар: «пайка, бир бок-да, Дуня!»
Сўнгра келтиради биттаси гитар:
У ҳам чийиллайди (омон, ёраббим!):
– *Келақол! Қасримга кел, эй олтиним!* ⁽¹¹⁾

XIII

Факат, Ленскийда йўк эди ҳавас,
Никоҳ занжирига тутсин елкани.
Қалбдан орзу қилди тинмай бир нафас
Онегин-ла тездан дўст тугингали.
Топиша қолдилар, худди тош, тўлқин,
Назм билан наср, муз ҳамда ёлқин
Шунча бир-бирига бўлолмас қарши.
Дастлаб ўртадаги айирма, гарчи –
Улар ўртасига совиклик солди,
Сўнгра бир-бирига қолди ёкишиб,

Сўнгра хар кун огда бирга чошишиб,
Сўнг улар ажра.лмас дўст бўлиб колди.
Узим икрор бўлай, одамлар кўн ва.кт
Бекорчиликдан дўст тутинар фа.кат.

XIV

Лекин, шу дўстлик ҳам йўк орамизда,
Барча одатларни яксон қилиб биз,
Ҳеч кимни назарга илмаймиз сира,
Ҳаммадан баландда гўё ўзимиз.
Боқамиз ҳаммамиз наполеонча,⁷⁰
Миллионлаб кўш оёк махлуқлар барча
Бизнинг учун ёлғиз қуролдир мангу,
Кулинч ҳам ваҳшийдир биз учун туйғу.
Кўплардан дурустрок эди Онегин;
Инсонларни билар эди албатта,
Умуман уларга нафрати катта;
Истисносиз йўқдир қоида лекин:
Баъзиларни жуда айирар эди,
Киши яхшилигин фаҳмлар эди.

XV

Тинглар Ленскийни табассум ила
Онегин; шоирнинг ўтли сўзлари
Муҳокамалари қарорсизгина,
Ҳамиша илҳом-ла ёнган кўзлари –
Булар Онегинга эди янгилик;
Совук, дағал сўзни Онегин бекки,
Дилида сақлашга тиришар бутун
Ва шундай ўйларди: аҳмоқлик мен-чун
Бир онлик завқларин кесмоқ, албатта,
Менсиз ҳам бир кунни замон келажак,
Яшасин у майли ҳозирча андак;
Инсонсин дунёнинг камолотига,
Кечирайлик ёшлик жозибасини,
Ёшликнинг ўгини, талвасасини.

XVI

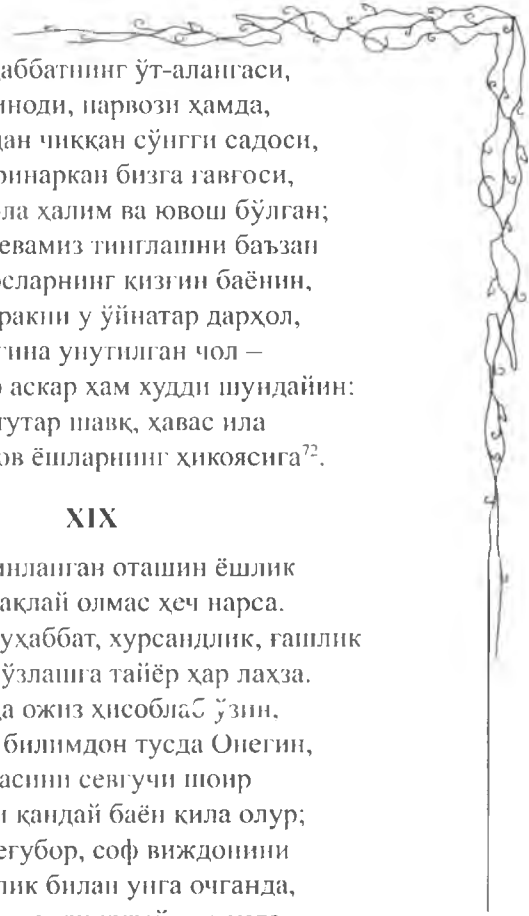
Улар ўртасида, сўзсиз, ҳар нима
Баҳсга, тафаккурга олиб кирарди;
Кечмиш қабилалар тузган аҳднома,
Яхшилик, ёмонлик, фанлар меваси,
Асрлар чўзилган хурофотлар, ҳам
Ўлимдан кейинги сирларки, мубҳам
Қолмасди улардан ҳаёт ва гакдир,
Ҳар мавзу устида ўйлашар бир-бир..
Ўз фикрларининг алангасида
Шоир қайнаб кетиб ўқиб юборар,
Шимол достонидан баъзи парчалар⁷¹,
Шунда гавозъли Онегин эса,
Шеърларни оз фаҳм этса-да лекин
Йигитни тингларди қўйиб диққатин,

XVII

Хилватнишинларнинг фикрини лекин
Эхтирослар кўпроқ эгарди машғул,
Улар панжасидан қочиб, Онегин
Эхтирос хақида сўзларди буткул.
Ноилож афеус ва хўрсиниш ила:
Ишқнинг тўлкинини тоғиб, кейинча
Ундан қўл силтаган инсон бахтиер.
Ундан-да бахтлидир кимки беҳабар,
Ким ишқни айрилик билан советса,
Душманликни енгса ғийбатлар билан,
Хоғини, дўстлари ила ким баъзан
Сезмай рашк азобин, торгса хомуза,
Боболарнинг ҳалол бисотларини
Қиморга бой бермас, удир бахтли!

XVIII

Биз ақли солимининг тинч қўланкаси
Тагида хузурлар кидирган дамда,

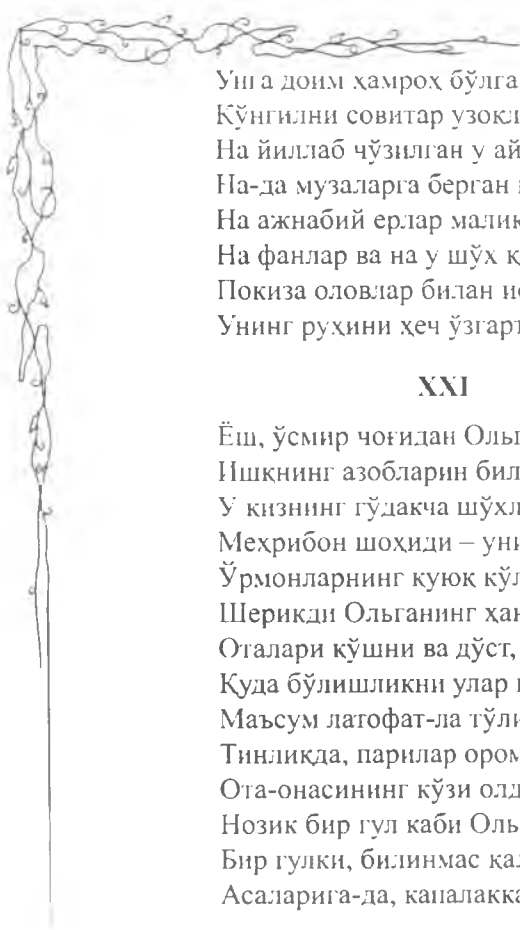
Сўниб мухаббатнинг ўт-алангаси,
Уларнинг иноди, парвози ҳамда,
Қалбимиздан чиққан сўнгги садоси,
Кулинч кўринаркан бизга гавгоси,
Қийинлик-ла ҳалим ва ювош бўлган;
Биз жуда севамиз тинглашни баъзан
Бегона хиреларнинг кизгин баёнин,
Бизнинг юракни у ўйнатар дарҳол,
Кулбасидагина унутилган чол –
Маийб бир аскар ҳам худди шундайин:
Қулоғини тутар шавқ, ҳавас ила
Шоир мўйлов ёшларнинг ҳикоясига⁷².

XIX

Бирок ёлқинланган оташин ёшлик
Ўз ичида сақлай олмас ҳеч нарса.
Хусумат, мухаббат, хурсандлик, гаплик
Барчасин сўзлашга тайёр ҳар лаҳза.
Мухаббатда ожиз ҳисоблас ўзин,
Тингларди билимдон тусда Онегин,
Юрак тавбасини севгучи шоир
Ўз дардини қандай баён қила олур;
Шоир ўз бегубор, соф виждонини
Оқ кўнгиллик билан унга очганда,
Евгений билганди қулай шу онда
Шоир севгисининг ёш қиссасин,
Биз учун ҳеч янги бўлмаган туйғу –
Ҳислар-ла безалган ҳикоядир бу.

XX

Оҳ, қандай севарди! Бизнинг паллада,
Сева олмас ҳеч ким, худди у каби;
Мухаббат кўйишга маҳкумдир яна
Ёлғиз бир шоирнинг тентакча қалби;
Ҳар қачон, ҳар ерда бир хаёл суриш,
Қонларига сингган бир орзу, куйиш,

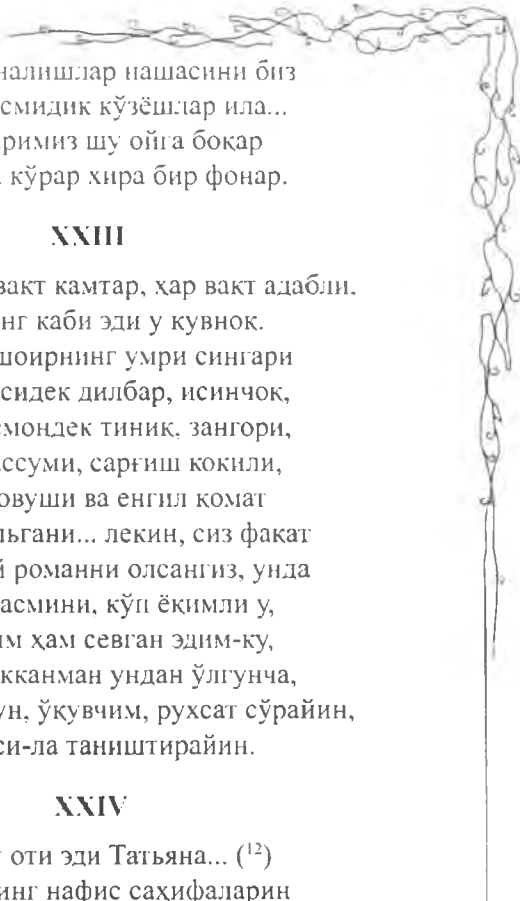
Уни а доим ҳамроҳ бўлган бир алам!
Кўнгилини совитар узокликлар ҳам,
На йиллаб чўзилган у айрилиқлар,
На-да музаларга берган пайтлари,
На ажнабий ерлар маликалари,
На фанлар ва на у шўх қийкириқлар,
Покиза оловлар билан исинган,
Унинг руhini хеч ўзгартирмаган.

XXI

Ёш, ўсмир чоғидан Ольгага асир,
Ишкнинг азобларин билмасдан ҳали,
У кизнинг гўдакча шўхлигига бир
Меҳрибон шоҳиди – унинг юраги.
Ўрмонларнинг қуюк кўланкасида,
Шерикди Ольганинг хангомасига.
Оталари қўшни ва дўст, сўзлашган,
Қуда бўлишликни улар кўзлашган.
Маъсум лагофат-ла тўлиб яшнади.
Тинликда, парилар оромгоҳида,
Ота-онасининг кўзи олдида,
Нозик бир гул каби Ольга гуллади,
Бир гулки, билинмас калин майсада
Асаларига-да, капалакка-да.

XXII

У киз бағишлаган эди шоирга
Ёшлик шавқларининг илк хаёлини,
Рухлантирди у киз келиб фикрга
Ёш шоир найининг илк фарёдини,
Алвидо, энди эй олтин ўйинлар!
Қалин ўрмонларни севди шу кунлар.
Севди у хилватни, сукут-тинликни,
Тунни, юлдузларни ва ойдинликни,
Самонинг қандили ойга кечмишда
Окшом коронғуси кезишларимиз,

Сирли кийналишлар нашасини биз
Бағишламасмидик кўзёшлар ила...
Энди кўзларимиз шу ойга боқар
Факат унда кўрар хира бир фонар.

XXIII

Ольга ҳар вақт камтар, ҳар вақт адабли.
Ҳамиша тонг каби эди у қувнок.
Соф дили шоирнинг умри сингари
Севги бўсасидек дилбар, исинчок,
Кўзлари осмондек тиник, зангори,
Унинг табассуми, сарғиш кокили,
Рафтори, товуши ва енгил комат
Безарди Ольгани... лекин, сиз факат
Ҳар қандай романни олсангиз, унда
Тонарсиз расмини, кўп ёқимли у,
Илгари ўзим ҳам севган эдим-ку,
Аммо зерикканман ундан ўлгунча,
Шунинг-чун, ўқувчим, рухсат сўрайин,
Унинг опаси-ла таништирайин.

XXIV

Опасининг оти эди Татьяна... ⁽¹²⁾
Бу романнинг нафис саҳифаларин
Шундай исм билан биринчи дафъа,⁷³
Биз мушарраф қилдик, ҳеч тортинмайин.
Гарчи бу ёқимли, оҳангдор исм,
Бу билан боғлиқдир, мен биламанким,
Ўтмиш чўрихона хотиралари.
Ҳаммамиз эътироф қилайлик, рости,
Бизларда ҳам бизнинг отларимизда
Дид билан нафосат деган нарса оз.
(Шеърлар хақида индамасак соз);
Маориф ва урфон юккамиш бизга.
Факат ундан бизга қолмишдир мерос
Сохта ноз-у адо – мана шу холос.

XXV

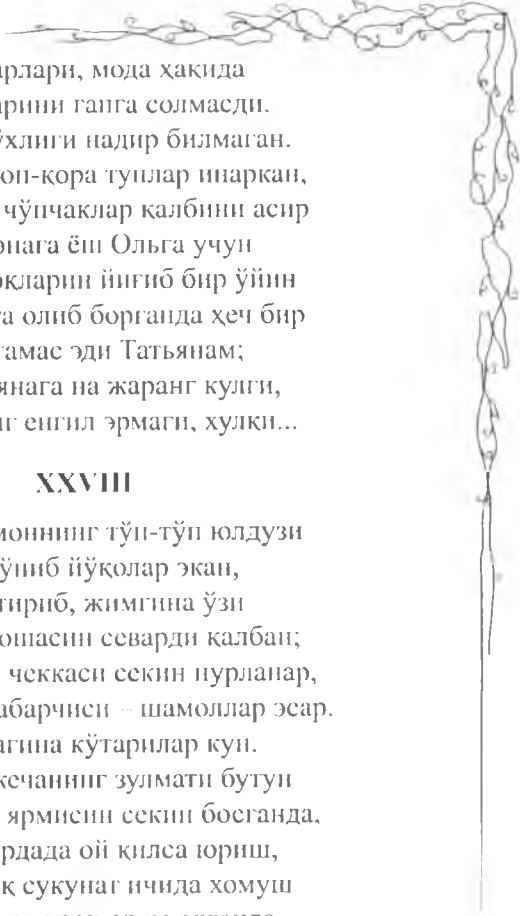
Демак, унинг исми Татьяна эди.
На у синглисининг гўзаллиги-ла,
Юзининг кип-кизил олмадай ранги
Билан у кўзларни тортмас балки-да...
У камсўз, ёввойи, юзлари дардли,
Хуркакди ўрмоннинг кийиги каби.
Ўзининг туғишган оиласида
Кўринар ёт кизча каби Татьяна...
Билмасди у сира эркаланишни
На отасига-ю, на онасига;
Болалар ичида истамас сира
Ўйинни, сакрашни, ҳар ён чопишни;
Кўпинча дераза ёнида ёлғиз,
Бутун кун жимгина ўтирарди киз.

XXVI

Бешикка беланган кунлардан буён
Ўйчанлик бу кизга ўрток эди чин.
Қишлоқда жим оқар осуда замоғ
Хаёллар-ла безар эди юрагин.
Нозик бармоқлари билмас игнани,
Кергига эгилиб, у бир каштани,
Турли нақшлар солиб ипақлар билан
Худди чаман каби жонлаштирамаган.
Хукмрон бўлишнинг бор аломати;
Ювош қўғирчокни ўйнаб ёш бола,
Киборлик тартиби, назокатига
Ҳазил-хузил билан тайёрланади,
Бола онасидан олган сабогин
Такрорлаб ўргатар ўз қўғирчогин.

XXVII

Шу кичик ёшда ҳам ҳатто Татьяна
Қўғирчокларни ҳеч қўлга олмасди,

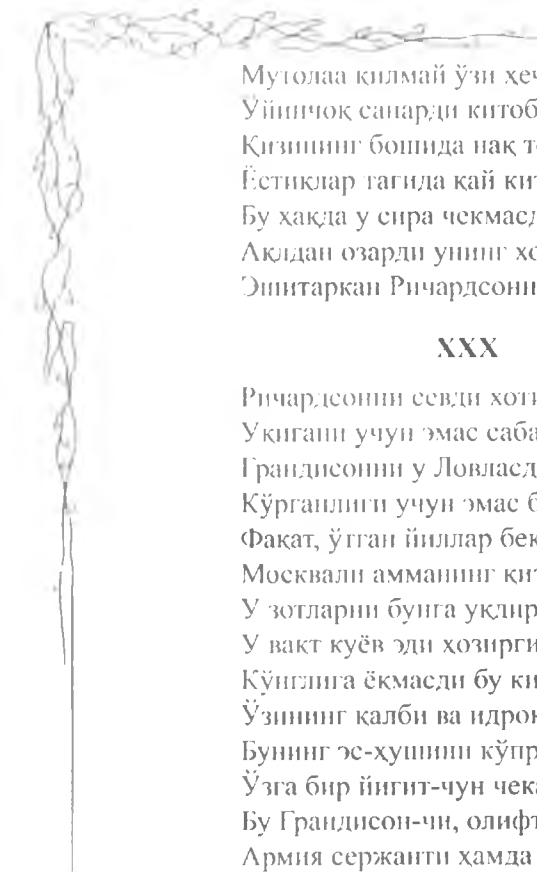
Шаҳар хабарлари, мода ҳақида
Кўғирчоқларини гапга солмасди.
Болалик шўхлиги надир билмаган.
Қиш чоғи коп-кора тушлар инаркан,
Кўркинчли чўпчаклар қалбини асир
Қиларди... энага ёш Ольга учун
Хамма ўртоқларини йиғиб бир ўйин
Қилдиришга олиб борганда ҳеч бир
Ўйинни истамас эди Татьянам;
Ёқмас Татьянага на жаранг кулги,
Болаларнинг енгил эрмағи, хулки...

XXVIII

Рангенз осмоннинг тўп-тўп юлдузи
Аста-аста сўниб йўқоқлар экан,
Балконда ўтириб, жимгина ўзи
Шафақ томошасини севарди қалбан;
Ерининг бир чеккаси секин нурланар,
Тонгининг хабарчиси – шамоллар эсар.
Сўнгра астагина кўтарилар кун.
Қиш чоғи, кечанинг зулмати бутун
Жаҳоннинг ярмисини секин боғганда,
Туманли пардада ой қилса юриш,
Бўш, мудроқ сукунаг ичида хомуш
Эринчок шарк узоқ ором олганда,
Мўлжалда уйғониб, у турар эди,
Шам ёкиб, бир ўзи ўтирар эди.

XXIX

Ёшликдан ёққанди унга романлар;
Роман-ла унутди ҳар нимани ул;
Ричардсон⁷⁴ ва Руссо сўққан ёлғонлар,
Уйдирмаларга киз қўйганди кўнги.
Оқкўнги ва содда эди отаси
Бир аср кечиккан завқнинг эгаси,
Лекин китоблардан кўрмасди зиён;

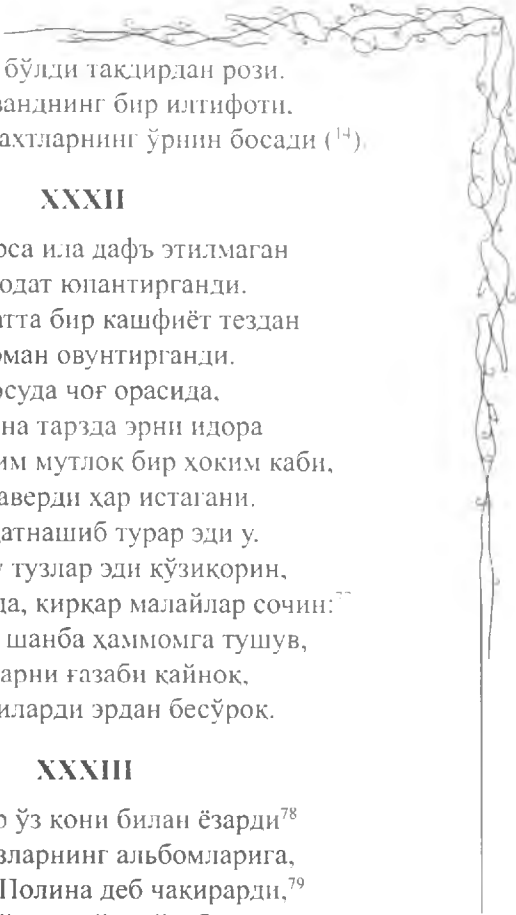
Мутолаа қилмай ўзи ҳеч қачон,
Уйинчоқ санарди китобларни у,
Қизининг бошида нақ тонгга қадар,
Ёстиклар тагида қай китоб ётар, –
Бу ҳақда у сира чекмасди қайғу.
Ақдан озарди унинг хотини
Эшитаркан Ричардсоннинг отини.

XXX

Ричардсонни севди хотин ҳар маҳал,
Уқигани учун эмас сабаби,
Грандисонни у Ловласдан⁷⁵ афзал (¹³),
Кўрганлиги учун эмас бу севги,
Фақат, ўтган йиллар бека Алина –
Москвали амманнинг кизи кўпинча
У зотларни бунга уқдирган эди,
У вақт куёв эди ҳозирги эри,
Кўнглига ёкмасди бу киши лекин.
Ўзининг қалби ва идроки билан
Бунинг эс-хушини кўпроқ банд этган
Ўзга бир йиғит-чун чекарди оҳин;
Бу Грандисон-чи, олифта-танноз,
Армия сержанти ҳамда киморбоз⁷⁶.

XXXI

У йиғит сингари бу ҳам ҳамниша,
Кийинарди мода, сиймога қараб,
Лекин қиз раъйини сўрмайин шича
Элтадилар тўйга-никоҳга судраб.
Хотиннинг дардини тарқатиш учун,
Жўнайди онгли эр ўтмасдан уч кун
Ўз кишлоғи томон, бунда ёш хотин,
Куяди, куршайди кимлар атрофини.
Даставвал тинмайди унинг кўз ёши.
Эрдан чиқиншга ҳам бўлади тайёр.
Машгул қилди уни кейинча рўзғор.

Одатланди, бўлди тақдирдан рози.
Одат, Худованднинг бир илтифоти.
У, чиндан бахтларнинг ўрнин босади (14).

XXXII

Ҳеч бир нарса ила дафъ этилмаган
Қайғусини одат юлантирганди.
У қилган қатта бир кашфиёт тездан
Ўзини тамоман овунтирганди.
Иш билан осуда чоғ орасида,
Кашф этди на тарзда эрни идора
Қилиш лозим мутлоқ бир ҳоким каби,
Шунда бўлаверди ҳар истагани.
Иш-кучга қатнашиб турар эди у.
Қиш учун у тузлар эди кўзикорин,
Рўзғор кўлда, қирқар малайлар сочин:⁷⁷
Одатди ҳар шанба ҳаммомга тушув,
Урар чўриларни ғазоби қайнок,
Барчасин қиларди эрдан бесўроқ.

XXXIII

Бир вақтлар ўз кони билан ёзарди⁷⁸
У нозик кизларнинг альбомларига,
Прасковья-Полина деб чакирарди,⁷⁹
Сўзларди қўшиқдай у чўзибгина,
Корсетни⁸⁰ жудаям тор кияр эди.
Рус сўзларин французча сингари
Айта билар эди димоғи билан.
Бирок ўзгарди у тезда тамоман:
Корсетни, альбомни ва князь хоним
Полинани, хиссий шеър дафтарини
Унутди, аввалги Селинасини
Энди Акулка деб атайди доим.
Янги киёфага кириб олади:
Гуши ва қалпоқча кийиб олади.

XXXIV

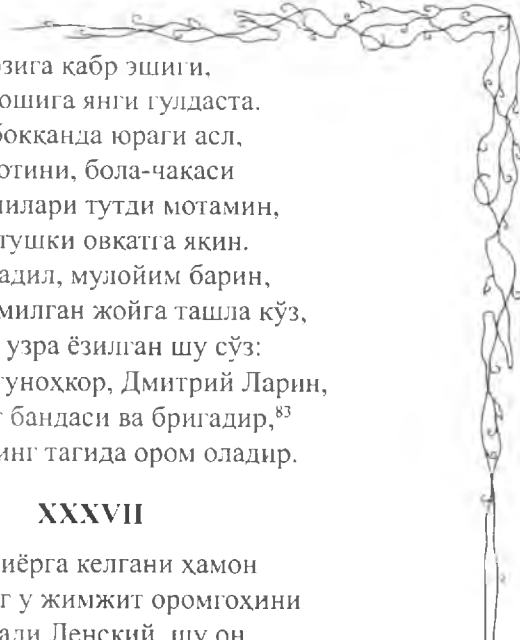
Фақат эри жондан севарди уни,
Аралашмас хотин ишига ҳеч чок.
Топшириб қўйди у бор-у йўғини,
Ўзи ер ва ичар бепарво мутлок.
Тинчгина оқади унинг кунлари.
Баъзан йиғилишар кечкурунлари
Қўни-кўшнилардан дилкаш оила,
Такаллуф билмаган бир тўда жўра,
Дардлашар, бир қадар ғийбат қилишар.
Ундан, мундан кулиб кизир ҳангома,
Соатлар ўтади. Шунда Ольгага
Чой ҳозирлаш учун фармон беришар,
Кейин кечки таом, сўнг уйқу дами.
Меҳмонлар қўрадан жўнайди жами.

XXXV

Осойиш турмушда сақлашган барча
Қадимнинг суюкли урф-у одатин;
Қилишарди сермой маслиницада ⁸¹
Уларнинг уйида рус чўзмаларин.
Йилда икки дафъа тутишар рўза;
От айланмачокни севишар жуда,
Ирим-фол қўшигин, кўпчилик лапар,
Диний байрам куни, халқ эснаб тинглар –
Экан дуоларни шунда бир нафас
Улар кўп шамъларга телмириб ювош
Тўкишарди икки-уч катра кўзёш;
Ҳаводай керакди уларга квас.
Меҳмонларга улар тортарди таом
Мансабга риоя қилиб батамом. ⁸²

XXXVI

Шу йўсин қартайди яшаб иккиси.
Ниҳоят бир куни очилди аста

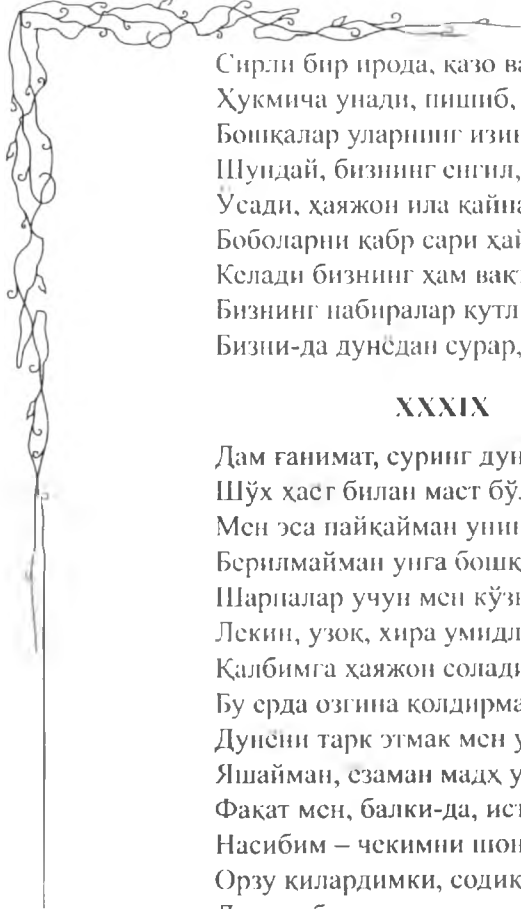
Эрининг юзига қабр эшиги,
У кийди бошига янги гулдаста.
Кўпларга бокканда юраги асл,
Ўз содик хотини, бола-чакаси
Ва ўз қўшнилари тутди мотамин,
Улган эди тушки овкатга якин.
У эди содладил, мулойим барин,
Жасади кўмилган жойга ташла кўз,
Қабр тоши узра ёзилган шу сўз:
Ожиз бир гунохкор, Дмитрий Ларин,
Оллоҳнинг бандаси ва бригадир,⁸³
Шул тошнинг тагида ором оладир.

XXXVII

Туғилган диёрга келгани ҳамон
Кўшнининг у жимжит оромгоҳини
Зиёрат айлади Ленский, шу он
Бир ховуч тупрокка чекди оҳини;
Қалбини бир ҳасрат коплади узок
«Поор Уориск»⁸⁴ деди ҳасратланарок – ⁽¹⁵⁾
«Қўлида кўтарар эди у мени,
Кўп чоғ ўйнар эдим болалик пайти –
Кўксида Очаков медалини⁸⁵ ман!
У менга атаган эди Ольгани.
Айтарди: у кунни кўроламанми?..»
Самимий қайғуга кўкраги тўлган
Ленский кўшнига атаб шундаёқ
Ёзди бир марсия – ғам билан қайнок.

XXXVIII

Худди ўша ерда ота ҳам она
Маҳзун ёзувлари; кўзида ёши,
Тавоф килди аждод тупроғин яна...
Ҳай хот! Бу ҳаётнинг йўлида оний
Бир ўрим сингари насллар бир-бир,

Сирли бир прода, казо ва тақдир
Хукмича унади, пишиб, тушади,
Бошқалар уларнинг изин тутади.
Шундай, бизнинг снгиш, беташвиш бўғини
Ўсади, ҳаяжон ила қайнайди,
Боболарни қабр сари ҳайдайди.
Келади бизнинг ҳам вақтимиз бир кун,
Бизнинг набиралар кутли соатда,
Бизни-да дунёдан сурар, албатта!

XXXIX

Дам ғанимат, суринг дунё нашъасин,
Шўх ҳасг билан маст бўлинг, жўралар!
Мен эса пайкайман унинг ҳечлигини,
Берилмайман унга бошқалар қадар.
Шарпалар учун мен кўзни юмганман,
Лекин, узок, хира умидлар, баъзан
Қалбимга ҳаяжон солади елғиз,
Бу ерда өзгина қолдирмасдан из
Дуёени тарк этмак мен учун ҳазин.
Яшайман, езаман мадҳ учун эмас.
Фақат мен, балки-да, истардим маҳзун
Насибим – чекимини шонлангирайини.
Орзу қилардимки, содиқ дўст каби
Лоақал бир садо эслатсин мани.

XI.

Бу садо кимнингдир қалбига етар,
Эҳтимолки, тақдир сақлаб қолади,
Мен тўқиган мисра, қўшиқ-қитъалар
Ботмас унутилиш наҳрига, балки...
Эҳтимол (бу фақат мактанчок армон!)
Кўрсатиб келгуси чоқда бир подон
Меним донғи кетган суратимни-да,
Хўн шоир эди бу!– дейди ичида...
Эй шеър париларин дилбар ошиғи,

A decorative border of a vine with leaves and small flowers, starting from the top right corner and extending down the right side of the page.

Бу менинг қанотли учар ижодим
Ўз хотирасида сақлашга ходим,
Кексанинг бошида шараф тожини
Лутфкор қўли-ла сийпалайдиган,
Менинг ташаккурим қабул эткил, сан!

УЧИНЧИ БОБ

Elle était fille, elle était amoureuse.

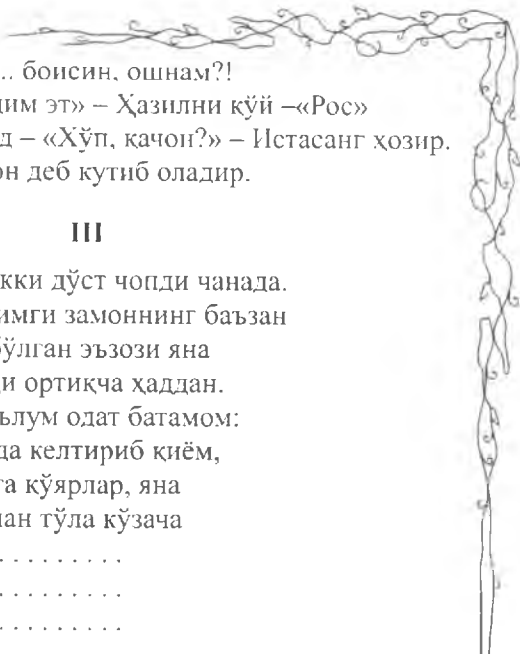
*Malfilatre*⁸⁶

I

«Қаерга? Хайронман шоирларга мен!» –
– Жўнашим керакдир, хайр, Онегин! –
«Мен сени тутмайман, менга айт-чи сен
Қайда ўтказасан, кечги пайтларинг?»
– Ларинлар уйида. – «Мана бу кизик.
Кечиргил! Сен учун эмас қийинлик
Ҳар кечни беҳуда махв этиш унда?»
– Ҳеч бир-да. – «Тушуна олмайман бунга,
Шу ердан биламан нима эканин:
Биринчидан (эшит, мен ҳақлими, йўк?):
Соддагина бир рус онласи; тўк;
Эъзоз-икром ила кутар меҳмонин,
Қиём ва чой; кейин ёмғир ва каноф
Ва оғил ҳақида гап-сўз беҳисоб...»

II

– Мен бунда бир зарар хали кўрмайман.
«Зеркиш-чи, дўстим, мана бу офат».
– Сизнинг киборлардан нафратланаман,
Оила ўчоғи хушроқдир албат,
Чунки, мен бу ерда... – «Яна эклога!»⁸⁷
Бас энди, азизим, Тангри ҳақиға.
На деяй, афсуски, жўнаётирсан.
Ҳа, тингла, Ленский; мумкинмасмикан
Филлидани⁸⁸ менга бир кўриш, холос,
Фикрнинг, қаламнинг, кўз ёшининг, ҳам

Қофия-пофия... боисин, ошнам?!
Сен мени тақдим эт» – Ҳазилни кўй –«Рос»
– Мен хурсанд – «Хўп, қачон?» – Истасанг ҳозир.
Улар бизни жон деб кутиб оладир.

III

Борайлик. – Икки дўст чопди чанада.
Келишди; кадимги замоннинг баъзан
Машаққатли бўлган эъзози яна
Уларга сочилди ортиқча ҳаддан.
Бажарилар маълум одат батамом:
Талинқачаларда келтириб қиём,
Кичкина столга қўярлар, яна
Мева суви билан тўла кўзача

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

IV

Улар отларини шиғаб ҳайдаган,
Энг қиска йўл билан уйга учадир. ⁽¹⁶⁾
Қахрамонларимиз не сўзлар экан,
Яширичча қулоқ солайлик ҳозир:
– Хўш, қалай, Онегин? Эснайсан тагин?
– «Одатим, Ленский». – Негадур лекин
Кўпроқ зерикибсан. – «Йўқ, қани бирдай;
Бирпасда далани қоронғу талай
Босмиш! Ҳайда, ҳайда, эй Андрюшка!
Ух; бу жойлар қандай расво; бемаъни!
Айтгандай, Ларина содда, самимий;
Ҳам мулойим камшир экан-да жуда.
Қўрқаманки, мева суви ногаҳон
Етказмаса эди менга бир зиён.

V

Сен айт-чи: кизларнинг қайсиси Татьяна?»
– Ҳа, у, Светлана⁸⁹ сингари гамли
Ва индамас бир қиз: кирди-да, аста
Дераза олдида ўтирди ҳали. –
«Наҳотки сингисин севгансан, дўстим?»
– Хўш, пима? – «Сен каби шоир бўлсайдим,
Таплаган бўлардим у чок опасин.
Ольга чехрасида ҳаёт йўқ, бу чин,
У худди Вандика Мадоннасидай;
Юзи юп-юмалок, қизил ва семиз,
Ана шу бемаъни уфқда ёлғиз
Осилган анави мисли аҳмоқ ой...»
Владимир жавоб бериб димоғдор,
Сўнгра индамади йўл бўйи почор.

VI

Онегиннинг келиб кетиши бироқ;
Ларинлар уйида ҳар ким учун ҳам
Зўр таъсир кўрсатди, яқин ва узок
Кўни-кўшнилари юпатди бирам,
Ҳар хил гап-сўз, тахмин қувди бир-бирин.
Таъбир қилишарди ҳамма яширин,
Бошланди ҳазиллар, ҳар хил миш-мишлар,
Татьянага куёв тайин қилишлар.
Тасдиқлашар эди баъзилар ҳатто,
Ҳар нарса тайёриш тўй-никоҳ учун,
Факат бир мод узук топилмаган-чун,
Тўй бир оз тўхталиб қолганмиш гўё...
Ленскийнинг тўйи ҳақида кўпдан,
Улар масалаи ечиб қўйишган.

VII

Шундай ғийбатларни ёзгирибгина
Тингларди Татьяна, факат яширин,

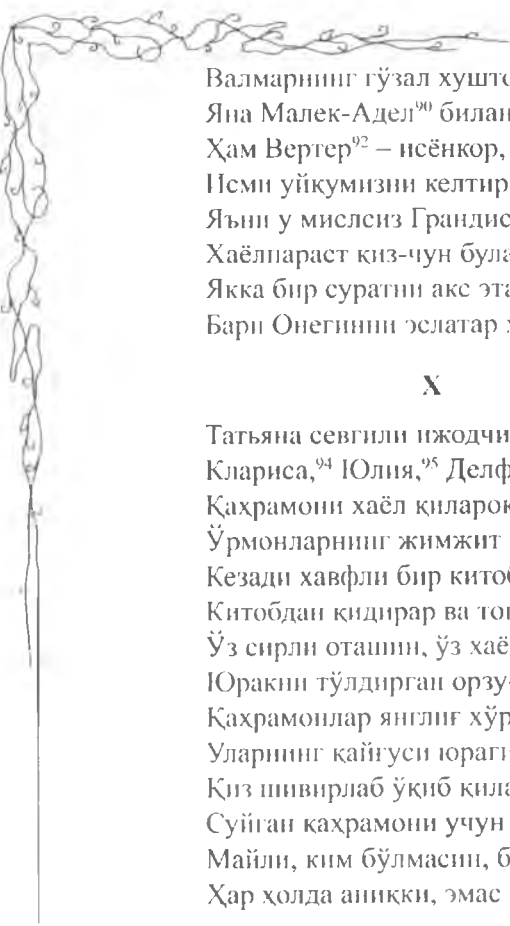
Дилни лим тўлдирган саодат ила
Унга беихтиёр бурарди фикрин.
Қалбига бир фикр бўлибди улфат;
Фасли келмини, дилда энди муҳаббат,
Ерга тушган бир дон келганда фасли,
Баҳор оташидан жонланган каби.
Унинг хаёллари кўп чоқдан буён,
Қайғу, ишк ичида секин ёнарди.
Хатарли ғидони хаёл кўмсарди.
Қалби бир узулиш, толиш кўн замон
Унинг еш кўкрагин эзар, сиқарди,
Ким бўлса бирига... қалб интизорди.

VIII

Кутгани келмишди, очилди кўзлар;
Татьяна айтади: бу ўша одам!
Ҳай хот! Энди бутун тунлар, кундузлар,
Кизгин, танҳо уйку, ҳар бир нарса ҳам
У билан тўлгандир, бу кизга тағин
Ҳар нима сеҳрли куч-ла тинмайин,
Уни едлатарди; ва Татьянани
Бездирарди ширин сўзлар садоси,
Ғамхўр чўриларнинг боқишлари ҳам.
Дардларига шўнгиб ўтирар ўзи
Кулокка кирмасди меҳмонлар сўзи,
Уларни қиз қаргар – улар кўн беғам,
Кутилмаган вақтда келишар, бироқ
Эзмалик қилишар ўтириб узок.

IX

Бу киз энди қандай зўр диққат билан
Ўқийди лаззатли бирон романи!
Қандай сеҳрланиш билан, юракдан
Берилиб ичади гўзал елғонни!
Хаёлининг бахтиёр қуввати ила
Жонлантирилган у шахслар: Юлия –

Валмарнинг гўзал хуштори дилбар,
Яна Малек-Адел⁹⁰ билан де-Линар⁹¹,
Ҳам Вергер⁹² – исёнкор, азоб боласи,
Несми уйкумизни келтирган одам,
Яъни у мислсиз Грандисон ҳам (¹⁷)
Хаёлпараст киз-чун булар ҳаммаси
Якка бир суратни аке этар ҳамон,
Бари Онегинни эслатар ҳар он.

X

Татъяна севгили ижодчиларин,
Клариса,⁹⁴ Юлия,⁹⁵ Делфина каби⁹⁶
Қаҳрамони хаёл қилароқ ўзин,
Ўрмонларнинг жимжит қўйнида дайди
Кезади хавфли бир китоб-ла таиҳо.
Китобдан кидирар ва тонар ҳатто
Ўз сирли оташин, ўз хаёлларин,
Юракни тўлдирган орзу-хавасин,
Қаҳрамонлар янглиг хўрсинар яна,
Уларнинг қайғуси юрагига ёр.
Киз шивирлаб ўқиб қилади такрор
Суйган қаҳрамони учун бир нома...
Майли, ким бўлмасин, бизнинг қаҳрамон,
Ҳар ҳолда аниқки, эмас Грандисон.

XI

Оташин санъаткор, бир вақт улуғвор –
Оҳангдор йўсинда созлаб услубин,
Ўз қаҳрамонини ажаб маънодор
Ва баркамол қилиб безарди тусин.
Ҳамиша ҳақсизлик дастидан шайдо
Қувғинди инсонни шоир доимо
Ярагди ҳассос руҳ ва кенг ақлга,
Ҳамда жозибали сиймога эга.
Ҳарвақт ҳаяжонли, руҳли қаҳрамон
Тоza эҳтирослар алангасида

Ҳар лаҳза тайёри бўлишга қурбон.
Ва сўнги қисмининг хотимасида
Ёмонлик ҳамиша торғарди жазо,
Яхшилик гултожга бўларди сазо.

XII

Туман ичидадир букун фикрлар,
Уйку келтиради бизларга ахлоқ,
Илтифот кўрмоқда романда ҳам шар,⁹⁷
Зафар ноғорасин у чалар шу чоқ.
Британ музасининг уйдурмалари,
Ёш кизнинг уйқусин нотинч қилади,
Бир санам бўлмишдир унинг-чун хозир,
Ёки хаёлларга берилган Вампир⁹⁸,
Ёки саёқ Мелмот⁹⁹ – бу бадбин одам
Ёки мангу жуҳуд¹⁰⁰, ва ёки – Корсар¹⁰¹,
Ва ёки сирларга чўмган Сбогар¹⁰², (18)
Умидсиз ва барбод худбинликка ҳам
Лорд Байрон кийдирди зўр ҳавас билан
Ғамгин романтизм либосин ўтдан.

XIII

Дўстларим, чиқади бундан не маъно?
Тангри иродаси ила, балки, ман
Шоирликка бутун бергум истеъфо,
Қурар янги шайтон ичимда маскан.
Аполлон таҳдидин менсимай сира,
Бўйнимни эгарман ювош насрга.
Хушхол ғурубимни ана у замон
Банд этади эски тарздаги роман.
Мен ёмонликларнинг сирли азобин
Унда тасвир этиб, солмайман даҳшат
Балки, соддагина ёзаман фақат
Рус онласининг кенг масалларин,
Тасвирларман диллар муҳаббатини
Ва қадим давримиз урф-одатини.

XIV

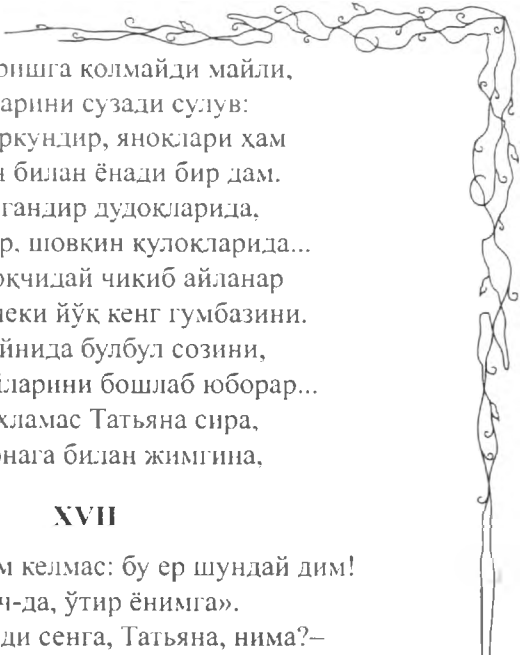
Ҳикоя қиламан, отанинг, кекса
Тоғанинг турмуши, содда гашини:
Дарахт таги, булок бошида эса
Болаларнинг махфий учрашмасини:
Тасвирларман бахтсиз рашкнинг кийнашин,
Ҳижрон ва ярашув фасли кўз ёшин.
Яна уруштириб, ниҳоят, никоҳ
Гултожига уларни элтаман ногоҳ...
Эхтиросли ишкнинг тилин эсларман,
Ҳасратга мубтало севги сўзлари –
Бу ёлқинли сўзлар бир чоғ ўзлари
Гўзал бир жононнинг пойида бирдан
Тилимдан қуюлган эди, мен бугун
У сўзларни ёддан чиқардим бутун.

XV

Севикли Татьяна, маъсум Татьяна!
Сен билан бирга мен кўзёш қуяман,
Олифта золимнинг қўлига ана
Бутун тақдирингни бериб қўйгансан.
Жоним, маҳв ўласан; даст аввал аммо
Юрагингда порлок умидлар пайдо,
Сирли саодатни имлайсан, тагин
Тотиб билажаксан ҳаёт сафосин.
Ичасан орзунинг ширин захрини.
Хаёллар қувмоқда сени изма-из:
Ҳар ерда тасаввур қиласан ёлғиз
Бахтли учрашишлар тин манзилини...
Ҳар ерда қаршингда туради доим,
Сени йўлдан урган у машъум золим...

XVI

Бетинчдир Татьяна севги туфайли,
Боғ чага чиқади, кайғуради у;

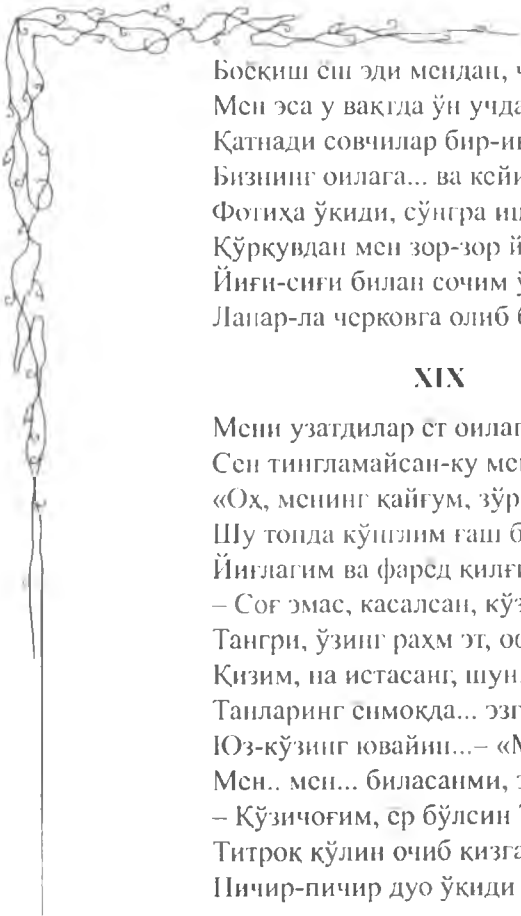
Нарирок юришга колмайди майли,
Хумор кўзларини сузади сулув:
Кўкраги дуркундир, яноклари ҳам
Оний ёлкин билан ёнади бир дам.
Нафаси қотгандир дудокларида,
Кўзи порлар. шовкин кулокларида...
Тунда ой соқчидай чикиб айланар
Самонинг чеки йўк кенг гумбазини.
Оғочлар қўйнида булбул созини,
Жаранг куйларини бошлаб юборар...
Қоронғи; ухламас Татьяна сира,
Сўзлашар энага билан жимгина,

XVII

«Эна, уйкум келмас: бу ер шундай дим!
Деразани оч-да, ўтир ёнимга».
– Нима бўлди сенга, Татьяна, нима?–
«Сўзлайлик ўтмишдан, зикқир юрагим»
– Нима сўзлай, жоним! Мен бир замонлар
Эсимда саклардим жинлар, шайтонлар
Ҳақида бурунги масал, эртакдан...
Ҳаммасини киши унутар экан.
Ҳаммаси қоронғу энди, Татьяна:
Нима билган бўлсам, унутдим ҳозир.
Потавон қариллик етди-ку ахир!..
– «Ҳикоя қилиб бер, сен менга, эна,
Сўзла, сен у кўхна, кечмиш йиллардан:
Сен-да у чокларда ҳеч севганмисан?» –

XVIII

– Вой, кўзим, Татьяна! У чокларда биз
Севги нималигин эшитмагандик.
Мархума қайин онам мени, шубҳасиз,
Дунёдан ҳайдарди, колмасдим тирик. –
«Бўлмаса, сен қандай эр қилдинг, эна?» –
– Худонинг буйруғи шу экан. Ваня

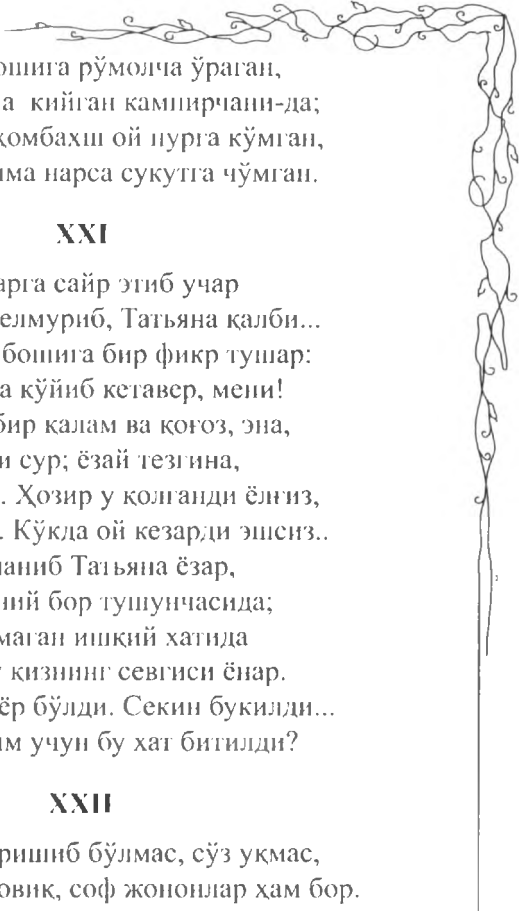
Боскиш еш эди мендан, чироғим,
Мен эса у вақтда ўн учда эдим,
Қатнади совчилар бир-икки хафта
Бизнинг оилага... ва кейин отам
Фотиҳа ўкиди, сўнгра иш тамом.
Кўркувдан мен зор-зор йиғладим якка...
Йиғи-сиғи билан сочим ўрдилар,
Лапар-ла черковга олиб бордилар...

XIX

Мени узатдилар ет оилага...
Сен тингламайсан-ку мени, ошноғим...
«Ох, менинг қайғум, зўр, билмайсан эна,
Шу топда кўнглим гаш бўлмоқда, жоним!
Йиғлагим ва фаред қилғим келади!..»
– Соғ эмас, касалсан, кўзимнинг нури,
Тангри, ўзинг раҳм эт, офатдан асра!
Қизим, на истасанг, шуни тез сўра...
Тапларинг симоқда... эзги сув билан
Юз-кўзинг ювайиш... – «Мен касал эмас:
Мен.. мен... биласанми, эна... севганман»
– Кўзичоғим, ер бўлсин Тангри ҳар нафас! –
Титрок кўлин очиб кизга у хаста
Пичир-пичир дуо ўкиди аста...

XX

Бутун дарди билан камширга яна
Шивирлаб: «Севгига тутилдим», деди.
– Менинг жигарпорам, касалсан! Тингла!
«Ўз ҳолими а кўй-чи, қалбимда севиш»...
Шу чоқда самода ой ҳам порлади.
Юмшок, сирли нурга у жим ўради
Тағъяпаннинг сўлғин, дардли ҳуснини,
Паришон, ейилган ипак зулфини,
Нурлатди кўзешини... еш қиз енида
Пастгина курсида писиб ўтирган,

Ок сочли бошига рўмолча ўраган,
Пахта нимча кийган камширчани-да;
Оламини илҳомбахш ой нурга кўмган,
Мудраб ҳамма нарса сукутга чўмган.

XXI

Узок диёрларга сайр этиб учар
Ойга жим телмуриб, Татьяна қалби...
Бирдан қиз бошига бир фикр тушар:
«Ўз ҳолимга қўйиб кетавер, мени!
Менга бер бир қалам ва қоғоз, эна,
Столни бери сур; ёзай тезгина,
Хайр энди». Ҳозир у қолганди ёлғиз,
Атроф жим. Кўкда ой кезарди эшсиз..
Курсига ясланиб Татьяна ёзар,
Фақаг Евгений бор тушунчасида;
Узок ўйланмаган ишқий хатида
Маъсума бу кизнинг севгиси ёнар.
Мактуб гайёр бўлди. Секин букилди...
Татьяна! Ким учун бу хат битилди?

XXII

Билардим эришиб бўлмас, сўз укмас,
Қиш каби совик, соф жононлар ҳам бор.
Уларнинг хислати ақлга синмас,
Уларга ялиниш, ёлвориниш бекор;
Ҳайрондим уларнинг модди кибрига,
Уларнинг табиий фазилатига;
Қочандим улардан, бўлайин икром,
Даҳшат-ла ўкиган эдим, ёлда бор,
Улар манглайида дўзах лавҳасин¹⁰³, ⁽¹⁹⁾
Ҳар қандай умидин сен кескил мудом!
Севмоқ улар учун офатдир тамом.
Қўрқитиш уларга шодлик берар чин,
Нева бўйларида шулар сингари
Хонимларни сиз ҳам кўргансиз, балки.

XXIII

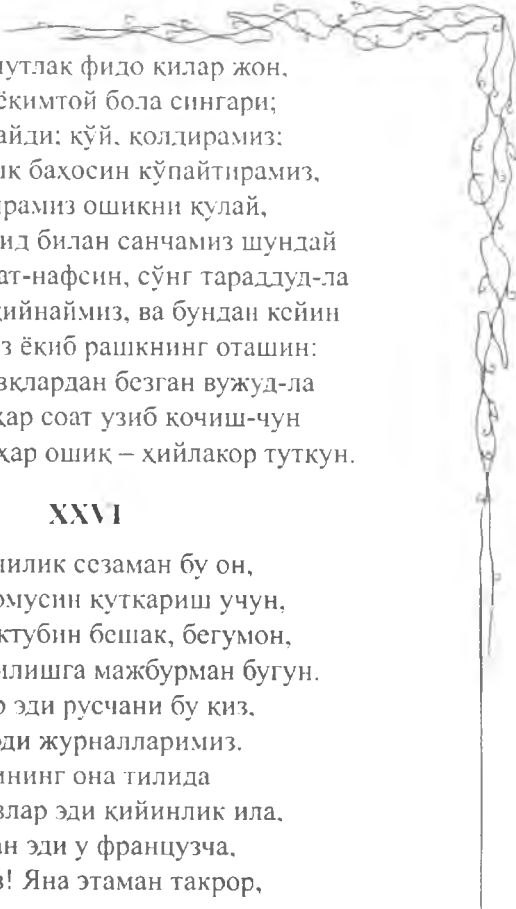
Ювош ошиктарнинг ораларида
Қилиғи бошқача хонимлар ҳам бор,
Ёлқинли оҳларга, мадҳияларга
Улар бепарволик қилар улуғвор.
Хўш, мен не кўрдим, не қолдирди хайрон?
Қаҳрли боқишлар билан ногаҳон,
Нозик ишқни улар чўчитиб лекин
Уни жалб этишни биларди тағин.
Лоакал, уларда бор раҳм-у шафкат,
Лоакал, уларнинг товуши баъзан
Туюлади шундай, латиф, ваъдачан.
Ховлиққан соддадил ёш ошиқ албат,
Ўзини унутиб кўяди, шундай
Ташвишли жононга эргашар тинмай.

XXIV

Латиф бир соддалик билан қиз бояқиш,
Алдашни билмасдан суяр вафодор.
Танлаган хаёлга чуқур инониш –
Татьяна айбими? Билмоқлик даркор!
Шунинг учунмикин: самимий суяр,
Ҳиснинг даъватига фақат бўйсунар,
Ва қалби инонар шундай тезгина?
Шунинг учунмикин: Татьянасига
Тангри бахш этмишдир кенг ақл билан
Исёнкор хаёлни, у тенгсиз бошни,
Жонли иродани ва кенг қарашни;
Юраги ёлқинли ва нозик экан.
Севги ҳисларининг енгиллигин сиз,
Наҳотки, бир марта кечирмасангиз?

XXV

Ишвақор хонимлар ўйлар совиққон.
Татьяна ҳеч ҳазил қилмай севади,

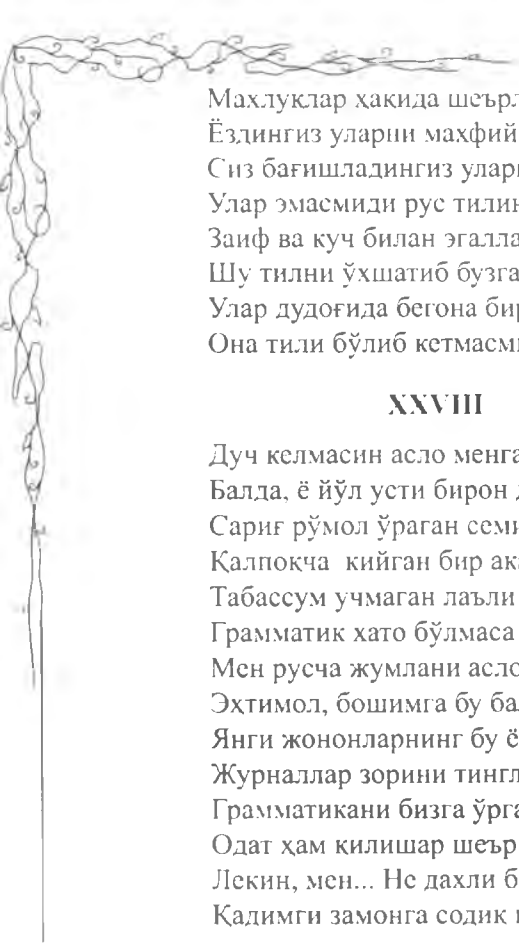
Севгига у мутлак фидо килар жон,
Худди бир ёкимтой бола сингари;
У асло демайди: кўй, колдирамиз;
Шундан ишк бахосин кўпайтирамиз,
Тўрга туширамиз ошикни қулай,
Дастлаб умид билан санчамиз шундай
Ернинг иззат-нафсин, сўнг тараддуд-ла
Кўнглини қийнаймиз, ва бундан кейин
Жонлатамиз ёкиб рашкнинг оташин:
Бўлмаса завқлардан безган вужуд-ла
Занжирни ҳар соат узиб қочиш-чун
Шайланар ҳар ошик – хийлакор туткун.

XXVI

Яна қийинчилик сезаман бу он,
Она-юрт номусин қутқариш учун,
Татьяна мактубин бешак, бегумон,
Таржима қилишга мажбурман бугун.
Ёмон билар эди русчани бу киз.
Ўқимаган эди журналларимиз.
Татьяна ўзининг она тилида
Фикрин сўзлар эди қийинлик ила.
Демак, ёзган эди у французча.
Не қиламиз! Яна этаман такрор,
Бу кунгача ишкни ҳеч хоним – дилдор
Баён қилмагандир бир дафъа русча.
Бое мағрур тилимиз бу кунга давр
Мактуб прозасига ўрганмамишдир.

XXVII

Хонимларни русча ўқишга мажбур
Қилмоқ истайдилар, бу даҳшатли ҳол!
Уларни мумкинми этмоқ тасаввур:
Қўлларида бўлсин бизнинг бир журнал!⁽²⁰⁾
Шоирларим, гувоҳ бўлингиз бир зум,
Тўғри эмасми бу: дилбар ва сўлим

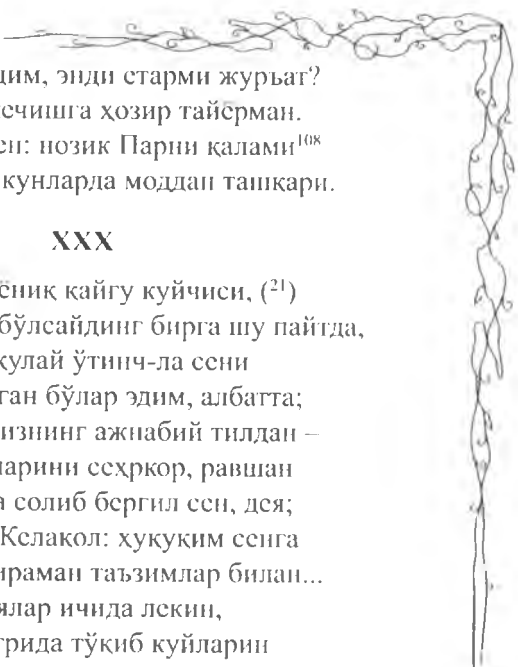
Махлуклар хакида шеърлар ёздингиз,
Ёздингиз уларни махфий ва сассиз,
Сиз бағишладингиз уларга кўнгил,
Улар эмасмиди рус тилин жуда
Заиф ва куч билан эгаллаб, худди
Шу тилни ўхшатиб бузганлар буткул,
Улар дудоғида бегона бир тил,
Она тили бўлиб кетмасми енгил!

XXVIII

Дуч келмасин асло менга, Худойим,
Балда, ё йўл усти бирон даҳлизда
Сариф рўмол ўраган семинарист, ёким¹⁰⁴
Қалпоқча кийган бир академик-да!¹⁰⁵
Табассум учмаган лаъли лаб каби,
Грамматик хато бўлмаса асли
Мен русча жумлани асло севмайман.
Эхтимол, бошимга бу бало битган,
Янги жононларнинг бу ёш бўғини,
Журналлар зорини тинглаб бир қадар,
Грамматикани бизга ўргатар;
Одат ҳам қилишар шеър ўқувни,
Лекин, мен... Не даҳли бор менга, зотан?
Қадимги замонга содик қоларман.

XXIX

Нотўғри, бепарво тузилган жумла.
Сўзларни тахминий гапириб бермоқ,
Кўксимда уйғотар ҳаяжон – ларза,
Аввалги йилларда бўлгандай ҳарчок.
Ўқинишлик учун менда йўқ мадор,
Менга ёқимлидир галлицизмлар,¹⁰⁶
Нак ўтмиш ёшликнинг гуноҳи каби,
Худди Богданович шеъри сингари.¹⁰⁷
Етар, бас. Гўзалим мактуби билан
Машғул бўлиш учун келмишдир фурсат.

Сўз бергандим, энди старми журъаг?
Ундан воз кечишга ҳозир тайёрман.
Мен биламен: нозик Парни қалами¹⁰⁸
Бизнинг бу кунларда моддан ташқари.

XXX

Базмлар ва ёниқ кайгу куйчиси, (2¹)
Мен билан бўлсайдинг бирга шу пайтда,
Азизим, поқулай ўтинч-ла сени
Тинчсизлатган бўлар эдим, албатта;
Ошуфта у кизнинг ажнабий тилдан –
Ольган сўзларини сеҳркор, равшан
Макомларга солиб бергил сен, дея;
Қайда сен? Келакол: ҳуқуқим сенга
Ўзим топшираман таъзимлар билан...
Ҳузунли қоялар ичида лекин,
Фин ери бағрида тўкиб куйларин
Мадҳу саноларни унутиб калбан,
Тентираб у юрар ва унинг руҳи
Эшитмас мен чеккан алам-қайғуни.

XXXI

Татьяна мактуби кўзим ўнгида;
Мен уни табаррук дея асрайман,
Уқийман нақадар сирли дард ила,
Уни ўкиб, ўкиб қониколмайман.
Бу майинликни ким этмиш талқин?
Сўзларнинг бу лоқайд товланган рангин?
Нозик сафсатани талқин этди ким?
Пучак сўзлари ҳам ширин, бежирим.
Бу сўзлар хатарли ҳам дилкаш ҳаддан.
Мен англаёлмайман. Ва лекин мана
Ҳали тўла эмас кучсиз таржима:
Бу – рангсиз кўчирма жонли лавҳадан.
Ё бу ўрганмаган киз талабалар
Фрейшиц¹⁰⁹ куйини чалганга ўхшар.

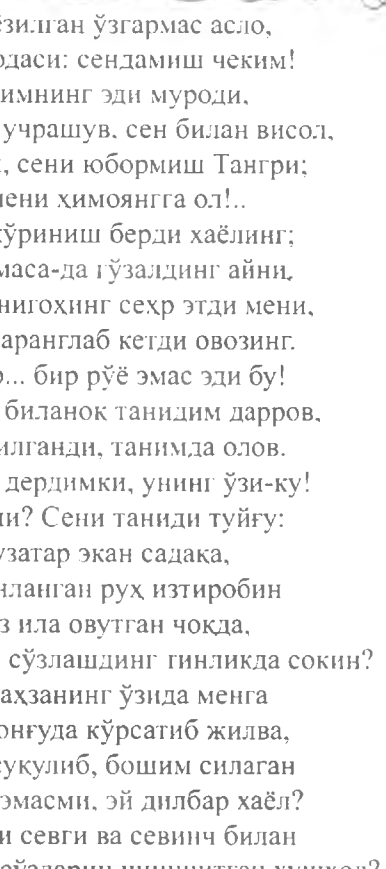

Татьянанинг Онегинга
мактуби

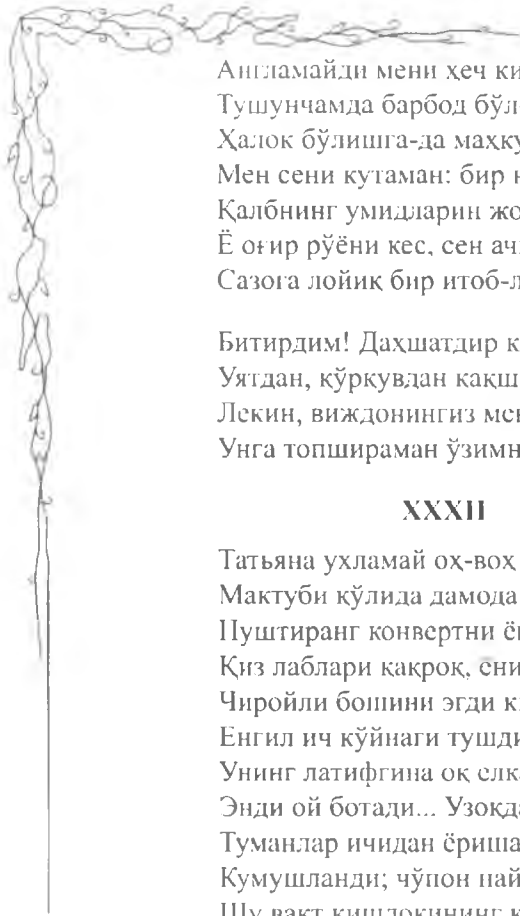
Мен сизга ёзаман; яна не даркор?
Не дея биламан сизга ман яна?
Лекин биламанки, сизнинг ихтиёр
Жазо берсангиз ҳам менга нафрат-ла.
Қора ёзмишимга бир томчи қадар,
Марҳамат ва шафқат қилгайсиз лекин.
Ташлаб кетмагайсиз, янчиб хаёлим;
Авваллар мен сукут этмоқ истадим.
Майли жуда сийрақ, майли ҳафтада
Қишлоғимизда мен сизни бир дафъа
Кўрайин, тинглайин сўзингизни жим,
Сизга бир оғиз сўз айтай-да кейин
Янги учрашувга қадар эрта-кеч
Ўйлайин, ўйлайин унутмасдан ҳеч,
Деган умид мени кучаркан секин,
Инонингки, менинг – шу уялганим,
Ҳеч вақтда гасаввур қилмайсиз, балким...
Фақат айталарким сиз одамсуймас;
Чет ёқа қишлоқда зерикармишсиз,
Биз эса... жозибга эгаси эмас,
Аммо таширфингиз биз учун азиз!

Нега бизнинг уйга келиб кетдингиз?
Ташландик қишлоқнинг бир гўшасида
Сизни ҳеч кўрмаган бўлардим эссиз...
Аччиқ азобни-да билмасдим сира.
Тажрибасиз қалбнинг ҳаяжонини
Бир куни, ким билур, мен сингиб маҳкам,
Кўнгилга мувофик толиб бир ҳамдам
Вафодор бир хотин, шафқатли она
Бўлардим, тотмасдан ишк савдосини.

Ўзга биров билан?!. Йўқ, мен жаҳонда
Бағишламас эдим кимсага қалбим!

Такдирда ёзилган ўзгармас асло,
Тангри иродаси: сендамиш чеким!
Бутун хаётимнинг эди муроиди,
Сен билан учрашув, сен билан висол,
Биламанки, сени юбормиш Тангри;
Қабргача мени химоянгга ол!..
Тушимда кўриниш берди хаёлинг;
Илғаб бўлмаса-да гўзалдинг айни,
Фусункор нигоҳинг сеҳр этди мени,
Рухимда жаранглаб кетди овозинг.
Кўпдандир... бир рўё эмас эди бу!
Киришинг биланок танидим дарров,
Тилим тutilганди, танимда олов.
Ва фикран дердимки, унинг ўзи-ку!
Рост эмасми? Сени таниди туйғу:
Иўксилга узатар экан садака,
Ёки тўлкинланган рух изтиробин
Намоз-ниёз ила овутган чокда,
Мен билан сўзлашдинг гинликда сокин?
Мана шу лаҳзанинг ўзида менга
Тиниқ коронғуда кўрсатиб жилва,
Жимгина сукулиб, бошим силаган
Худди сен эмасми, эй дилбар хаёл?
Сен эмасми севги ва севинч билан
Умиднинг сўзларин шишишган хушхол?
Сен ким: химоячи бир фариштами?
Иўлдан оздирувчи маккор оламми?
Бутун шак-шубҳамни эй хаёл, тез еч!
Эҳтимол, бўш гапдир бунинг барчаси,
Тажрибасиз қалбга сароб бўлган эш,
Бутунлай бошқадир толеъ лавҳаси...
Майли, шундай бўлса! Мен ўз қисматим
Шу замондан бошлаб тақдим киламан.
Қаршингда окизиб ёниқ кўзёшим,
Ёлвориб химоянг мен ўтинаман.
Сен бир фараз қил-чи, мен ёлғиз бир киз,

Англамайди мени ҳеч ким бу ерда.
Тушунчамда барбод бўлғуси эрта,
Ҳалок бўлишга-да маҳкумман сассиз...
Мен сени кутаман: бир нигоҳ ила
Қалбнинг умидларин жонлантир, яшат,
Ё оғир рўёни кес, сен ачинма,
Сазога лойик бир итоб-ла, хайҳот!

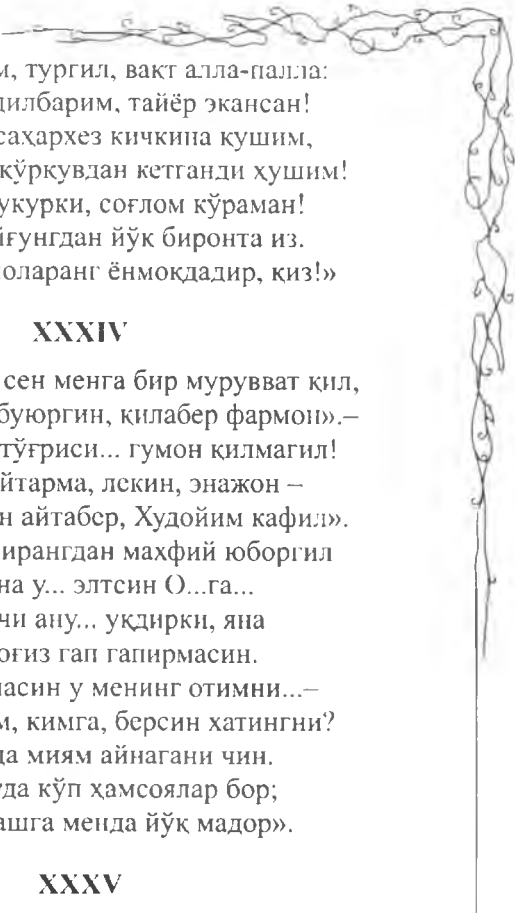
Битирдим! Даҳшатдир кўздан кечирिश...
Уятдан, кўркувдан қакшайди бу дил...
Лекин, виждонингиз менга кафилмиш,
Унга топшираман ўзимни дадил...

XXXII

Татьяна ухламай оҳ-воҳ тортади.
Мактуби кўлида дамодам титрар;
Пуштиранг конвертни ёпиштиради.
Қиз лаблари қакроқ, ёник... у дилбар
Чиройли бошнини эгди кифтига;
Енгил ич кўйнаги тушди кўксига
Унинг латифгина оқ елкасидан.
Энди ой ботади... Узоқда водий
Туманлар ичидан ёришар... Анҳор
Кумушланди; чўпон пайининг доди
Шу вақт кишлокининг кўзини очар.
Мана тонг, одамлар кўпдан турганлар:
Аммо Татьянамиз бундан бехабар.

XXXIII

Сезмайди Татьяна тонгнинг нуруни,
Бошни куйи солиб ўтирарди қиз,
Мактубга ўзининг ўйма муҳрини
Босишга кўллари бормасди ёлғиз,
Лекин, секингина эшикни очиб,
Киради патнисда нонушта олиб,
Сочлари оқарган кампир – энага.

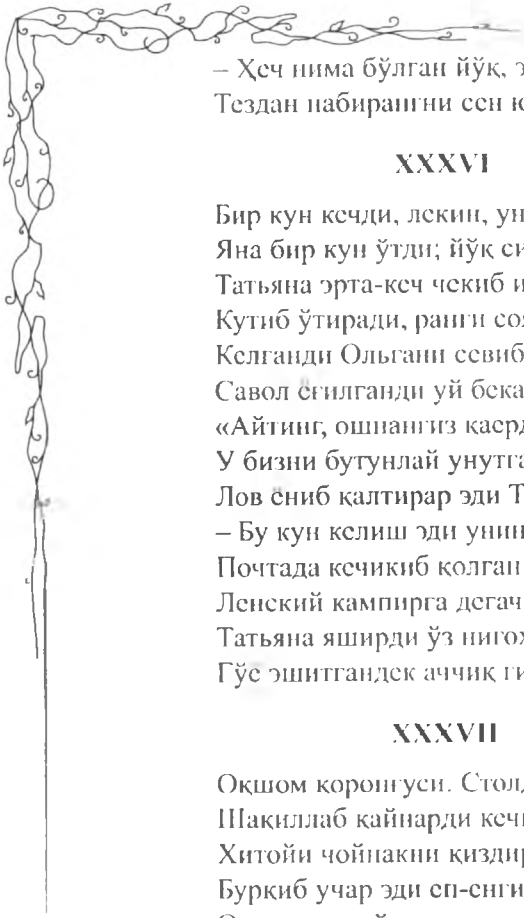
«Болажоним, тургил, вақт алла-палла:
Вой, гўзал дилбарим, тайёр экансан!
Ох менинг саҳархез кичкина кушим,
Тун окшом кўркувдан кетганди хушим!
Тангрига шукурки, соғлом кўраман!
Тундаги кайғунгдан йўк биронта из.
Юзларинг лоларанг ёнмоқдадир, қиз!»

XXXIV

– Воҳ! Эна, сен менга бир мурувват қил,
«Оппоғим, буюргин, қилабер фармон».—
– Ўйлама... тўғриси... гумон қилмагил!
Сўзимни қайтарма, лскин, энажон —
«Жоним, сен айтабер, Худойим кафил».
– Мана, набирангдан махфий юборгил
Шу хатни ана у... элтсин О...га...
Кўшнимиз-чи ану... уқдирки, яна
У срда бир оғиз гап гапирмасин.
Айтиб қўймасин у менинг отимни...—
«Ёкимтойим, кимга, берсин хатингни?
Шу кунларда миям айнагани чин.
Атрофда жуда кўп ҳамсоялар бор;
Уларни санашга менда йўк мадор».

XXXV

– Мунчаям бефаҳм бўлгансан, эна!—
«Азиз жигарпорам, энди каридим;
Татьянам, зехним хит — ўтмас бўлмоқда,
Бир вақтлар, ўтди-да, мен зийрак эдим,
Жаноблар оғзидан на чикса — дарров...»
– Оҳ, эна, оҳ, эна! Шунчами чайнов?
Эҳтиёжим борми сенинг аклингга?
Кўриб турасан-ку, гап Онегинга
Бир мактуб юбориш ҳақида зотан. —
– «Тушундим гапингни... кизишма, жоним!
Биласан-ку эсдан кетаётганим...
Има бўлди, рангинг кум ўчди, недан?»

– Ҳеч нима бўлган йўқ, эна, кўявер,
Тездан набирангни сен юборавер.

XXXVI

Бир кун кечди, лекин, ундан йўқ жавоб.
Яна бир кун ўтди; йўқ сира дарак.
Татьяна эрта-кеч чекиб изтироб
Кутиб ўтиради, ранги соядек.
Келганди Ольгани севиб тошинган.
Савол сўзилганди уй бекасидан.
«Айтинг, ошнангиз касрда юрар?
У бизни бутунлай унутган ўхшар».
Лов сениб калтирар эди Татьяна.
– Бу кун келиш эди унинг ваъдаси.
Почтада кечикиб колган чамаси!–
Ленский кампирга дегач, охиета
Татьяна яширди ўз нигоҳини,
Гўё эшитгандек аччиқ гинани..

XXXVII

Оқшом қоронгуси. Столда порлок,
Шакиллаб қайнарди кечки самовар,
Хитойи чойнакни қиздириб узоқ,
Буркиб учар эди еп-снгиб буглар.
Ольганинг қўлида тоза, хушбўй чой
Чойнақдан худди бир қора уқадай
Қуюлиб турарди пилаларга,
Қаймоқ торгар эди хизматкор бола;
Дераза олдида Татьяна слғиз,
Совуқ ойналарга тутиб нафасин,
Фикрга голарди; бир оздан кейин
Латиф бармоқ билан аста сзар қиз
Туманли ойнага юрагида жо
Бўлган икки ҳарф – яъни «Е» ҳам «О».

XXXVIII

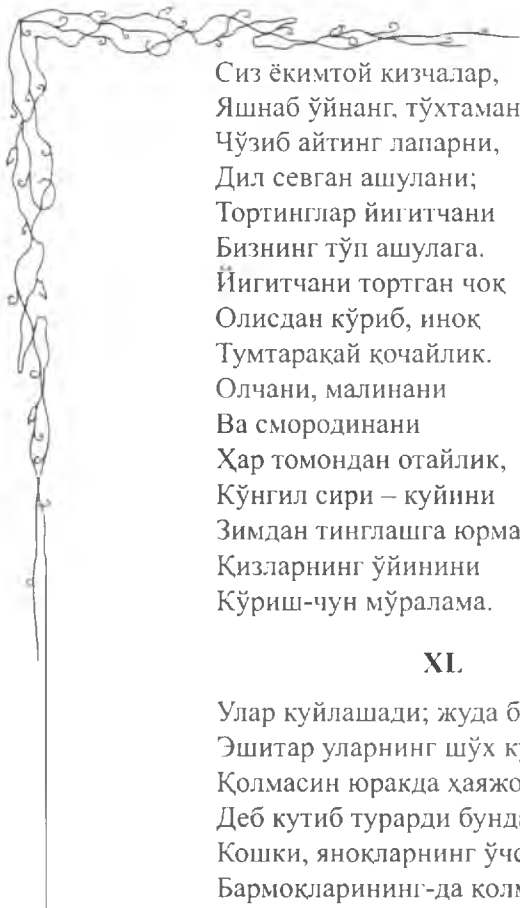
Сикилар қиз дили, куярди жони,
Хумор кўзлари ҳам ёш билан тўла.
Тўсатдан дукурлаш!.. Қотди қиз қони.
Мана яқин! Отлар чопар... кўрага...
Евгений!.. «Воҳ!» дея соядан енгил
Қиз бошка йўлакка хатлайди энчил,
Зинадан ҳовлига, сўнг, тўғри бокка
Учади, учади; у орка ёкка
Қарашга ботинмас; зумда айланар
Гулзорлар, кўприклар, кичик ўрмонни,
Кўлга тутанувчи бир хиёбонни,
Сирен повдалари юзин тирмалар,
Гулзорлардан учар экан чашмага,
Нафаси тикилиб скамейкага

XXXIX

Йнқилди...
«Бу ерда ҳозир у! Бунда Евгений!
Ё Раббим! У нима ўйлади экан!»
Дард-у ҳасрат тўла қиз юрагини
Умиднинг қоронғу орзуси кучган,
Татьяна қалтирар, нафаси ёниқ.
Келаётганмикан? Кутар; лекин «тик»
Эган бир говуш йўк. Шулар чок боғчада
Хизматчи аёллар терарди мева,
Буйрукка биноан кўшиқ айтишар.
(Баринлар мевасини ўғринча тагин
Тамаъхўр оғизлар ошаб қўймасин,
Деган андишадан чиққан бир буйрук;
Бу ҳам қишлоқдаги айёрлик, қувлик!)

Қ и з л а р қ ў ш и ғ и

Қизчалар, дўндикчалар,
Ўртоқжонлар, шўх ўйинанг,

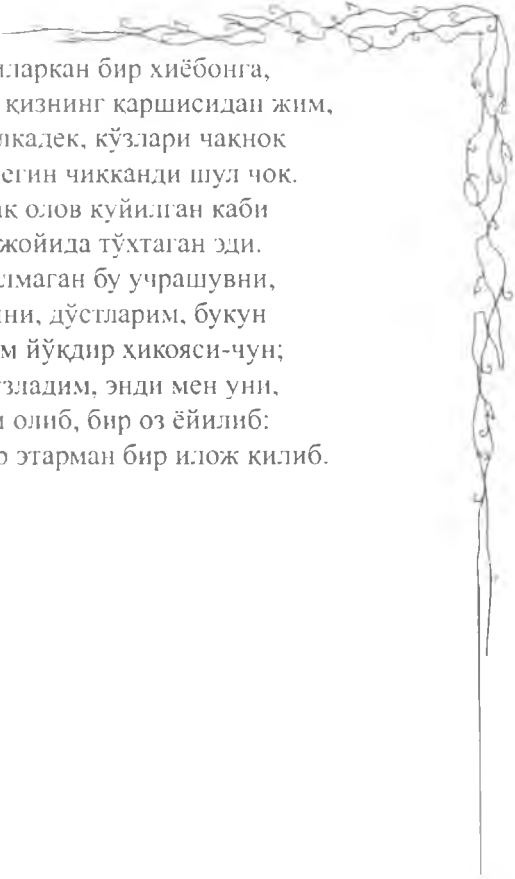
Сиз ёкимтой кизчалар,
Яшнаб ўйнанг. тўхтаманг!
Чўзиб айтинг лапарни,
Дил севган ашулани;
Тортинглар йигитчани
Бизнинг тўп ашулага.
Йигитчани тортган чок
Олидан кўриб, инок
Тумтаракай қочайлик.
Олчани, малинани
Ва смородинани
Ҳар томондан отайлик,
Кўнгил сири – куйини
Зимдан тинглашга юрма.
Қизларнинг ўйинини
Кўриш-чун мўралама.

XL

Улар куйлашади; жуда бепарво –
Эшитар уларнинг шўх куйини қиз,
Қолмасин юракда ҳаяжон асло,–
Деб кутиб турарди бунда сабрсиз.
Кошки, янокларнинг ўчса оташи,
Бармоқларининг-да қолмас титраши.
Сўнмас юзларининг яллиғи асло,
Равшанрок, ёркинрок ёнарди ҳатто...
Шўх мактаббаччанинг қўлида асир
Бечора капалак шундай синади,
Гулдор канотлар-ла типирчинади;
Шу тахлит шудгорда титрайди зир-зир
Жимгина бекинган овчини куён
Узоқлардан пайқаб қолса ногаҳон...

XLI

Ростлаб нафасини энг сўнг Татьяна
Қўзғолди ўрнидан; бир неча одим

Отди: кайриларкан бир хиёбонга,
Ногиҳон бу қизнинг қаршисидан жим,
Бир ёвуз кўлкадек, кўзлари чакнок
Евгений Онегин чикканди шул чок.
Бошидан нақ олов куйилган каби
Қиз турган жойида тўхтаган эди.
Фақат, қутилмаган бу учрашувни,
Окибатларини, дўстларим, букун
Менда тўзим йўқдир ҳикояси-чун;
Кўп узок сўзладим, энди мен уни,
Бир оз ором олиб, бир оз ёйилиб:
Сўнг тасвир этарман бир илож қилиб.

ТҶҲТИНЧИ БОБ

La morale est dans la nature des choses.

Necrer¹¹⁰

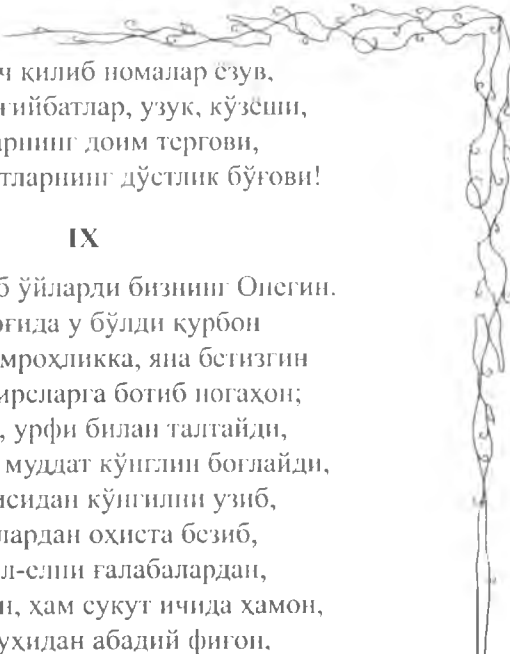
I. II. III. IV. V. VI.

VII

Қанча оз мухаббат қўйсак хотинга,
Ёкамиз унга биз шу қадар осон.
Фусункор тўрларга шунчалик инжа
Чулғаб махв этамиз уни бегумон.
Мухаббат илми деб топганди шуҳрат
Бир вақтлар пардасиз бузуклик албат,
Ҳар ерда ўзини қилиб овоза,
Мухаббат қўймасдан завк сурди роса.
Лекин бу хашаматли хангома – ўйин
Мақтанилган эски боболар даври –
Учун хосдир, унинг чол маймунлари
Учун муносибдир. Лавлослар бугун
Шуҳратни йўқотди, ўтди улуғвор
Париклар¹¹² шуҳрати билан бир қатор.

VIII

Мунофиқлик кимни бездирмас, айни –
Нарсани турлича киларок такрор,
Кўп чоқдан ҳаммага маълум нарсани
Викор-ла уқтириш ким учун даркор;
Бир хил эътирозлар эшитмок ҳар чоқ,
Хурофотларини махв этиб йикмок,
Ҳолбуқим, бўлмаган ва йўқдир шу дам
Энди ўн уч ёшга кирган кизда ҳам!
Кимни бездирмайди таҳдидлар тоши,
Саждалар, қасамлар ва мавҳум қўркув,

Кулоч-кулоч қилиб номалар ёзув,
Алдашлар, ғийбатлар, узук, кўзеши,
Хола, оналарнинг доим тергови,
Эр деган зотларнинг дўстлик бўғови!

IX

Шундай деб ўйларди бизнинг Онегин.
Ўспирин чоғида у бўлди қурбон
Жўшқин гумроҳликка, яна бетизгин
Қутурган хирсларга ботиб ногаҳон;
Ҳаёт расми, урфи билан талтайди,
Бирига бир муддат кўнглини боғлайди,
Бошқа бирисидан кўнглини узиб,
Орзу-ҳаваслардан охиёта безиб,
Ҳорди енгил-сепи ғалабалардан,
Ҳам шовқин, ҳам сукут ичида ҳамон,
Тинглади рухидан абадий фиғон.
Ланжликни босди у қаҳқаҳа билан:
У шундай маҳв этди саккиз йилини,
Бой бериб умрининг чечак фаслини.

X

Гўзалларга ортиқ қўймасди кўнгили,
Сурғалиб юрарди истар-истамай,
Рад этсалар, дарҳол овунарди ул.
Хиснаг қилсалар – у шод, дам олгай.
Дилбарлар кетидан юрар ҳавассиз,
Ташларди уларни қилмайин афеус,
Ишқин ва аччиғин эслаб гоҳ бир он,
Карта ўйинига келган бир меҳмон
Сингари такаллуф билмай келар у,
Ўгириб ўйнайди; тугагач ўйини
Чиқиб жўнаб қолар ховлидан ҳар тун,
Уйида тинчгина қучади уйқу.
Эрталаб турганда билмайди ўзи
Кечкурун қасрни мўлжаллар кўзи.

XI

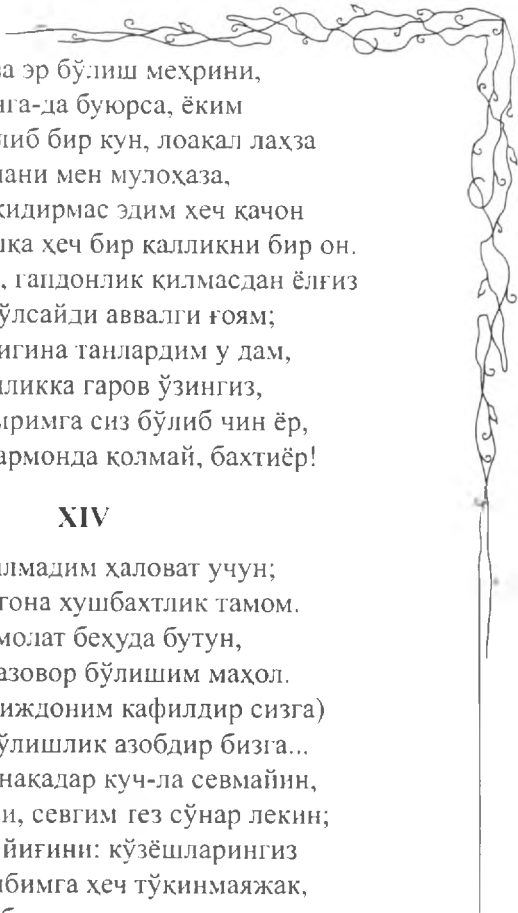
Лекин, Татьянанинг олиб хатини,
Онегин юрагин босди хаяжон:
Киз хаёлларининг самимий тили
Фикрлар галасин учурди бир он;
Гўзал Татьянанинг ўчиқ юзини,
Хотирлади унинг ғамгин тусини,
Аллакандай ширин, покиза хаёл
Кучоклади уни, у ботди дарҳол.
Ўхтимол қадимги ҳислар кизгини
Уни эгаллади бир минутгина.
Лекин истамасди алдашни сира
Ишонувчан, содда кизнинг дилини.
Ўнди биз қайтайлик боғчага яна,
Унга учраганди бунда Татьяна.

XII

Туришди сўзламай улар бир нафас;
Сўнг, кизнинг ёнига келди Онегин;
Ва деди: «Ёзгансиз, тонин керакмас,
Менга хат; мен уни ўқидим, лекин
Ўқидим содда рух эътирофини,
Покиза севгининг изтиробини,
Самимиятнингиз мен учун азиз:
Қачонлар жим бўлган ҳисларни елғиз
Ҳаяжонга солган фақат угина;
Сизни макташликни мен хохламайман,
Самимиятнингиз ҳақни тўлайман.
Айни очик кўнгил бир икром ила.
Тавбам – юрак сирим қабул қилингиз:
Ўзимни тоширдим, надир ҳукмингиз?»

XIII

«Агар мен ҳаётни фақат уй ичи –
Онда дебгина орзу қилсайдим,

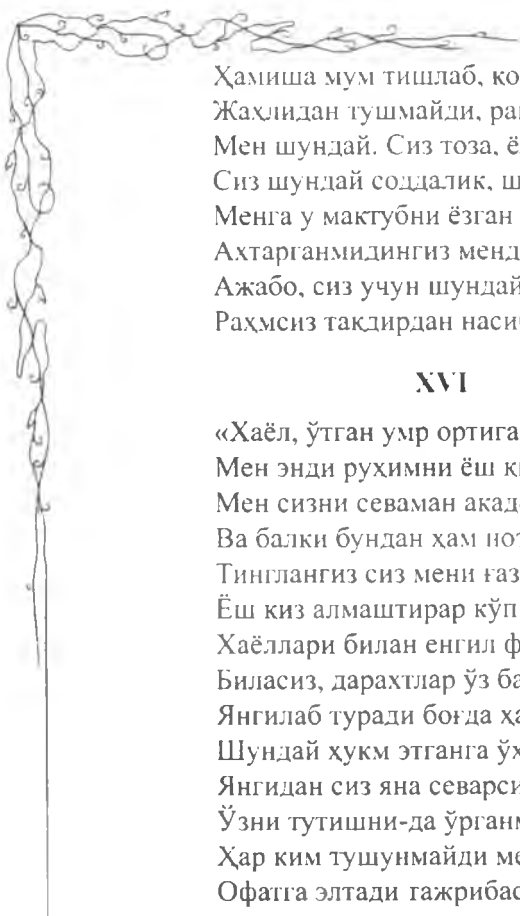
Қачон ота ва эр бўлиш меҳрини,
Толйим менга-да буюрса, ёким
Мафгун бўлиб бир кун, лоакал лаҳза
Қилсам оилани мен мулоҳаза,
У чок мен кидирмас эдим ҳеч қачон
Сиздан бошқа ҳеч бир қалликни бир он.
Маддохлик, гапдонлик қилмасдан ёлғиз
Айтайин, бўлсайди аввалги ғоям;
Фақат сизнигина танлардим у дам,
Бутун гўзалликка гаров ўзингиз,
Бу ғамли умримга сиз бўлиб чин ёр,
Бўлардим, армонда қолмай, бахтиёр!

XIV

«Мен яратилмадим ҳаловат учун;
Рухимга бегона хушбахтлик тамом.
Сиздаги камолат беҳуда бутун,
Мен унга сазовор бўлишим маҳол.
Инонинг (виждоним кафилдир сизга)
Эр-хотин бўлишлик азобдир бизга...
Мен сизни накадар куч-ла севмайин,
Ўргандимми, севгим гез сўнар лекин;
Бошлайсиз йиғини: кўзёшларингиз
Меннинг қалбимга ҳеч тўкинмаяжак,
Балки, уни баттар қутуртиражак.
Ўзингиз бир ўйланг – бу иқболимиз,
Буни ҳозирлайди бизга Гименей,¹¹⁴
Эҳтимол, бу нарса кўпга чўзилгай.

XV

«Дунёда ёмонрок яна нима бор
Шундай оиладан, унда иложсиз
Бир хотин нолойик эрдан йиғлаб зор,
Кундуз ҳам, окшом ҳам, ўтирар ёлғиз.
Шўр тумшук эр унинг билиб қадрини
(Лекин, хўп лаънатлаб ўз тақдирини),

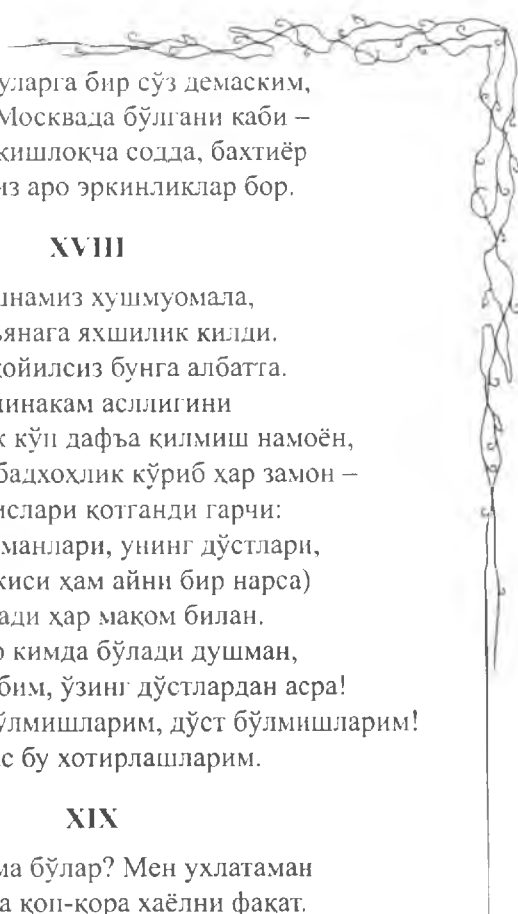
Ҳамиша мум тишлаб, ковоғи солук,
Жаҳлидан тушмайди, рашк этар совик:
Мен шундай. Сиз тоза, ёлкин рух билан,
Сиз шундай соддалик, шундай ақл-ла
Менга у мактубни ёзган дамларда,
Ахтарганмидингиз мендайни чиндан?
Ажабо, сиз учун шундай бир улуш
Раҳмсиз тақдирдан насиба бўлмиш?

XVI

«Хаёл, ўтган умр ортига қайтмас,
Мен энди рухимни ёш килолмайман.
Мен сизни севаман акадек холос,
Ва балки бундан ҳам нозик севаман.
Тинглангиз сиз мени ғазабланмайин:
Ёш киз алмаштирар кўп маргаба чин
Хаёллари билан енгил фикрини.
Биласиз, дарахтлар ўз баргларини
Янгилаб туради боғда ҳар баҳор.
Шундай ҳукм этганга ўхшайди само.
Янгидан сиз яна севарсиз: аммо...
Ўзни тутишни-да ўрганмок даркор;
Ҳар ким тушунмайди менга шекиллик.
Офатга элтади гажрибасизлик».

XVII

Евгений Онегин ваъз этди шундай.
Кўзёши оралаб кўрмай ҳеч нима,
Зўрға нафас олиб, нақ йиқилгундай,
Индамай эшитиб турди Татьяна.
Кўл чўзди Онегин. Татьяна маҳзун
(Ғайри ихтиёрий, шуурсиз бутун)
Ҳеч нима сўзламай, бошин эгарак,
Унинг гавдасига суялди андак;
Полиздан айланиб уйга жўнашди.
Иккови кирганда, буларни ҳеч ким

Айбламас, уларга бир сўз демаским,
Гердайган Москвада бўлгани каби –
Бунда ҳам кишлокча содда, бахтиёр
Йигит ва киз аро эркинликлар бор.

XVIII

Бизнинг ошнамиз хушмуомала,
Фамли Татьянага яхшилик килди.
Ўқувчим, койилсиз бунга албатта.
Рухининг чинакам асслигини
Шунингдек кўп дафъа килмиш намоён,
Инсондан бадхохлик кўриб ҳар замон –
Қалбида ҳислари қотганди гарчи:
Унинг душманлари, унинг дўстлари,
(Балки, иккиси ҳам айни бир нарса)
Уни ёмонлади ҳар мақом билан.
Дунёда ҳар кимда бўлади душман,
Фақат, Раббим, ўзинг дўстлардан асра!
Ох, дўст бўлмишларим, дўст бўлмишларим!
Беҳуда эмас бу хотирлашларим.

XIX

Нима? Нима бўлар? Мен ухлатаман
Бўм-бўш ва қоп-қора хаёлни фақат.
Мен ёлғиз шуни қайд этиб ўтаман:
Бўлар шундайин чиркин бир тухмат,
Уни тўқир қабих ёлғончи шайтон,
Жохил қибор қилар уни хўб чакқон;
Бўлур шундай тагсиз, пучак уйдирма,
Бўлур энг беадаб, ифлос ҳажвия –
Уни ҳам дўстингиз тиржайиб беор,
Оддий воқеани сўзлаган каби,
Дуп-дуруст одамлар ичра ҳар гали
Билар-билмас, юзлаб қилади такрор.
Ҳолбуки, у сиз-чун суянган тоғдай,
Сизни шундай севар... нақ туғишгандай.

XX

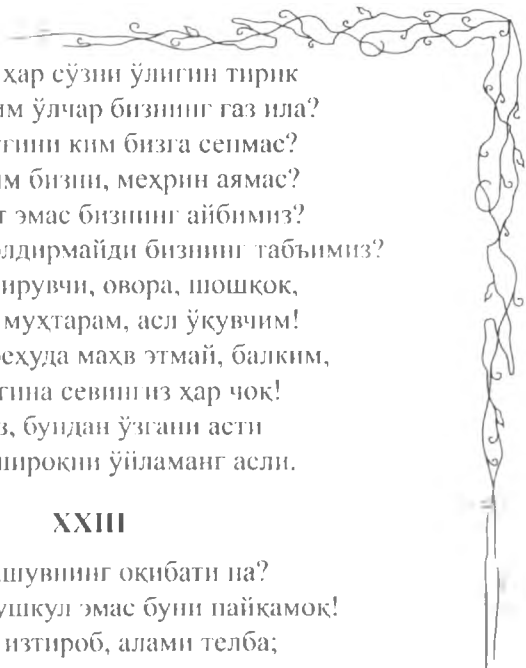
Хўш, меним қимматли, нодир ўқувчим,
Саломатми сизнинг қавми-қариндош?
Менга руҳсат этинг, лозимдир балким,
Қариндошлар нима эканини фоти
Этайин, ўрганинг сиз энди менадан,
Қариндош-уруғлар шундайдир зотан:
Биз мажбур уларни эркалаш учун,
Кўнгилдан севарак ҳурматлаш учун,
Ва яна бўйсуниб халқ одағига,
Йил боши ҳайитида ҳол-аҳвол сўраш,
Ё жилла бўлмаса хат ёзиб кутлаш;
Сабаби шу: йилнинг ўзга фаслида
Улар бизни сира ўйлаб кўрмасин...
Гап шу, Тангри узок умрлар берсин!

XXI

Нафис гўзалларнинг севғиси лекин
Дўстликдан, уруғдан ишончлироқдир;
Қизғин бўронда ҳам ишкнинг тизгинини
Кўймайсиз ва сизнинг томонда ҳақдир.
Тўғри гап бу. Лекин мода долғаси,
Яна табиатнинг ўзгачалиги,
Яна киборларнинг таналари зил,
Ҳолбуки, латиф жинс уқпардай енгил...
Сўнгра фазилаткор бир хотин учун
Эрининг ўйи, фикри яна бегумон,
Мухтарам бўлиши керакдир ҳар он.
Содик рафикангиз кўзлари сузгун.
Баъзан бир лаҳзада ўйноқлар дили.
Чунки ишк, муҳаббат шайтон ҳазили.

XXII

Кимга ишонайлик? Кимни севайлик?
Айтнинг-чи, хиёнат қилмас ким бизга,

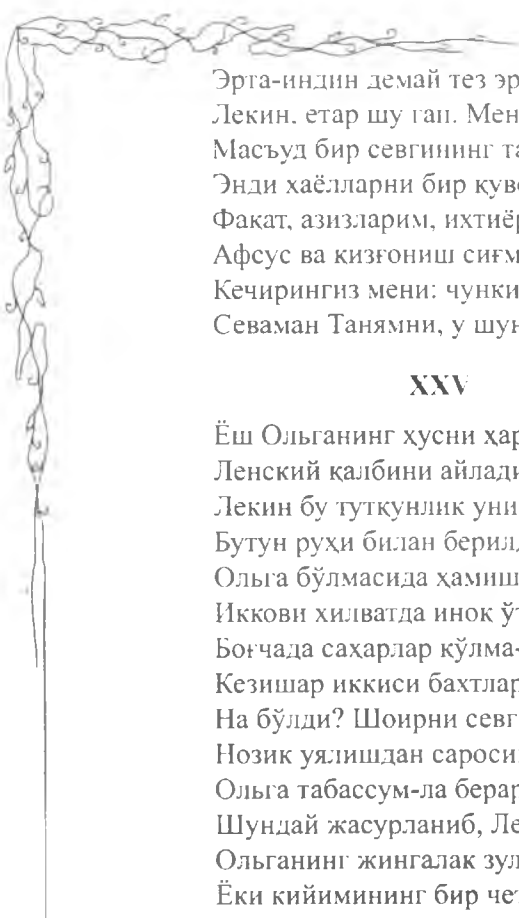
Ҳар ишин, ҳар сўзни ўлигин тирик
Қиларок ким ўлчар бизнинг газ ила?
Бўхтон уругини ким бизга сепмас?
Эркалар ким бизни, меҳрин аямас?
Кимга офат эмас бизнинг айбимиз?
Ким ҳеч қолдирмайди бизнинг табымиз?
Шарпа қидирувчи, овора, шошқок,
Эй менин муҳтарам, асл ўқувчим!
Ғайратни беҳуда маҳв этмай, балким,
Узингизнинггина севингиз ҳар чок!
Бу жуда соз, бундан ўзгани асти
Бундан яхшироқни ўйламанг асли.

XXIII

Тунги учрашувнинг оқибати на?
Ҳай ҳоғ, мушкул эмас буни пайкамоқ!
Севгининг изтироб, алами телба;
Ҳасратга чанқаган ёш руҳни ҳар чок
Ҳаяжон ичида қакшатар эди,
Иўк, Татьяна баттар ўртанар эди.
Қоронғи-нашъасиз ҳис чанғалида
Ётоғидан уйқу қочди жимгина;
Соғлик, ҳаёт нури, лаззат, табассум,
Қизлик оромлари иўқолди бутун,
Иўқолди барчаси гўё бўш бир ун,
Сўнар позик қизнинг ёшлиги ҳар зум:
Ёришиб келувчи кун шуъласини,
Бўронининг кўлкаси ўраган каби.

XXIV

Ҳай ҳоғки, Татьяна сўлар оҳиста,
Ранглари синикар, сўнар, нидамас.
Уни қизиктирмас асло ҳеч нарса,
Ҳеч нарса руҳини тебрата олмас.
Қўшнилари бошларини чайкаб, ўзаро
Шивирлашадилар тўнланиб гоҳо:

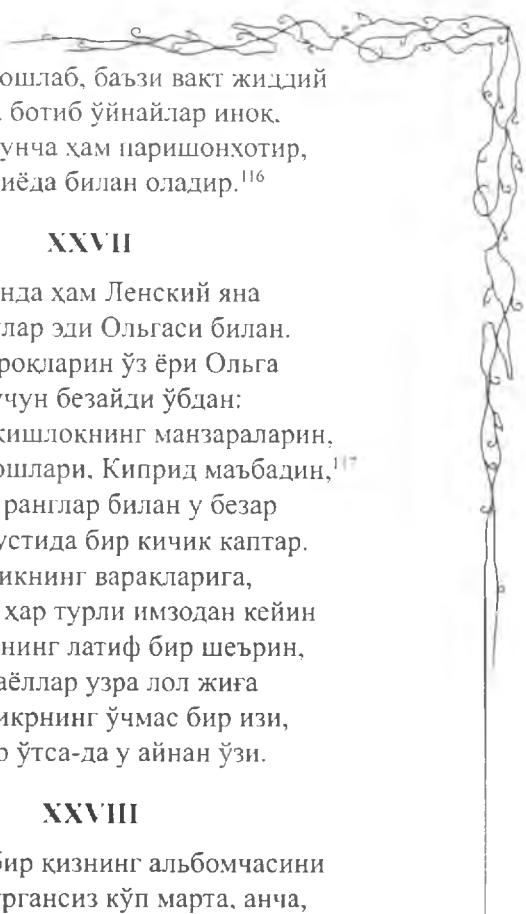
Эрга-индин демай тез эрга тегсин!..
Лекин. етар шу гап. Мен тезгина чин
Масъуд бир севгининг тасвири ила
Энди хаёлларни бир қувонтирай.
Факат, азизларим, ихтиёрсиздай,
Афсус ва кизғониш сиғмас кўксимга.
Кечирингиз мени: чунки шу қадар,
Севаман Танямни, у шундай дилбар!

XXV

Ёш Ольганинг хусни ҳар соат сайин
Ленский қалбини айлади асир.
Лекин бу тутқунлик унинг-чун ширин.
Бутун руҳи билан берилди шоир.
Ольга бўлмасида ҳамниша улар
Иккови хилватда инок ўтирар;
Боғчада сахарлар қўлма-қўл бўлиб,
Кезишар иккиси бахтларга тўлиб;
На бўлди? Шоирни севги маст этган.
Нозик уялишдан саросимада,
Ольга табассум-ла бераркан далда,
Шундай жасурланиб, Ленский баъзан
Ольганинг жингалак зулфини сийпар
Ёки кийимининг бир четин ўпар.

XXVI

Ахлокий-таълимий романни олиб,
Ольгасига ўкиб беради баъзан,
Шатобриан¹¹⁵ ҳам кетади қолиб
Табиат билишда у романчидан;
Ўкиб турган чокда, икки-уч бетни,
(Қизларнинг қалбига бу жой кўрқинчли
Чунки, уйдирмалар ва талвасалар)
Ленский кизариб, ўқимай ўтар.
Тинч жойга чекиниб ҳаммадан узок,
Бир шахмат тахгаси узра иккиси,

Столга ёнбошлаб, баъзи вақт жиддий
Чукур ўйга ботиб ўйнайлар инок,
Ленский шунча ҳам паришонхотир,
Ўз рухин пиёда билан оладир.¹¹⁶

XXVII

Уйга борганда ҳам Ленский яна
Машғул бўлар эди Ольгаси билан.
Альбом япроқларин ўз ёри Ольга
Хотираси учун безайди ўбдан:
Гоҳ солар кишлокнинг манзараларин,
Гоҳ кабр тошлари, Киприд маъбадин,¹¹⁷
Ё калам ва ранглар билан у безар
Лиранинг устида бир кичик каптар.
Гоҳо эсдаликнинг варақларига,
Бошка кўп ҳар турли имзодан кейин
Ёзарди ўзининг латиф бир шеърин,
Шеърки, хаёллар узра лол жиға
Бу, оний фикрнинг ўчмас бир изи,
Кўп йиллар ўтса-да у айнан ўзи.

XXVIII

Қишлоқи бир кизнинг альбомчасини
Албатта кўргансиз кўп марта, анча,
Буни пастдан, бошдан, гир айланаси,
Қоралаб ташлаган дўст ёри, барча.
Имло коидаси барбод этилган,
Вазнсиз шеърлар нақлан битилган.
Самимий дўстликни эслатиш учун
Ёзилган, йўнилган, қисқа ва узун.
Илк бетда кўрасан шундай орзуни:
*Qu'ecrirez vous sur ces tablettes.*¹¹⁸
Яна шу имзони: *t. a. v. Annette.*¹¹⁹
Сўнги бетда эса ўқийсан буни:
«*Ким мендан ортиқроқ севаркан сани,
Мендан қўйироқда ёзсин-чи, қани*»

XXIX

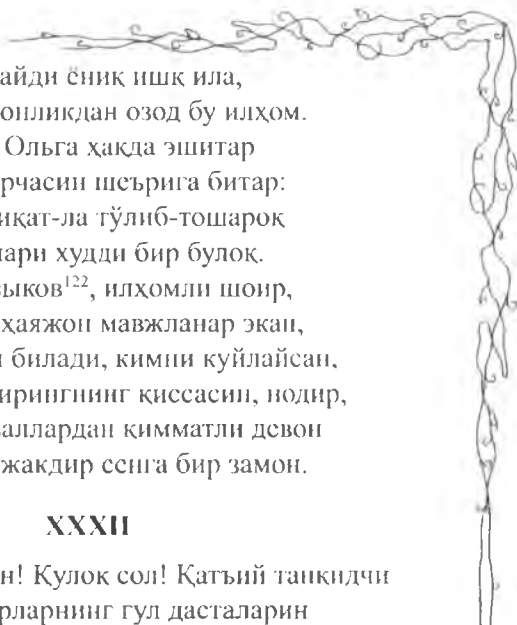
Албатта, кўрасиз альбом ичида
Икки калб, машъали ва гуллар, тагин¹²⁰
Қабр тошигача ўз севгисига
Содик колиш учун берган касамин.
Бу ерда қандайдир аскарый нозим,¹²¹
Қабих байтларини сўққан бефаҳм.
Дўстларим ўзим ҳам, эътироф қилай,
Ёзардим бўлсайди бир альбом шундай,
Чунки мен ишонган бўлардим чукур,
Тиришиб сўзлаган бўш-бўғов гапим
Лутфикор нигоҳни жалб этар, балким,
Сўнгра, захарханда, бемаъни ғурур
Ила суриштириб ўтирмаслар, хўш,
Ёлғонни қотира билдимми ё бўш.

XXX

Сиз, эй ажиналар қутубхонаси,
Паришон ва таркок жилдлар, ва киймат
Чиройли альбомлар, сизлар модали
Қофиябозларни кийнайсиз фақат,
Сиз, эй Толстойнинг мўъжиз бўёғи,
Ё Баратинскийнинг тутган қалами
Билан безатилган альбомлар тор-мор –
Бўлингиз, Тангримнинг қаҳрига дучор!
Порлок ва муҳташам бир хоним агар
Менга узатганда ўз альбомини,
Бир титрок, бир зарда босади мени,
Рухимда илондай кўзғалиб колар
Ўша хоним учун ўткир ҳажвия,
Сен ахир, ёзгансан унга мадҳия!

XXXI

Ёшгина Ольганинг альбомчасига
Ленский мадҳия ёзмас ҳеч қачон.

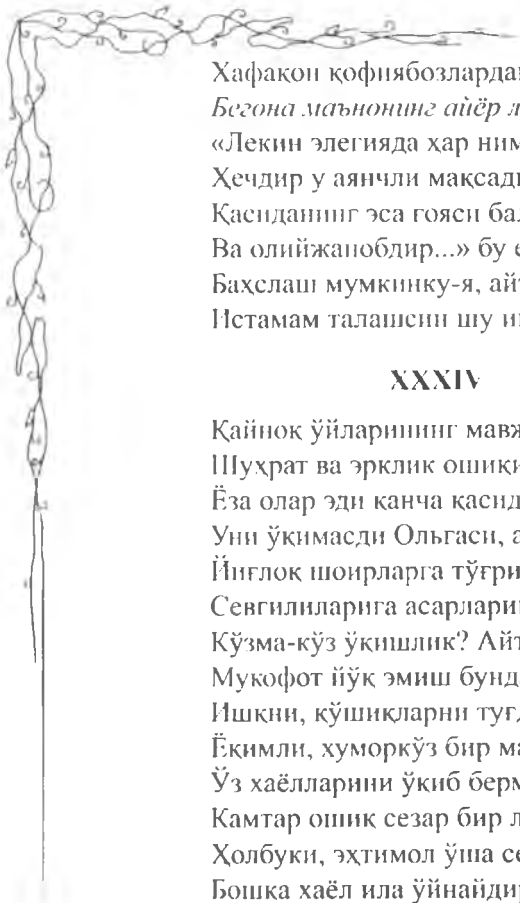
Қалами яшайди ёниқ ишк ила,
Совук гапдонликдан озод бу илҳом.
Неларки, у Ольга ҳақда эшитар
Ё кўрар, барчасин шеърига битар:
Жонли ҳақиқат-ла тўлиб-тошарок
Оқар ўланлари худди бир булок.
Сен эса, Языков¹²², илҳомли шоир,
Қалбингда ҳаяжон мавжланар экан,
Бир Тангри биледи, кимни куйлайсан,
Бутун тақдирингнинг қиссасин, нодир,
Мунгли газаллардан қимматли девон
Тақдим этажакдир сенга бир замон.

XXXII

Жим қолгин! Қулок сол! Қатъий танқидчи
Ҳисси шеърларнинг гул дасталарин
Айтиб ташлашликка буюрадики,
Қофиябозларга кўтариб сасин
Кичкирар: «Тўхталинг йиғи-сигидан,
Ҳар вақт айни гапни вақиллаш экан,
Ўтмишга, мозийга ачиниш стар,
Бошқа тўғриларда куйлангиз» – деяр.
– Сен ҳақли, ҳам, тўғри, сен кўрсатасан,
Карнайни, ниқобни, ханжарни биз-чун.¹²³
Фикрларнинг ўлик маблағин бутун
Тирғизишга яна фармон қиласан:
Дўстим, шундаймасми? – Ҳеч бир. Ҳеч қачон!
«Ёзинг, афандилар, қасидалардан,¹²⁴

XXXIII

Ёзинг, бурун қандай езган бўлсалар,
Қадимда у расм бўлгани каби...»
– Фақат тумтарокли шеър-қасидалар!
Етар, бас, ошнам, бирмасми бари?
Сатирик¹²⁵ на деган уни эслаб тур!
Нахотки, сен учун афзал бўлибдир –

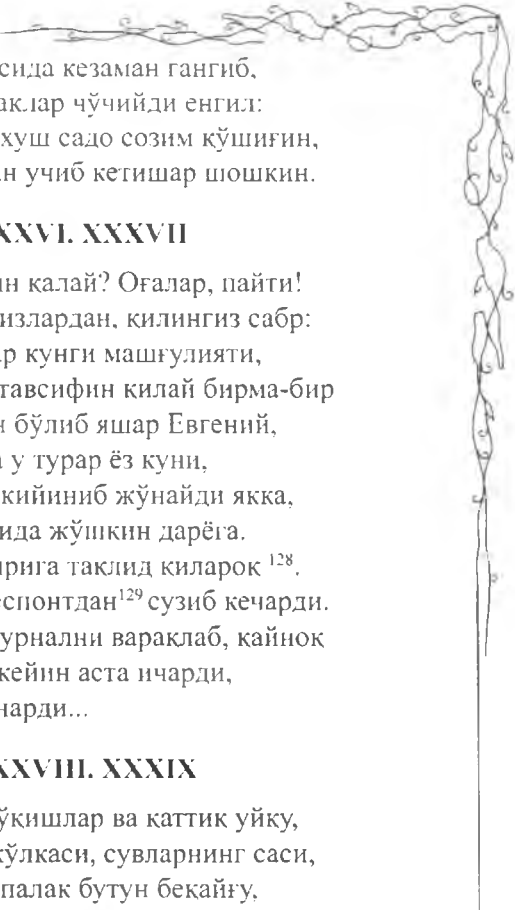
Хафакон қофиябозлардан, балки –
Бегона маънонинг айёр лирики?–
«Лекин элегияда ҳар нима пучак;
Ҳечдир у аянчли мақсади билан
Қасиданинг эса гоёси баланд
Ва олийжанобдир...» бу ерда андак
Баҳслаш мумкинку-я, айтмайман ҳеч бир:
Истамам талашсин шу икки аср ¹²⁶.

XXXIV

Қайноқ ўйларининг мавжланишида
Шухрат ва эрклик ошиқи шоир
Ёза олар эди қанча қасида,
Уни ўқимасди Ольгаси, ахир.
Йиғлок шоирларга тўғри келганми,
Севгилиларига асарларини,
Кўзма-кўз ўқишлик? Айталар гўё
Мукофот йўқ эмиш бундан ҳам аъло.
Ишқни, қўшиқларни тугдирган жонон
Ёқимли, хуморкўз бир маликага,
Ўз хаёлларини ўқиб бермак-ла,
Қамтар ошиқ сезар бир лаззат ҳар он.
Қолбуки, эҳтимол ўша севгили –
Бошқа хаёл ила ўйнайдир дили...

XXXV

Оҳангдор ўйларим ва хаёлларим
Самараларини аввал мен ўзим:
Қари энагамга ўқийман доим ¹²⁷,
У эди болалиқ чоғимда дўстим.
Ё тушки овқатдан кейин зерикиб,
Тентираб бош сукқан қўшнини сезиб,
Этагидан ногоҳ ушлаб оламан,
Трагедиям-ла хишша бўғаман,
Ёки (бунисида сира йўқ ҳазил),
Қофия ва кайғу билан мен толиб;

Бир кўл ёкасида кезаман гангиб,
Ёввойи ўрдаклар чўчийди енгил:
Тинглашиб хуш садо созим кўшиғин,
Соҳиллардан учиб кетишар шошкин.

XXXVI. XXXVII

Хўш, Онегин қалай? Оғалар, пайти!
Сўрайман сизлардан, килингиз сабр:
Нимадир ҳар кунги машғулияти,
Мен унинг тавсифин қилай бирма-бир
Гўшанишин бўлиб яшар Евгений,
Соат еттида у турар ёз кунни,
Ҳам енгил кийиниб жўнайди якка,
Тоғлар этагида жўшқин дарёга.
Гулниор шоирига таклид киларок ¹²⁸.
Ушбу Геллеспонтдан ¹²⁹ сузиб кечарди.
Бир ёмон журнални варақлаб, кайнок
Қаҳвасини кейин аста ичарди,
Сўнг кийинарди...

XXXVIII. XXXIX

Кезишлар, ўқишлар ва каттик уйку,
Ўрмонлар кўлкаси, сувларнинг саси,
Қора кўз капалак бутун бекайғу,
Тегиб ўтган тирик, гоза бўсаси,
Нозик ва ҳам лазиз ҳар тушки овқат,
Жиловга ўрганган югурик бир от,
Бир шишада тиник, шуъларанг вино,
Одамлардан узок – жимжит бир дунё:
Мана Онегиннинг эзгу ҳаёти;
Бунга у берилди хиссиз, бепарво,
Беғам роҳат ичра йўк эди хатто,
Гўзал ёз кунларин санашга тоби;
Унутилди дўстлар ва шаҳар бутун,
Байрамлардаги бўш хангома-шовқун.

XL

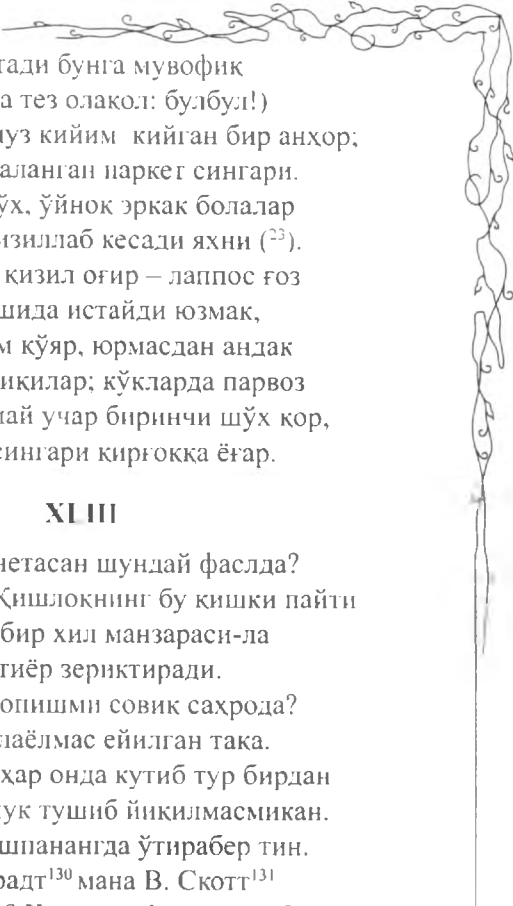
Лекин, бизнинг шимол ёзлари тамом –
Жануб кишларига карикатура,
Лип этиб ўтади, ўчади ҳамон,
Эътироф килмаймиз – бу маълумку-я.
Мана кўкда кезар кузнинг нафаси,
Сийрак ялтирайди куёш шуъласи.
Кундуз борган сари кискараар эди;
Ҳазин шовкин билан очилар эди,
Ўрмонларнинг сирли, кучоғи. Ёғин.
Далага чўзилиб ётарди туман,
Қақилдок ғозлардан учди бир карвон
Жануб томонларга: келарди якин
Юрак киздирувчи хазин бир палла;
Ноябр эшикни кокади ана.

XLI

Совук коронғуни ёради шафақ;
Тинди иш шовкини экинзорларда;
Оч она бўрини етаклаб шу вақт
Йўлга чиккан, мана у овда
Йўлчининг айғири йирткич изини
Сезиб пишкиради, тадбирли киши
Орка-ўннга боқмай чопар тоғ томон.
Тонг шафақ ёйганда уйғониб чўпон,
Ҳайдамас оғилдан энди сигирлар,
Кун ярим бўлганда бир доирага
Тўпламас уларни ўз найи ила.
Кулбасида қуйлаб қиз ип йигирар ⁽²²⁾
Ёнида милтирар дудли жинчирок
Қишки кечаларда кизга бу ўрток.

XLII

Мана чарсиллайди изғирин совук,
Далалар бағрига сочди кумуш гул...

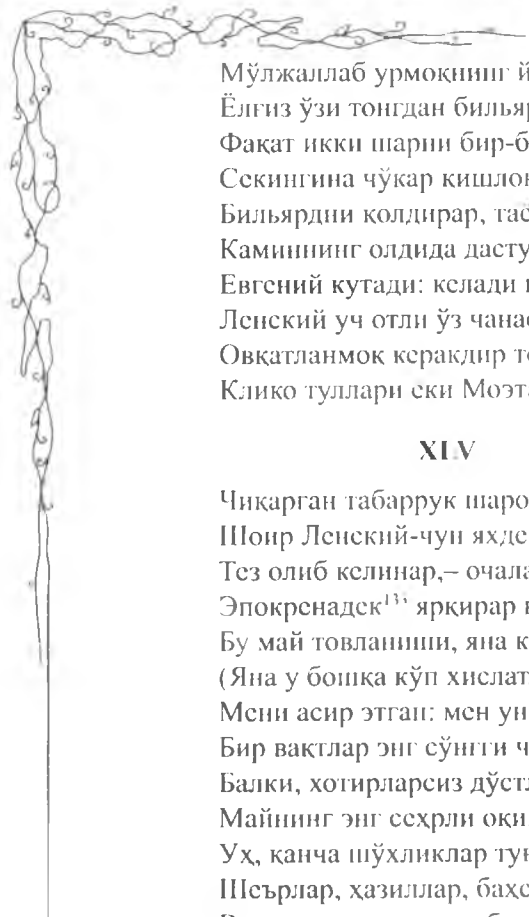
(Ўқувчи кутади бунга мувофик
Қофия; мана тез олакол: булбул!)
Порлайди муз кийим кийган бир анхор;
Мойлаб тозаланган паркет сингари.
Бир тўда шўх, ўйнок эркак болалар
Конькида ғизиллаб кесади яхни ⁽²³⁾.
Панжалари кизил оғир – лаппос ғоз
Сувлар оғушида истайди юзмак,
Музга кадам қўяр, юрмасдан андак
Сирғаниб йиқилар; қўкларда парвоз
Қилиб тинмай учар биринчи шўх қор,
Юлдузлар сингари кирғокқа ёғар.

XLIII

Қишлоқда нетасан шундай фаслда?
Кезишми? Қишлоқнинг бу кишки пайти
Яланғоч ва бир хил манзараси-ла
Кўзни беихтиёр зериктиради.
От миниб чопишми совик саҳрода?
Музни тишлаёлмас ейилган така.
От мингач, ҳар онда кутиб тур бирдан
Сирғаниб мук тушиб йиқилмасмикан.
Қулбанг, бошпанангда ўтирабер тин.
Ўқи: ана Прадт¹³⁰ мана В. Скотт¹³¹
Истамайсан? Чиким дафтарин ол боғ,
Текшир ва аччилан, ё ич, узок тун
Бир нави ўтади; шундай қил эрта,
Қишни ўтказасан зерикмай сира.

XLIV

Чайлд Гарольд ўзи Онегин гўё,
Ўйчан тапбалликка шўнғиган бутун:
Уйқудан кўз очиб муздай ваннага
Тушар, сўнг ховлида колар бутун қун.
Қўлда учн тўмток бильярд таёғи,

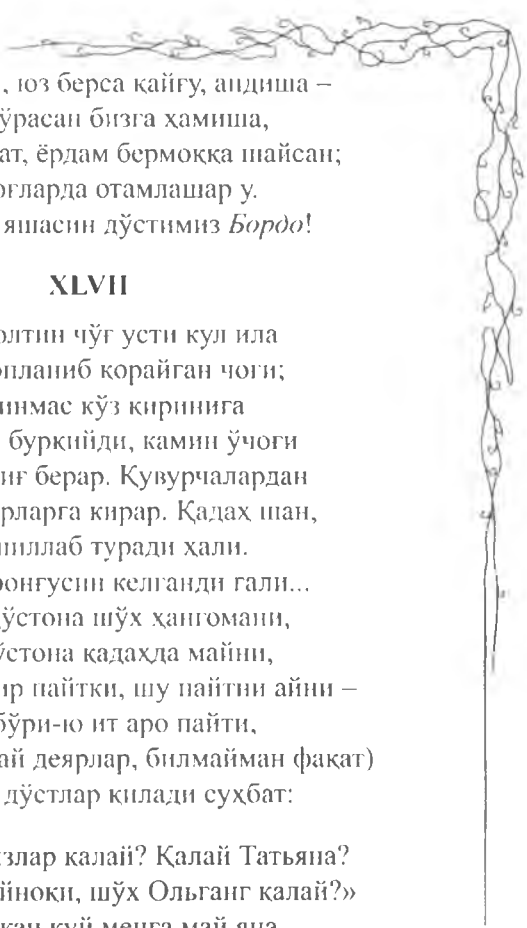
Мўлжаллаб урмоқнинг йўқдир саноги.
Ёлғиз ўзи тонгдан бильярд ўйнар,
Фақат икки шарни бир-бирига урар.
Секингина чўқар кишлоққа оқшом,
Бильярдни қолдирар, тасқни тапшлар,
Каминининг олдида дастурхон яшнар.
Евгений кутади: келади шу дам
Ленский уч отли ўз чанасида:
Овқатланмоқ керакдир тезда!
Клико туллари ски Моэта¹³²

XIV

Чиқарган табаррук шароби шу чок
Шоир Ленский-чун яхдек шишада
Тез олиб келинар,— очалар чанқок,
Эпокренадек¹³³ ярқирар нури,
Бу май товланиши, яна кўнги
(Яна у бошқа кўп хислатлари-ла)
Мени асир этган: мен унга эса
Бир вақтлар энг сўнги чакам берардим,
Балки, хотирларсиз дўстларим, бунин?
Майнинг энг сехрли оқиш учқуни
Ух, канча шўхликлар туғдирардиким...
Шеърлар, ҳазиллар, баҳслашув, кулгу
Ва қувнок тушларни бағишларди у.

XV

Лекин, қайнаб тошган кўниги ила
Бу шароб меъдамни бузар шу маҳал.
Қайнамас ва ювош *Бордонигина*¹³⁴
Кўнглим ундан энди кўради афзал.
*Аига*¹³⁵ қолмади сира токатим (2⁴);
Аи нақ ўхшайди маъшуқага ким,
У ерқин ва порлок, жонли, ишвакор,
Енгилтак ва ўжар, лекин пуч, беор.
Аммо, сен эй *Бордо*, дўстга ўхшайсан,

Бир дўстки, юз берса кайғу, андиша –
Вафокор жўрасан бизга хамиша,
Бизга хизмат, ёрдам бермоққа шайсан;
Ёки бўш чоғларда отамлашар у.
Биз билан: яшасин дўстимиз *Бордо!*

XLVII

Ут сўнди; олтин чўғ усти кул ила
Салгина қопланиб қорайган чоғи;
Илиннар-илинмас кўз киринига
Буглар ҳам буркнйди, камин ўчоғи
Кучсиз яллиғ берар. Кувурчалардан
Тутун қувурларга кирар. Қадах шан,
Столда вишиллаб туради хали.
Оқшом қоронгусини келганди гали...
(Севамен дўстона шўх ҳангомани,
Севамен дўстона қадахда майини,
Айинқса бир пайтки, шу пайтти айна –
Дейдилар бўри-ю ит аро пайти,
Нега шундай деярлар, билмайман факат)
Мана энди дўстлар қилади суҳбат:

«Кўшини кизлар қалай? Қалай Татьяна?
Сенинг у ўйноқи, шўх Ольганг қалай?»
– Ярим стакан куй менга май яна...
Ётади, азизим... оила шундай
Соғ-саломат; сенга салом улардан,
Уҳ, билсанг, азизим, Ольга етилган;
Ундаги тўлишган қифт ва гўзал кўкрак!
Борми ундай кўшгил? Бирор кун андак
Қириб чиқайлик биз: бу сендан лозим;
Бўлмаса, ўзинг ҳам бир ўйлаб қара:
Бир-икки бош сукдинг уларга, сўнгра
Соянгни кўрсатмай кетабердинг жим.
Ў-хе... қара мени, фаҳми қалтага!
Сени чақиринган келар хафтага –

XLIX

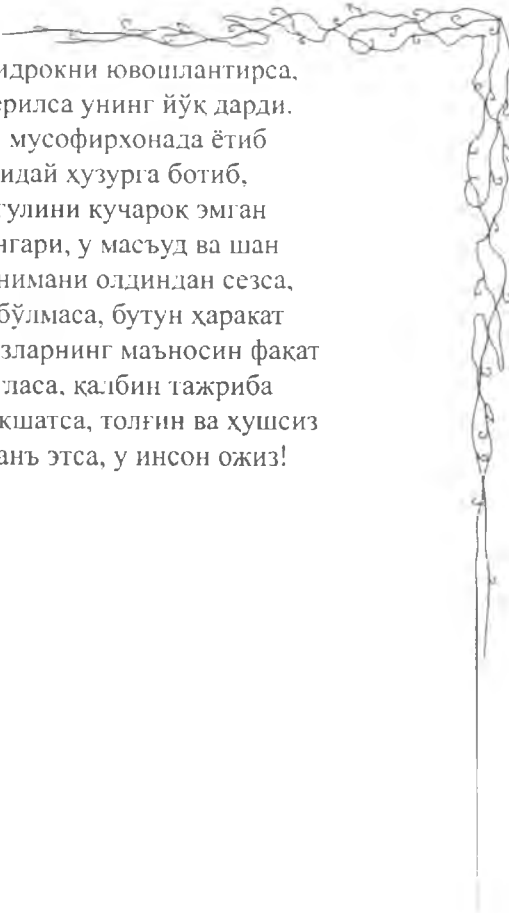
«Меними?» – Ха, сени; келар шанбада
Бўлар Татьянанинг именинаси ¹³⁶.
Ольганинг, онанинг бу даъватига
Бормасанг, бунинг йўқ узри – маъноси.–
«Лекин унда бўлур жуда кўп одам,
Сўнгра, ҳар қандайин курама авом...»
– Биламан, бегона бўлмайти асло!
Ким ҳам бўлар эди? Уша оила.
Борамиз, лутф айла! Хўш, нима деяй?–
«Розиман боришга» – Қандай танти сан! –
Шу сўзни айтиб у сипкирар бирдан
Стакандан майни, бундан сўнг ичмай,
Бошлайди сўзини қайта бошдан у
Ольга тўғрисида, ишк дегани шу!

I.

Шод эди Ленский. Икки ҳафтадан
Сўнгра келар унинг энг бахтли чоғи.
Никоҳ висолининг сирлари билан
Севгининг гултожи, ширин кучоғи –
Кутарди кўвни, севинчни катта.
Унинг тушига ҳам кирмасди ҳатто –
Оила турмушин сонсиз заҳмати,
Ҳафсала пир бўлиб эснаш, ҳасрати...
Ҳолбуки, бундай бир тақдирга душман –
Бизлар оилада кўрамиз катор
Фақат зериктиргич, хунук лавҳалар
Лафонтен завкида ёзилмиш роман (2^с).
Бечора Ленский, юраги-диди
Ушандай умр учун туғилган эди.

II

Севилар эди у.. жилла бўлмаса
Шундай ҳаёл қилар, у бахтиёрди.

A decorative border in the top right corner of the page, consisting of a series of stylized, overlapping floral or leaf-like shapes that form a vertical line down the right side and curve back towards the top.

Ким совик идрокни ювошлангирса,
Ишончга берилса унинг йўк дарди.
Маст йўлчи мусофирхонада ётиб
Ором олганидай хузурга ботиб,
Баҳорнинг гулини кучарок эмган
Капалак сингари, у масъуд ва шан
Кимки ҳар нимани олдиндан сезса,
Боши маст бўлмаса, бутун ҳаракат
Ва бутун сўзларнинг маъносин факат
Яланғоч англаса, қалбин тажриба
Совутса, қакшатса, толғин ва ҳушсиз
Бўлишни манъ этса, у инсон ожиз!

БЕШИНЧИ БОБ

Бу кўркинчли тушларни билма сен,
Эй менинг Светланама!

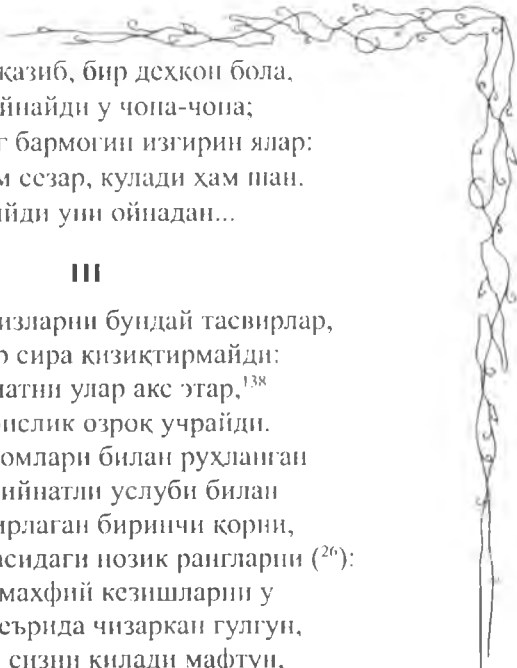
Жуковский¹⁷

I

Ўша йили кузак ҳавоси фақат
Ҳамма йилгидан ҳам чўзилди узок,
Кишга кўп мунтазир эди табиат,
Январнинг учинчи кечаси биров
Қор ёғди... Уйғониб саҳарда, эрта,
Деразадан караб кўрди Татьяна,
Тонг чоғи оқарган қатта қўрани,
Қор босган томларни, девор, гулзорни;
Ойналарга нозик накшлар чизилган,
Оғочлар кийими – кишнинг кумуши.
Қўрада ҳаққалар, тошар севинчи,
Кишнинг яркираган оқ мавжи билан
Узокларда тоғлар копланган майин.
Ҳаммаёк оппоқди, ҳаммаёк ёркин.

II

Мана киш!.. Дехқон ҳам тантана ила
Четан аравада йўлни янгилар.
Унинг ориқ оти қор искабгина
Зўр-базўр судралиб лўкиллаб юрар.
Из солади юмшоқ қорни ағдариб,
Соябонли чана учади қалқиб.
Олдинда ўтирар ҳайдовчи уни,
Белда қизил белбоғ, устда пўстини.
Чанага от бўлиб ўзини қўшар.

Кучугин ўтқазиб, бир дехкон бола,
Қорларда ўйнайди у чопа-чопа;
Бу шўхнинг бармогин изгирин ялар:
У огрик ҳам сезар, кулади ҳам пан.
Онаси койийди уни ойнадан...

III

Эхтимол, сизларни бундай тасвирлар,
Манзаралар сира кизиктирмайди:
Оддий табиатни улар акс этар,¹³⁸
Уларда нафислик озрок учрайди.
Тангри илҳомлари билан руҳланган
Бир шоир зийнатли услуби билан
Гўзал тасвирлаган биринчи қорни,
Киш нашъасидаги позик рангларни⁽²⁶⁾:
Чаналарда махфий кезишларни у
Ёлқинли шеърда чизаркан гулгун,
Ишонаман, сизни қилади мафтун,
Лекин мен хозирча курашни орзу
Қилмайман у билан, на-да сен ила
Эй ёш фин кизининг куйчиси, тингла⁽²⁷⁾!

IV

Татьяна (рус кизи бутун қалби-да,
Билмасди ўзи ҳам ҳеч сабабини)
Севарди қахратон гўзаллиги-ла,
Севарди Татьяна шу рус кишини,
Офтобда қировни, изғирикли қун
Чанани; шафақлар ёнса кечқурун
Қорларнинг пуштиранг ярқирашини,
Муқаддас оқшомлар қоронғусини...
Уларнинг уйида шундай оқшомлар,
Қадимги замондай бўлар тантана.
Бутун кўрадаги чўри-ходима
Етилган қизларга фоллар очишар –
Беришар уларга ҳар йил хушхабар:
Ҳарбий куёвлар-у кўп узок сафар.

V

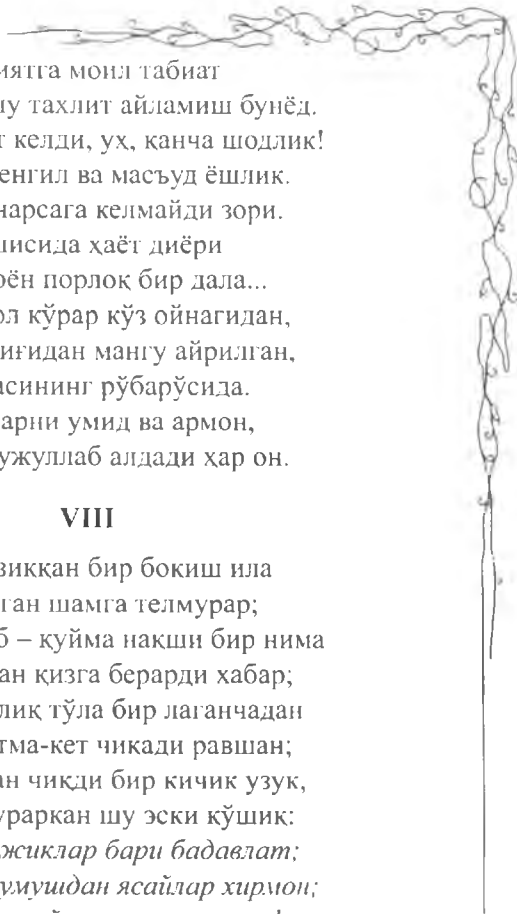
Бурунги авомий афсоналарга,
Тушларга, ҳам карта билан фол очиш,
Ойнинг таъбирига, нишонларга
Татьяна сезарди чукур ишониш.
Хаяжонга солар эди рамзлар,
Ҳар турли нарсалар бу кизга сирлар
Аралаш бир нима баён қиларди.
Алланечук ҳислар қалбин сикарди.
Каранмали мушук ўчоқ бошида,
Хуруллаб тумшуғин у ювса агар;
Бу белги шубҳасиз меҳмондан хабар
Берар эди унга; агар Татьяна
Ногоҳ кўриб қолса кенг осмондаги
Чан томондан чиққан ёш ўроқ ойни,

VI

Қалтирар эди киз, ўчарди ранги.
Агар кўкда юлдуз яшиндай порлок,
Учаркан йиртарок қора пардани,
Ана шу замонда босади тигрок
Саросима бўлиб қолар Татьяна.
Учар юлдуз оқар экан самода,
Ошиқар эди у қалбнинг орзусин
Унга шивирлашга... кўнгил тугунин.
Қора кийим кийган бир роҳиб агар
Учраб қолса унга, е чопқир қуен,
Далада йўлини кесса ногаҳон.
Қўрқувдан кўз олди дарҳол қораяр,
Қалбини мусибаг дарди тутарди,
Бирон фалокатни аниқ кутарди.

VII

Не қилсин? Топарди сирли нафосат
Татьяна даҳшатнинг ўзидан, дилшод:

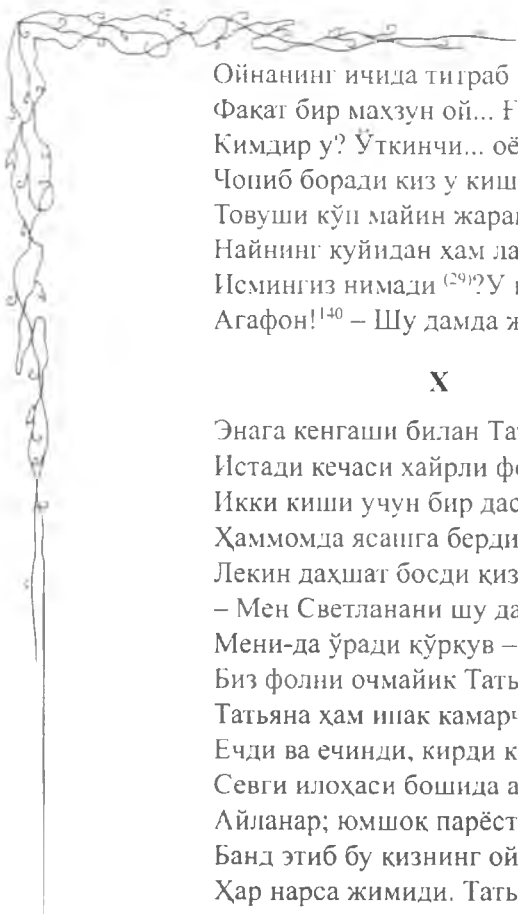
Зотан зиддиятга монл табиат
Бизларни шу тахлит айламиш бунёд.
Мана ҳайит келди, ух, канча шодлик!
Фол очади енгил ва масъуд ёшлик.
Унинг ҳеч нарсага келмайди зори.
Унинг қаршисида ҳаёт диёри
Гўёки, беноён порлоқ бир дала...
Қарилар фол кўрар кўз ойнагидан,
Бутун борлиғидан мангу айрилган,
Тобут тахтасининг рўбарўсида.
Барибир уларни умид ва армон,
Гўдакдай ғужуллаб алдади ҳар он.

VIII

Татьяна қизиккан бир боқиш ила
Эриб ёнаётган шамга телмурар;
Унинг ажиб – қуйма накши бир нима
Ажиб сирдан қизга берарди хабар;
Сув билан лик тўла бир лаганчадан
Узуклар кетма-кет чиқади равшан;
Мана сувдан чиқди бир кичик узук,
Айгилиб тураркан шу эски кўшиқ:
*«У ерда мужиклар бари бадавлат;
Қурақлаб қумушдан ясайлар хирмон;
Қимга қўшиқ айтсак, унга шараф-шон.
Мол-мулк!»* ваъда этар талаф – мусибат
Бу кўшиқнинг ҳазин мақоми бироқ.
Қизларнинг қалбига «мушук» яқинроқ¹³⁹. (28)

IX

Аёзли бир кеча: осмон равшан;
Кўкдаги юлдузлар фусункор даста,
Юлдузлар жимирлар соқит, ҳамоҳанг...
Енгил кўйлагида чиқар бирпасда
Татьяна кўрага ёлғиз бир ўзи,
Моҳтобга рўпара кўлда кўзгуси,

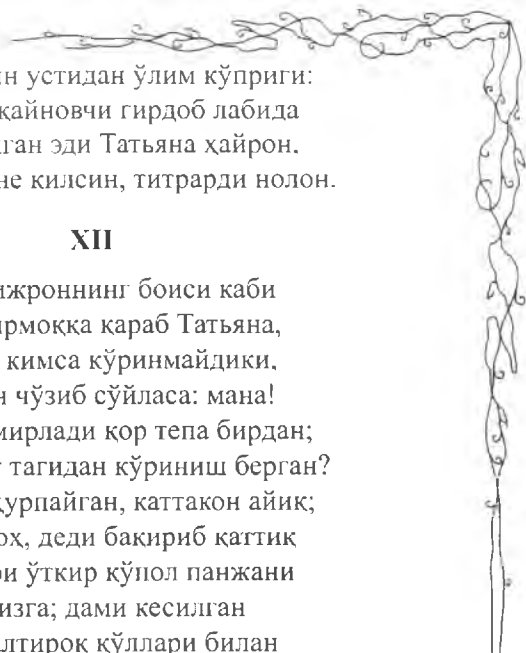
Ойнанинг ичида тиграб кўринар.
Факат бир маҳзун ой... Ёжиллайди қор...
Кимдир у? Ўткинчи... оёқ учида
Чошиб боради киз у киши томон,
Товуши кўп майин жаранлар шу он,
Найнинг куйидан ҳам латиф ингичка:
Исмингиз нимади ⁽²⁹⁾? У киши боқар,—
Агафон!⁴⁰ – Шу дамда жавоб қайтарар.

X

Энага кенгаши билан Татьяна
Истади кечаси хайрли фол очиш,
Икки киши учун бир дастурхонча
Ҳаммомда ясашга берди фармойиш.
Лекин даҳшат босди кизни тўсатдан...
– Мен Светланаши шу дам ўйларкан,
Мени-да ўради кўркув – кўй нукта...
Биз фолни очмайик Татьяна ила.
Татьяна ҳам ишак камарчасини
Ечди ва ечинди, кирди кўрпага.
Севги илоҳаси бошида аста
Айланар; юмшок парёстик гагини
Банд этиб бу кизнинг ойнаси ётар.
Ҳар нарса жимиди. Татьяна ухлар.

XI

Татьяна уйкуда кўрар кизик туш.
Тушида у гўё ёлғиз боради
Қор босган даладан. Уни қуршамиш
Қандайдир хузунли окшом зулмати;
Қорли тепаларда унинг олдидан
Қишининг кўли ила қишанланмаган,
Жўшқин ва ок сочли бир тошқин оқар,
Тўлкинлари буркиб, сапчиб хайкирар;
Икки чўп, жипслашган юпка муз ила,
Лиқиллаб, лиқиллаб аранг турувчи,

Бу – тошкин устидан ўлим кўприги:
Ҳайкириб қайновчи гирдоб лабида
Тўхтаб колган эди Татьяна ҳайрон.
Билмасди не қилсин, титрарди нолон.

XII

Ноўрин Ҳижроннинг боиси каби
Зорланар ирмоққа қараб Татьяна,
У ёқда ҳеч қимса кўринмайдик.
Унга кўлин чўзиб сўйласа: мана!
Лекин, кимирлади қор тепа бирдан;
Ким унинг тагидан кўриниш берган?
Юнглари ҳурпайган, каттакон айик;
Татьяна, воҳ, деди бакириб қаттик
Тирноклари ўткир кўпол панжани
Узатди у қизга; дами кесилган
Татьяна қалтирок кўллари билан
Суялди. Атак-чечак қилганлар каби
Ирмоқдан ўтади қиз кўрка-кўрка,
Жўнади, айик ҳам келар орқада...

XIII

Ботинмай орқага ташлашга назар,
Татьяна қадамин кўяди илдам;
Лекин у қочолмас, чопсин нақадар,
Орқада келади серюнг малай ҳам;
Тасқара у махлуқ ҳарсиллаб чопар;
Ўрмон дуч келади; сокин арчалар
Турарди ҳузунли гўзаллиги-ла;
Ҳамма бутуқлари қор чодирин-ла
Эгилган ёғочлар – қарағай, қайин
Учларидан силжиб порлар кечаси
Осмон қандилининг тоза шуъласи.
Йўллар йўк. Тик жарлар тўқайлар сокин,
Барчасини қучли бўрон босгандир.
Чуқур қор остида бари боггандир.

XIV

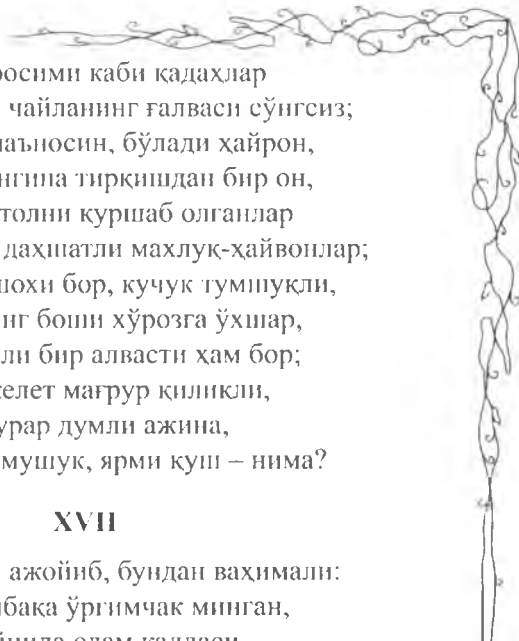
Ўрмонга кирар киз; орқадан айик;
Тиззасидан келар эди юмшок кор;
Дам узун бутоклар тегади қаттик
Татьяна бўйнига; дам юлиб олар
Олтин исирғасин кулоқларидан.
Дам тушади нозик оёқларидан
Тоза, мўрт қорларда ботиб хўл кафшин,
Дам у туширади рўмолчасини.
Олишга вақти йўқ; чунки кўркади,
Сезади айикни яна орқада,
Титрок кўли билан этагин ҳатто
Кўтариб олишга киз уялади;
Татьяна югурар, айик орқадан,
Чопиш учун кизда дармон қолмаган.

XV

У қорга йикилди; айик тезгина,
Қизни кўтаради, яна жўнайди;
Татьяна бутунлай беҳуш, асира,
Қимир ҳам этмайди, нафас олмайди.
Айик кўгарганча ўрмондан чоңар.
Ёғочзорда ногоҳ бир чайла учрар,
Атроф тин, бу фақир чайла ўралган
Ҳар сғидан соқит опшоқ қор билан,
Фақат деразани чайланинг равшан,
Ичидан келарди қий-чув ва шовқин,
Айик дер: бу жойда амаким турғун.
Бу ерда бир қадар исиниб ол сан.
Айик тўппа-тўғри кирар йўлакка,
Қизни остонада қўяр чеккага.

XVI

Хушга келгандан сўнг Татьяна боқар:
Айик йўқ; қолибди йўлакда слғиз;

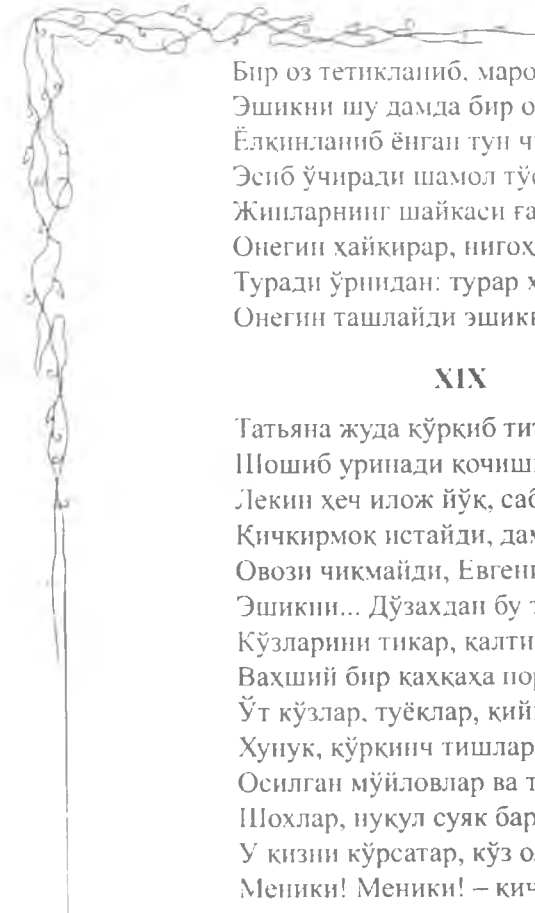
Кўмиш маросими каби кадахлар
Жаранглар, чайланинг ғалваси сўнгсиз;
Англамас маъносин, бўлади хайрон,
Бокар секингина тирқишдан бир он,
Нима бу! Столни куршаб олганлар
Қандайдир дахшатли махлуқ-хайвонлар;
Бирининг шохи бор, кучук тумшукли,
Иккинчининг боши хўрозга ўхшар,
Эчки соқолли бир алвасти ҳам бор;
Бир ёқда скелет мағрур қиликли,
Ана унда турар думли ажина,
Анов ярми мушук, ярми куш – нима?

XVII

Бундан ҳам ажойиб, бундан ваҳимали:
Ана қискичбақа ўргимчак минган,
Ана гоз бўйида одам калласи,
Қизил калпоқ кийиб айланар чиндан;
Ел тегирмон эса тинмай рақс этар,
Қанотлари билан галдирар, еллар.
Хуриш, кулги, қўшиқ, чапак ғалваси,
Отларнинг дукури, одам овози, ⁽³⁰⁾
Нималар босар киз ўй-хаёлини,
Меҳмонлар ичидан таниган замон
Қўрқинч ҳам сеvimли бир шахсни шу он,
Яъни романимиз қаҳрамонини!
Онегин столда ўтирар эди,
Эшикка гоҳ-гоҳ кўз югуртар эди.

XVIII

Ишорат қилар у: ҳамма уринар;
У ичар: ҳаммаси ичар қичқириб;
У кулар: ҳаммаси қаҳқаҳа урар;
Чимираб қошнини: ҳамма жим туриб
Қарайди. Бу ерда удир хўжайин...
Қиз сал унутади бу ер дахшатин.

Бир оз тетикланиб, марокланади,
Эшикни шу дамда бир оз очади...
Ёлқинланиб ёнган тун чирокларни
Эсиб ўчиради шамол тўсатдан;
Жилларнинг шайкаси ғазабланаркан
Онегин хайкирар, нигохи чақин;
Туради ўрнидан: турар ҳамма ҳам;
Онегин ташлайди эшикка кадам.

XIX

Татьяна жуда кўркиб титрайди,
Шошиб уринади қочишга бундан,
Лекин ҳеч илож йўқ, сабри битади,
Қичкирмок истайди, дами бўғилган,
Овози чикмайди, Евгений очар
Эшикни... Дўзахдан бу тасқаралар
Кўзларини тикар, қалтирайди киз.
Ваҳший бир қахқаҳа портлар омонсиз.
Ўт кўзлар, туёқлар, қийшиқ хартумлар,
Хунук, кўркинч тишлар, чочвокли думлар,
Осилган мўйловлар ва тиллар қонли,
Шохлар, нукул суяк бармоқлар бари
У кизни кўрсатар, кўз олайтирар,
Меники! Меники! – қичкириб турар.

XX

Меники!..– Ўқрайиб, деди Онегин,
Шунда ғойиб бўлди шайка ногаҳон:
Қоронги, совиқда киз турар сокич,
Факат унинг дўсти турар ёнма-ён.
Онегин жалб этиб, ийдириб аста ⁽³¹⁾
Тортар Татьянани қарши гўшага.
Қалтис бир курсига ўтказар уни
Қизнинг елкасига кўяр бошини,
Ноғиҳон Ольга ҳам кириб қолади,
Кетидан Ленский; порлади зиё;

Онегин кўлини кўтариб, гавго
Бошлайди; кўзлари ваҳший ёнади;
Сўқар кутилмаган меҳмонларни у.
Татьяна ётади нимжон, серкайғу.

XXI

Жағжал зўраяди; бирдан Евгений
Суғураб бир узун пичок; лахзада
Ленский йиқилар; кўркинч коронгу
Яна куюклашди; кичкирик, нола
Юксалди, лопиллаб кетди чайла ҳам.
Даҳшатдан Татьяна уйғонар шу дам.
Қарайди ҳарёққа, уй ичи ёруғ,
Уйнар тонгнинг кизил шуъласи яллиғ
Берган дарчанинг муз ойнакларига,
Эшик очилади, қушдан ҳам енгил,
*Шимол Аврораси*¹⁴¹ каби қип-қизил,
Ольгаси киради унинг ёнига;
Ва дейди: «Хўш, кани, гапир-чи шу туп
Тушингда сен кимни кўрдинг, айт бутун?!»

XXII

Лекин пайқамасдан у сингисининг,
Тушагида ётар. Қўлида китоб,
Вараклайди уни, тушмас кўз кири,
Ольгага қарамас ва қилмас хитоб.
Бу китоб ичида гарчи йўқ эди
На шоирнинг ширин фикри, на дарди,
На чуқур ҳақиқат, на тасвир; лекин
Қизга на Вергилий, на адиб Расин,
На Скотт, на Байрон ва на Сенека¹⁴²
На-да хонимларнинг Мода Журнали¹⁴³
Ҳеч қайси қизиқмас у китоб каби.
У эди, дўстларим, Мартин Задска, ⁽³²⁾
Халдей¹⁴⁴ донишмандлар аҳлининг пири,
Асари: фолбинлик, тушлар таъбири.

XXIII

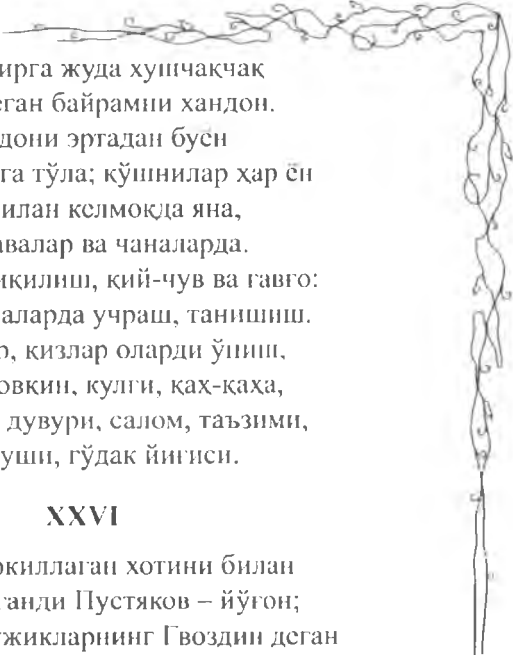
Мана шу ҳикматли асарни бир гал
Кўчқинчи савдогар олиб келганди
Бу танҳо кишлокка; Тая шу маҳал
Китобни кизиқиб сотиб олганди.
Савдогар бир шалок *Малтвина* ила¹⁴⁵
Рози бўлган эди уч ярим сўмга,
Ва пулниги устига олганди яна
Кўча масалларини терган мажмуа,
Икки Пётрнома¹⁴⁶, тил қондасини,
Мармонтел¹⁴⁷ китобин шулар устига.
Кейинги вақтларда Мартен Задека –
Татьяна сирдоши... бутун нашъасини.
Қайғу, алам чоғин унга бахш этар,
Ажралмас, у билан уйкуга кетар...

XXIV

Кўнглини ғаш қилар эди рўёси,
Қандай тушунишни билмасди сира;
У кўрқинч хаёлниги недир маъноси,
Истарди китобдан бир суриштирса.
Татьяна мухтасар мундарижадан
Топади алифбе сираси билан:
Ўрмон, ҳам жин арча ва типратикон,
Зулмат, кўприк, айик, касирға – бўрон,
Ва ҳоказо сўзлар. Бутун шубҳани
Бу Мартен Задека еча олмади.
Лекин у машъум туш талқин қилади
Қайғули ва фоже кўн можарони.
Татьяна ўйлади яна қанча кун,
Ташвиш тортар эди ўша туш учун.

XXV

Мана алвон кўли билан ол шафак⁽³³⁾
Тонги водийлардан қилар армуғон

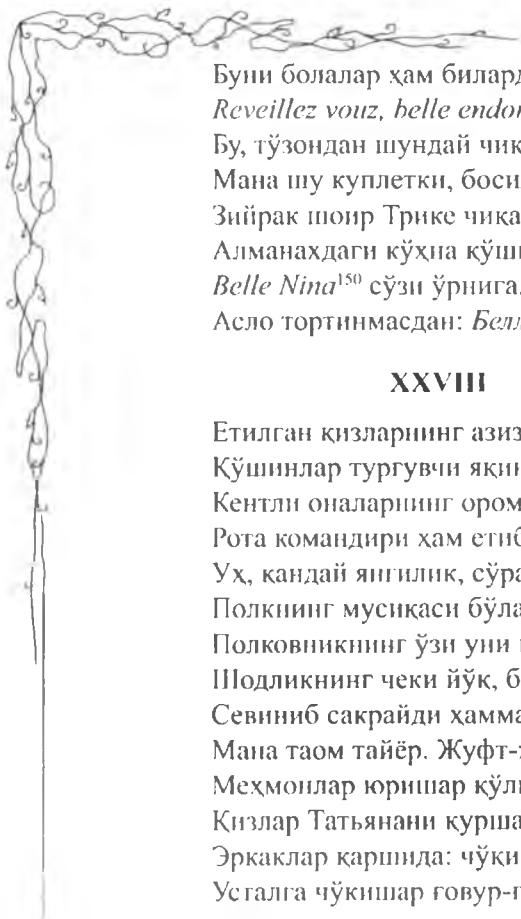
Қуеш ила бирга жуда хушчакчак
Именина деган байрамни хандон.
Ларин хонадони эртадан буси
Меҳмонларга тўла; кўшилар ҳар ён
Бола-чака билан келмоқда яна,
Ҳар хил аравалар ва чаналарда.
Дахлизда тикилиш, кий-чув ва гавго:
Меҳмонхоналарда учраш, танишиш.
Итлар ҳурар, кизлар оларди ўшиш,
Бўсағада шовкин, кулги, қаҳ-қаҳа,
Меҳмонлар дувури, салом, таъзими,
Сут-эна товуши, гўдак йигиси.

XXVI

Дуркун, серкиллаган хотини билан
Бу ерга келганди Пустьяков – йўгон;
Қашшоқ мужикларнинг Гвоздин деган
Пухта хўжайини бу ерда меҳмон.
Оқ сочли чол-камбир Скотчинилар
Ўттиз ёшдан бошлаб то икки яшар
Бола-чакагача судраб келишган.
Уяз олифтаси Петушков деган,
Менинг амакваччам бўлган Буянов¹⁴⁸,
Парга ағанаган, қалпоғи қатта (¹⁴)
(У сизларга таниш бўлмай албатта),
Истеъфога чиққан тўра Флянов,
Кўн дагал ғийбатчи ва эски шайгон
Порахўр, кизикчи, очкўз, ўлармон.

XXVII

Панфил Харликовнинг оиласи-ла
Мосье Трике ҳам бўлганди ҳозир,
Ойнакли, малларанг сочли, яқинда
Тамбовдан келган бир аскиябоздир.
Ҳақиқий француз каби кнессада
Татьянага куплет келтирмиш ҳады,

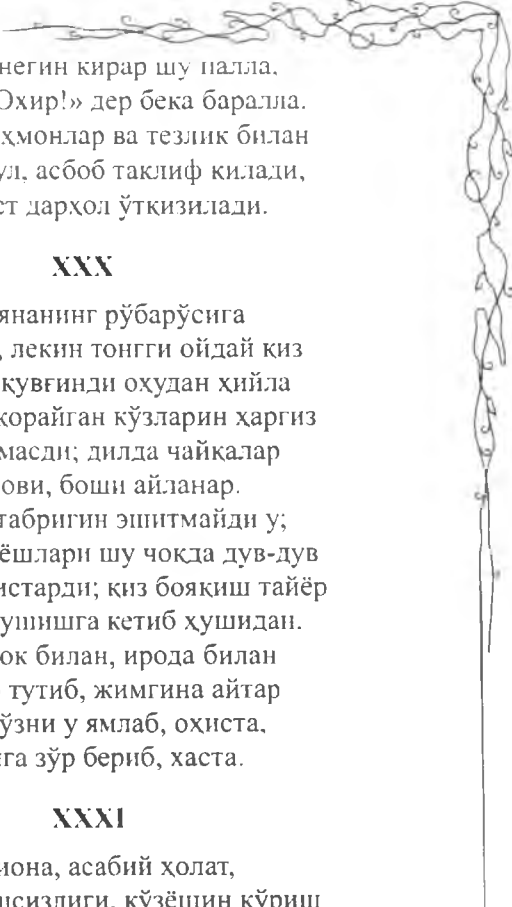
Буни болалар ҳам биларди гарчи:
*Reveillez vous, belle endormie*¹⁴⁹.
Бу, тўзондан шундай чиқди юзага:
Мана шу куплетки, босилган бир чок;
Зийрак шоир Трике чиқарган узок
Алманахтадаги кўҳна кўшиқлар ичра,
*Belle Nina*¹⁵⁰ сўзи ўрнига, ана
Асло тортинмасдан: *Белле Татиана*¹⁵¹.

XXVIII

Етилган қизларнинг азиз санами,
Кўшинлар тургувчи яқин даҳадан
Кентли оналарнинг ором-жони
Рота командири ҳам етиб келган;
Уҳ, қандай янгилик, сўраманг, қандай!
Полкнинг мусиқаси бўлажак, хай, хай!
Полковникнинг ўзи уни юборган.
Шодликнинг чеки йўқ, бал бўлур чиндан!
Севниб сакрайди ҳамма қизчалар⁽³⁵⁾
Мана таом тайёр. Жуфт-жуфт бўлишиб,
Меҳмонлар юришар қўлни ушлашиб.
Қизлар Татьянани куршаб олалар,
Эркаклар қаршида: чўқиниб ҳамма
Усгалга чўқишар говур-гувур-ла.

XXIX

Тинганди гап-сўзлар бир лаҳзагина.
Овқат чайнашади. Ва ҳар томондан
Шараклар ҳар турли асбоб, талинка.
Қалаҳлар чўқишар, жаранг ҳар ёндан;
Мана бирин-сирин меҳмонлар ҳозир
Умумий гуруннга сингар баҳузур.
Бир-бирин тингламас, кичкиришади,
Кулишиб, баҳслашиб чувуллашади.
Очилиб кетади эшиқлар бирдан,

Ленский, Онегин кирар шу палла.
«Ох, эгам! Охир!» дер бека баралла.
Қисилар меҳмонлар ва тезлик билан
Ҳар ким стул, асбоб таклиф килади,
Ва икки дўст дархол ўтқизилади.

XXX

Худди Татьянанинг рўбарўсига
Ўтқазिशар, лекин тонгги ойдай киз
Рангсизди; қувғинди охудан хийла
Титрокди; корайган кўзларин ҳаргиз
Ердан узолмасди; дилда чайқалар
Эхтирос олови, боши айланар.
Икки дўст табригин эшитмайди у;
Кўзлардан ёшлари шу чокда дув-дув
Тўкилмок истарди; киз бояқиш тайёр
Юз тубан тушишга кетиб хушидан.
Лекин, идрок билан, ирода билан
Ўзин базўр тутиб, жимгина айтар
Бир-икки сўзни у ямлаб, охиста,
Ўтирар ўзига зўр бериб, хаста.

XXXI

Оғир, фожиона, асабий ҳолат,
Қизлар хушсизлиги, кўзёшин кўриш
Бунга Онегинда йўк сира токат;
Чунки буларни кўп бошдан кечирмиш.
Катта зиёфатга илинган ҳамон,
Жаҳли чиққан унинг; лекин паришон
Қиздаги ларзани у сезгандан сўнг,
Пушаймон кўзларин ерга тикди тўнг.
Қовоғини солди ғазабланарок
Ленскийнинг жаҳлин чиқариб шу тун
Ва ундан ўхшатиб ўч олиш учун
Қасам ичди. Мана кеккайиб шу чок
Фикран чизабошлар у бирин-кетин
Ҳамма меҳмонларнинг карикатурасин.

XXXII

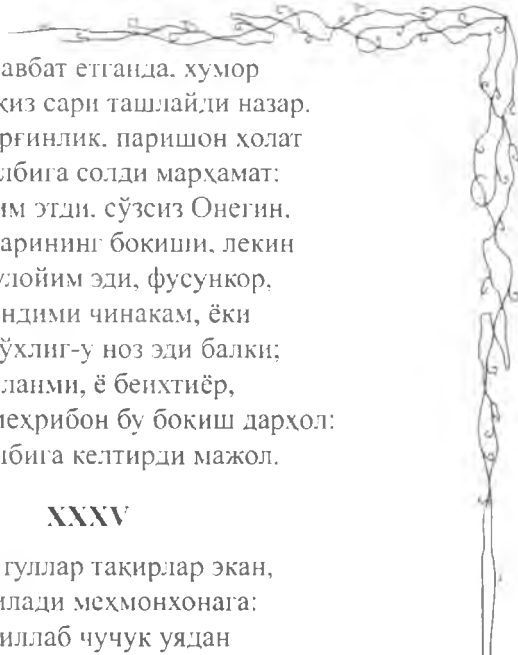
Татьянада бўлган саросимани
Ўтирганлар бари билаоларди:
Чунки, муҳокама, кўзлар нишоғи
Шу топда тортилган мой сомсаларни
(Бахтга қарши, сомса бўлган шўртангрок);
Жарқоб билан манже орасида ёк¹⁵²
Келтириб қўйишар симлянскийни¹⁵³,
Пухта беркитилган май шишасини;
Сўнг, узун, ингичка рюмкалар қатор:
Сенинг белинг қаби позик ва хипча,
Эй Зизи,¹⁵⁴ қалбимнинг соф гули, ғунча,
Маъсум шеърларимнинг париси, эй ёр,
Севгининг сеҳрли сен пиёласи.
Мени маст қилардинг висол палласи.

XXXIII

Пробка отилар, шишадан шу он
Май тошар, вишиллар, шеър ўқиш учун
Трике туради, у қўпдан буён
Бу пайтни қутарди кекқайиғ бутун.
Унга кўз тикишиб мажлисдагилар
Чуқур бир сукунат кузатадилар.
Татьяна нимтирик; Трике мана,
Бир парча қоғозни ушлаб қўлида
Куйлайди қалбаки. Чапаклар, саслар
Уни олқишлайди. Татьяна эса
Мажбурдир шоирга таъзим этишга;
Улуғ бўлса ҳамки шоир хўб камтар,
Қизнинг соғлиғига ичади олдин,
Сўнгра тақдим этар қизга куплетин.

XXXIV

Бошланди табриқлар, қутлашлар қатор
Татьяна ҳаммага ташаккур этар,

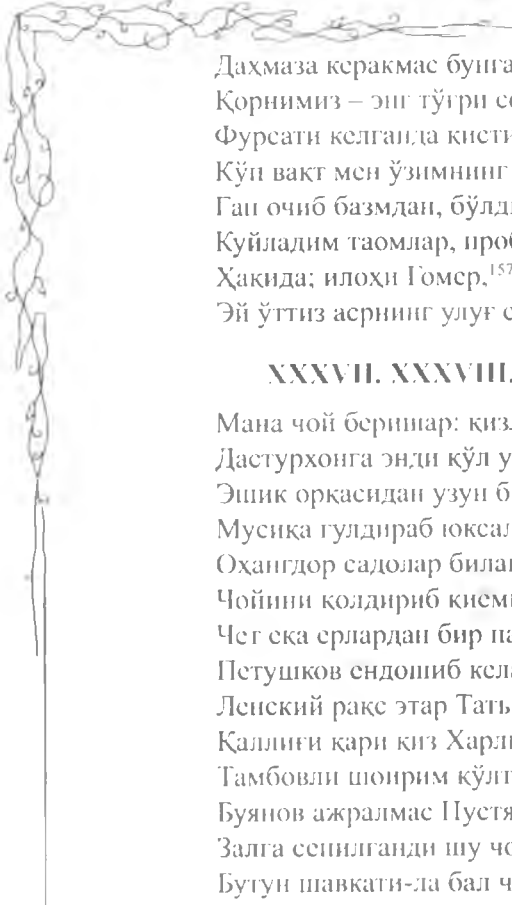
Онегинга навбат етганда, хумор
Ва ғамгин киз сари ташлайди назар.
Қиздаги ҳорғинлик, паришон ҳолат
Евгений калбига солди марҳамат:
Қизга таъзим этди, сўзсиз Онегин.
Унинг кўзларининг бокиши, лекин
Негадир мулойим эди, фусункор,
У таъсирландими чинакам, ёки
Бу нарса шўхлиг-у ноз эди балки;
Хохиши биланми, ё беихтиёр,
Ҳарқалай меҳрибон бу бокиш дарҳол:
Татьяна калбига келтирди мажол.

XXXV

Сурилган сгуллар тақирлар экан,
Халк ёпирилади меҳмонхонага:
Болари гувиллаб чучук уядан
Тўп-тўп учган каби эркин далага.
Лазиз овкатлардан тониб каноат,
Қўшнилари кекириб бошлайди суҳбат.
Хонимлар каминга яқин ўтирар,
Ёш кизлар бурчакда шивирлаб турар.
Мана яшил рангли столлар ёйик¹⁵⁵.
Чакирар кизгин киморбозларни,
Бостон ҳамда *Ломбер*¹⁵⁶ – чолларнинг дарди,
Бугунга қадар ҳам машҳур *вист* аниқ
Суриштирсанг бир хил ўйиндир бари,
Зериккан бекорлар суйган эрмаги.

XXXVI

Вист қахрамонлари ўйнашган эди
Саккиз қайта ўйин ва саккиз дафъа
Улар ўз жойларин алмашган эди;
Чой ҳозир. Севаман тушки овкат-ла
Чой ҳам кечки овкат орасин таъйин
Этишни; кишлокда бу эмас кийин.

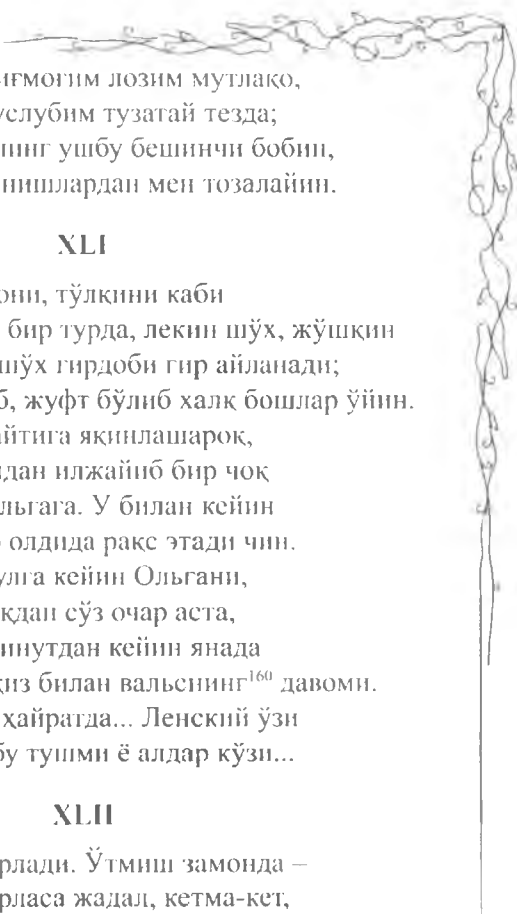
Даҳмаза керакмас бунга ҳеч қачон.
Қорнимиз – энг тўғри соатдир ҳамон;
Фуреати келганда кистириб кетай,
Кўп вақт мен ўзимнинг байтларим аро –
Гап очиб базмдан, бўлдим овора,
Куйладим таомлар, пробка ва май
Ҳақида; илоҳи Гомер,¹⁵⁷ сен каби,
Эй ўттиз асрнинг улуғ санами!

XXXVII. XXXVIII. XXXIX

Мана чой беришар: қизлар одоб-ла
Дастурхонга энди қўл узагаркан,
Эшик орқасидан узун бир залда
Мусика гулдираб юксалар бирдан.
Оҳангдор садолар билан севинган,
Чойини қолдириб киёми билан
Чег ека ерлардан бир парис¹⁵⁸ мана
Петушков ендошиб келар Олыгага;
Ленский рақс этар Татьяна билан,
Қаллиғи қари киз Харликовани
Тамбовли шоирим қўлтиклаганди,
Буянов ажралмас Пустьяковадан.
Залга сепилганди шу чоқ ҳамма ҳам.
Бутун шавкати-ла бал чакнар кўркам.

XI.

Мен бу романимнинг ибтидосида
(Биринчи дафтарга қилингиз назар)
Тасвир қилмоқчидим Албан¹⁵⁹ тарзида,
Петербург баллини, рассомдек чевар.
Берилдим кўнгилининг бўш хулесига,
Таниш хонимларнинг нафис пойига
Доир хотиралар фикрим қопламыш,
Эй нафис оёқлар, етар адашини
Сизнинг у сеҳрли изларингизда!
Модомики, ешлигим қилмади вафо.

Ақлимни йиғмоғим лозим мутлако,
Ишларим, услубим тузатай тезда;
Ҳам романининг ушбу бешинчи бобин,
Лирик чекинишлардан мен тозалайин.

XLI

Еш умр қуюни, тўлкини каби
Бир рангда, бир турда, лекин шўх, жўшқин
Вальснинг шўх гирдоби гир айланади;
Жуфт бўлиб, жуфт бўлиб халқ бошлар ўйин.
Ҳч олиш пайтига яқинлашароқ,
Онегин ичидан илжайиб бир чок
Ёндошар Ольгага. У билан кейин
Меҳмонлар олдида рақс этади чин.
Ўтқазиб стулга кейин Ольгани,
Уёқдан-буёқдан сўз очар аста,
Бир-икки минутдан кейин янада
Бошланар қиз билан вальсинг¹⁶⁰ давоми.
Ҳамма ҳам ҳайрагда... Ленский ўзи
Ишонмас: бу тушми ё алдар кўзи...

XLII

Мазурка гурлади. Ўтмиш замонда –
Мазурка гурласа жадал, кетма-кет,
Қаггакон бир залда, бир хонадонда –
Пошнадан қарсиллаб кетарди паркет,
Қақшаб деразалар силкинар эди;
Ҳозир ундай эмас! Хонимлар каби
Сип-силлиқ полларда биз сирпанамиз.
Шахарларда шундай, кишлоқда ёлғиз
Мазурка ҳозир ҳам саклаган тамом
Ўзининг қадимги руҳин, чиройин:
Мўйловлар, пошналар, сакраш макомин,
Ўзгартирмагандир уларни айём,
У бизга жафокор мода балоси –
Энг янги русиялилар ҳаваси.

XLIII. XLIV

Жасоратли менинг Буянов оғам
Келтирди Татьяна билан Ольгани
Бизнинг қаҳрамонга: шошарок шу дам
Онегин Ольгани кўлтиклагани.
У билан ракс этар бепарвогина
Энгашиб шивирлар кизга жимгина,
Қандайдир тузсизрок бир мадхияни.
Қўлини сиқади шул чоқ Ольгани.
Қизнинг бино кўйган юзи гулгундай,
Ёнади, Ленский кўрди ҳаммасин,
Қизишди, туташди ўзин билмайин;
Рашк, ғазаб ичида у йиқилгундай,
Мазурка битсин деб кутади ҳали,
Қизни кейин раксга таклиф қилгали.

XIV

Лекин, мумкин эмас. Мумкинмас? Нечун?
Онегинга Ольга сўз бериб кўйган.
Ё Раббим, ё Раббим! Ахир қандай кун!
На тинглар Ленский? Мумкин Ольгадан...
Мумкинми? Она сут оғзида ҳали,
У танноз бўлибдир, ёшлик маҳали
Хийлага синашта бўлмиш ҳалитдан,
Ҳалитдан хиёнат қилишни билган!
Зарбани дафъ этиш учун мадор йўк,
Хотинлар макрига лаънат совирар,
Чиқиб ташқарига отини сўрар,
Минади-чопади. Икки дона ўк
Ва бир жуфт тўппонча – шу ўзи фақат –
Ленский тақдирин ҳал этар албат.

ОЛТИНЧИ БОБ

La, sotto i giorni nubilosi e brevi,
Nasce una gente a cui'l orir
non dole.

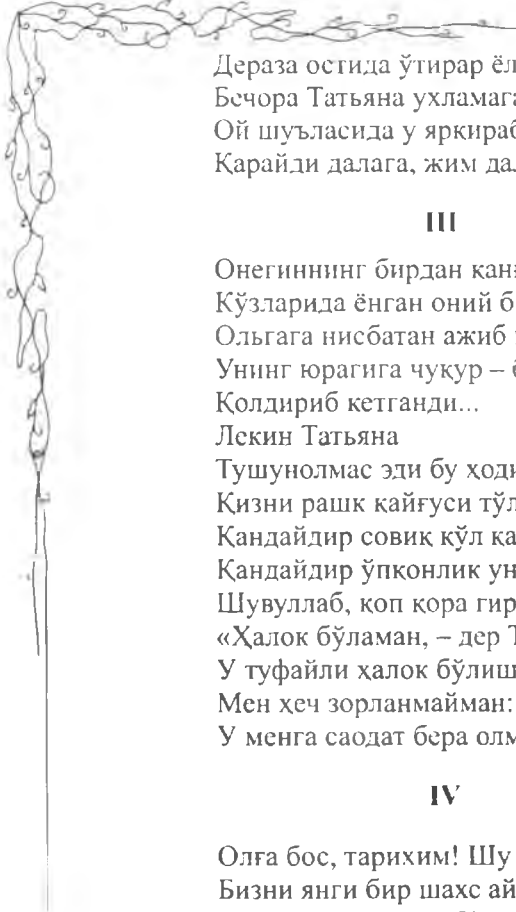
Petr¹⁶ⁱ

I

Онегин сездики Ленский ғойиб,
Янадан дилгирлик қўймайди сира,
Ольган қасосидан қапоатланиб
Ольганинг ёнида чўмди фикрга.
Унинг орқасидан Ольга эснади,
Кўзи жавдирайди, Ленский қани?
Ва узок чўзилган сўнгги, ўйини,
Оғир бир туш каби, ҳордирди уни.
Сўнг раке битди. Тайёр кечки овқат ҳам.
Урин соладилар; энди меҳмонлар
Билан ҳамма уйлар дахлизга қадар
Банд бўлган. Шу топда ҳамма учун дам,
Тинч уйку лозимдир. Фақат Онегин
Уз уйинга жўнаб кетади секин.

II

Ҳаммаёк тинчиди: меҳмонхонада
Хуррак отар эди оғир Пустяков
Зил-замбил ва лаппос хотини ила.
Гвоздин, Буянов ҳамда Петушков,
Жилла соғ бўлмаган Флянов, бари
Етишди суяниб стуллар сари.
Полда ётар эди Трике жаноб,
Фуфайка ва эски калпоқда ағнаб.
Қизларни оромли уйку кучганди.
Татьяна ва Ольга уйи тўла киз,

Дераза остида ўтирар ёлғиз,
Бечора Татьяна ухламаганди,
Ой шуъласида у яркираб танхо,
Карайди далага, жим дала, дунё.

III

Онегиннинг бирдан канғиб келуви,
Кўзларида ёнган оний бир мяхр,
Ольгага нисбатан ажиб қилиғи
Унинг юрагига чуқур – бир таъсир
Қолдириб кетганди...
Лекин Татьяна
Тушунолмас эди бу ходисага.
Қизни рашк кайғуси тўлкинлатади,
Қандайдир совик қўл қалбин сиқади,
Қандайдир ўпқонлик унинг тагидан
Шувуллаб, коп қора гирдоб ўтгандай...
«Ҳалок бўламан, – дер Татьяна, – Нестай,
У туфайли ҳалок бўлиш ўзи шан,
Мен ҳеч зорланмайман: нечун зорланай?
У менга саодат бера олмагай».

IV

Олға бос, тарихим! Шу саҳифадан
Бизни янги бир шахс айлайди даъват.
Ленский кишлоғи, Красногорьедан
Беш чакрим нарида соғ-у саломат –
Яшаб келмоқдадир бугунга қадар,
Фалсафий хилватда беғам, бекадар
Зарецкий; ўзи бир вақтлар шалок,
Картабоз шайкага кўрбоши; саёк –
Шумларнинг бошлиғи, майфуриш дуруст,
Бу кунларда ҳалим, хуш хулқ ва содда;
Оила бобоси, бўйдок бир ота,
Шумларнинг бошлиғи, майфуруш дуруст,
Ҳаттоки, у энди ҳалол бир одам:
Шундай тuzалмоқда бизнинг аср ҳам!

V

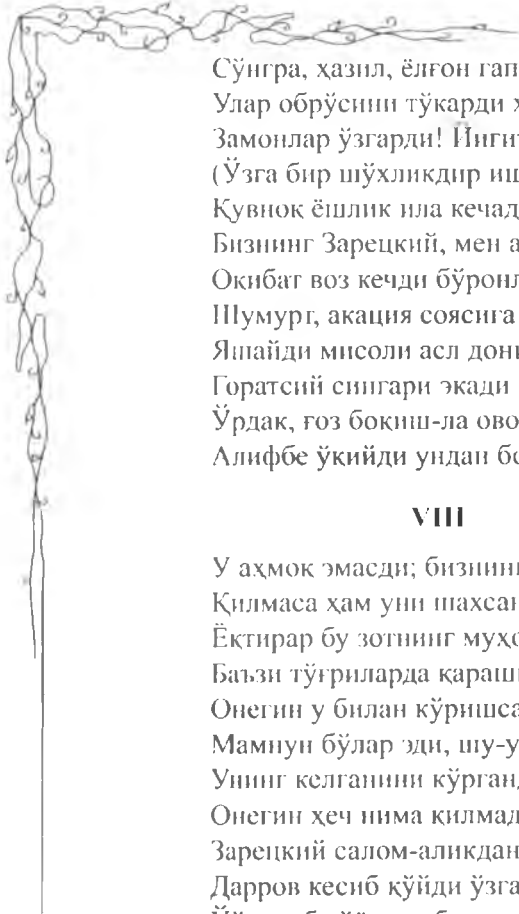
Бир вақт хушомадгӯй кибор олами
Ёвуз ботирлигин унинг мактаган:
У чиндан беш сажин наридагини
Урарди мўлжаллаб тўшпонча билан,
Бир марта, дарвоқе бағоят сархуш
Уруш майдонида ғайрат кўрсатмиш:
Эс-хушин йўкотган маст Зарецкий
Қалмоқи отидан, жонсиз сингари,
Балчиққа йиқилган ва тушган асир
Французларга у: бебаҳо гаров!
Ҳар тонг Вериди¹⁶² уч шишани дарров (³⁶)
Қарзга ичар эди; шу учун ҳозир
Яна туткун бўлса розидир буткул:
Бу номус Тангриси, бу янги Регул¹⁶³.

VI

Гоҳо у масхара киларди кизик,
Аҳмоқни ўхшатиб товлаб кўярди,
Ёки зимдангина, ски оп-очик,
Донони ўхшатиб аҳмоқ киларди,
Гарчи, ҳазиллари унинг баъзи чок.
Ўзига берса-да кўпгина сабоқ,
Гарчи, баъзи вақтда ўзи гўл-баёв
Сингари тузокка тушса-да дарров;
Талаша биларди Зарецкий шан,
Унинг ўткир-ўтмас жавоби тайёр,
Баъзан тадбир ила индамай турар,
Тадбир-ла тўполон килади, баъзан,
Буза олар икки ёш дўст орасин
Дуэлга¹⁶⁴ сткизиб сўнг можаросин.

VII

Ёки ярашувга мажбур килади,
Нонуштани кўрар учови баҳам,

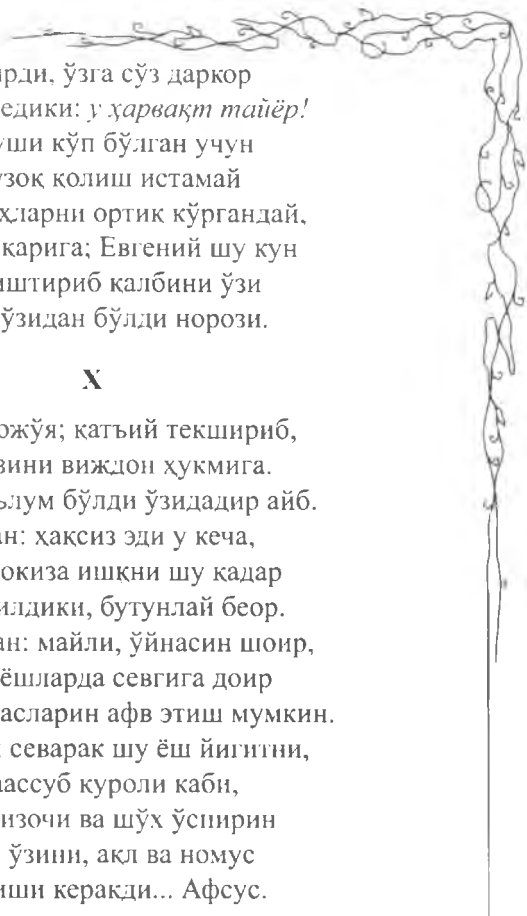
Сўнгра, ҳазил, ёлғон гап тарқатарди,
Улар обрўсини тўқарди ҳар дам.
Замонлар ўзгарди! Ингит мардлиги
(Ўзга бир шўхликдир ишк дарди каби)
Қувнок ёшлик ила кечади қайтмай,
Бизнинг Зарецкий, мен айтганимдай,
Окибаг воз кечди бўронлардан ҳам,
Шумург, акация соясига банд,
Яшайди мисоли асл доннишманд,
Горатсий сингари экади карам,
Ўрдак, ғоз боқиш-ла овора бўлар,
Алифбе ўқийди ундан болалар.

VIII

У аҳмоқ эмасди; бизнинг Онегин
Қилмаса ҳам уни шахсан эҳтиром,
Ёқтирар бу зотнинг муҳокамасин,
Баъзи тўғриларда қарашин соғлом.
Онегин у билан кўришса баъзан —
Мамнун бўлар эди, шу-учун эрган
Унинг келганини кўрганда бир он,
Онегин ҳеч нима қилмади гумон.
Зарецкий салом-аликдан кейин,
Дарров кесиб қўйди ўзга гап-сўзни,
Ўйинатиб айёрлик билан юз, кўзни,
Онегинга берди шоирнинг хатин,
Онегин дераза ёнига келиб,
Ўқиди ичида хатни тикилиб.

IX

Бу мактуб ёқимли ва асилона
Қисқача даъватдан берарди хабар:
Совук ҳақиқат-ла, таъзимкорона,
Ленский дуэлга дўстин чақирар.
Онегин қаерилди чўчимай сира,
Шундай топшириқнинг бу элчисига

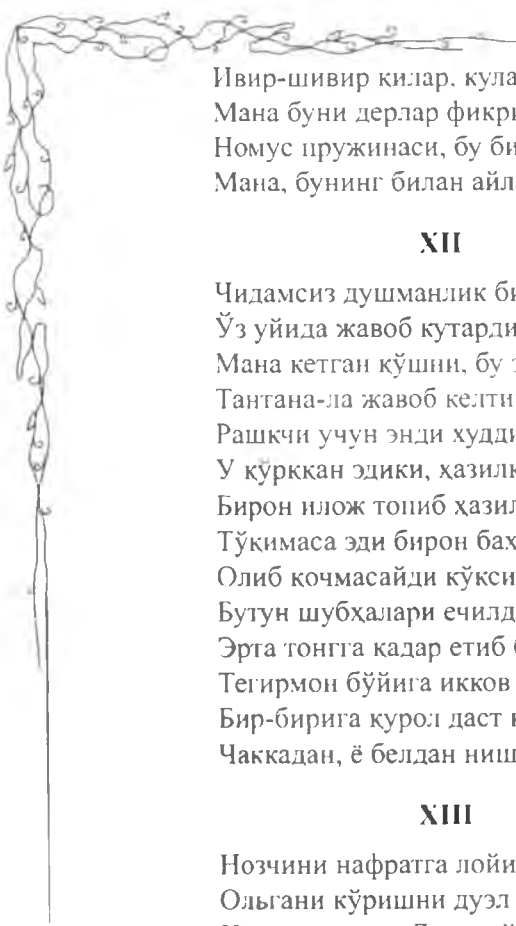
Юзини ўғирди, ўзга сўз даркор
Эмасдек, дедики: у *ҳарвақт тайёр!*
Уйида юмуши кўп бўлган учун
Зарецкий узоқ қолиш истамай
Турди, изоҳларни ортик кўргандай,
Чикди ташқарига; Евгений шу кун
Танҳо суриштириб қалбини ўзи
Ҳар ҳолда ўзидан бўлди норози.

X

Бу ҳолат ножўя; қатъий текшириб,
Чақирди ўзини виждон ҳукмига.
Шунда маълум бўлди ўзидадир айб.
Биринчидан: ҳақсиз эди у кеча,
Нозик ва покиза ишқни шу қадар
Масҳара қилдики, бутунлай беор.
Иккинчидан: майли, ўйнасин шоир,
Ўн саккиз ёшларда севгига доир
Ёшлиқ ҳавасларин афв этиш мумкин.
Кўнгилдан севарак шу ёш йигитни,
Евгений таассуб қуроли каби,
Ё кизғин низочи ва шўҳ ўспирин
Кўрсатмай ўзини, ақл ва номус
Эгаси бўлиши керакди... Афсус.

XI

Бир йиртқич сингари хуршаймай, балки,
Кўрсатса бўларди асл ҳисларин;
Унга лозим эди қурол тарқини
Ёш қалбга ўргатиш... «Энди иш лекин
Кечикди, вақт ўтди... ўйлайди яна,
Шуниси ёмонки, ишга бу дафъа
Аралашиб қолди эски дуэлчи;
У ёмон, ғийбатчи, у сўзга эпчил...
Қайтса, Зарецкий ҳар ерда уни
Қаттиқ масҳаралаб юради ҳар чок,

Ивир-шивир килар. кулар хар аҳмоқ...»
Мана буни дерлар фикри умумий (37)!
Номус пружинаси, бу бизнинг Худо!
Мана, бунинг билан айланар дунё!

ХII

Чидамсиз душманлик билан бағри кон
Ўз уйида жавоб кутарди шоир:
Мана кетган кўшни, бу эзма инсон,
Тантана-ла жавоб келтирар охир.
Рашкчи учун энди худди бир байрам!
У кўрккан эдики, ҳазилкаш ошнам
Бирон илож тошиб ҳазил килмаса,
Тўкимаса эди бирон баҳона,
Олиб кочмасайди кўксини ўқдан,
Бутун шубҳалари ечилди ҳозир:
Эрта тонгга қадар етиб борадир
Тегирмон бўйига икков узоқдан;
Бир-бирига қурол даст кўтаришар,
Чаккадан, ё белдан нишон олишар.

ХIII

Нозчини нафратга лойиқ деб, ўйноқ
Ольгани кўришни дуэл олдиладан
Истамаган эди Ленский – кайноқ;
Боқарди қуёшга, соатга баъзан,
Энг сўнгида шоир силтади қўлни.
Кўшни кизлар томон бошлади йўлни.
Истади Ольгани хайратга солсин,
Ўз келиши билан кизарта олсин
Кутгандай бўлмади: аввалги каби
Бечора куйчини каршилаш учун
Сакради зинадан Ольгаси гулгун,
Енгил ва ҳавойи умид сингари,
У эди ўйноки, шўх-шан ва беғам,
Аввал қандай бўлса, шундай ҳозир ҳам.

«Тез кочиб кетдингиз кеча сиз нечун?»

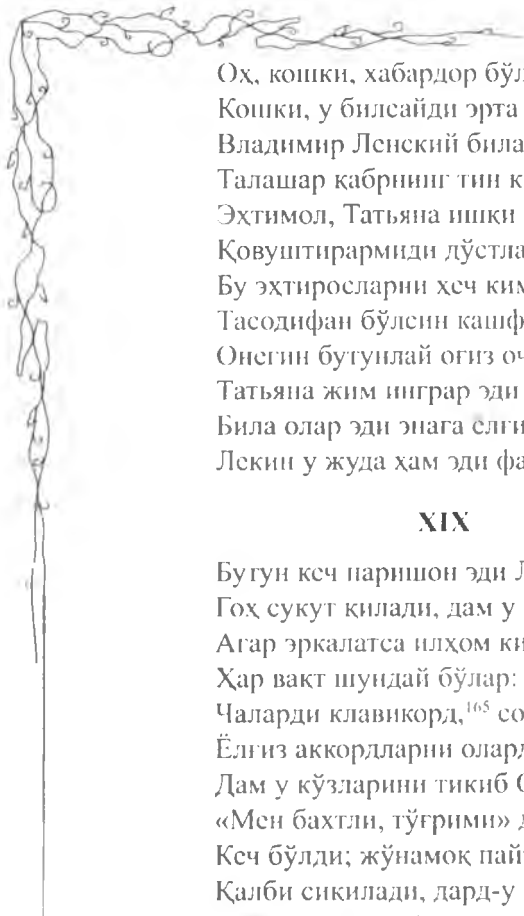
Ольгасининг эди бу илк саволи.
 Барча туйғулари буркуган тутун,
 Ленский индамас, йўқди жавоби.
 Йўқолди шоирнинг рашки, дарди-да
 Бу тиник кўзларнинг нури олдида.
 Бу латиф соддалик кай гўзалда бор,
 Унинг ўйнок рухи қандай шўладор!
 Бокади ширин шавқ ичида шоир,
 У равшан кўради: яна севилар;
 Қалбида шу замон ўкинч сезилар.
 Кечир, деб Ольгадан сўрашга ҳозир
 У ичдан титрайди, сўз тополмайди,
 У бахтли, у энди қарийб соғайди...

XV. XVI. XVII

Яна-да у ўйчан, яна хафа у,
 Гўзал Ольгасининг рўбарўсида
 Владимирда йўқ эди куч, туйғу
 Тунги воқеани эслатай деса;
 Ўйлайди: «Мен кизга бўлгум халоскор.
 Чидаш мумкинмики, бузуки, айёр
 Макташлар, оҳ-воҳлар оташи ила
 Ёш қалбни алдагай қуриб бир ҳийла;
 Заҳарли ва чиркин бир курт сунбулнинг
 Новдасин кемириб қўймасин тагин;
 Атиги икки тонг ўнган ғунчасин
 Сўлғинлик қучмагай – ёш умрин гулнинг».
 Дўстларим, чиқади бундан шу маъни:
 Ошнам-ла дуэлга чиқурман яъни...

XVIII

Татьяна қалбини қандай бир яра
 Куйдираётганин билсайди бир он!

Ох, кошки, хабардор бўлса Татьяна,
Кошки, у билсайди эрта ногаҳон –
Владимир Ленский билан Евгений
Талашар кабрнинг тин кўлкасини;
Эҳтимол, Татьяна ишки янадан
Қовуштирармиди дўстларни қалбан!
Бу эҳтиросларни ҳеч кимса лекин
Тасодифан бўлсин кашф қилолмади,
Онегин бутунлай огиз очмади;
Татьяна жим инграр эди яширнн,
Била олар эди энага елгиз,
Лекин у жуда ҳам эди фаҳмсиз.

XIX

Бугун кеч паришон эди Ленский.
Гоҳ сукут қилади, дам у шод яна,
Агар эркалатса илҳом кишини,
Ҳар вақт шундай бўлар: Ленский хафа,
Чаларди клавикорд,¹⁶⁵ солиб ковоғин
Ёлғиз аккордларни оларди лекин.
Дам у кўзларини тикиб Ольгага.
«Мен бахтли, тўғрими» дерди охиета.
Кеч бўлди; жўнамоқ пайти ҳам етди
Қалби сиқилади, дард-у ғам улкан.
У еш киз ила хайрлашаркан
Кўнгли гўё чил-чил синди-да кетди.
Киз унга дер: «Сизга нима бўлди-а?»)»
Эшикда у жавоб берар: Ҳеч нима.

XX

Уйига қайтиб у пистолетини,
Назардан ўтказиб, яна яшикка
Жойлади, сўнгра у счиб кийинми,
Шам сқиб, Шиллерни очди охиета.
Лекин, унга ҳоким елғиз бир фикр;
Ҳасратли қалбини мудроқ босмайдир:

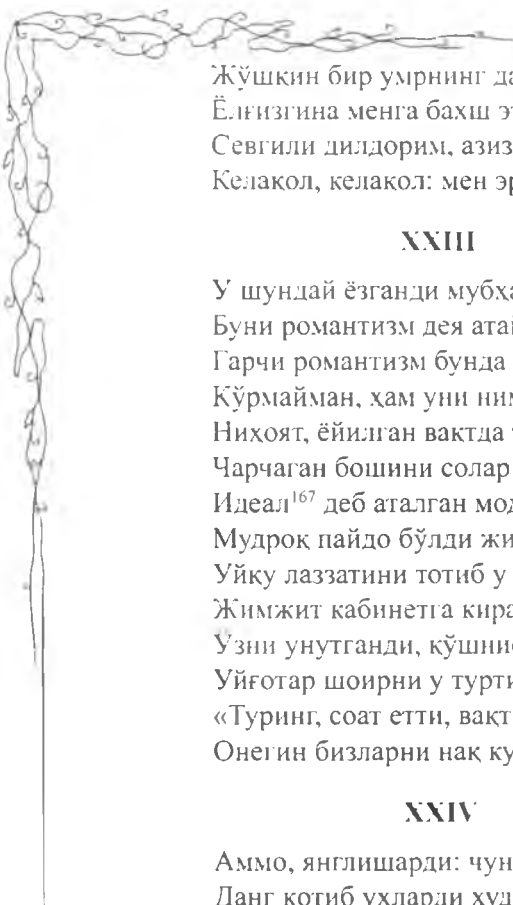
Тасвир қилиб бўлмас гўзаллиги-ла
Ольгани кўради кўзи ўнгида,
Шунда Владимир китобни ёпар,
Қўлга қалам олар; ишқий сафсата
Пла суғорилган минералар эса
Кумушдек жаранглар, кўнгиладан оқар.
Зиёфатларда маст Делвиг сингари¹⁶⁶
У ўқир шеърлар – ўт ва дард бари.

XXI

Шеър гасодифан сақланган, мана
Мен уни сизларга этайин тақдим:
«Қайга узоклашиб кетдингиз, қайга,
Баҳоримнинг олтин кунлари, бахтим?»
Менга келажак кун нима ҳозирлар?
Чуқур қоронғуда яширин сирлар,
Нигоҳим беҳуда кидирар уни,
Ҳожат йўк: ҳақлидир тақдир қонуни.
Тешиб ўтган ўқдан мен йиқиламан,
Ёки ёндан учиб ўтади киё,
Барчаси неъматдир: уйғоқлик, рўё,
Бордир ҳар биринга соат – муаеян;
Муборақдир заҳмат, ташвишли кун ҳам,
Муборақдир зулмат ёпинган тун ҳам!

XXII

Шуълалар ярқираб ёнади тонгда,
Кундуз ёрқин жилва қилади бирдан;
Мен эса – эҳтимол, эрта соғона
Сирли зулматини қучиб ётарман.
Ёшгина шоирнинг хотирасини
Қамрар унутилиш – замон дарёси,
Мени унутадн жаҳон; сен лекин,
Эй нафосат кизи, келасанми чин,
Шу бевақт, мазорим устида кўзёш
Қуийиб ўйларсанми: у севди мени,

Жўшқин бир умрнинг дардли тонгини
Ёлғизгина менга бахш этди сирдош!
Севгили дилдорим, азизим менинг
Келакол, келакол: мен эринг сенинг! ...»

XXIII

У шундай ёзганди мубҳам ва сўлғин,
Буни романтизм дея атаймиз,
Гарчи романтизм бунда бус-бутун
Кўрмайман, ҳам уни нима қилгаймиз?
Нихоят, ёйилган вақтда тонг нури,
Чарчаган бошини солар у қуйи,
Идеал¹⁶⁷ деб аталган модали сўзда,
Мудроқ пайдо бўлди жимгина кўзда;
Уйқу лаззатини тотиб у озроқ,
Жимжит кабинетга киради чакқон.
Ўзни унутганди, қўшниси шу он
Уйғотар шоирни у туртиб қисток:
«Туринг, соат етти, вақт ўтиб қолди.
Онегин бизларни нақ қутиб қолди».

XXIV

Аммо, янглишарди: чунки Онегин
Данг қотиб ухларди худди шу чокда.
Ёришиб борарди тун аста-секин.
Хўроз тонг юлдузин қутлар узоқда;
Онегин бемалол ухлаб ёгарди.
Мана қуёш чиқиб юксала борди.
Хавода бўронлар гувлаб айланар,
Офтобда ярқираб қор учар, ўйнар,
Ётоқдан Евгений турмаган аммо,
Ҳали ҳам елшийди уйқу қаноги.
Мана кўзларини очди ниҳоят.
Пардани кўтарар, чакнайди само.
Кўрарки, кўрадан жўнаш мўлжали
Аллақачон ўтган, шошар турғали.

XXV

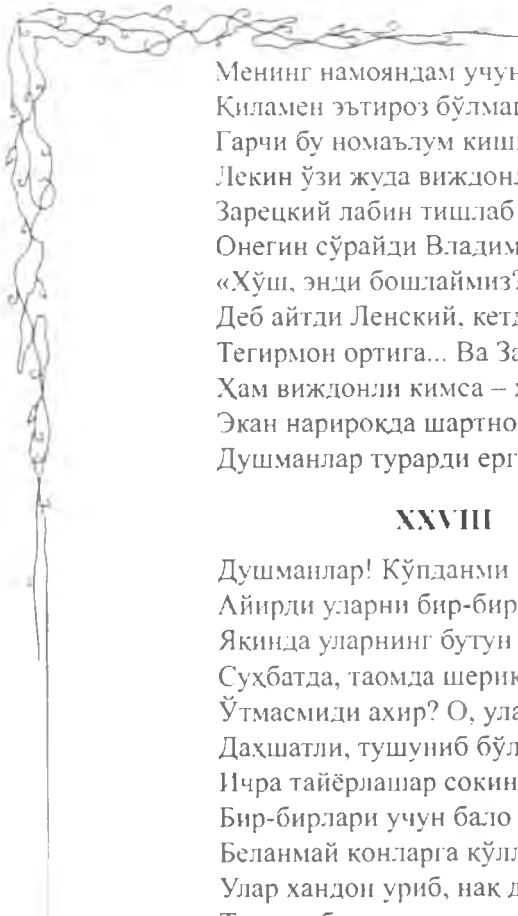
Дархол чинғирлатар. Югуриб кириб,
Унинг хизматчиси Француз Гило,
Жома ва туфлисин тез тақдим этиб,
Ички кийимни ҳам килар мухайё.
Кийинишга шошар шу чок Онегин.
Гилога буюрар – тез тайёрлансин
Бирга бориш учун, ҳам олсин қўлга
Қурол-ўк солинган бир яшик. Йўлга
Мана тайер бўлди чопкир чаналар.
Онегин ўтириб, тегирмон томон
Учади: Етдилар. Қаролга шу он.
Қуролни олиб юр, деб у буюрар.
Отларни дарахтга боғлаб хизматкор,
Онегин ортидан жўнар босиб қор.

XXVI

Тўғонга суяниб кўпдан Ленский
Кутиб турар эди бунда бесабр.
Қишлоқ механиги қув Зарецкий
Тегирмонда ҳар хил нуқсон топадир.
Афв сўраб етиб келди Онегин,
Зарецкий хайрон, буради лабин:
«Қани ахир, кайда сизнинг секундант?»¹⁶⁸
Дуэл соҳасида классик, педант,
Усулбоз эди аслида хулкан,
Ҳатто одамзодни ўлдирмокда ҳам
Қоида, шартларин сўрарди ҳардам,
Бу санъат шартларин бузмай қатъиян,
Қадимги одатин расо бажарар,
(Мана бу сифатин мактасак бўлар).

XXVII

«Менинг секундантим?» деди Онегин:
«Мана у: рафиқим, Гило афанди.

Менинг намояндам учун мен тахмин
Қиламен эътироз бўлмагай энди:
Гарчи бу номаълум киши эса-да,
Лекин ўзи жуда виждонли кимса».
Зарецкий лабин тишлаб коларкан,
Онегин сўрайди Владимирдан:
«Хўш, энди бошлаймиз?» – Бошласак бўлар, –
Деб айтди Ленский, кетди иккиси
Тегирмон ортига... Ва Зарецкий
Хам виждонли кимса – хизмагкор тузар –
Экан нарирокда шартнома¹⁶⁹ муҳим,
Душманлар турарди ерга бокиб жим.

XXVIII

Душманлар! Кўпданми коннинг чанкоғи
Айирди уларни бир-бирисидан?
Яқинда уларнинг бутун бўш чоғи
Сухбатда, таомда шериклик билан
Ўтмасмиди ахир? О, улар ҳозир
Дахшатли, тушуниб бўлмас босирик
Ичра тайёрлашар сокин, оп-очик,
Бир-бирлари учун бало чуқурин.
Беланмай конларга қўллари ҳали,
Улар хандон уриб, нақ дўстлар каби.
Топишиб кетмасми яна бир-бирин?
Бирок киборларнинг душманлигин кўр,
Қалбаки уятдан кўркадилар зўр.

XXIX

Мана тўшпончалар бирдан яркирар.
Болғача гурлади тегиб сумбага:
Яркирок ўқдонга ўқлар жойлашар,
Тепки шикиллади биринчи дафъа.
Мана тўкилади ўқдонга кулранг
Окимча сингари порох: ана жанг!
Мустаҳкам буралган тишли чакмок тош

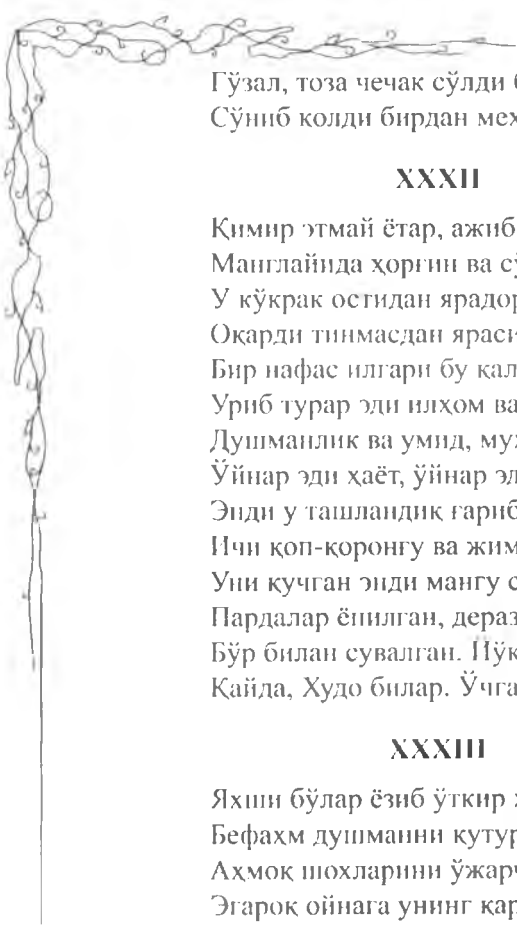
Ҳозирча тиккайган; паришон, дилғаш,
Бир тўнка ортида Гило туради.
Уст тўнни ташлайди икки душман ҳам.
Зарецкий ўттиз икки тенг кадам
Жуда аниқ, текис қилиб ўлчади,
Дўстларни айирди ҳар икки томон,
Олди тўппончасин иккиси шу он.

XXX

«Онди якинлашинг» – Совуқ қон, вазмин,
Нишон олмай ҳали бу икки душман
Кескин одим отар, текис ва сокин
Тўрт кадам қўяди икки томондан,
Ўтишди ўлимнинг тўрт босқичини.
Олдинга босишдан тўхтамай ҳали,
Ўз тўппончасини Евгений шу он
Кўтара бошлади аста, бсомон;
Мана тапшладилар беш кадам тағин.
Ленский сўл кўзин бир оз кисароқ,
Нишон ола бошлар – шу замон бирок
Онегин ўқ узди... Тақдирнинг тайин
Этган соати ҳам урилди ҳозир,
Тўшончани қўлдан туширар шоир.

XXXI

Қўлни кўкрагига секин қўяди,
Ерга йикилади... Булутли пигоҳ
Ғамнимас, ўлимни тасвир қилади.
Тоғларнинг сиртидан баъзида ногоҳ,
Қусшда учкунлар чакнатган қорлар –
Бўлакраниб шундай аста юмалар.
Оний изғириндан қалби титраган
Онегин чопади шоирга бирдан,
Боқар ва чақирар, факат беҳуда:
Чунки энди у йўқ. Навқирон шоир
Бемаҳал ўлимни кучди, минг чақир!
Бўрон нафасидан тонг шафағида

Гўзал, тоза чечак сўлди бемахал,
Сўниб колди бирдан меҳробда машъал!...¹⁷⁰

XXXII

Қимир этмай ётар, ажиб жуда ҳам,
Манглайида ҳорғин ва сўнгги армон,
У кўкрак остидан ярадор, шу дам
Оқарди тинмасдан ярасидан кон.
Бир нафас илгари бу қалб ичида
Уриб турар эди илҳом ва гина,
Душманлик ва умид, мухаббат, ҳар он
Ўйнар эди ҳаёт, ўйнар эди кон:
Энди у ташландик ғариб уй каби,
Ичи қоп-қоронғу ва жимжит фақат,
Уни қучган энди мангу сукунат,
Пардалар ёпилган, деразалари
Бўр билан сувалган. Ўқ уй бекаси.
Қайда, Худо билар. Ўчган қораси.

XXXIII

Яхши бўлар ёзиб ўткир ҳажвия
Бефаҳм душманни қутургириш чин.
Аҳмоқ шохларини ўжарчасига,
Эгарок ойнага унинг қарашин
Томоша қилишлик жуда яхшику;
Ўзини танишга кўп уялса у,
Ҳаммадан ёқади, дўстлар, у агар –
Аҳмоқча бақирса: менми бу магар!
Яна ҳам яхшироқ бўларди, зимдан
Унга тайёр қилиб бир парча мазор,
Яхши масофадан туриб, пурвикор
Пиншон олсанг рангсиз пешонасидан;
Лекин дархон қилиш уни бус-бутун,
Жилла ҳам ёкмаса керак сиз учун.

XXXIV

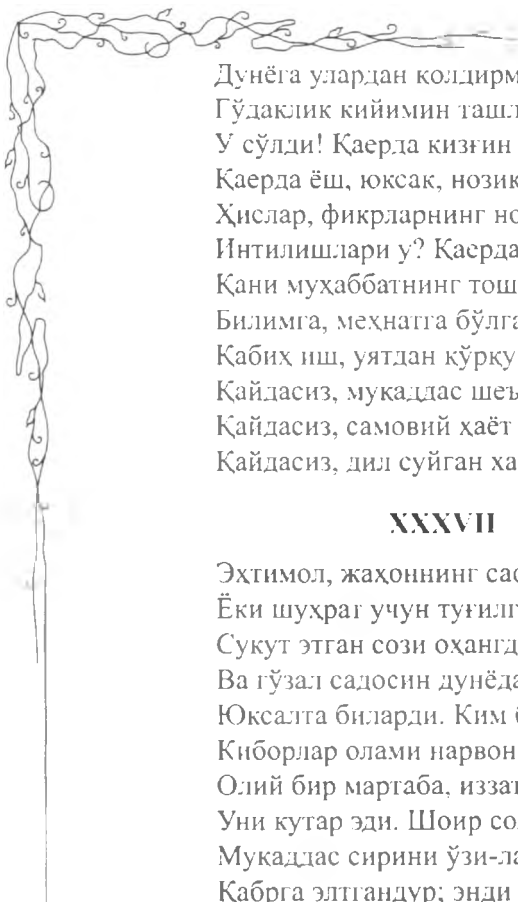
На бўлади, агар ўкинғиз билан
Йиқилса ёшгина калин дўстинғиз,
Сизга тавозесиз бокиб, ё бирдан
Май ичиш базмида тамом сабабсиз,
Бир баҳона топиб килса ҳақорат.
Ё кизғин аччиғдан ўзи бетокат,
Жангга даъват этган бўлса у мағрур,
Айтинг: руҳинғизни қандай ҳис бўғур,
Агар у дўстинғиз жим кучса ерни,
Қаршинғизда ётса кимирламай зум,
Шўрликнинг бошини силаса ўлим,
Тош синғари аста қотса бадани?
Бошида энқайиб минг кичқирсанғиз,
Лекин ундан садо чикмаса харғиз?

XXXV

Кўнғил азобининг изтиробидан
Маҳкам сиқиб қўлда тўппончасини,
Евгений шоирга назар ташларкан,
«На бўлди? Ўлибди!» деди қўшниси.
Ўлибди! Дахшатли бу хитоб билан
Тош қотиб Онегин қалтирар, бирдан
Чекинар; чакирар одамларни у,
Яхлаган жасадни Зарецкий шу —
Замон бир чанага авайлаб кўяр;
Уйга у элтади мудҳиш хазина
Ўликни пайқаган отлар жимгина
Турмайди; уруниб, кўпиклар сочар.
Пўлат сўликларни чайнашар тинмай.
Сўнгра, улар учиб кетади ўқдай.

XXXVI

Эҳтимол, шоирга сиз ачинасиз:
Нашъали умидлар гуллаган пайти.

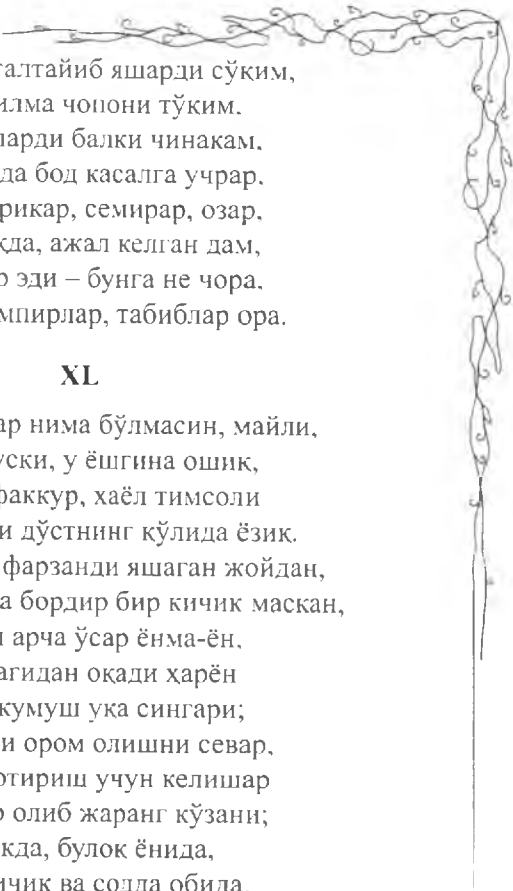
Дунёга улардан қолдирмай бир из.
Гўдаклик кийимин ташламай ҳали,
У сўлди! Қаерда кизгин ҳаяжон,
Қаерда ёш, юксак, нозик ва мардон
Ҳислар, фикрларнинг нодир ва асл
Интилишлари у? Қаерда, айтгин?
Қани муҳаббатнинг тошқин ҳаваси,
Билимга, меҳнатга бўлган чанқоқлик,
Қабих иш, уятдан кўркув ва поклик?..
Қайдасиз, муқаддас шеър рўёси!?
Қайдасиз, самовий ҳаёт сояси,
Қайдасиз, дил суйган ҳаёл шарпаси?

XXXVII

Эҳтимол, жаҳоннинг саодати-чун,
Ёки шуҳраг учун туғилганди у;
Сукут этган сози оҳангдор куйин
Ва гўзал садосин дунёда мангу
Юксалга биларди. Ким билсин, балки,
Қиборлар олами нарвонидаги
Олий бир мартаба, иззаг пояси
Уни кутар эди. Шоир сояси –
Муқаддас сирини ўзи-ла бирга
Қабрга элтгандур; энди биз учун
Ҳаёт бағишловчи созни қучди тун.
Қабрда ётар у, ва унга сира
Етмас замонларнинг мадҳу саноси,
Келгуси насллар ишки, дуоси.

XXXVIII. XXXIX

Бу ҳам бир эҳтимол: шоирни, балки,
Қутиб турар эди оддий бир тақдир.
Ўтиб кетгач кизгин йигитлик даври,
Совурди руҳининг ўти, ким билар?
Ўзгарарди балки, у секин-секин
Ижоддан айрилар, оларди хотин,

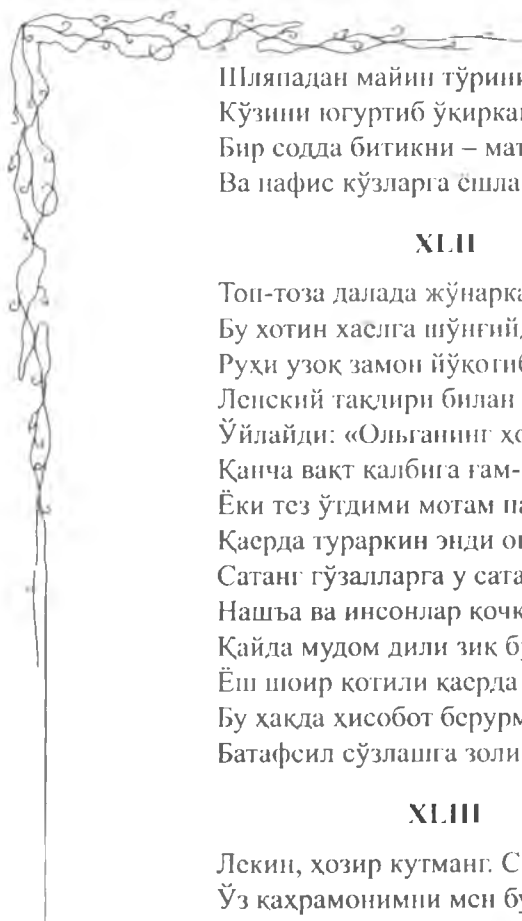
Қишлоқда талтайиб яшарди сўким,
Эғнида кавилма чопони тўким.
Ҳаётни англарди балки чинакам.
У қирк ёшида бод касалга учрар.
Ер. ичар. зерикар, семирар, озар.
Ниҳоят ётоқда, ажал келган дам,
Ўлган бўлар эди – бунга не чора.
Болалар, кампирлар, табиблар ора.

XL

Ўқувчим. ҳар нима бўлмасин, майли,
Лекин, афсуски, у ёшгина ошиқ,
У шоир, тафаккур, ҳаёл тимсоли
Ҳалок бўлди дўстнинг қўлида ёзик.
Илҳомнинг фарзанди яшаган жойдан,
Сўл томонда бордир бир кичик маскан,
Бу ерда кўш арча ўсар ёнма-ён.
Арчанинг тагидан оқади ҳарён
Булок суви кумуш уқа сингари;
Бунда кўшчи ором олишни севар,
Тўлқинга ботириш учун келишар
Пичанчилар олиб жаранг кўзани;
Қуюқ сояликда, булок ёнида,
Тикилган кичик ва содда обида.

XLI

Баҳорнинг ёмғири қир экинини
Томчилаб яшната бошларқан, чўпон
Ҳайкалнинг остида ўз шиппагини
Тўқиб, балиқчилар хақида дoston
Қуйлайди; ёшгина шаҳарлик хотин,
Ўтказиб қишлоқда иссиқ ёз чоғин,
Огини камчилаб учарқан ёлғиз,
Учи кўринмаган далада ғамсиз,
Қайиш тизгинини бирдан торгарок,
Ҳайкалнинг олдида отни тўхтатар.

Шляпадан майин тўрини тортар,
Кўзини югуртиб ўқиркан шу чок
Бир содда битикни – маънос бўлади
Ва нафис кўзларга ёшлар тўлади.

XLII

Топ-тоза далада жўнаркан секин,
Бу хотин хаселга шўнғийди чуқур.
Руҳи узок замон йўқоғиб эркин
Ленский тақдир билан лим тўлур.
Ўйлайди: «Ольганинг холи на бўлди?»
Қанча вақт калбига ғам-ғусса тўлди,
Ёки тез ўтдимиз мотам палласи,
Қаерда тураркин энди опаси?
Сатанг гўзалларга у сатанг душман,
Нашъа ва инсонлар қочқини кайда?
Қайда мудом дили зик бўлган телба?
Ёш шоир қогили қаерда сарсон?»
Бу ҳақда ҳисобот берурман: фақат
Батафсил сўзлашга золимдир фурсат.

XLIII

Лекин, ҳозир кутманг. Севсам-да уни –
Ўз қахрамонимни мен бутун қалбан,
Гарчи қайтсам-да унга бир куни,
Бирок ҳозир асло қарасмайман.
Йиллар наср сари судрайди мени,
Йиллар қувастир шўх қофияни,
Мен эса – оҳ чекиб бўлайин иқроп, –
Кетидан судралиб бораман беор.
Қадимий каламнинг йўқдир ҳаваси,
Таркок варақларни қоралаш учун;
Ўзгача ва совик хаселлар, бутун
Ўзгача заҳматнинг ғам-андишаси
Ҳаёт базмида ҳам, жимжитликда ҳам
Қалбим рўссини тинч қўймас бир дам.

XLIV

Танидим ўзгача орзу сасини,
Танидим энди мен янги қайғуни,
Орзулар қайнатмас қалб нашъасини,
Эски қайғуларнинг дилда тугуни
Хаёллар, сиздаги сирдошлик қани?
Мангу қофияси у ёшлик қани?
Ажабо, ёшликнинг гултожи чиндан
Сўлганми, ниҳоят, сўлганми бирдан?
Инониш мумкинми, шуми ҳақиқат,
Қайғули ҳар қандай шўхликдан холи,
Ўтарми умримнинг баҳор айёми?
Шу чокқача ҳазил дердим мен фақат,
Наҳотки, ёшлигим қайта бермас юз?
Наҳотки, ёшим ҳам бўлибдир ўттиз?

XLV

Демак, умримнинг-да ўтмишидир ярми,
Кўраман, лозимдир иқрор этишим.
Хўп, тақдир шу экан: энди самимий
Хушлашайлик, енгил ёшлигим меним!
Миннатдорман сендан завқ-сафо учун,
Қайғу, дард, ёкимли у жафо учун.
Шўхликлар, қайнашлар, базмлар, сурур –
Бахш этган бор тухфанг учун ташаккур.
Раҳматлар ўқийман, сен билан ҳар он
Ғавғолар ичинда, сукут, ичинда,
Кайфлар сургандим... Қонгунчагина. . .
Бас, етар! Бугун мен янги йўл томон
Равшан кўнглим билан қадам ташлайман.
Ўтмишдан мен ором ола бошлайман.

XLVI

Оркамга қарайин кечир, масканим,
Ўйчан руҳим туши, кизгин хаёли,

Ширин танбаллик-ла тўла кунларим
Кўйинида бир замон кечди вафолни.
Сен эса, сен ҳам, эй ёш жўшкин илхом,
Менинг хаёлимни тўлқинлат мудом,
Суст, мудрок калбимни сен жонлантиргин.
Масканимга тез-тез сен учиб келгин.
Шоир руҳи учун асло қўйма йўл,
Совушга, куришга, ёввойиланишга,
Нихоят, тош каби қотиб қолишга,
Қиборлар хаёти бўғувчи бир қўл,
Бу гирдоб ичида, сиз билан, дўстлар,
Афсуски чўмилиб келдик баробар^{381!}

ЕТТИНЧИ БОБ

Москва, Россиянинг севикли кизи,
Қайдан топиш мумкин мислингни сенинг?
Дмитриев

Севмасдан бўлурми она Москван!
Баратинский

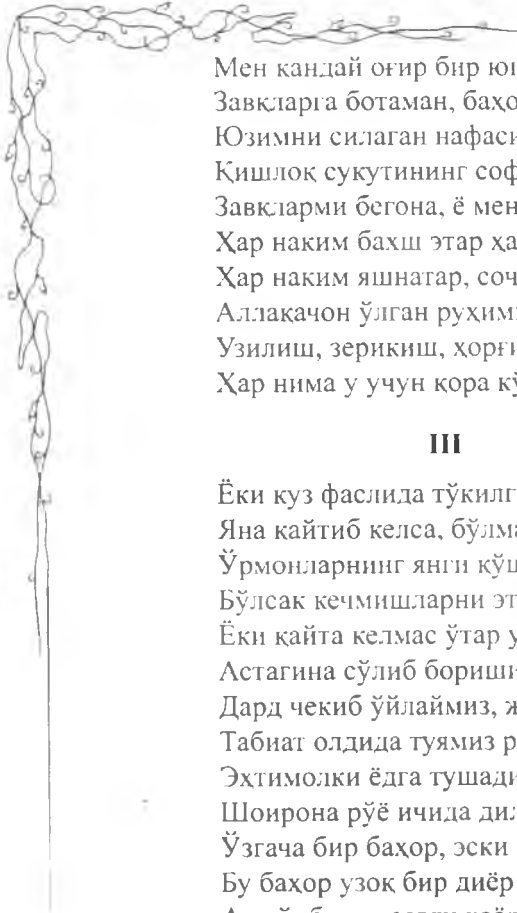
Москвага кувгин бўлиш! Демак жаҳонни кўриш!
Қаср яхшироқ?
Биз бўлмаган жой.
Грибоедов¹⁷¹

I

Чакнаган баҳорнинг нафаси билан
Теварак тоғларнинг сиргидан қорлар
Эриб, лойқаланиб оқади бирдан,
Сувга лим тўлади дала-ўтзорлар.
Уйқудан кўз очиб табиат, ёркин –
Табассум-ла қарши олар йил тонгин.
Зангори тус билан порлайди само,
Ўрмонлар кўқарар пўрсиллаб гўё,
Ранглари товланар гоза ва тиник.
Даланинг божини йиғиш-чун ари,
Мўм хужрадан учар ўтлоқлар сари.
Водийлар сергийди, товланар илик.
Подалар маърашар ва булбул бунда
Сайрайди тунларнинг жимжитлигида.

II

Келишинг нақадар ҳасрат бахш этар,
Баҳор, оҳ баҳор! Эй севги фасли!
Қандай интизорлик, ҳаяжон, қадар
Рухимга сингади, билсайдинг, асли!

A decorative illustration of a vine with leaves and small flowers, running vertically down the left side of the page and curving across the top.

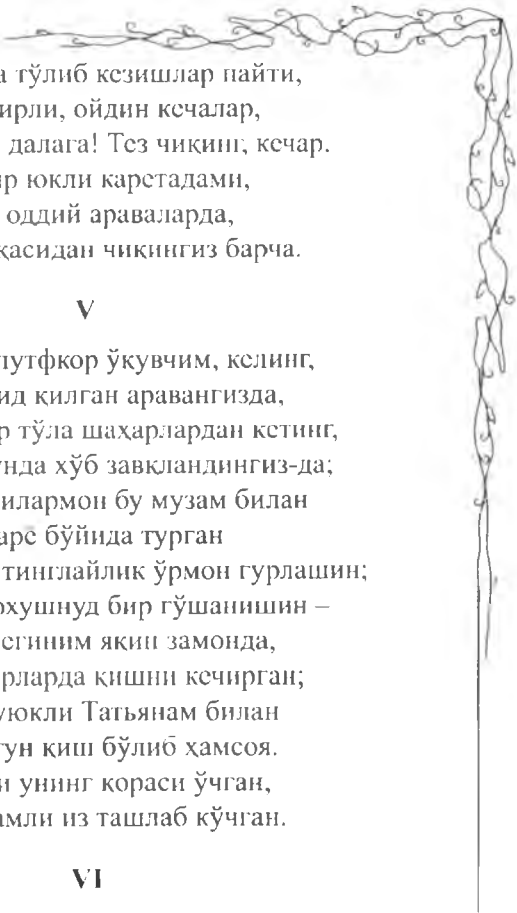
Мен қандай оғир бир юпаниш билан
Завқларга ботаман, баҳорнинг эсган,
Юзимни силаган нафаси ила,
Кишлоқ сукутининг соф оғушида!
Завқларми бегона, ё меним учун,
Ҳар наким бахш этар ҳаёт ва сурур,
Ҳар наким яшнагар, сочар зиё-нур,
Аллақачон ўлган руҳимга сўлғин
Узилиш, зерикиш, ҳорғинлик берар?
Ҳар нима у учун қора кўринар?

III

Ёки куз фаслида тўқилган барғлар
Яна қайтиб келса, бўлмаймизми шод,
Ўрмонларнинг янги кўшигин тинглар
Бўлсак кечмишларни этмаймизми ёд?
Ёки қайта келмас ўтар умримиз
Астагина сўлиб боришини биз,
Дард чекиб ўйлаймиз, жонли, яшнаган
Табиат олдида туямиз равшан?
Эхтимолки ёдга тушади тагин,
Шоирона рўё ичида дилдор,
Ўзгача бир баҳор, эски бир баҳор,
Бу баҳор узок бир диёр ва ойдин
Ажойиб тун, севги хаёли шунда
Кўзғатмасми тўлқин юрак ичида...

IV

Мана қандай фасл: танти ялқовлар,
Эпикур¹⁷² муриди – ҳакимлар, яна
Бепарво, бахтиёр, беғам анқовлар,
Левшин мактабининг қушчалари-ла⁽³⁹⁾,
Сиз ҳам, эй кишлокнинг ўтоғалари,
Сизлар ҳам, серсезги хонимлар, қани,
Сизни чакиради кишлокка баҳор,
Иликлик, гул ва иш фасли кўп дилдор,

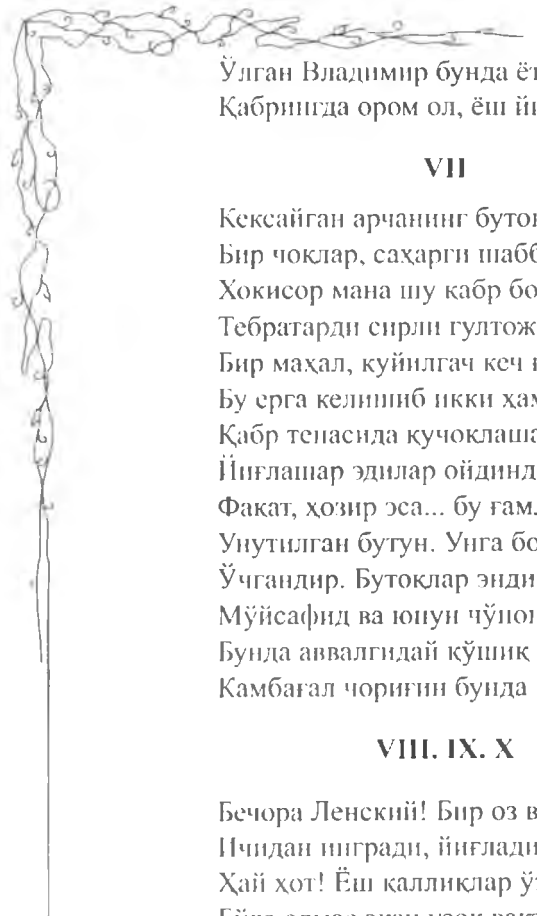
Илҳомларга тўлиб кезишлар пайти,
Чакиради сирли, ойдин кечалар,
Дўстларим, далага! Тез чиқинг, кечар.
Чиқинг, оғир юкли каретадами,
Почтовой ё оддий араваларда,
Шаҳар копқасидан чиқингиз барча.

V

Ҳа, сиз-чи лутфкор ўқувчим, келинг,
Четдан харид қилган аравангизда,
Говур-гувур тўла шаҳарлардан кетинг,
Киш чоғи унда хўб завқландингиз-да;
Борайлик билармон бу музам билан
Исмсиз у дарё бўйида турган
Қишлоққа, тинглайлик ўрмон гурлашин;
Бекорчи, нохушнуд бир гўшанишин –
Менинг Онегиним яқин замонда,
Худди шу ерларда кишни кечирган;
Хаёлчан, суюкли Тагьянам билан
Яшаган бутун киш бўлиб ҳамсоя.
Лекин, энди унинг қораси ўчган,
Бу ерга у ғамли из ташлаб кўчган.

VI

Ярим бир доира шаклида ётган
Тоғлар орасида кичик булокқа
Борайлик, сув оқиб яшил увадан
Дарахтлар оралаб стар ирмоққа.
Бу ерда баҳорнинг ошиғи булбул
Бутун кеча куйлар; ва наъматак гул
Очилган; булокнинг товуши майин;
Қартайган кўш арча сояси сарин;
Бу ерда кўринар бир қабр тоши,
Ёзуви сўзлайди ўтган кимсага:
«Фалон бир тарихда, фалон санада,
Ботирлар ўлими билан ёш чоғи

Ўлган Владимир бунда ётадир,
Қабрингда ором ол, ёш йигит – шоир!»

VII

Кексайган арчанинг бутоқ-шохида,
Бир чоклар, саҳарги шаббода сарин,
Хокисор мана шу қабр бошида,
Тебратарди сирли гултожни секни.
Бир маҳал, куйилгач кеч гира-шира,
Бу ерга келишиб икки ҳамшира,
Қабр тенасида кучоклашарок,
Йиғлашар эдилар ойдинда иноқ.
Факат, ҳозир эса... бу ғамли ҳайкал
Унутилган бугун. Унга борган из
Ўчгандир. Бутоклар энди гултожсиз,
Мўйсафид ва юнун чўнон ҳар маҳал,
Бунда аввалгидай қўшиқ айтади,
Камбағал чоригни бунда ямайди.

VIII. IX. X

Бечора Ленский! Бир оз вақт Ольга
Ичидан ингради, йиғлади пик-пик.
Ҳай хот! Ёш калликлар ўз қайғусига
Бўла олмас экан узок вақт содиқ!
Бошқаси жалб этди унинг диққатин,
Бошқаси бу кизнинг дарду ҳасратин –
Севги хушомад-ла юпатди тамом
Бу ҳарбий одамди, хулласи калом,
Жалб этди Ольганинг муҳаббатини,
Мана қиз у билан меҳроб қошида
Турарди жимгина, гултож бошида,
Бошини куйи солиб кутар бахтини.
Сузук кўзларида ўт ёнар лим-лим,
Лабларида унинг енгил табассум.

XI

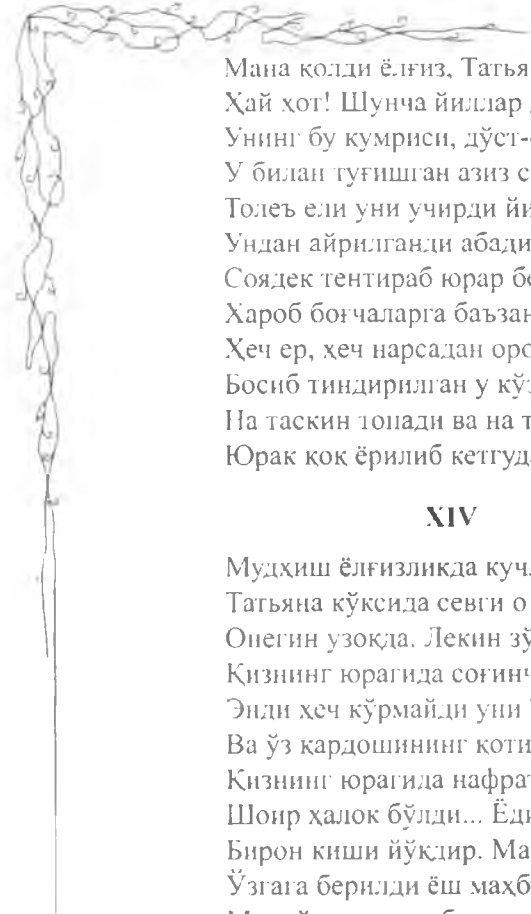
Бечора Лепский! Ўлим бағрида,
Соков абадият кучоғида у,
Қайғули куйчининг ёшиқ кўксига,
Хиёнатнинг машъум хабари туйғу –
Ғазаб тўлдирдимми? Ё уйқуда қар,
Хушсиз ва сезгисиз роҳатда ётар?
Жаҳли чиқмадимми ҳеч нимадан ҳам,
Унинг учун ёшиқ ва гунгми олам?
Нақ шуидай! Парвосиз бир унутилиш
Қабрга кирганда бизни кутади.
Севгилилар, дўстлар, душманлар саси
Ногаҳон кесилар. Меросхўрлар тиш
Қайрашиб биргина мулк учун, эссиз,
Бир жанжал бошлашар тездан ҳаёсиз.

XII

Тез кунда Ольганинг жаранг овози
Ўчди Ларинларнинг хонадонидан.
Хизмати туфайли ўз Ольгасини
Куёв олиб полкка жўнайди расман.
Кампир, кизи билан видоланган чоғ,
Ёшиқ кўзёшларини окизди булок,
Жонини нақ бўғзига тикилган каби.
Ёлғиз бир Татьяна йиғлаёлмади,
Фақат, унинг шу он юзлари маҳзун,
Қопланди ўлимнинг ўчиқ рапги-ла;
Ҳамма ҳам эшикка чиққан пайтда
Келиш ва куёвнинг атрофини бутун
Қуршаб олиб ҳамма видолашаркан.
Татьяна уларни кузатди қалбан.

XIII

Уларнинг қораси ўчгушча бу қиз
Қаради, гўёки туман ичидан...

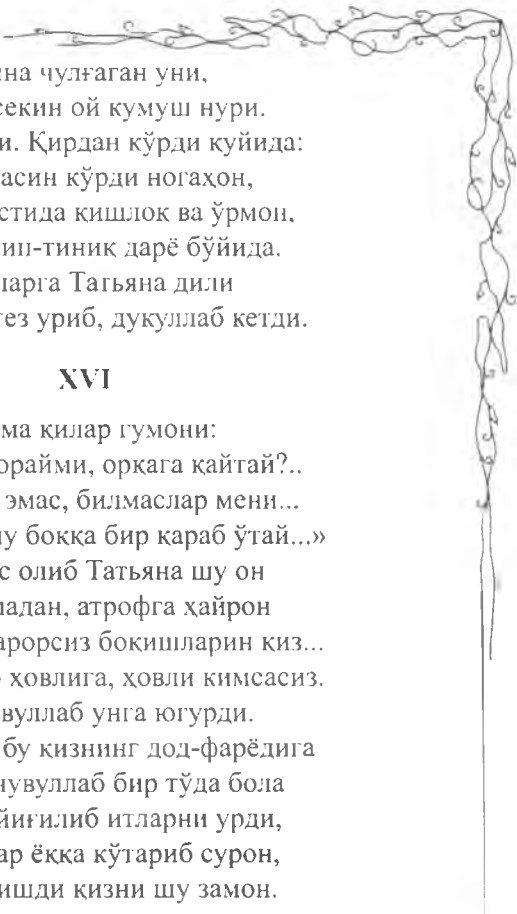
Мана колди ёлғиз, Татьяна ёлғиз!
Хай хот! Шунча йиллар дугона бўлган,
Унинг бу кумриси, дўст-севгилиси,
У билан туғишган азиз синглиси
Толеъ ели уни учирди йирок,
Ундан айрилганди абадий шу чок
Соядек тентираб юрар бекорга,
Хароб боғчаларга баъзан қарайди...
Хеч ер, хеч нарсадан ором олмайди.
Босиб тиндирилган у кўзёшларга
На таскин топади ва на тасалли,
Юрак кок ёрилиб кетгудай ҳали.

XIV

Мудҳиш ёлғизликда кучлирок ёнар
Татьяна кўксида севги огаши
Онегин узоқда. Лекин зўраяр
Қизнинг юрагида соғинч, кўмсаши.
Энди хеч кўрмайди уни Татьяна,
Ва ўз қардошиннинг қотили яна
Қизнинг юрагида нафрат ҳам кўзғар,
Шоир ҳалок бўлди... Ёдига олар
Бирон киши йўқдир. Мана бирпасда
Ўзгага берилди ёш маҳбубаси.
Мовий самодаги бир тутун каби
Шоир хотираси колмади эсда.
Ўхтимол, шоирга икки қалб ҳануз
Қайғурар... Қайғуда не бор, айтингиз!

XV

Окшом пайти. Осмон қорайган. Сувлар
Секин оқар... Қўнғиз визиллаб колар.
Лапарчилар гинган – тарқалган улар,
Дарёнинг нариги бўйида ёнар
Балиқчилар ўти. Татьяна шу чок
Соф далада ёлғиз сайр этди узоқ.

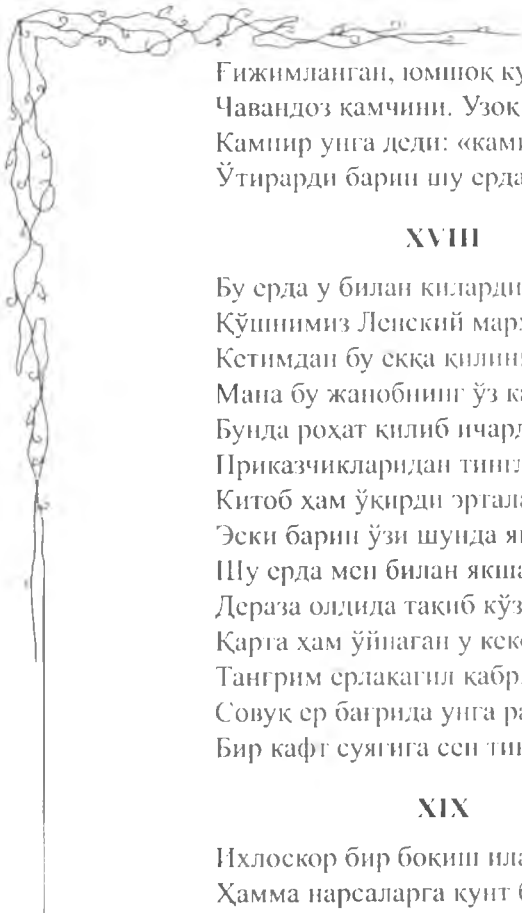
Хаёлларигина чулғаган уни,
Куюларди секин ой кумуш нури.
Юрди, юрди. Қирдан кўрди куйида:
Онегин кўрасин кўрди ногаҳон,
Тепанинг остида кишлок ва ўрмон.
Бир боғча тип-тиник дарё бўйида.
Бокаркан уларга Тагьяна дили
Бир зумда тез уриб, дукуллаб кетди.

XVI

Уни саросима қилар гумони:
«Олдинга юрайми, оркага қайтай?..
У-ку бунда эмас, билмаслар мени...
Шу уйга, шу бокка бир караб ўтай...»
Базўр нафас олиб Татьяна шу он
Тушади тепадан, атрофга хайрон
Югуртар қарорсиз боқишларин киз...
Сўнг кирар ховлига, ховли кимсасиз.
Кучуклар увуллаб унга югурди.
Кўркувдан бу кизнинг дод-фарёдига
Атрофдан чувуллаб бир тўда бола
Бир зумда йиғилиб итларни урди,
Ва кувди ҳар ёкка кўтариб сурон,
Ҳимоя қилишди қизни шу замон.

XVII

«Кўришим мумкинми бариннинг уйин?..
Сўради Татьяна. Тезда болалар,
Калитини олиб келтириш учун,
Анися қошига дув югурдилар;
Дарҳол киз ёнига келар Анися,
Эшик очилади киз қаршисида.
Татьяна бўш уйга кирар; бир замон
Бу ерда яшаган бизнинг қаҳрамон.
Татьяна кўради: залда қаровсиз
Бильярднинг устида таёк дам олар,

Ғижимланган, юмшоқ курсида ётар
Чавандоз камчини. Узок боқар киз;
Камшир унга деди: «камин мана бул,
Ўтирарди барин шу ерда нукул».

XVIII

Бу ерда у билан киларди овқат
Кўшимиз Ленекий мархум киши пайти.
Кетимдан бу екка қилинг мархамат.
Мана бу жанобнинг ўз кабинети.
Бунда роҳат қилиб ичарди қаҳва.
Приказчикларидан тинглар маъруза,
Китоб ҳам ўқирди эргалаб баъзан...
Эски барин ўзи шунда яшаган;
Шу ерда мен билан якшанба кунин
Дераза олдида тақиб кўзойнақ,
Қарга ҳам ўйнаган у кекса андақ
Тангрим ерлакағил кабрида уни,
Совук ер бағрида унга раҳм қил,
Бир кафг суяғига сен тинчлик берил!»

XIX

Ихлоскор бир боқини ила Татьяна
Ҳамма нарсаларга кунт билан қарар.
Бебаҳо кўринар унга ҳар нарса;
Ҳаммаси синиккан руҳни жонлагар,
Бир азоб аралани севинч-ла ҳардам:
Кандиллари сўниб қолган стол ҳам,
Қаланган китоблар, гилам тўшалган
Кроват ва ойининг хира аксидан
Деразалардаги гўзал манзара,
Шу ярим ойдинлик, қорамтир бир нур,
Лорд Байрон сурати деворда мағрур;
Қалпоғи остида сувз пешона
Кўллари чалқашиб сиқилган маҳкам,
Чўяндан ишланган у қўғирчоқ ҳам¹⁷.

XX

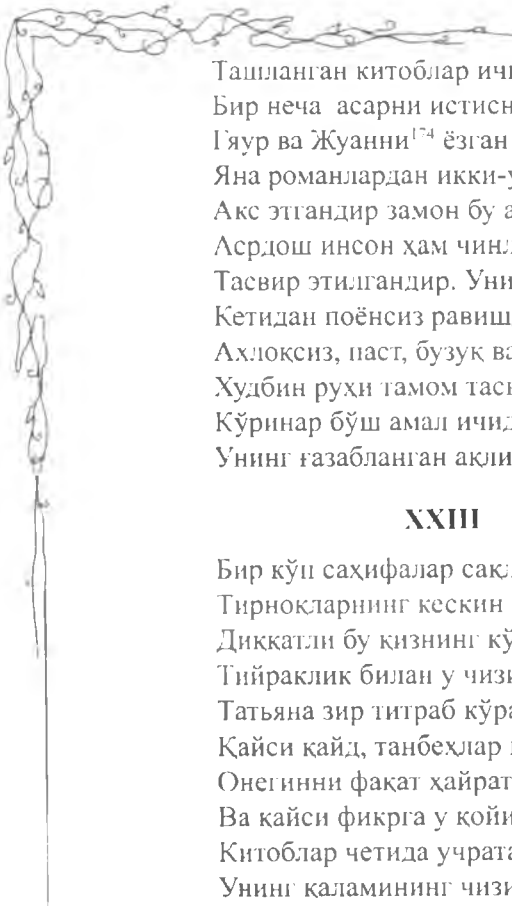
Модали хонада Татьяна узок
Туради, у мафтун бўлгандай гўё.
Кеч бўлиб қолганди. Совуқ ел уйғоқ,
Водийлар қоронғу, туманли дарё
Тенасида ухлар соқин дарахтзор,
Тоғнинг орқасига ой яширинар.
Зиёратчи қизга уйга жўнаш-чун
Кўндан вақт етгандир, босди кора тун.
Татьяна билдирмай ўз хаяжонин,
Хўрсинади елгиз, мана у қайта
Келган йўли билан жўнайди яна.
Лекин, Анисядан сўрайди тагин
Кимсасиз қасрни қилиб зиёрат,
Шунда мутолаа учун ижозат.

XXI

Дарвозадан чиқиб калидчи хотин
Билан хушланди у. Бир кун Татьяна
Эрта билан барвақт келганди тагин,
Ташланиб кетилган бу оромгоҳга;
Шу жимжит кабинет ичида полон,
Дунёда барчани унутиб бир он
Ниҳоят, қолганди энди бир ўзи,
Анча вақт қайнок еш қуяди кўзи.
Сўнгра, машғул бўлди китоблар ила.
Даставвал буларга йўқ эди майли,
Лекин китобларда мавзу туфайли
Уларга қизиқди. Мутолаага
Берилди Татьяна, унинг кўп чанкок
Рухига очилди бир олам шу чок.

XXII

Гарчи, билар эдик, кўндан Онегин
Кўнгли қолган эди мутолаадан,

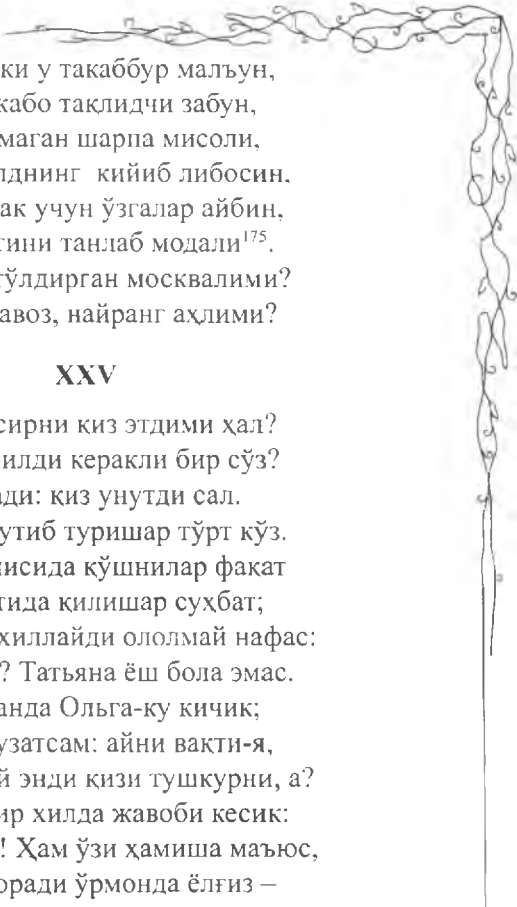
Ташланган китоблар ичидан лекин
Бир неча асарни истисно қилган:
Г'яур ва Жуанни¹⁷⁴ ёзган куйчини,
Яна романлардан икки-учини;
Акс этгандир замон бу асарларда,
Асрдош инсон ҳам чинлиги ила
Тасвир этилгандир. Унинг хаёллар
Кетидан поёнсиз равишда қувган
Ахлоқсиз, паст, бузук ва қовжираган
Худбин руҳи тамом тасвир этилар,
Кўрнар бўш амал ичида қайноқ,
Унинг ғазабланган ақли яркирок.

XXIII

Бир кўп саҳифалар сақлаб қолганлар
Тирнокларнинг кескин белгиларини.
Диққатли бу кизнинг кўзи тикилар
Тийраклик билан у чизиклар сари.
Татьяна зир титраб кўрар бирма-бир
Қайси қайд, танбеҳлар ва қайси фикр
Онегинни фақат хайратга солган,
Ва қайси фикрга у қойил қолган.
Китоблар четида учратади киз
Унинг қаламининг чизикларини,
Ҳар ерда Онегин руҳи, юраги
Ифода қилади ўзини эркисиз,
Гоҳо қисқа бир сўз, гоҳо бир чизик,
Савол аломати билан ош-очик.

XXIV

Тушуна бошлайди, Танрига шукур,
Татьяна, Онегин ким эканини,
Ҳукмрон тақдир-ла киз бояқиш бир кур
У учун ёкмади ўз юрагини?
Кимдир у, энг хавfli дардкаш савдойи,
Дўзахми яратган, осмонми ёки,

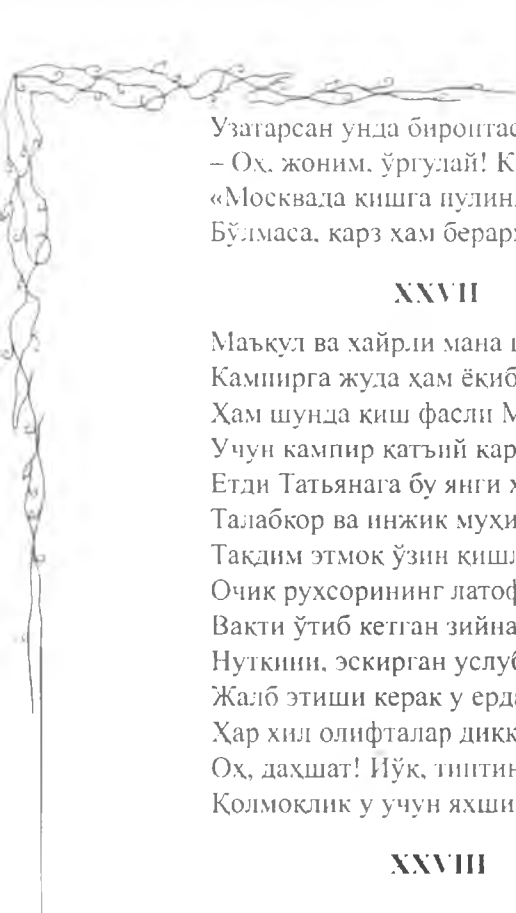
Малакми, ёки у такаббур малъун,
Нима у? Ажабо таклидчи забун,
Кўзга илинмаган шарпа мисоли,
Ёки у Гаролднинг кийиб либосин.
Таъбир этмак учун ўзгалар айбин,
Бутун луғатини танлаб модали¹⁷⁵.
Сўзлар-ла тўлдирган москвалими?
Ёки у майнавоз, найранг аҳлими?

XXV

Ажабо, бу сирни киз этдими ҳал?
Ажабо, топилди керакли бир сўз?
Соат югуради: киз унутди сал.
Уйда уни кутиб туришар тўрт кўз.
Ҳозир ҳовлисида қўшнилар факат
Татьяна устида қилишар суҳбат;
Кампир пихиллайди ололмай нафас:
– На қилай? Татьяна ёш бола эмас.
Унга қараганда Ольга-ку кичик;
Шу кизни узатсам: айни вақти-я,
Нима қилай энди кизи тушкурни, а?
Ҳаммага бир хилда жавоби кесик:
Тегмайман! Ҳам ўзи ҳамиша маъюс,
Тентираб юради ўрмонда ёлғиз –

XXVI

«Севгига дучорми?» – Кимни севар у?
Буянов совчилар юборганди: рад...
Иван Петушковга – жавоб худди шу.
Гусар Пихтин¹⁷⁶ қандай қилди хушомад!
Айланди, ўргилди... Бизга меҳмонди,
Худди қув шайтондай ялинди-ёнди,
Ҳа энди тегар деб ўйлаган эдим;
Қаёқда! Соврулди яна умидим –
«Хўш, гапир, бувижон, на колди энди?
Москва бор, калликлар ярманкасига,

Узагарсан унда бироигтасига»
– Ох, жоним, ўргулай! Кириш ожайди.–
«Москвада кишга пулинг етса, бас.
Бўлмаса, қарз ҳам берарман, куймас».

XXVII

Маъкул ва хайрли мана шу кенгаш,
Кампирга жуда ҳам ёкиб қолади;
Хам шунда киш фасли Москвага жўнаш
Учун кампир қатъий қарор қилади.
Етди Татьянага бу янги хабар.
Талабкор ва инжик мухитга элтар
Тақдим этмок ўзин кишлокча содда,
Очик рухсорининг латофатин-да,
Вақти ўтиб кетган зийнатларини,
Нутқини, эскирган услубини ҳам;
Жалб этиши керак у ерда ҳар дам
Ҳар хил олифталар диққатларини!
Ох, дахшат! Иўк, тингтин ўрмонда буткул
Қолмоқлик у учун яхши ҳам маъкул.

XXVIII

Тонгининг илк нурлари билан уйғониб,
Дала сайрига киз ошиқар шу тоб.
Меҳрли кўзлар-ла томоша этиб,
Татьяна уларга қилади хитоб:
«Алвидо, эй тип-тинч, сокин водийлар,
Сиз ҳам, эй ошно тоғлар, чўккилар,
Сен ҳам, эй кўп чоклар кадрдон ўрмон,
Алвидо, сен ҳам, эй шўх-шан табиат:
Алишаман латиф, жимжит дунёни,
Йилтирок ҳаётнинг шовқин-сурони
Бадалига... Кечир, эй эрким, факат!
Қайга, нима учун мен интиламан?
Тақдирим не ваъда қилади экан?»

XXIX

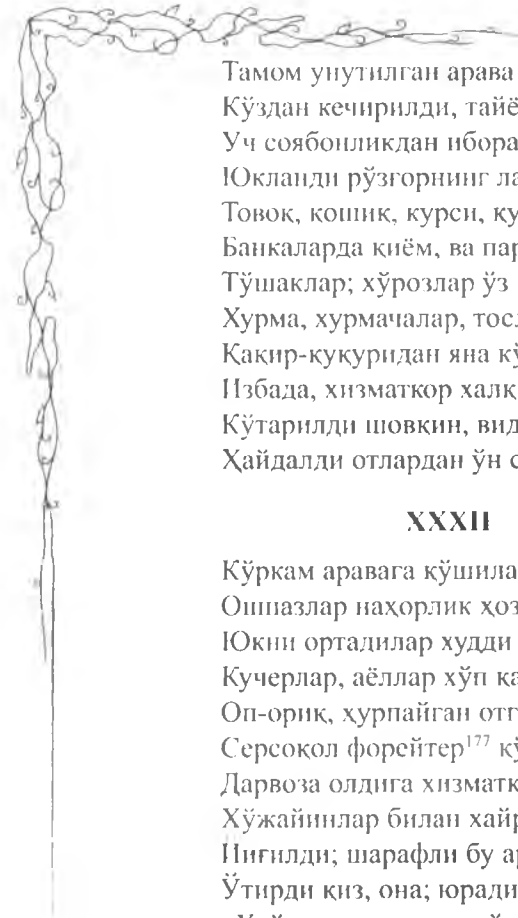
У далада кезиб узок сайр этар,
Гоҳо бир тепача, гоҳо бир чашма,
Ихтиёрсиз энди уни тўхтатар.
Жалб этар бир дам ўз лагофати-ла...
Қиз ўз чакалаги ва майсалари
Билан энг қадрдон дўстлар сингари,
Дардлашиб қолишга ошнкар бир оз,
Лекин ху легунча ўтиб кетар ёз,
Ва етиб келади олтин куз мана.
Табиат зир титрок ва ранги сўнган,
Қурбон бўлар киздай кўркам кийинган...
Мана шимол қувиб булутни яна
Ҳансираб увлади – жодугар, ботир
Ана қишнинг ўзи ҳам келаётир.

XXX

Қиш келди-ю, чўқди; қор гули учиб
Дарахтлар шохига осилиб қолди;
Қирлар, адирларни далани кучиб
Оқ мавжли гиламдай у ётиб олди.
Тош қотган дарёнинг киргюкларини қиш
Юмшок, оқ пардага ўраб чирмамини.
Чакнади изғирин. Хўп севишамиз
Суюқли бу қишнинг шўхлигига биз.
Фақат қизнинг дили эмасди хурсанд.
Татьяна бу қишни қаршилаб олмас,
Совуқ учқунлар-ла олиб кенг нафас,
Томдан оққан илк қор сувлари билан
Ювмайди қиштин-у, юзини ва кўксини:
Қиш йўли хатарлик Татьяна учун.

XXXI

Утиб кетди сафар мухлати ана,
Энг сўнгги муддат ҳам ўтмоқда эди,

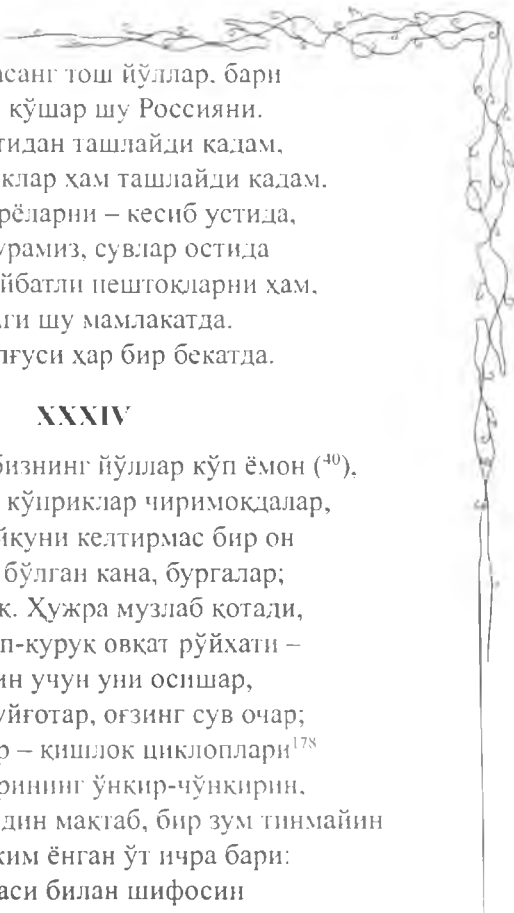
Тамом унутилган арава яна
Кўздан кечирилди, тайёр этилди.
Уч соябонликдан иборат карвон;
Юкланди рўзгорнинг лаш-луши: козон,
Товок, кошник, курен, кути – сандиқлар,
Банкаларда қиём, ва пар ёстиклар,
Тўшаклар; хўрозлар ўз кафасида;
Хурма, хурмачалар, тослар ва рўзгор
Қақир-кукуридан яна кўпи бор.
Избада, хизматкор халқ орасида
Кўтарилди шовкин, видо йигиси,
Ҳайдалди отлардан ўн саккизтаси.

XXXII

Кўркам аравага кўшилар отлар,
Ошпазлар наҳорлик ҳозирлашади,
Юкни ортадилар худди тоғ қадар,
Кучерлар, аёллар хўп қарғашади.
Оп-орик, хурпайган отга тезгина
Серсокол форейтер¹⁷⁷ кўнкайди мана;
Дарвоза олдига хизматкор аҳли
Хўжайинлар билан хайрлашгани
Илгилди; шарафли бу аравага
Ўтирди қиз, она; юради карвон.
«Хайр энди, алвидо гўзал, тинч макон!
Яхши қол сафоли эй хилватхона!
Қайта кўрарманми?» – сўзлар экан қиз,
Чашмадай кўз ёши оқар тўхтовсиз.

XXXIII

Хайрли урфоннинг чегараларин
Яна ҳам бирмуңча биз кенгайтира,
Ўз навбати билан (фалсафа таҳмин
Жадваллари тузган ҳисобга кўра,
Беш юз йилдан кейин) йўлни, шубҳасиз,
Биз ҳам ўзгартириб олармиз ҳадсиз:

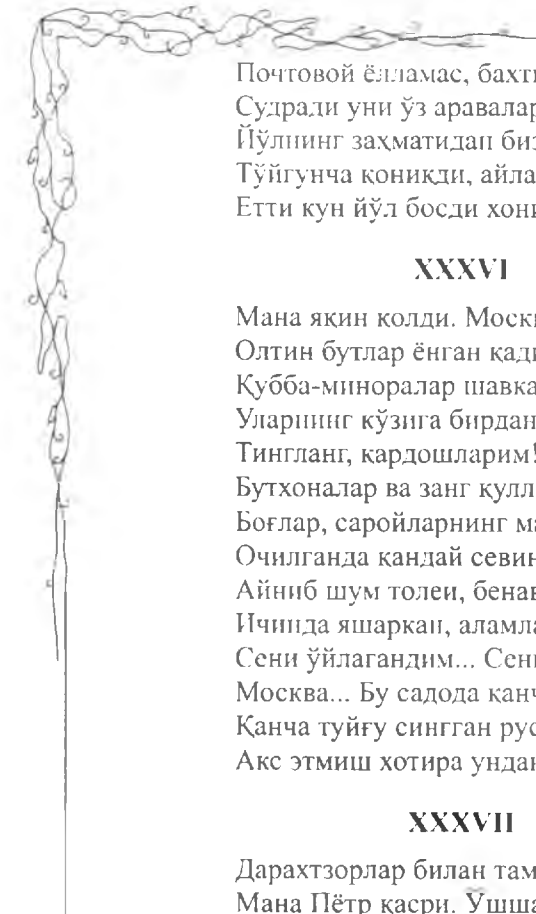
Қаёққа карасанг тош йўллар, бари
Кесиb ўтар, кўшар шу Россияни.
Дарёлар устидан ташлайди кадам,
Чўян кўприклар ҳам ташлайди кадам.
Ёй каби, дарёларни – кесиb устида,
Тоғларни сурамиз, сувлар остида
Қурамиз ҳайбатли пештоқларни ҳам,
Исо динидаги шу мамлакатда.
Ошхона бўлғуси ҳар бир бекатда.

XXXIV

Ҳозир эса бизнинг йўллар кўп ёмон ⁽⁴⁰⁾,
Ташландик кўприклар чиримоқдалар,
Кўзларга уйқуни келтирмас бир он
Бекатларда бўлган кана, бургалар;
Ошхона йўк. Хужра музлаб қотали,
Деворда қуп-қуруқ овқат рўйхати –
Хўжа кўрсин учун уни осишар,
Иштаҳанг уйғотар, оғзинг сув очар;
Темирчилар – қишлоқ циклоплари ¹⁷⁸
Ватан ерларининг ўнқир-чўнқирини,
Паст-баландин мактаб, бир зум тинмайин
Ишлайди жим ёнган ўт ичра бари:
Русия болғаси билан шифосин
Қилар Европанинг нозик матойин.

XXXV

Шуниси ҳам борки, совик қиш фасли,
Енгил ва ҳузурли бўлармиш сафар,
Модали кўшиқнинг маъносиз назми
Сингари қиш йўли сип-силлик кетар.
Жасоратли бизнинг автомедонлар ¹⁷⁹,
Бизнинг тройкалар толмасдан чопар.
Кўзга ташланади туташиб қатор,
Чақирим устунлари бамисли девор ⁽⁴¹⁾.
Қиммат йўлкирадан қўрқиб Ларина

Почтовой ёлдамас, бахтига карши,
Судради уни ўз аравалари.
Йўлнинг заҳматидап бизнинг Татьяна
Тўйгунча қоникди, айлади маза:
Етти кун йўл босди хонимлар роса.

XXXVI

Мана яқин қолди. Москва оқ мрамар,
Олтин бутлар ёнган қадимги, кўҳна
Қубба-миноралар шавкати ила
Уларнинг кўзига бирдан кўринар.
Тингланг, қардошларим! Менга дафъатан
Бутхоналар ва занг қуллалар билан
Боғлар, саройларнинг манзараси жим
Очилганда қандай севинган эдим!
Айниб шум толеи, бенаво хижрон
Ичида яшаркан, аламлар ила
Сени ўйлагандим... Сени, Москва!
Москва... Бу садода қанча ҳаяжон.
Қанча туйғу сингган руснинг қалбига!
Акс этмиш хотира ундан мангуга!

XXXVII

Дарахтзорлар билан тамом қуршалган
Мана Пётр қасри. Ушшайниб турар,
Фахр этар яқинги шухрати билан.
Сўнги толедан маст ва беқарор.
Наполсон завкланиб кутди беҳуда
Тиз чўкиб, зорланиб бунда дилида:
Москва Кремли калидин тутди;
Йўқ, менинг Москвам бошини қуйи
Солароқ бормади Наполеонга.
Такдим-чун тўй эмас, инъомлар эмас,
Москва тайёрлади бир ёнғин холос ¹⁸⁰,
Сабру қарори йўқ бу қаҳрамонга
Шу чоқда Наполеон ўйга толади,
Шиддатли ёлқинлар сари боқади.

XXXVIII

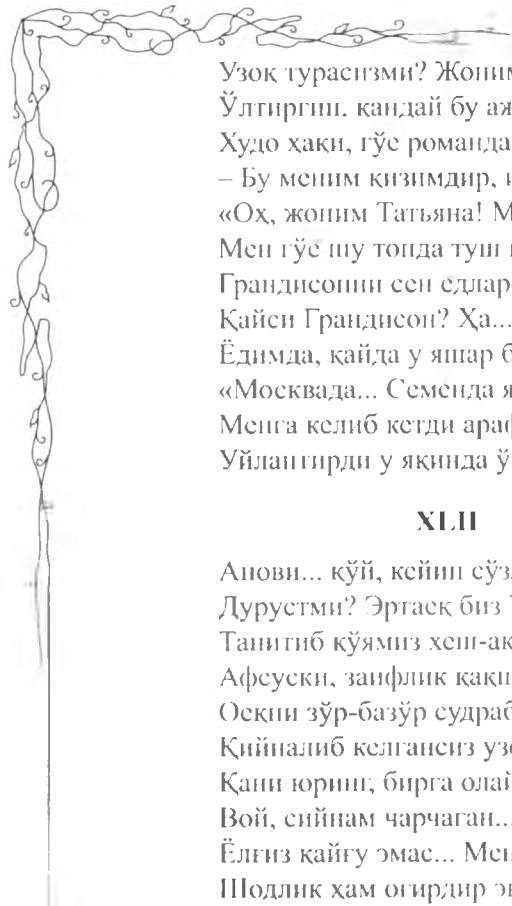
Алвидо эй ўчган шухрат гувоҳи
Бўлган Пётр касри! Тез юр. тўхтама.
Жўнаб кол! Копқанинг ана пештоқи
Окариб кўринар: Тверскойда
Баланд-пастликлардан арава чопар.
Ёндан ялт-юлт кечар будка, аёллар.
Болалар, дўконлар, фонарлар, яна
Саройлар, боғчалар, монастыр, чана;
Бухоролилар¹⁸¹ ҳам кўк полизлари,
Тужжорлар, дехконлар, қанча даҳмалар,
Булварлар, казаклар ва миноралар,
Аптекар, мода магазинлари,
Балконлар, тош шерлар дарвозаларда,
Бутларга қўнишган галалаб қарға.

XXXIX. XI

Бу томоша кишин бездириб жуда
Чўзилди анча вақт, арава кейин
Харитон олдида, кичик кўчада
Бир уй дарвозаси олдида секин
Тўхтади. Тўрт йилдан бери бўлиб сил,
Кампир хола бунда турар муттасил,
Ларнилар қўндилар бу хонадонга.
Уралиб эски ва йиртиқ кафтанга
Эшикни донг очиб қилади қуллук,
Кўзида ойнаги, қўлида пайпоқ,
Уйнинг хизматкори, мўйсафид қалмоқ.
Княгина қичкирар севишчга тўлик.
Кампирлар кучишиб кўришар дарҳол,
Пинги-сиғидан сўнг сўрашар аҳвол.

XLI

– Бекажон – «Пашенька!» – Алинажоним! –
«Ким ўйлай биларди? Қанча вақт ўтган!

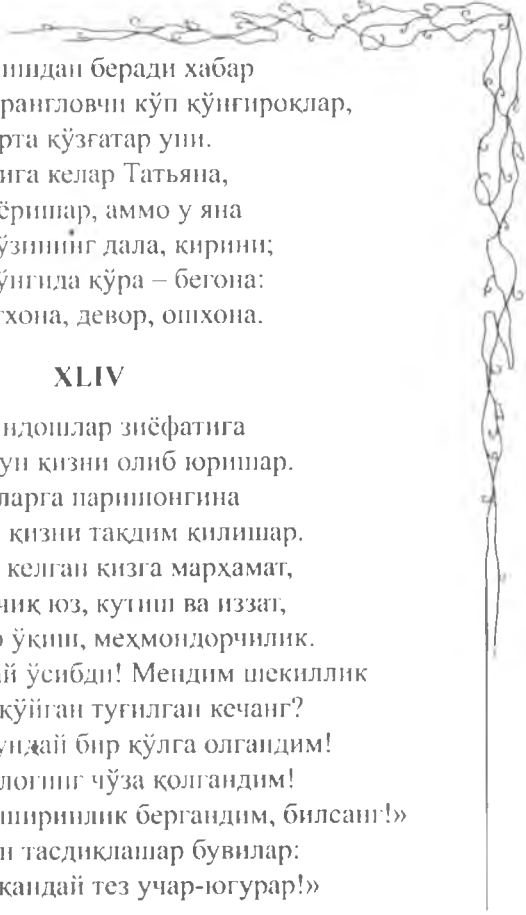
Узок турасизми? Жоним! Эгачим!
Ўлтиргини, қандай бу ажиб иш экан!
Худо ҳақи, гўе романдан сахна...»
– Бу меним қизимдир, исми Татьяна –
«Оҳ, жоним Татьяна! Менга кел, қани –
Мен гўе шу топда туш кўрган каби...
Грандисонни сен едларсан, жоним?
Қайси Грандисон? Ҳа... Грандисон!
Ёдимда, қайда у яшар бу замон?–
«Москвада... Семенда яшайди доим»¹⁸²
Менга келиб кетди арафа куни,
Уйлангирди у яқинда ўғлини,

XII

Анови... қўй, кейин сўзлармиз яна,
Дурустми? Эртаск биз Ташямизни
Танигиб кўямиз хеш-акрабога.
Афеуски, заифлик қақшатди тизини,
Оекни зўр-базўр судраб босарман.
Қийналиб келгансиз узок сафардан;
Қани юрини; бирга олайлик ором,
Вой, сийнам чарчаган... кучим ҳам тамом.
Ёлғиз қайғу эмас... Мен учун ҳамон
Шодлик ҳам огирдир энди, ошпогим...
Энди ҳеч нарсага йўқ яроклигим...
Ҳаст шундай хунук қартайган замон...»
Шундаёқ бутунлай у чарчаб қолди,
Кўзеши аралаш кампир йўталди.

XIII

Бу касал холанинг силаб-сийнаши
Татьянага таъсир қилади: аммо
Кўзига кўринар уйи дилкаши,
Янги маскан унга сқмайди асло.
Шойи пардалар-ла ўралган бутун
Ётоғида уйку келмайди бир гул.

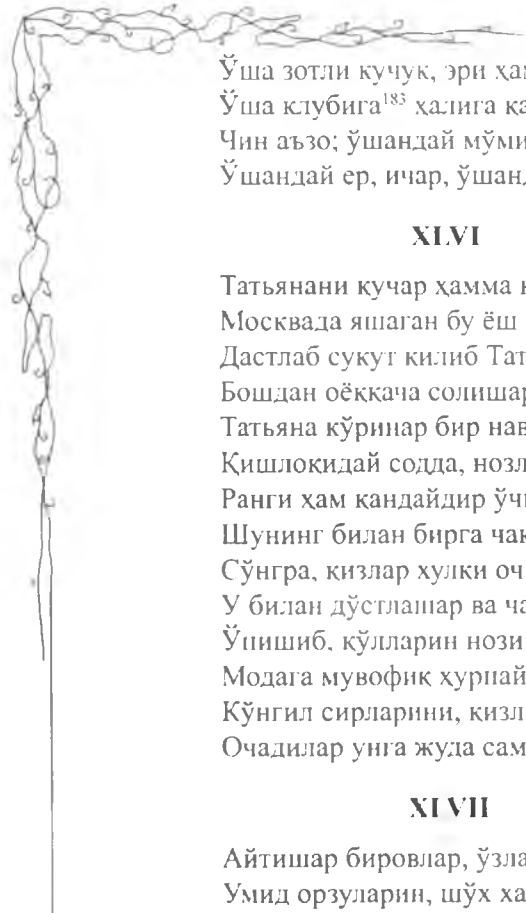
Эрталабки индан беради хабар
Барвақт жарангловчи кўп кўнгироклар,
Ётоғидан эрта кўзғатар уни.
Дераза олдиға келар Татьяна,
Зулматлар ёришар, аммо у яна
Кўмсайди ўзининг дала, кирини;
Унинг кўз ўнгиди кўра – бегона:
Кўринар отхона, девор, ошхона.

XLIV

Мана, қариндошлар зиёфатига
Энди ҳар кун қизни олиб юришар.
Бобо, бувиларга парижонгина
Бу эринчак қизни тақдим қилишар.
Узоқ ердан келган қизга марҳамат,
Ҳар ерда очиқ юз, кутини ва иззат,
Офаринлар ўқини, меҳмондорчилик.
«Қиз қандай ўсибди! Мендим шекиллик
Сенга исм қўйган туғилган кечанг?
Мен эса шундай бир қўлга олгандим!
Мен эса қулогинг чўза қолгандим!
Мен сенга ширишлик бергандим, билсанг!»
Бир оғиздан тасдиқлашар бувилар:
«Умримиз қандай тез учар-югурар!»

XLV

Лекин, уларда ийўқ ўзгариш, яна
Эски қолипдадир улар ўшандок:
Мана, хола – князь хоним Елена
Бошида ҳали ҳам у доқа қалпоқ;
Ҳали уна сураб Лукеря Львовна,
Ҳали ҳам лоф урар Любовь Петровна,
Ва Иван Петрович ҳали ҳам аҳмоқ,
Хаснедир Петрович Семён ўшандок...
Палагея хонимга ҳали ҳам хуштор
Лийни ўша кўрган Финмуш афанди,

Ўша зотли кучук, эри ҳам айни,
Ўша клубига¹⁸³ халига қадар
Чин аъзо; ўшандай мўмин ва гаранг.
Ўшандай ер, ичар, ўшандай барзанг.

XI VI

Татьянани кучар ҳамма кизлари...
Москвада яшаган бу ёш парилар
Дастлаб сукут килиб Татьяна сари
Бошдан оёқкача солишар назар;
Татьяна кўринар бир нави ажиб,
Қишлокидай содда, нозли ва латиф;
Ранги ҳам қандайдир ўчиқ, котма-ю,
Шунинг билан бирга чакки эмас у;
Сўнгра, кизлар хулки очилган сайин –
У билан дўстлашар ва чақиришар,
Ўпишиб, қўлларин нозик сиқишар.
Модага мувофик хуршайтиб сочин,
Кўнгил сирларини, кизлар сирини,
Очадилар унга жуда самимий.

XI VII

Айтишар бировлар, ўзларининг ҳам
Умид орзуларин, шўх хаёлларин.
Енгил ғийбат, тухмат аралаш ҳар дам
Маъсум суҳбатлари оқади сокин,
Сўнг, сайраганлари учун кизчалар
Назокат-ла, қалбан талаб килишар,
Унинг чин кўнгилдан эътирофни.
Гўё туш кўргандек, улар гаини
Татьяна тинглайди хиссиз, бепарво;
Ҳеч нима англамас; лекин сақтар у,
Бир сукут ичида севикли – мангу
Кўнгил сирларини; улар бебаҳо, –
Бахтнинг; кўз ёшининг хазинасидир,
Буларни ҳеч кимга айтмайди ҳеч бир.

XLVIII

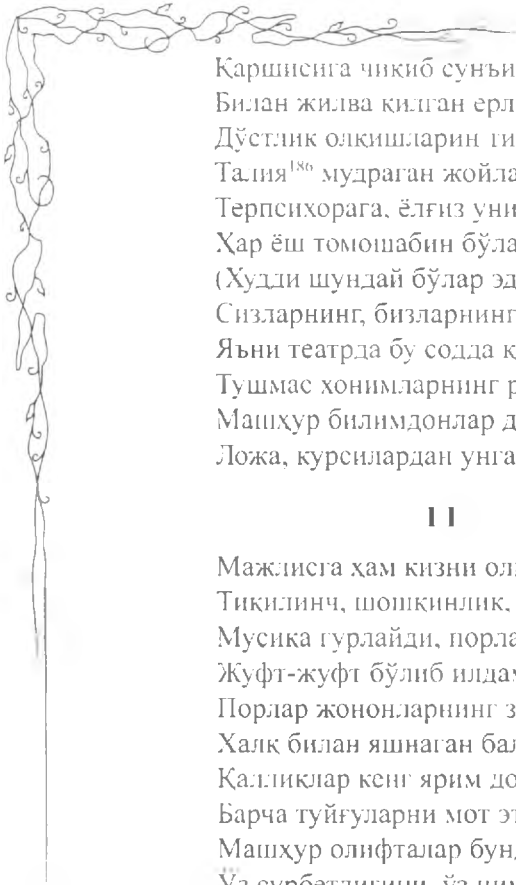
Сухбатни, умумий муколимани
Татьяна уқишга орзу қилади.
Меҳмонхоналарда лекин ҳаммани
Тутуриксиз, пуч гап машғул этади:
Уларда ҳар нарса локайд ва сўлғин:
Ҳатто бўхтонлари рангсиз ва юпун;
Пуч, ковжирок гаплар, суриштиришлар
Ғийбатлар, жўйишлар, ҳар хил миш-мишлар
Бутун кун чўзилсин ялт этмас фикр,
Лоакал қўққисдан, лоакал бирдан
Толғин фикр чикмас бунда ҳеч кимдан
Ҳазил-ла юракка этолсин таъсир.
Кулгига арзигур аҳмоқлик ҳатто,
Сенда учратилмас, пуч, кибор дунё!

XLIX

Архив йнгитлари¹⁸⁴ бўлиб бир гала
Татьянага боқар ҳеч менсимасдан,
Бу киз тўғрисида таъналар ила
Ёқимсиз гапларни тўқирлар қасдан.
Қандайдир номаълум бир ожиз кизик,
Қизнинг камолотин топар мувофик,
Эшикка суяниб ёзмокда шу пайт
Татьяна шаънида ошиқона байт.
Нашъасиз холаннинг уйида бир чок
Қизга Вяземский йўликиб колди,
Ёнига ўлтириб кўнглини олди.
Унинг яқинида қизни пайқаб, ок
Қалбаки сочларин пардозлаб бир чол
Қизни суриштирар, секин, бемалол.

L

Лекин, Мельпомена¹⁸⁵ чўзик нидоси
Юқсалган ерларда, хиссиз аламон

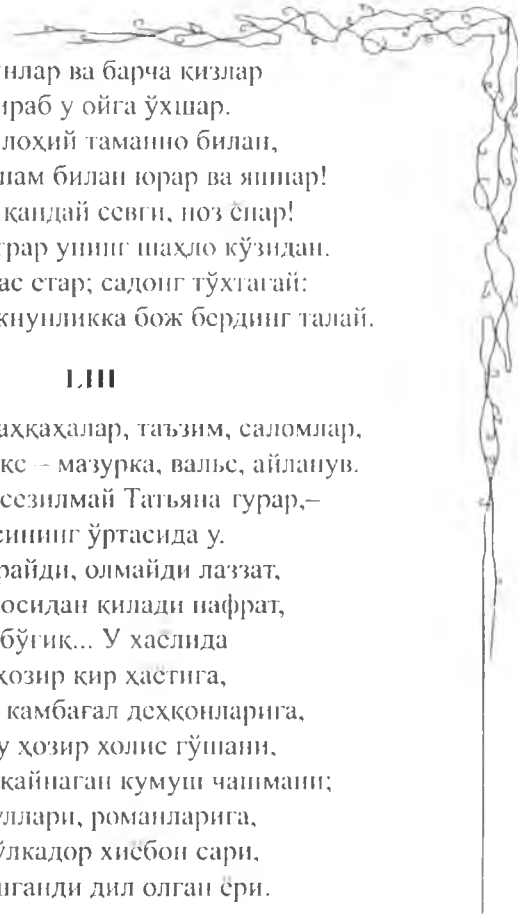
Қаршисига чикиб сунъий ридоси
Билан жилва қилган ерларда бир он,
Дўстлик олқишларин тингламай лекин,
Талия¹⁸⁶ мудраган жойларда сокин,
Терпсихорага, ёлғиз унинг-чун
Ҳар ёш томошабин бўларкан мафтун,
(Худди шундай бўлар эди илгари,
Сизларнинг, бизларнинг замонимизда)
Яъни театрда бу содда кизга
Тушмас хонимларнинг рашкли ойнаги:
Машҳур билимдонлар дурбин қаратмас
Ложа, курсилардан унга бир нафас.

II

Мажлисга ҳам кизни олиб келишар¹⁸⁷.
Тикилинч, шошқинлик, ҳаяжон қизгин,
Мусика гурлайди, порлайди шамлар,
Жуфт-жуфт бўлиб илдам учишар ёркин;
Порлар жононларнинг зеб-пардозлари;
Халқ билан яшнаган балконлар бари,
Қаллиқлар кенг ярим доира чизган,
Барча туйғуларни мот этар бирдан.
Машҳур олифталар бунда кўрсатар
Ўз сурбетлигини, ўз нимчасини,
Хотири паришон дурбинчасини...
Бу ерга, муваққат бўшаган гусар –
Ошиқар, мақсади – гувуллаш, кучини.
Ялт этиб, дил узиб, яна пирр учиш.

III

Кечанинг қўн латиф юлдузлари бор,
Жононлар Москвада яшар беҳисоб,
Кўкдаги кизлардан ёркинроқ порлар
Ложувард ҳавода фақат бир моҳтоб.
Бу ерда эди у – ажойиб бир киз,
Созим-ла қалбини ёқмадим ёлғиз.

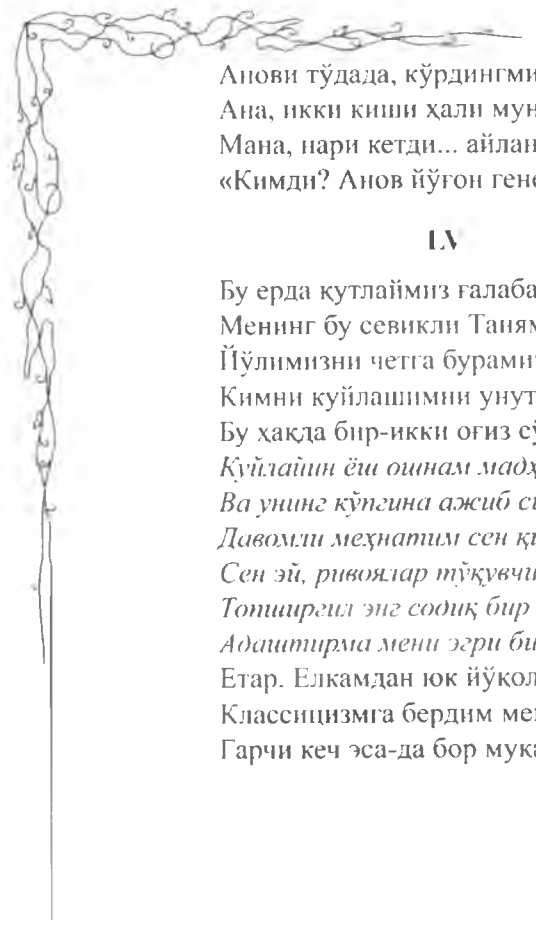
Угина хотинлар ва барча кизлар
Ичида яркираб у ойга ўхшар.
У қандай илоҳий таманно билан,
Қандай хашам билан юрар ва яшар!
Кўкрагида қандай севги, ноз ёнар!
Диллар титрар унинг шахло кўзидан.
Бас етар, бас етар; садонг тўхтагай:
Сен-да мажнуликка бож бердинг талай.

I III

Қий-чув, қаҳқаҳалар, таъзим, саломлар,
Ҳар хил раке – мазурка, вальс, айланув.
Ҳеч кимга сезилмай Татьяна гузар,–
Икки холасининг ўртасида у.
Татьяна қарайди, олмайди лаззат,
Кибор гавғосидан қилади нафрат,
Унга бу ер бўғик... У ҳаслида
Интилади ҳозир кир ҳасстига,
Қишлоққа, камбағал дехқонларига,
Кўмсайди у ҳозир холис гўшани,
Шаркираб қайнаган кумуш чашмани;
Интилар гуллари, романларига,
Интилар кўлкадор ҳисбон сари,
Унда учрашганди дил олган ёри.

I IV

Кизнинг фикри шундай тентирар узок;
Жаҳонни унутди, эрдан чиқди бал,
Қолбуки, бу киздан кўз узмас шу чок
Қандайдир серасавлат, мағрур генерал.
Холажонлар дарҳол кўзини кичинди,
Татьянани тирсак билан тургинди,
Ва ҳар бири унга пичирлар шу чок:
– Сўл томонга қара, тезгина бир бок!
«Сўл ёкка? Қасрда? У ерда нима?»
– Майли, на бўлмасин, қарайбер ахир...

Анови тўдада, кўрдингми ҳозир...
Ана, икки киши ҳали мундирда...
Мана, нари кетди... айланди мана.
«Кимди? Анов йўгон генералми, а?»

IV

Бу ерда қутлайимиз ғалабаси-ла,
Менинг бу севикли Танямни бугун,
Йўлимизни четга бурамиз пича
Кимни куйлашимни унутмаслик-чуи...
Бу ҳақда бир-икки оғиз сўз керак:
Куйлайин ёш оинам мадҳин қизгинрак
Ва унинг кўнгина ажиб сифатин.
Давомли меҳнатим сен қил дуосин,
Сен эй, ривоялар тўқувчи илҳом,
Тоширғил энг содиқ бир асо қўлга,
Адаштирма мени эгри бир йўлга.
Етар. Елкамдан юк йўқолсин тамом!
Классицизмга бердим мен салом:
Гарчи кеч эса-да бор мукалдимам ¹⁸⁰.

САККИЗИНЧИ БОБ

Fare thee well, and if for ever
Still for ever, fare thee well.

*Beron*¹⁸⁹

I

Лицей¹⁹⁰ боғларида беташвиш ва тинч
Гуллаган, яшнаган чокларимда ман,
Цицеронни¹⁹¹ асло ўқимай, севинч –
Шавк-ла Апулейни¹⁹² ўқиб юраркан.
У кунлар, сир тўла у водийларда
Ок кушлар қийкирган чокда, баҳорда,
Порлок сув бўйида ва шу жимжит дам
Кўрилиш бермокка бошлади Музам.
Менинг талабалик хужрам ногаҳон
Нурга тўлган эди: бу ерда илҳом
Қурди ёш шўхликлар базминни тамом,
Тараннум килди у кадимги замон
Бизнинг шонимизни, гўдаклик нозин,
Дилимдаги ларзон тушлар парвозин.

II

Муҳит кутиб олди табассум ила;
Бизни илк ғалаба канотлангирди;
Бизни чол Державин¹⁹³ кўзга илди-да,
Фотиҳа ўқигач кабрга кирди.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....

III

Ўзимга коида сингари тутиб
Ҳирсларнинг кайновчи бебош парвозин.
Ҳисни аламон-ла мен баҳам кўриб,
Ўйноки созимни келтирдим якин
Жанжаллар, базмлар тўполонига –
Сокчи-миршабларнинг тегиб жонига:
Ўша девонавор базмларга деб
Илҳомим совғалар келтирди эриб,
Шароб парисидай ўйнади серноз,
Қадаҳ оркасидан меҳмонлар учун
Куйлади; кечмишнинг ёшлари у кун
Кетидан кизикиб югуришди боз.
Мен эса беқарор махбубам ила
Базм аро ифтихор қилардим хийла.

IV

Бирок, бу улфатдан мен узок замон
Айрилиб колгандим... ва кочдим узок.
Оркамдан чопди соз – Музам меҳрибон,
Жимжит йўлни менга яшнатди кўп чок
Сирли эртақларни қилиб ривоят!
Кавказ тоғларида у неча навбат
Ойдин кечаларда Ленора каби ¹⁹⁴,
Мен билан юрди у, от сурди дайди!
Крим соҳилида, тун қорасида
Кўп дафъа биз юрдик: денгиз шовқини,
Сув париларининг шивирлашини,
Дунёлар отаси ҳақда қасида,
Тинимсиз тўлқинлар ашуласини,
Бирга тинглаб олдик биз – жумласини.

V

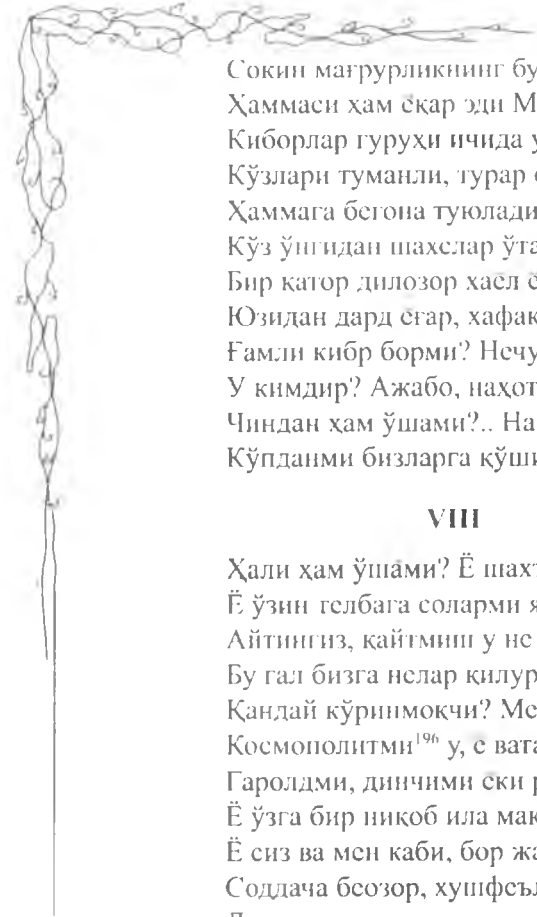
Унутганди узок пойтахтни ҳам,
Суронли базмлар ва дабдабани,
Дардли Молдавия чўлининг паскам
Ерларида кўчма ҳар қабилани
Фақир чодирларни қилди зиёрат,
Улар орасида авомлашди бот.
Ёдидан чиқарди Тапгрилар нутқин,
Сехр этди қалбини ажиб ва мисқин
Тиллар ва ёқимли чўл қўшиқлари...
Ногаҳон ўзгариб кетди ҳаммаёк:
Ана менинг боғим ичида иноқ
Кўринди кишлоқи бир киз сингари,
Кўзларида, ғамли фикрлар шу тоб,
Кўлида француз тилида китоб.

VI

Мен бугун Музамин биринчи дафъа
Қибор йиғинига олиб бораман;
Ва унинг саҳройи латофатига
Журъатсиз рашк ила қараб қоламан.
Ҳарбий олифталар, аслзодалар,
Дипломат ва мағрур хонимлар – қатор,
Булар орасидан оҳиста ўтар;
Жимгина ўтирар, боқар, санр этар.
Ёктириб суронли дувурини, яна
Хоним кўйлақларини, сўзлар жумласини,
Меҳмонларнинг секин, вазмин жилвасини
Ёш бека олдида; қарайди Муза:
Хонимлар атрофин эркаклар қуршар,
Бу – сурат солинган рамкага ўхшар.

VII

Қиборлар гапининг текис навбати
Мансаб ва ёшларда бўлган қурама.

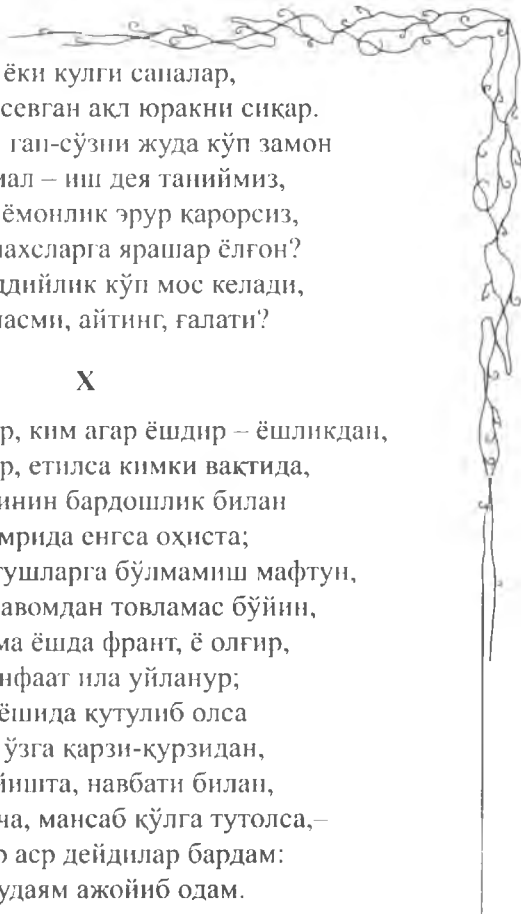
Сокин мағрурликнинг бу расмияти
Ҳаммаси ҳам ёқар эди Музага.
Киборлар гуруҳи ичида у ким,
Кўзлари туманли, турар сўзсиз, жим?
Ҳаммага бегона туюлади у;
Кўз ўнгидан шахслар ўтади дув-дув,
Бир қатор дилозор ҳасл ёки жин;
Юзидан дард ёғар, хафакон, унда
Ғамли кибр борми? Нечун у мунда?
У кимдир? Ажабо, наҳот, Онегин?
Чиндан ҳам ўшами?.. Нақ унинг ўзи.
Кўпданми бизларга кўшилмиш рўзи?

VIII

Ҳали ҳам ўшами? Ё шахтдан тушган?
Ё ўзин телбага соларми яна?
Айтингиз, кайтмиш у не сифат билан?
Бу гал бизга нелар қилур иона?
Қандай кўринмоқчи? Мелмотми¹⁹⁵ магар,
Космополитми¹⁹⁶ у, е ватанпарвар?
Гаролдми, динчими ёки рискор,
Ё ўзга бир ниқоб ила мактанар?
Ё сиз ва мен каби, бор жаҳон каби
Соддача беозор, хушфёълдир у?
Лоакал у учун маслаҳатим шу:
Эски модалардан чекинмоқ пайти!
Муҳитни кўнгина алжитди у зог...
– У сизга танишми? – ҳам таниш, ҳам ёт.

IX

– Нимага шунчалик қаттиқ ва салбий
Унинг тўғрисида берган фикрингиз?
Шунинг учунмики гинмай, асабий
Ҳар нима ҳақида жон койитамиз:
Қизгин руҳлардаги эҳтиётсизлик
Хулбин пасткашларнинг кўзида хунок,

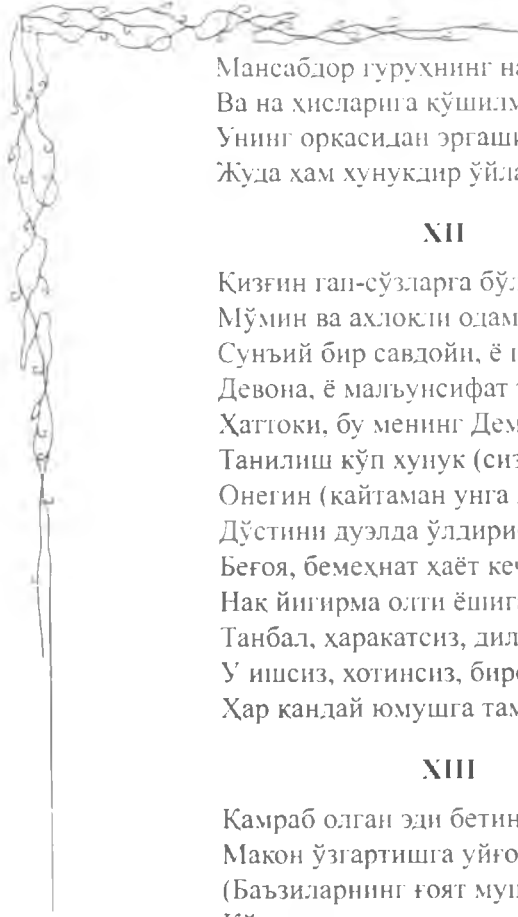
Ҳақорат ва ёки кулги саналар,
Кенгликни севган ақл юракни сиқар.
Ҳар қандай гап-сўзни жуда кўп замон
Чинакам амал – иш дея таниймиз,
Аҳмоқлик, ёмонлик эрур қарорсиз,
Тақаббур шахсларга ярашар ёлғон?
Биз учун оддийлик кўп мос келади,
Бу ҳолат эмасми, айтинг, ғалати?

X

Хушбахтдир, ким агар ёшдир – ёшликдан,
Хушбахтдир, етилса кимки вақтида,
Ҳаёт изғиринин бардошлик билан
Кимки ўз умрида енгса оҳиста;
Ким ажиб тушларга бўлмаминиш мафтун,
Ким кибор авомдан товламас бўйини,
Ким йиғирма ёшда фронт, ё олғир,
Уттизда манфаат ила уйланур;
Ким эллик ёшида кутулиб олса
Хусусий ва ўзга қарзи-қурзидан,
Кимки осойишта, навбати билан,
Шухрат, ақча, мансаб қўлга тутолса,—
У ҳақда бир аср дейдилар бардам:
Фалончи жудаям ажойиб одам.

XI

Лекин, ёшлигимиз ўтди беҳуда,
Хиёнат қилдик биз ёшликка ҳар он,
Бизнинг қалбимизни алдади у-да;
Биздаги энг гўзал орзу ва армон,
Ва бизнинг топ-тоза хаёлларимиз
Бир-бирини қувиб тўкилди ёлғиз
Куз фасли чириган хазон сингари.
Кўз олдинда ҳаёт хунукликлари:
Ҳар кун кетма-кет зиёфат, таом,
Ҳаётга қарасанг маросим каби,

Мансабдор гурухнинг на тушунчаси
Ва на хисларни а кўшилмай тамом,—
Унинг оркасидан эргашиб юрмак
Жуда ҳам хунукдир ўйласанг андак.

XII

Кизғин гап-сўзларга бўлиб бир қурол.
Мўмин ва ахлоқли одамлар ичра.
Сунъий бир савдойи, ё паришонхол,
Девона, ё малъунсифат таскара.
Хатгоки, бу меннинг Демоним¹⁹⁷ каби
Танилиш кўп хунук (сиз ҳам денг бали),
Онегин (кайтаман унга янадан)
Дўстини дулда ўлдириб, зотан
Беғоя, бемехнат ҳаёт кечирар;
Нак йиғирма олги ёшига қадар,
Танбал, ҳаракатсиз, дили зик юрган,
У ишсиз, хотинсиз, бирон хизматсиз,
Хар қандай юмушга тамоман ожиз.

XIII

Қамраб олган эди бетинчлик уни,
Мақон ўзгартишга уйғонди орзу
(Баъзиларнинг ғоят мушқул удуми —
Кўнгилли равишда тарк дунё қилув).
Ташлади Онегин ўз кишлоғини,
Ўрмон, далаларнинг тин қучоғини,
Чунки бунда ҳар кун қонли бир соя
Кетидан қуварди пояма-поя,
Энди бир гуйғуга берилиб фақат
Бошлади четларда дайдиб кезишни,
Зотан дунёдаги ҳар нарса каби,
Бу ҳам зериктирди уни ниҳоят.
Онегин қайтди, Чацкий¹⁹⁸ каби
Кемадан тўп-тўғри балга гушганди.

XIV

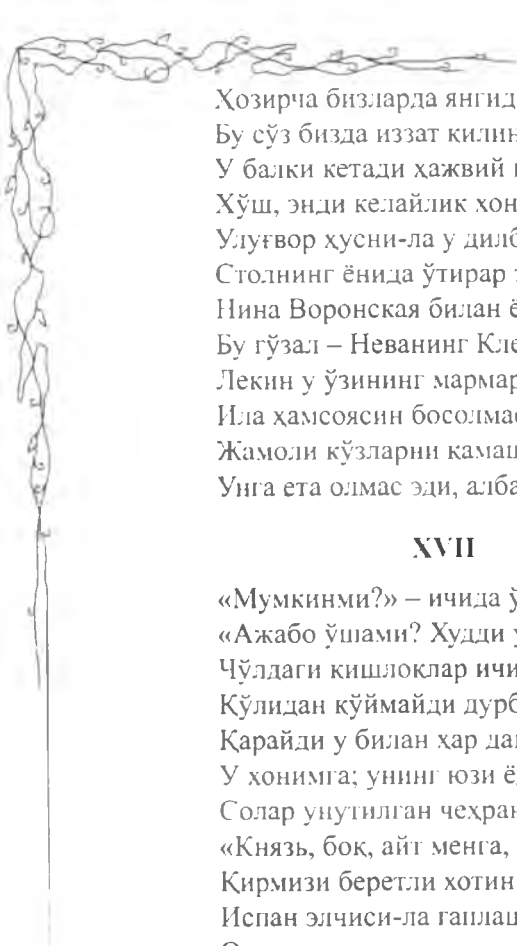
Чайкалиб кетади бирдан аламон.
Ивир-шивирларга тўлиб кетар зал...
Борар шу чок уйнинг бекаси томон
Бир хоним, кетидан мағрур генерал.
У хоним енгилтак эмасди, яна –
Совуккон эмасди ва маҳмадона.
Унинг қарашлари эмас ҳаёсиз,
Зафар қозонишга у иддаосиз,
Кўз ва кошларининг йўқ учурмаси,
Йўқ эди сохта ноз, сунъий ифода,
Туриши-юриши сокин ва содда.
Du comme il faut нинг¹⁹⁹ у чин нусхаси
Бўлиб кўринарди. Шишков²⁰⁰, кечир сан.
Таржимаси қандай бўлур, билмайман.

XV

Хонимлар яқинроқ унга келишди;
Кампирлар қилишди унга табассум;
Эркаклар куйроқ бошни эгишди,
Боқишни ҳар ким илмоқчи бир зум.
Ёнидан жимгина қизлар ўтарди;
Бу ерда ҳаммадан жуда юкори
Тутарди унинг-ла бу залга кирган
Генерал ўзини – у кўп гердайган.
Ҳеч ким у хонимни гўзал, деб балки
Айта олмас; лекин бутун сиймода
Ҳеч ким тополмагай бирон нишона,
Нишонаки, ҳоким моданинг тили
Лондонда, юксак бир гуруҳда тўлиқ
Вулгар²⁰¹ деб атайди. Таржимаси йўқ...

XVI

Мен ўзим севаман бу сўзни жуда,
Лекин, таржимасин қила олмайман:

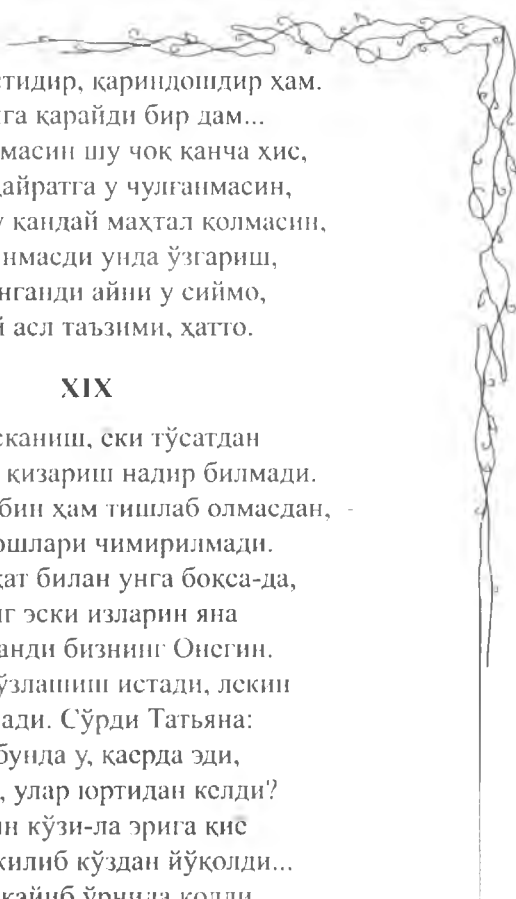
Хозирча бизларда янгидир у-да,
Бу сўз бизда иззат килинармикан?
У балки кетади ҳажвий назмга...
Хўш, энди келайлик хонимимизга,
Улуғвор хусни-ла у дилбар эди,
Столнинг ёнида ўтирар эди
Нина Воронская билан ёнма-ён,
Бу гўзал – Неванинг Клеопатраси:
Лекин у ўзининг мрамор чехраси
Ила ҳамсоясин босолмас бир он,
Жамоли кўзларни камаштирса-да,
Унга ета олмас эди, албатта.

XVII

«Мумкинми?» – ичида ўйлар Онегин:
«Ажабо ўшами? Худди у... Эмас...
Чўлдаги кишлоклар ичидан келсин...»
Кўлидан кўймайди дурбинни бирпас,
Қарайди у билан ҳар дақиқада
У хонимга; унинг юзи ёдига
Солар унутилган чехрани бирдан.
«Князь, бок, айг менга, балки, биларсан,
Қирмизи беретли хотин кимдир у,
Испан элчиси-ла гаплашиб турган?»
Онегинга князь тикилар бирдан.
– Эҳе! Кўпдан бери сен йўк эдинг-ку.
Тўхта, сенга уни танигиш лозим. –
«Айтсанг-чи, кимдир у?» – Менинг хотиним –

XVIII

«Уйландингми! Билмас эдим илгари!
Кўп бўлдимми?» – Якин икки йил –
«Кимга?» – Ларинага. – «Татъянагами!»
– Сен унга танишми? – «Бизлар кўшни, бил».
Бўлмаса, борайлик. – Хотини сари
Князь уни бирга олиб боради –

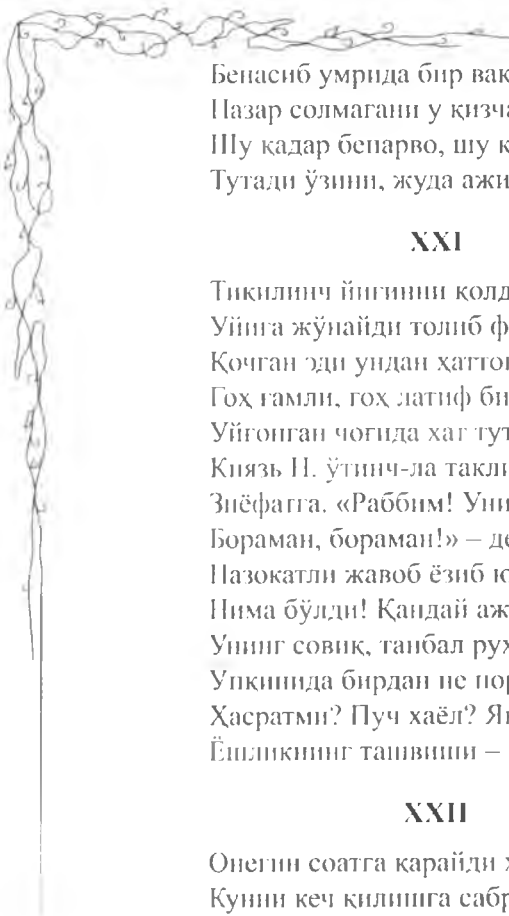
Онегин дўстидир, қариндошдир ҳам.
Княгиня унга қарайди бир дам...
Қалбини эзмасин шу чок қанча хис,
Қанчалик хайратга у чулганмасин,
Шу чоқда у қандай маҳтал қолмасин,
Бирок кўринмасди унда ўзгариш,
Унда сақланганди айни у сиймо,
Бурунгидай асл таъзими, ҳатто.

XIX

Татьяна сесканиш, ски тўсатдан
Ранг ўчиш, кизариш надир билмади.
Турарди лабин ҳам тишлаб олмасдан,
Ҳаттоки, қошлари чимирилмади.
Уткир диққат билан унга бокса-да,
Татьянанинг эски изларин яна
Сеза олмаганди бизнинг Онегин.
Унинг-ла сўзлашини истади, лекин
Гапира олмади. Сўрди Татьяна:
Кўпданми бунда у, қасрда эди,
Эҳтимолки, улар юртидан келди?
Сўнг, ҳорғин кўзи-ла эрига қис
Қаради; чекилиб кўздан йўқолди...
Онегин каккайиб ўрнида қолди.

XX

Бизнинг романимиз бошланишида
Ўшами, у билан юзма-юз туриб
Энг олис, энг пасқам диёр ичида,
Ахлоқнинг хайрли ўтида қуйиб,
Насиҳатларини бир вақт тинглаган,
Ростдан ҳам, бу хоним Татьянамикан?
Бунда сақланади унинг бир хати,
Бу хат бошдан оёқ қалб хикояти,
Ҳамма гап аёндир, бутун сир зоҳир.
Бу ўша кизчамин... Ё бу бир рўё?

Бенасиб умрида бир вақтлар асло
Пазар солмагани у қизча, ҳозир
Шу кадар бепарво, шу кадар жасур
Тутади ўзини, жуда ажибдир?

XXI

Тикилинч йиғинни қолдиради у,
Уйига жўнайди толиб фикрга;
Қочган эди ундан ҳаттоки уйқу
Гоҳ ғамли, гоҳ латиф бир хаёл ила.
Уйғонган чоғида хаг тутишадн:
Князь П. ўтинч-ла таклиф қилади
Зиёфагга. «Раббим! Унинг уйига!..
Бораман, бораман!» – дер. Дарҳол унга
Назокатли жавоб ёзиб юборар.
Нима бўлди! Қандай ажиб рўёда!
Унинг совиқ, тапбал руҳининг қора
Упкишида бирдан не порлар?
Ҳасратми? Пуч хаёл? Янгидан ёки
Ёшлиқнинг тапвиши – муҳаббат, балки?

XXII

Онегин соатга қарайди ҳар он,
Кунни кеч қилишга сабри йўқ яна.
Соат ўн уради, чиқар шу замон,
Отни суриб кетар; мана остона,
Княгиня олдинга қалтираб бирдан
Кирав, Татьянани ёлғиз кўраркан,
Бирга ўтиришар бирканча минут.
Онегин сўзламас, қилади сукут.
Онегин сиқилган, ғам зўр сийнада.
Татьяна сўзига жавоб қайтарар
Уришиб, зўр-базўр; бошидан учар
Ўжар фикрлари бутун бир гала;
Онегин тикилиб қарайди: хотин
Ўтирар қаршида бемалол, эркин.

XXIII

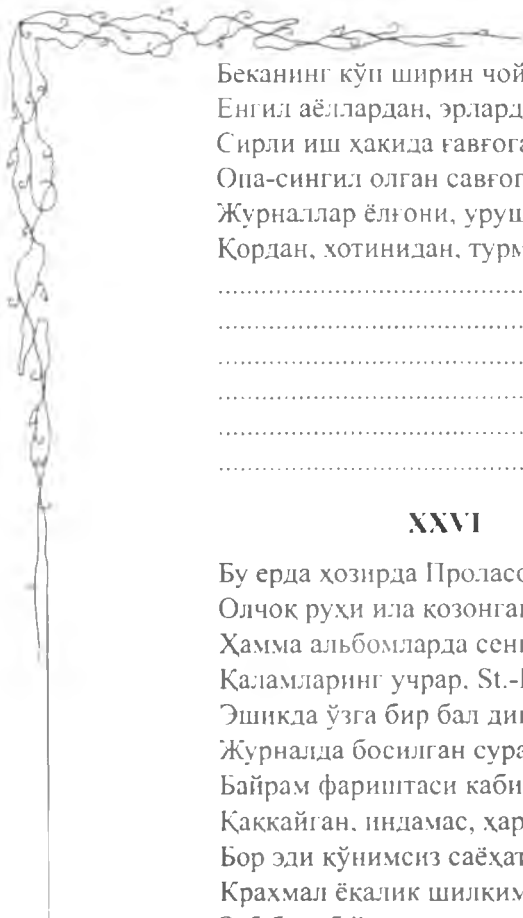
Эри кириб келиб, кесиб қўяди
Мана бу нокулай суҳбат захматин,
Онегин билан у ёдга олади
Кечмиш шўхликларни, хазиллар пайтин.
Улар кулишарди. Киранар меҳмонлар.
Ўз аро гаплар ҳам энди жонланар
Киборларга махсус аччиғлик билан.
Бека ҳузурда яркирайди шан
Бемаъни енгил гап – беноз ва кўркам,
Яна ўзга суҳбат бошланар, аммо
Мангу ҳақиқатлар яркирар гўё
Юза мавзуълардан озод бир олам.
Эркин бир жонлилик кўрсатиб леккин
Чўчитмади бу гап ҳеч ким кулоғин.

XXIV

Бу ерда тўшланган пойтахтнинг гули,
Мода нусхалари ҳамда аёнлар,
Ҳар ерда йўлиққан зотлар вужуди,
Умуман керакли бўлган нодонлар;
Бор эди ёшлари улуғ хонимлар,
Қалпокли, гул таккан, юзлари заҳар,
Бу ерда бор эди аллақанча қиз,
Юзларида йўқдир табассумдан из.
Бу ерда бор эди яна бир элчи,
Давлат ишларидан факат лоф урар;
Бунда эди оппок сочи муаттар,
Бурунгича ҳазил қилган чол киши:
Ҳазили маънодор ва нозик ғоят;
Бу кун-чун бир қадар қулгили факат,

XXV

Келганди ҳажвпараст ва ҳар нарсага
Диккати ошувчи бир тажанг жаноб:

Беканинг кўп ширин чойидан хафа,
Енгил аёллардан, эрлардан хуноб.
Сирли иш хакида ғаввога диккат,
Опа-сингил олган саввога диккат.
Журналлар ёлғони, урушдан хафа,
Қордан, хотинидан, турмушдан хафа.

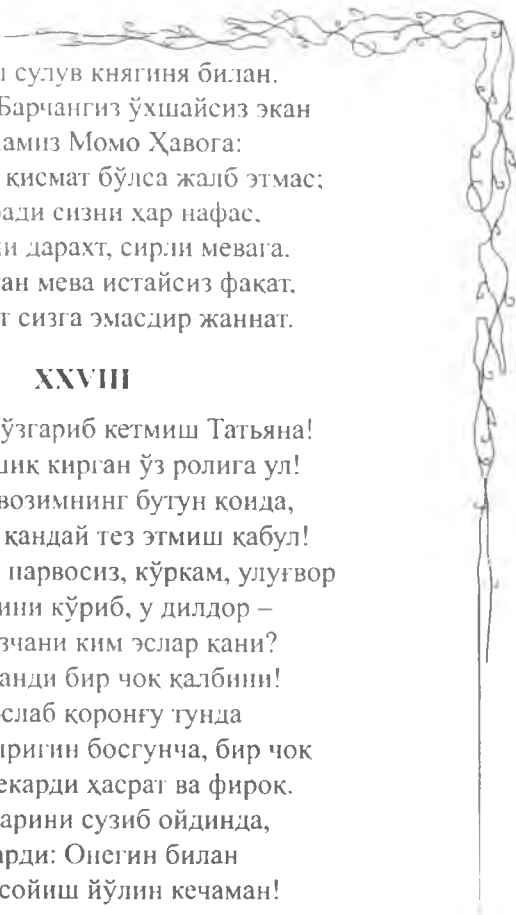
.....
.....
.....
.....
.....
.....

XXVI

Бу ерда ҳозирда Проласов деган,
Олчок руҳи ила қозонган шухрат,
Ҳамма альбомларда сенинг хитланган
Қаламларинг учрап. St.-Priest, албат²⁰²...
Эшикда ўзга бир бал диктатори –
Журналда босилган суратдек тури,
Байрам фариштаси каби кий-қизил,
Қаққайган. индамас, ҳаракатсиз – зил;
Бор эди қўнимсиз саёҳатчи ҳам,
Крахмал ёқалик шилқим – безори,
Зеб бериб ўзига, қадди, сиймоси –
Билан меҳмонларни қулдиран ҳар дам.
Кўзларнинг ўзаро имлаши жим-жим,
Унинг учун эди умумий ҳукм.

XXVII

Менинг Онегиним окшом тамоман
Машгул бўлган эди Татьяна ила,
Жасоратсиз, ночор ишққа берилган
Бир содда киз билан эмас, аксинча
Банд эди шохона, оғир, серҳашам –
Неванинг даҳлсиз илоҳаси, ҳам

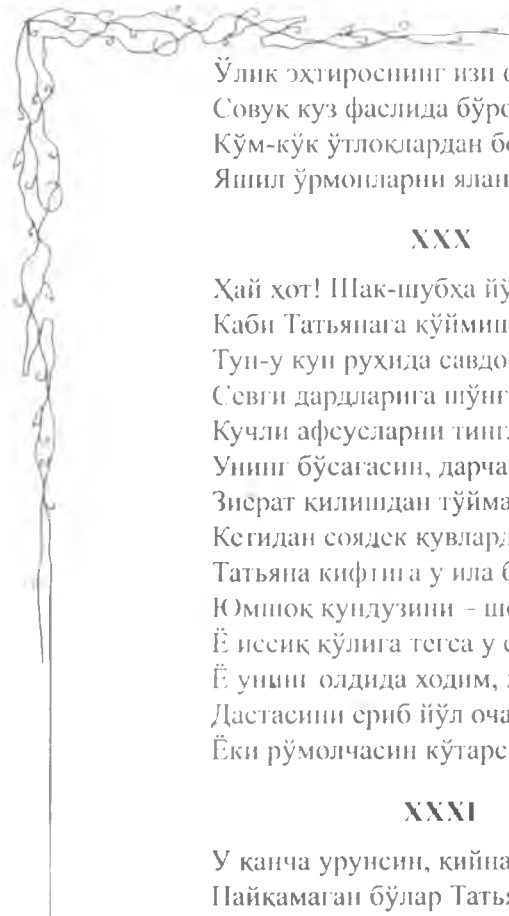
Бепарво, ёш сулув княгиня билан.
Инсонлар! Барчангиз ўхшайсиз экан
Биринчи онамиз Момо Ҳавога:
Сизга нима қисмат бўлса жалб этмас:
Илон чакиради сизни ҳар нафас,
Имлар сирли дарахт, сирли мевага.
Манъ этилган мева истайсиз фақат.
Усиз жаннат сизга эмасдир жаннат.

XXVIII

Уҳ, қандай ўзгариб кетмиш Татьяна!
Қандай пишик кирган ўз ролига ул!
Мушкул лавозимнинг бутун қоида,
Йўлларини қандай тез этмиш қабул!
Залларнинг парвосиз, кўркам, улуғвор
Бу маликасини кўриб, у дилдор –
У нафис кизчани ким эслар кани?
Онегин ёкканди бир чок қалбини!
Онегинни эслаб қоронғу тунда
То уйқу киригин босгунча, бир чок
Қизларча чекарди ҳасрат ва фирок.
Хумор кўзларини сузиб ойдинда,
У хаёл қиларди: Онегин билан
Ҳаётнинг осойиш йўлин кечаман!

XXIX

Севгига бўйсунар ҳамма – ёш, қари.
Лекин, ёш ва тоза қалбларга, баҳор
Ёмғири қирларни яшнатган каби,
Ишқнинг жўшишлари гўзал, хайркор:
Севги ёмғирида бўлиб топтоза,
Қалблар янгиланар, етилар роса,
Ва қудратли ҳаёт бағишлар кўркам,
Чиройли гуллар ҳам, ширин мева ҳам.
Ёш улғайиб, дармон кетганда лекин,
Бизнинг умримизнинг бурулишида,

Ўлик эҳтироснинг изи фожиа:
Совук куз фаслида бўрон ва егин
Кўм-кўк ўтлоқлардан ботқоқ ясайди,
Яшил ўрмонларни яланғочлайди.

XXX

Хай хот! Шак-шубха йўк! Евгений бола
Кабн Татьянага кўймиш муҳаббаг;
Тун-у кун рухида савдо-ю пола,
Севги дардларига шўнгиган фақат.
Кучли афеусларни тингламас зехи,
Унинг бўсагасин, дарча, дахлизин
Зиёрат килишдан тўймас хар кунин;
Кегидан соядек кувларди уни:
Татьяна кифтин а у ила билса
Юмшок кундузини – шоддир Онегин,
Ё иссиқ кўлига тегса у секин,
Ё унинг олдида ходим, ходима
Дастасини ериб йўл очар экан,
Ёки рўмолчасин кўтарса ердан.

XXXI

У канча урунсин, кийналиб ўлсин,
Пайкамаган бўлар Татьяна уни,
Қабул қилади у уйда эркин,
Зиёфатда икки-уч сўз этгуси,
Баъзан елғиз салом ила қаршилар,
Баъзан у бутунлай сезмаган бўлар:
Ишва-ноз йўк эди унда заррача,
Бунга тоқат қилмас юксак доира –
Ўчмоққа бошлайди Онегин ранги:
Татьяна е кўрмас, е этмас раҳм.
Онегин қовжираб кетади, балким,
Силмикин мубталю бўлган касали.
Хамма унга дейди: докторларга бор!
Докторлар: «шифобахш сувга бормок даркор!»

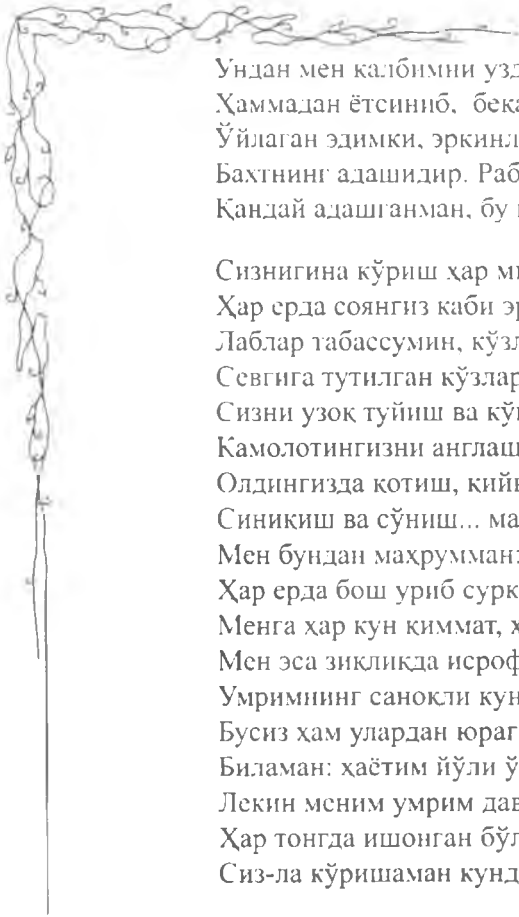
XXXII

Лекин, у жўнамас; у, боболарга
Тез кунда учрашиш ҳақида бир хат
Ёзиниға ҳозирдир; фақат Татьяна
Парвосиз (бу жинида йўқдир марҳамат);
Чекилиш нетамас, Онегин қайсар,
Яна умидланар, яна уринар;
Соғдан жасурроқдир касал эса-да,
Кучсиз кўли билан у Татьянага
Бир нома ёзади хислари жўшқин.
Гарчи бу нарсанинг оздир маъноси.
Тегармикан дейди хатнинг фойдаси.
Билиндики, юрак дарди бус бутун
Онегинга энди қилмиш ғалаба,
Мана унинг хати нукта-банукта.

Онегиннинг Татьянага хати

Сезаман олдиндан: таҳқир этади
Аламни сирларнинг баёни сизни.
Қандай мағрурона нафрат-ла бизни
Кўзингиз ҳукм этиб доғлаб кетади!
Мен нима натайман? Ва қайси ғоя
Билан мен руҳимни сизга очаман?
Ва қандай ғазабли севинч, хандага,
Эҳтимолки, сабаб бераман шундан!

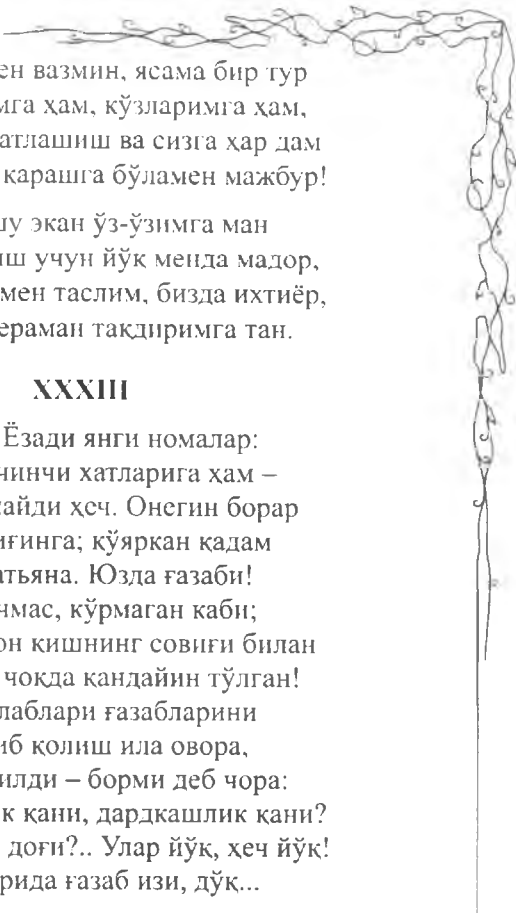
Бир вақтлар учрашиб мен тасодифан,
Меҳр учқунларини сизда туярган.
Лекин ишониниға ботинмагандим:
Яхши одатга бўйсулмадим у кун,
Бездирган эркимни кўлимдан бутун
Нўқотиб кўйишни хоҳламагандим.
Айирди бизларни яна бир нарса...
Ленский маҳв бўлди – толесиз қурбон...
Жаҳонда қалбимга нима хун эса

Ундан мен калбимни уздим шу замон:
Ҳаммадан ётсиниб, бекайд, беғовға
Ўйлаган эдимки, эркинлик, узлат
Бахтнинг адашидир. Раббим, на зиллат!
Қандай адашганман, бу қандай жазо!

Сизнигина кўриш ҳар минут сайин,
Ҳар ерда соянгиз каби эргашиш,
Лаблар табассумин, кўзлар чиройин
Севгига тutilган кўзлар-ла илиш,
Сизни узок туйиш ва кўнгил ила
Камолотингизни англаш, сўнг албат
Олдингизда котиш, кийнок ичинда
Синикиш ва сўниш... мана шавк. лаззат!
Мен бундан маҳрумман: сиз учун фақат
Ҳар ерда бош уриб суркаланаман,
Менга ҳар кун қиммат, ҳар соат қиммат:
Мен эса зикликда исроф қиламан
Умримнинг санокли кунларин бекор,
Бусиз ҳам улардан юрагим безор.
Биламан: ҳаётим йўли ўлчанган,
Лекин меним умрим давоми учун,
Ҳар тонгда ишонган бўлайки чиндан
Сиз-ла кўришаман кундуз – шу бугун...

Кўркаман: ёлвориш, ожиз ноламда
Қаҳрли кўзингиз кўражак бирдан
Чиркин бир хийладан кирдикоргина, –
Кинли итобингиз ҳам эшитарман.
Бир он билсайдингиз на қадар даҳшат,
Ишқининг чанқоғида ҳорғин дард ютиш,
Ўртаниш ва ақл билан ҳар соат
Қондаги исённи босиш, тинчитиш;
Яна тизингизни кучиш армони,
Сизнинг оёқларда ҳўнграб йиғламок,
Эътироф, надомат, ўтинч, нидони,
Нима айтаолсам – барчасин демок,

Холбуки, мен вазмин, ясама бир тур
Бериб сўзимга ҳам, кўзларимга ҳам,
Сокин суҳбатлашиш ва сизга ҳар дам
Шод бўлиб карашга бўламен мажбур!

Тақдирим шу экан ўз-ўзимга ман
Қарши туриш учун йўк менда мадор,
Гап тамом: мен таслим, бизда ихтиёр,
Мен энди бераман тақдиримга тан.

XXXIII

Жавоб йўк. Ёзади янги номалар:
Иккинчи, учинчи хатларига ҳам –
Жавоб келмайди ҳеч. Онегин борар
Бир куни йиғинга; кўяркан кадам
Учрашар Татьяна. Юзда ғазаби!
Унга оғиз очмас, кўрмаган каби;
Ух! Қаҳратон кишнинг совиғи билан
Татьяна шу чокда қандайин тўлган!
Ушшайган лаблари ғазабларини
Қандай тугиб қолиш ила овора,
Онегин тикилди – борми деб чора:
Паришонлик қани, дардкашлик қани?
Қани кўзёш доғи?.. Улар йўк, ҳеч йўк!
Унинг юзларида ғазаб изи, дўқ...

XXXIV

Эхтимол, сирли иш кўркуви бордир:
Шўхлик, тасодифий заифлик билан
Онегинга маълум яна қанча сир,
Эр ёки жамоат билмасин деган...
Умид йўк! Онегин бундан жўнайди,
Ўз тентаклигин энди қарғайди –
Лекин яна чуқур ботади дардга,
Дунёдан юзини ўгирур четга.
Жимжит кабинетда ўтирган замон
Хотирга келганди ўтмиш давр илк:

У вақтдаги золим хафагазаклик
Қайнаган ҳаётдан хайдаб беомон.
Ёқасидан тутиб бўғганди маҳкам,
Қоронғи бурчакка камаганди ҳам.

XXXV

Яна ўқий бошлар кўлга на тушса,
Ўқиб чиқди Гиббон²⁰³ Руссо, Манзони,²⁰⁴
Гердерни,²⁰⁵ Шамфорни,²⁰⁶ Бишани,²⁰⁷ яна.
Madame de Stayol²⁰⁸ билан Тиссони,²⁰⁹
Ўқиб чиққан эди у шаккок Белни²¹⁰
Ўқиб чиққан эди у Фортенелни,²¹¹
Биздан ҳам ўқиди баъзи бирларини,
Ҳеч бир нарсани рад этмас Онегин:
Ўқир алманахлар, журналларни ҳам,
Булар йўл-йўриқлар уқтиришади,
Бугун мени улар хўп сўқнашади.²¹²
Баъзан учрагардим ўз ҳақимда ҳам,
Афандилар, шундай мадҳияларни:
E sempre bene²¹³ ўтайлик, майли.

XXXVI

Нима чиқди? Ёлғиз ўқиди кўзи,
Лекин фикрлари учарди узок:
Унинг хаёллари, орзу, кайғуси
Рухига, кўнглига берарди кийнок.
Босма сатрларнинг ораларидан
Ўқирди маънавий кўзлари билан
Бошқа сатрларни. Булар тамоман
Онегин дилини қилган эди банд.
Булар эса қалбга ёқимли, факат, —
Ўтмишдан фусункор хикояларди,
Бепарво ва эркин туш-сояларди,
Таҳдидлар, таъбирлар, фол ва каромат,
Ё эртақнинг пўчак хангомалари
Ёки бир ёш қизнинг ишқномалари.

XXXVII

Ҳислар ҳам, ўйлар ҳам оҳистагина
Мадорсизланарди, мудрарди енгил.
Унинг кўз олдида хаёл бир лаҳза
Манзарасин ёйиб ташларди хил-хил.
Гоҳ кўрар: эриган қорда чўзилиб,
Қимир этмай ётар бир йигит тиниб,
Тош котиб ухлайди, эшитар йўлдан:
Бир товуш чиқади: Хўш, нима? Ўлган!
Гоҳ кўринар эски душманлар бир он,
Бўхтончилар ила разил кўрқоклар,
Бир гала бевафо жононлар ўтар,
Ва чиркин ўртоқлар – бир гуруҳ ёмон!
Гоҳ бир қишлоқча уй – дераза ёнида
Ўтиради бир киз... у ҳар вақт унда!

XXXVIII

Паришонликка у шундай ўрганди,
Кетаёзган эди ақл, ҳушидан,
Ё шоир бўлишга етиб колганди.
Эътироф қилайлик: бу эди монанд!
Тўғриси: магнетик бир қувват ила²¹⁴
Русча шеърларнинг тузилишига
Тутиннаёзганди у замон кам-кам
Меним бу фаҳмсиз нодон талабам.
Шоирга у ўхшар эди нақадар,
Бурчакка қисилган чоғида якка,
Олдида каминда ёнгач аланга,
«Илоҳий паримсан» ёки «Эй дилбар»
Дея минғирлаб у, туфлисин, гоҳо
Журнални печкада куйдирар бежо.

XXXIX

Кунлар гиз-гиз учар; ҳаво мусаффо,
Қиш ҳам тушиб борар ўзин тафтидан;

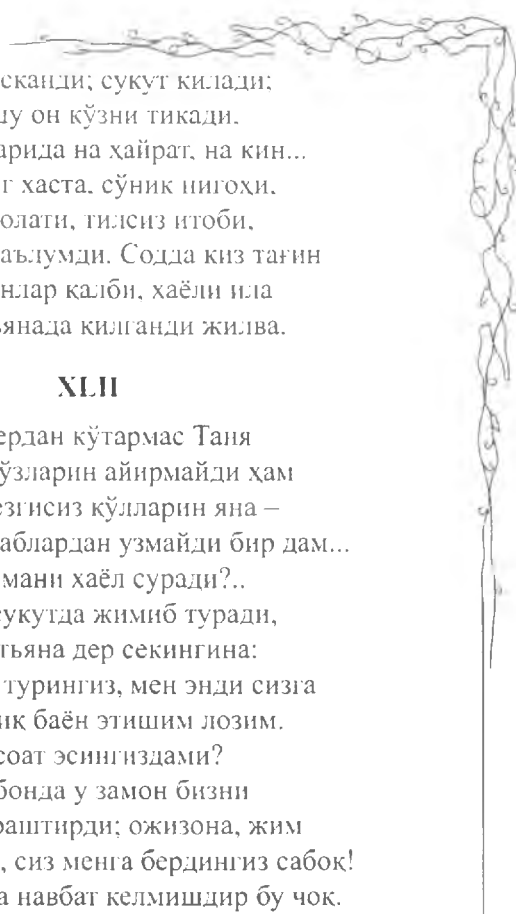
Шоир бўлолмади Онегин асло,
На ўлди у ва на озди ақлдан.
Кўклам жон киргизар унга: илк дафъа
Онегин ташлайди тонгги паллада
Ҳар вақт ёниқ турган ўз масканини,
Бунда кишлаганди кўр сичкон каби,
Кўшалоқ дарчани, нечни тарк килар,
Нева бўйлаб энди чопар чанада.
Кўкимтир ва кесик муз парчаларда
Куёш ҳам ўйнайди. Юмшаб қолган қор
Кўчаларда пилч-пилч эрийди секин,
Булардан йўл босиб қайга Онегин –

XI

Зўр бериб чопади? Сиз олдинданок,
Топдингиз қаерга; худди шундай ҳам:
Татьяна уйига келади шу чок,
Хулқи тузалмаган у эски телбам.
Уйга томон юрди, ўхшар мурдага,
Дахлизда кўринмас эди кимса-да.
Залга киради у; юрийди пари:
Ҳеч ким йўқ. Эшикни очади. Қалби
Измага бу қадар хайратда титрар?
Княгиня эди қаршида ёлғиз.
Ҳали кийинмаган, чехраси рангсиз,
Қандайдир мактубни ўкиб ўлтирар,
Кўли чеккасида, эгилган боши,
Кўзидан оқарди дарёдек ёни.

XII

Ох, унинг бу тилсиз дард, изтиробин
Ким нарқ шу лахзада фаххламайди!
Ҳозир княгиняхоним сиймосин –
Эски Татьяна ким танимайди!
Телба ачинишлар ҳасрати ила
Инкишди Евгений унинг тизига;

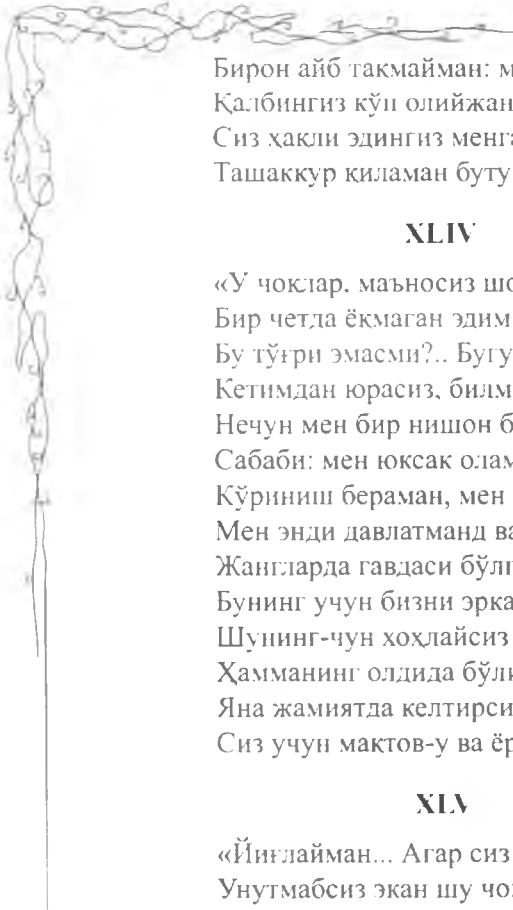
Тагьяна сесканди; сукут килади;
Онегинга шу он кўзни тикади.
Лекин юзларида на хайрат, на кин...
Онегиннинг хаста, сўник нигоҳи.
Ёлворган ҳолати, тилсиз итоби,
Ҳаммаси маълумди. Содда киз тагин
Кечмиш кунлар калби, хаёли ила
Ҳозир Татьянада қилганди жилва.

XLII

Онегинни ердан кўтармас Тая
Ва ундан кўзларин айирмайди ҳам
Узининг сезгисиз қўлларин яна –
У чанкок лаблардан узмайди бир дам...
Ҳозир у нимани хаёл суради?..
Узоқ вақт сукутда жимиб туради,
Ниҳоят, Татьяна дер секингина:
«Бас, етар, турингиз, мен энди сизга
Дардим очик баён этишим лозим.
Онегин, у соат эсингиздами?
Богда, хиёбонда у замон бизни
Тақдир учраштирди; ожизона, жим
Тингладим, сиз менга бердингиз сабоқ!
Энди менга навбат келмишдир бу чок.

XLIII

«Онегин, у чоғлар ёш эдим анча,
Гўзалроқ ҳам эдим шекилли у чок.
Мен сизни севардим; қани натижа?
Қалбингиздан нима тондим мен биров?
Қандай жавоб олдим? Фақатгина қаҳр
Ювош. содда кизнинг севгиси ахир
Сиз учун янгилик эмасди лекин?
Қонимни қошлайди – ёху! – изғирин
Ёлғиз эсга тушса у совик боқиш,
Ваъзингиз... Лекин мен сизга албатта,

Бирон айб такмайман: мудхиш соатда
Қалбингиз кўн олийжаноблик қилмиш.
Сиз ҳақли эдингиз менга нисбатан.
Ташаккур қиламан бутун қалбимдан...

XLIV

«У чоклар, маъносиз шов-шувдан узок
Бир четда ёкмаган эдим сизга ман.
Бу тўғри эмасми?.. Бугун сиз биров
Кетимдан юрасиз, билмадим недан?
Нечун мен бир нишон бўлдим сиз учун?
Сабаби: мен юсак оламда бугун
Кўриниш бераман, мен энди қибор?
Мен энди давлатманд ва эрим донгдор,
Жангларда гавдаси бўлган ярадор,
Бунинг учун бизни эркалар сарой?²¹⁵
Шунинг-чун хоҳлайсиз шарманда бўлай,
Ҳаммининг олдида бўлиб шармисор?
Яна жамиятда келтирсин бу гап
Сиз учун мактов-у ва ёркин шараф?

XLV

«Йиғлайман... Агар сиз Татьянагизни
Унутмабсиз экан шу чокка қадар,
Эсларсиз у совик сўзларингизни,
Қилгандингиз таъна ва ҳақоратлар...
Аммо мен у маҳал бу хат, бу ишкни
Барчасидан аъло кўрардим, қошки
Қўлимдан келсайди меним бу нарса,
Менинг ёш ҳаёлим учун агарда
Сезган бўлсангизди у вақт бир шафқат,
Ёки қилсангизди ёшга эҳтиром...
Бугун-чи! – Сизни не келтирди тамом
Оёғим остига? Бу қандай зиллат?
Шундай қалб, ақлга эга бир одам
Майда ҳисларга қул бўлар шунча ҳам?

XLVI

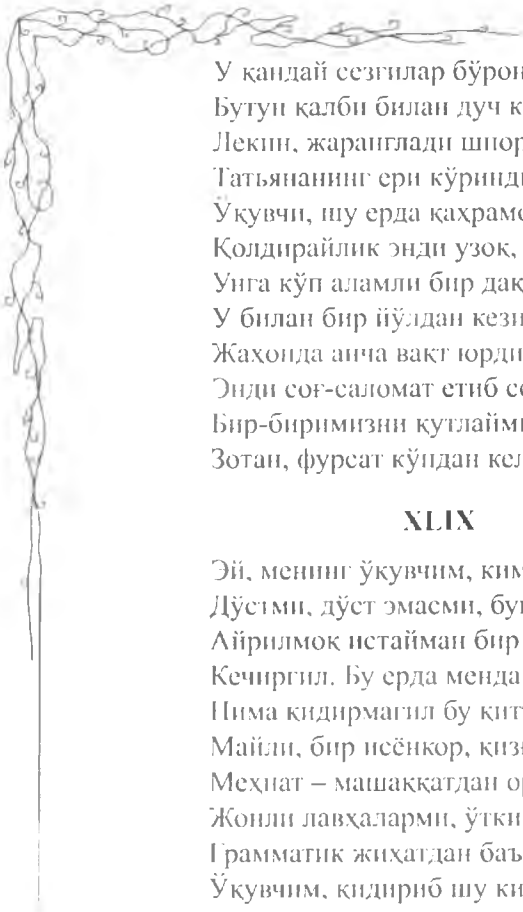
«Мен учун, Онегин, ушбу дабдаба –
Бир совик ҳаётнинг йилтирок тўни,
Кибор оламида кўрган ғалаба
Данғиллаган уйим, зиёфат, тўйи, –
Нима бор буларда? Мен эса hozир,
Жон деб алишардим бутун шу зоҳир
Зийнатни кий-чувни, бўғик хавони
Бир неча китобга, жўн бокқа, яъни
Бизнинг факирона эски хонага,
У масканларгаки, сизни, Онегин,
Кўргандим биринчи дафъа... Ва сокин
У кабристонгаким, унда бечора
Менинг энагамнинг устида ҳозир
Бир бут ва дарахтлар сояси бордир...

XLVII

«Бахтга очилганди ажойиб имкон,
У шунча якин-ди... Такдирим аммо
Энди ҳал бўлгандир. Балки у замон
Ҳаракат қилганман ўйламай асло:
Кўз ёшларин тўкиб, ёлвориб она
Сўзлади бечора бу Татьянага;
Барча кўргуликлар менга бир эди...
Эрга тегдим. Энди тинч кўйинг мени,
Тамом унутингиз, сўзим қатъий чин;
Қалбингизда бордир – бу менга аён –
Ҳам ғурур, ҳам асл қувватли виждон,
Мен сизни севаман (айёрлик нечун?)
Лекин мен ўзганинг ёриман ортиқ;
Мен унга абадий қолурман содиқ».

XLVIII

Татьяна нарига кетганди. Чақмоқ
Бошидан ургандек Онегин турар.

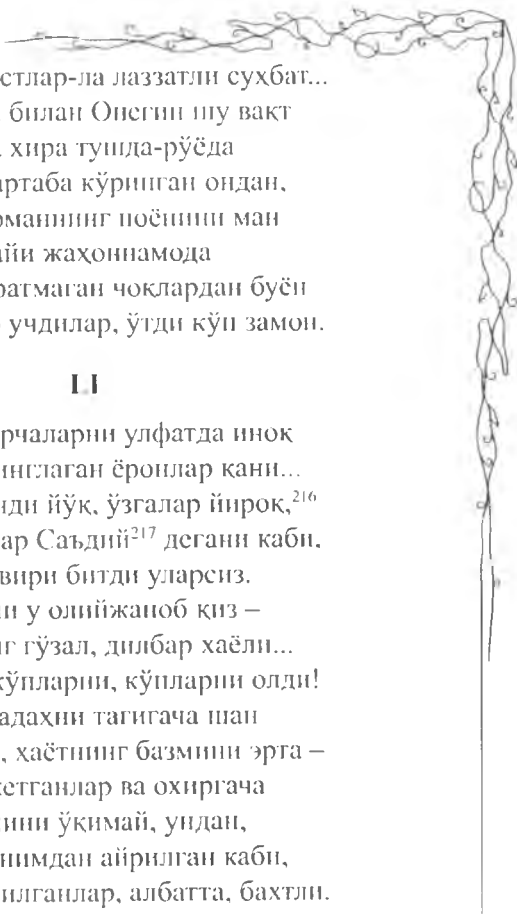
У қандай сезгилар бўронига нақ
Бутун қалби билан дуч келган, титрар
Леккин, жаранглади шпор ногаҳон,
Татьянанинг ери кўринди шу он.
Ўқувчи, шу ерда қахрамонимни
Қолдирайлик энди узок, абадий,
Унга кўп аламли бир дақиқада..
У билан бир йўлдан кезиб баробар,
Жаҳонда анча вақт юрдик дарбадар.
Энди соғ-саломат етиб соҳилга
Бир-биримизни қутлаймиз. Ур-ра!
Зотан, фурсат кўндан келгандику-я!

XLIX

Эй, меннинг ўқувчим, ким бўлма, майли,
Дўстми, дўст эмасми, бугун мен сендан
Айрилмоқ истайман бир ошно каби.
Кечиргил. Бу ерда мендан кейин сан
Нима кидирмагил бу китъаларда,
Майли, бир исёнкор, қизгин хотира,
Меҳнат – машаққатдан оромми гоҳо,
Жонли лавҳаларми, ўткир сўзми ё,
Грамматик жиҳатдан баъзи хатолар,
Ўқувчим, кидириб шу китобчада,
Ўрмак, ўйини, хаёл, юрак учун-да
Ва журнал ғавғоси учун сан агар
Тарикча тополсанг – Тангрига шукур
Шу билан айрилиб қоламиз, кечир.

I.

Алвидо, э меннинг ажиб ҳамроҳим,
Сенга ҳам, эй содиқ ғояий-амал,
Сенга ҳам алвидо жонли ва доим
Бирга бўлган меҳнат. Сиз-ла, билдим бемалол
Шоир ҳавас қилган не бор, ҳаммасин:
Дунё бўронида ҳаёт ғавғосин –

Унуттиш, дўстлар-ла лаззатли суҳбат...
Ёш Татьяна билан Онегин шу вақт
Олиё ҳамда хира тунда-рўёда
Биринчи мартаба кўринган ондан,
Бу эркин романининг поёнини ман
Ҳали ойинайи жаҳоннамода
Равшан ажратмаган чоқлардан буён
Кўп кунлар учдилар, ўтди кўп замон.

II

Мен илк парчаларни улфатда инोक
Ўқиркан, тинглаган ёронлар кани...
Баъзилар энди йўқ, ўзгалар йирок,²¹⁶
Бир замонлар Саъдий²¹⁷ дегани каби,
Онегин тасвири битди уларенгиз.
У қани, қани у олийжаноб қиз –
Татьянанинг гўзал, дилбар хаёли...
Оҳ, фалак кўпларни, кўпларни олди!
Май тўла қадахни тагигача шан
Синкормай, ҳаётнинг базмини эрга –
Тарк этиб кетганлар ва охиргача
Ҳаёт романини ўқимай, ундан,
Мен Онегинимдан айрилган каби,
Бирдан айрилганлар, албатта, бахтли.

«ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН» ГА ПУШКИННИНГ ИЗОҲЛАРИ

(¹) Бессарабияда ёзилган.

(²) Dandy – олифта, франт.

(³) аъла Боливар дейилган шляпа.

(⁴) Чайлд Гарольдга сазовор бўлган совиган хис белгиси. Дидлонинг балетлари жонли, фавкулодда нафосат билан тўладир. Бизнинг романтик сзувчиларимиздан бири уларда бутун француз адабиётидан кўпроқ поэзия кўрган эди.

(⁵) Tout le monde sut qu'il mettait du blans; et moi, quin'en croyais rien, je commensai de le croire, non seulement par l'embellissement de son teint, et pour avoir trouve des tasses de blanc sur sa toilette, mais sur ce qu'entrant un matin dans sa chambre, je le trouvoi brossant ses ongles avec une petite vergette faite expres, ouvrage qu'il continua fierement devant moi. Je jugeai qu'un homme qui passe deux heures tous les matins a brosser ses ongles peut b en passer quelques instants a remplir de blanc les creux de sa peau. (*Confession de Ж.Ж. Руссеау*).¹Грим ўз асридан олдин кетган: бутун маданий Европада тирнокни махсус кичкина чўтка билан тозалайдилар.

(⁶) Бутун шу кинояли строфа (банд) бизнинг гўзал ватандош хоним кизларимизга позик мадҳдан бошқа нарса эмас. Масалан, итоб пардаси остида Буало, Людовик ХИВ ни мақтайди. Бизнинг хонимларимиз лутфикорлик ила, ахлокий тозаликни Стал хонимни

¹ Таржимаси – унинг ок мой бўёк ишлатишини хамма билар эди; мен дастлаб бу нарсага ишонмадим, лекин кейинча ишона бошладим. Ишончимга сабаб – унинг юзларининг ранги яхшиланганидан эмас, пардоз столида ок мой бўёк банкачалари борлигидан эмас, бир кун эрталаб мен унинг уйига киргач, уни ўз тирноқларини махсус тирнок чўтка билан силликлаб-тозалаб турган ҳолда ҳам кўрдим ва менинг хузуримда ҳам у викор билан ўз машғулотини давом эттирди. Мен муҳокама қилдимки, ҳар кун эрталаб тирноқларини тозалаш учун икки соат вақт сарф этган киши, терисидаги гадир-будурларини ок мой бўёк билан тўлдириш учун бир канча минутни аямаслиги мумкин. (*Жан Жак Руссо*.)

шу кадар мафтун этган шу шарк нафосати билан бирлаштирадидилар.
(*Dix ans dextil.*)

(7) Гнедич идиллиясидаги Петербург кечасининг гўзал тавсифини ўқувчилар хотирлайдилар.

«Мана кеча; лекин булутларнинг олтин қатламлари сўнмайди.
Узоқликлар порлайди – на-ой бор, ва на юлдуз.
Узоқдан кўринади мовий самода сузган каби
Кемаларнинг кумуш чодирлари ҳам.
Кеча самоси тиник шуълалар билан порлар.
Қуёш ботаркан, унинг шуълалари шарқнинг олтинига қўшилар;
Гўёки сахар ўз кетидан олиб чиқади
Гулгун тонгни. Олтин бир йил эди, кечанинг
Ҳокимлигин ёз кунлари қандай босади.
Четдан келган кишиларни қандай асир қилади,
Сихрли кўлкалар ила тотли нурлар порлаши.
Ҳечвақт кундуз самоси бундай безанган эмас;
Бу тиниклик ўхшайди шимол кизи хуснига,
Бир кизки кўзлари мовий, юзлари кизил,
Жим товланади олтин кокиллар мавжи.
У вақт Нева, ҳаншаматли Петропол устида
Кўрадидилар кўлкасиз тунларни, тез учган кечаларни.
У чоғ Филомел ярим кеча қўшиқларин битирар экан,
Бош кўтарган кундузни олқишлаб куй бошлайди.
Лекин, вақт кечди; Нева бўйларида тоза салқинлик;
Шабнам тушди...
Мана қоқ ярим кеча: оқшом минглаб эшаклар-ла қайнаган
Нева тебранмайди; шаҳарли меҳмонлар тарқалди.
Сохилда на бир сас, на тўлқин, ҳаммаёқ жимжит,
Ёлғиз кўприклардан гумбурлаган ун
Сув устидан учиб ўтади.
Ёлғиз чўзиқ хайқирик узоқ кишлоқдан эшигилади,
Унда посбонлар кечага хайқирар.
Ҳар нарса ухлайди

(Шеърнинг мазмуни берилди. *Таржимон*).

(⁸) Лугфикор илоҳани чинакам
Кўради хаяжонли шоир,
Гранит – тошларга суяниб
Уйқусиз кечани ўтказадир,

(*Муравьев. Нева илоҳаси*)

(Шеърнинг мазмуни берилди. *Таржимон*).

(⁹) Одессада езилган.

(¹⁰) «Евгений Онегин»нинг биринчи нашрига қаралсин.

(¹¹) «Днепр русалкаси»нинг биринчи қисмидан.

(¹²) Ширин садолни юнон немларни, масалан: Агофон, Филат, Федор, Фекло ва хоказо, бизда фақат оддий халқ орасида қўлланилади.

(¹³) Грандисон ҳам Ловлас – икки яхши романининг қаҳрамонлари.

(¹⁴) Агар менда бахтга ишониниш телбаллиги бўлса эди, мен уни одатда кидирар эдим. (*Шатобриан*.)

(¹⁵) Бечора Норк! Қизикчининг бош суягига қараб Гамлетнинг қилган хитоби.

(¹⁶) Илгариги босмасида *уйга учадир*, ўрнига хато ўларок *қшида учадилар*, деб босилган эдики, бу нарсанинг ҳеч қандай маъноси йўқдир. Буни танқидчилар тушунолмади, сўнгги строфаларда анахронизм кўрганлар. Романимизда замон календар бўйича ҳисобланган деб ишонтирамиз.

(¹⁷) Юлия Вольмар – Янги Элоиза, Малек-Адел, М-ме Коттин романининг қаҳрамони. Густав-де-Линар, баронесса Крюднер ёзган гўзал романининг қаҳрамони.

(¹⁸) Вампир. Лорд Байронга янглиш шеърда берилган қисса, Мелмог, Матюрининг дохиена асари. Же ан Сбогег – Карл Полейнинг машҳур романи.

(¹⁹) Бу ерга кирувчилар, ҳар қандай умидни ташлангиз. – Дантенинг «Илоҳий комедиясидан» Тавозинли муҳаррир гўзал шеърнинг фақат ярмисинини ина таржима қилган.

(²⁰) Бир замонлар марҳум А. Измайлов томонидан анча гартибсиз равишда нашр этилган журнал, Ноширининг ўзи ҳам бир вақт, байрамда *уйтаб* қолибман, деб матбуотда халқдан узр сўраган.

(²¹) Е. А. Баратынский.

(²²) Аслзода ойим кизларни кизчалар деб айтилган экан, қандай қилиб чўриларни (деҳқон кизларни) *қиз* дейиши мумкин, деб журналларда ажабланганлар.

(23) Танкидчиларимиздан бири: «бу нарса болалар конкида ўйнайдилар, демакдир» деди. Ҳақли.

(24) Гўзал чокларимда меним,
 Шоирона Ли
 Шўх кўпиклари ила,
 Ёкар эди у менга,
 Худди муҳаббат каби,
 Ё телба ёшлик сингарин.

(Л. П. га нома)

(25) Август Лафонтен – бир кўп ошлавий романларнинг муаллифидир.

(26) Князь Вяземскийнинг *Биринчи қор* деган шеъринга қаранг.

(27) Баратинский шеъриндаги Финляндия кишинининг тасвиринга қаранг.

(28) Эркак мушук урғочинини
 Печкада ухланга чакиради.

Бу, тўйдан хабар беради. Биринчи кўшик эса ўлимдан дарак беради.

(29) Шундай қилиб бўлажак кувенинг немини билладилар.

(30) *Хлоп, молв, топ* деган сўзларни келинмаган янгилик деб журналларда мазаммат қилгандилар. Бу сўзлар нукул, чинакам русча сўзлардир.

(31) Танкидчиларимиздан бири бу шеърларда бигга англашилмайдиغان бир ҳаёсизлик кўрганга ўхшайди.

(32) Фол китоблари бизда Мартин Задек фирмаси остида нашр этилади: В. П. Федоровнинг айтишича, бу муҳтарам зот ҳеч вақт фол китоблари езмаган.

(33) Ломоносовнинг машҳур мисраларига пародия:

Шафак гулгун қўли билан
тонгги сокин сувлардан
Қуён ила эргангириб чиқали, ва хоказо.

(34) Буянов, менинг кўшим.

Кеча ёнимга келди, мўйловлари кирилмаган,
Сочлари пахмок, парга ағнаган, ваҳимали шанка кийган...

(Хавфли қўшни)

(¹⁵) Латиф жинсининг содик мухлислари бўлган бизнинг танкидчиларимиз бу шеърнинг ахлоққа йўйилмаганлигини қаттиқ танкид қилдилар.

(¹⁶) Париж ресторанчиси.

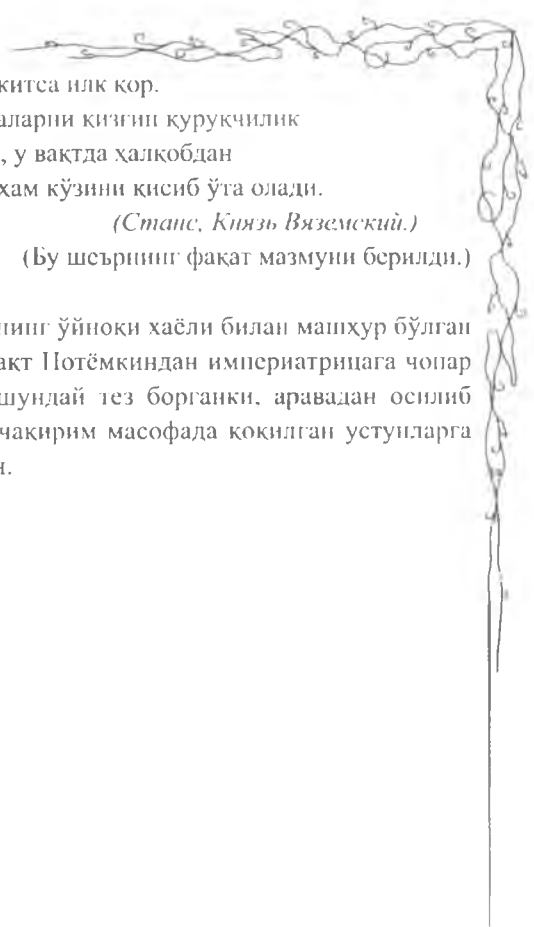
(¹⁷) Грибоедов шеъри.

(¹⁸) Биринчи босмада олтинчи боб тубандагича тамомланган эди:

Сен эса, сен ҳам ёшгина илҳом,
Менинг хаёлимни тўлқинлат мудом.
Суст-мудрок қалбимни сен жонлантиргил,
Масканимга тез-тез сен учиб келгил,
Шоир руҳи учун асло кўйима йўл
Совушга, қуришга, ёввойиланишга,
Энг сўнгра тош каби қотиб қолишга,
Кибор ҳаётнинг ўлдирадиган
Завқ-сафоси ичра руҳсиз такаббур,
Ялтирок-хашаматли аҳмоқлар ичра.

(¹⁹) Левшин, хўжаликка оид бир кўп асарларнинг муаллифидир.

(⁴⁰) Бизнинг йўлларимиз – кўзларга боғча:
Дарахтлар, чимланган дўмбоқлар, зовурлар,
Юмуш кўп, шон-шуҳрат ҳам кўп.
Афсуски баъзида ўтишга йўл йўқ.
Посбон каби турган дарахтларнинг
Ўткинчиларга камдир фойдаси;
Йўлни жуда яхши дейсан. –
Бир шеър эслайсан: *қатновчилар учун*;
Рус йўли эркиндир фақат икки ҳолда:
Бизнинг Одам Аго, ё Момо Ҳаво –
Қиш қазабидаг чарсиллаб,
Қаҳр билан юрини қилганда,
Йўлни муз чўян ила қошлаб,
Юмшоқ нар билан ўраб

Изин бекитса илк кор.
Ёки далаларни кизгини қурукчилик
Босарки, у вақтда халқобдан
Папша ҳам қўзини қисиб ўта олади.

(Станс, Князь Вяземский.)

(Бу шеърнинг фақат мазмуни берилди.)

(⁴¹) Бу ўхшатиш, ўзининг ўйноқи хаёли билан машҳур бўлган К.дан олинган. К. бир вақт Потёмкиндан императрицага чопар бўлиб юборилганда, у шундай тез борганки, аравадан осилиб қолган қиличи ҳар бир чақирим масофада қокилган устунларга шақилдоқ бўлиб урилган.

ИЗОХЛАР

¹ Эши рафинин таржимаси:

«У мактанчоқлик билан суғорилиб, бундан ташқари, алоҳида мағрурликка ҳам эга эдики, бу нарса бир турли бепарволик билан хоҳ яхши, хоҳ ёмон феъл-харакатни, балки бир хаёлий равишда бўлган афзаллик туйғусини эътироф қилишга мажбур этади».

(Хусусий мактубдан).

Бу мукаддима (кириш) шоир томонидан Плетнёвга бағишланган. Пётр Александрович Плетнёв (1792–1865) бир мунча вақт Петербург университетининг ректори бўлиб турган. Бу киши адиб, шоир, танқидчи бўлиб, Пушкиннинг йиғирма йиллик яқин дўстидир. Пушкин сургунда юрган замонларда Плетнёв унинг адабиётга оид топширмаларини бажариб турарди. Пушкин шеърларининг наشريга тегишли ишларини олиб борарди. Пушкин ўз хатларининг бирида Плетнёв менга «хам қариндош, хам дўст, хам ношир, хам кассир» дейди ва шунинг учун унга бағишланган киришда, дўстлик шифоғини қайд этиб ўтади.

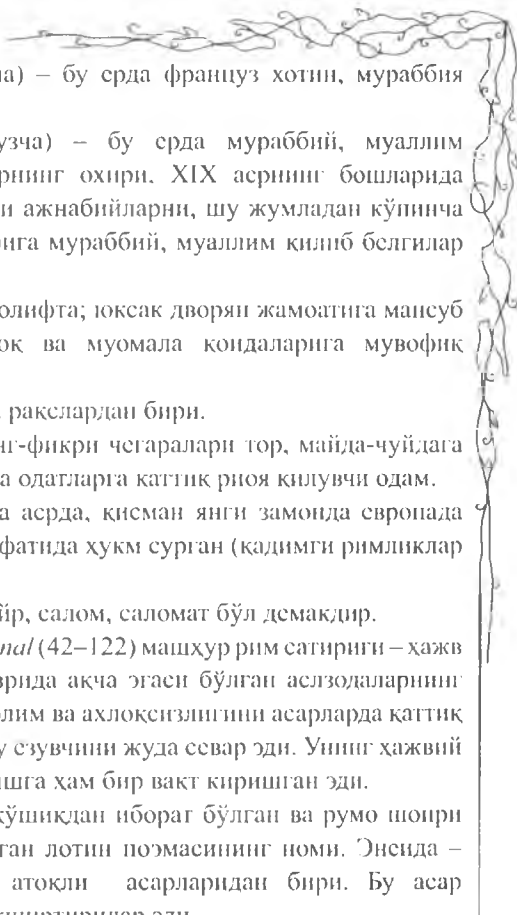
² Вяземский (1792–1878) – шоир, танқидчи; Пушкиннинг дўсти, Пушкиннинг бир кўп шеърлари Вяземский билан алоқадор. «Евгений Онегин» да ҳам у бир қанча маротаба хотирланади.

³ *Зеве продаси билан* – Оллоҳнинг иродаси билан демакдир (Зеве – қадимги юнонларнинг эътиқодича, Худолар орасида энг қудратлисидир).

⁴ Людмила ва Руслан – Пушкиннинг «Руслан ва Людмила» номли поэмаси бор, шунинг ўқувчининг хотирига солинади.

⁵ *Лекин зарарлидир шимол мен учун* – Пушкин сиёсий шеърлари учун Петербургдан жанубга сургун қилинган эди. «Евгений Онегин»нинг биринчи боби 1823 йилда жанубда езилган. Бу мисрада шоир ўзининг сургун қилинганлигига ишора қилади. Рим рақамлари билан Пушкиннинг уқтиришлари кўрсатилган.

⁶ *Бал* – эски вақтда юкори табака орасида жуда раем бўлган ва умумий рақслар, мусика, зиёфаат билан ўтказиладиган ўлтириш – базм.

⁸ Мадамте (французча) – бу ерда француз хотин, мураббия маъносидадир.

⁹ *Монсиёр* (французча) – бу ерда мураббий, муаллим маъносидадир. XVIII асрнинг охири. XIX асрнинг бошларида Россияда дворян оилалари ажнабийларни, шу жумладан кўпинча французларни ўз болаларига мураббий, муаллим қилиб белгилар эдилар.

¹⁰ *Данде* (инглизча) – олифта; юксак дворян жамоатига мансуб одамларнинг бутун ахлоқ ва муомала қондаларига мувофиқ тарбияланган одам.

¹¹ *Мазурка* – Европача рақслардан бири.

¹² *Педаит* – курук, онг-фикри чегаралари тор, майда-чуйдага мойил, касб эгган ахлоқ ва одатларга қаттиқ рноя қилувчи одам.

¹³ *Лотин тили* – ўрта асрда, қисман янги замонда европада адабий, илмий бир тил сифатида ҳукм сурган (қадимги римликлар тили).

¹⁴ *Вале* (лотинча) – хайр, салом, саломат бўл демакдир.

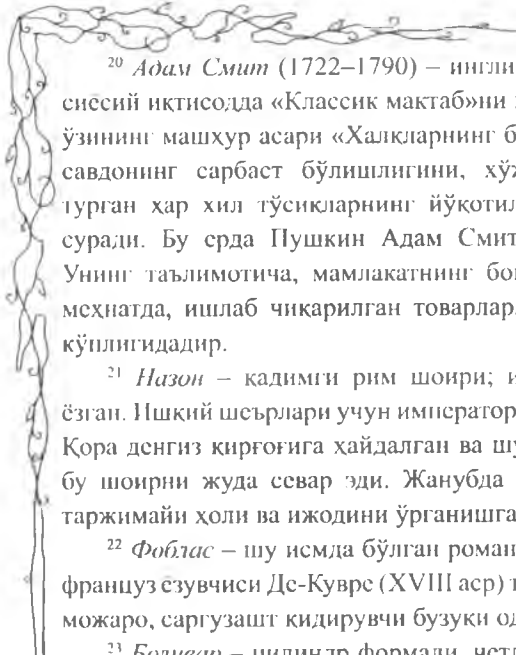
¹⁵ *Luvinal, Detsi oniluvinal* (42–122) машҳур рим сатириги – ҳажв сзувчиси; бу киши ўз даврида ақча эгаси бўлган аслзодаларнинг очкўзлиги, сотқинлиги, зolim ва ахлоқсизлигини асарларда қаттиқ танқид қилган. Пушкин бу сзувчини жуда севар эди. Унинг ҳажвий асарларини таржима қилишга ҳам бир вақт киришган эди.

¹⁶ *Энеида* – ўн икки кўшиқдан иборат бўлган ва румо шоири Виргили томонидан сзилган лотин поэмасининг номи. Энеида – румо адабиётининг энг атоқли асарларидан бири. Бу асар мактабларда ўқитилиб текширтирилар эди.

¹⁷ *Ромул* – Рим шаҳрини таъсис эгган афсонавий шахс. Ромулнинг туғилиши ва ҳасти афсоналарда ҳаслий, мавҳум тафсилотлар билан безатилган.

¹⁸ Хорй, ямб – рус поэмаида икки асосий шеър вази.

¹⁹ Гомер – бизнинг тарихдан тахминан 1000 йил илгари яшаган қадим юнон шоири. «Одиссея» ҳамда «Илиада» номли икки буюк шеърый асарни шу шоирга нисбат берадилар. Бу асарларда қадим юнонларнинг Троя уруши ҳақидаги халқ эртақлари бадний асэ эгган. Феокрит – бизнинг тарихдан III аср илгари ўтган қадим юнон шоири ва файласуфи, жуда узок ўтмишда чўпонларнинг бахтли ва ғамсиз турмушини тасвирлаган чўпон шеър оқимининг намояндаси.

²⁰ *Адам Смит* (1722–1790) – инглиз иқтисодчи олимларидан, сиёсий иқтисодда «Классик мактаб»ни курувчилардан бири. Смит ўзининг машхур асари «Халкларнинг бойлиги» да ташки ва ички савдонинг сарбаст бўлишлигини, хўжалик фаолиятини тўсиб турган хар хил тўсиқларнинг йўқотилиши кераклигини илгари суради. Бу ерда Пушкин Адам Смит таълимотини кўрсатади. Унинг таълимотича, мамлакатнинг бойлиги акчада эмас, балки меҳнатда, ишлаб чиқарилган товарлар, истеъмол буюмларининг кўплигидадир.

²¹ *Назон* – қадимги рим шоири; ишқий шеърлар, поэмалар ёзган. Ишқий шеърлари учун император Август томонидан Римдан Қора денгиз қирғоғига ҳайдалган ва шу сургунда ўлган. Пушкин бу шоирни жуда севар эди. Жанубда яшаган вақтда Назоннинг таржимаи ҳоли ва ижодини ўрганишга тиришган.

²² *Фоблас* – шу исмда бўлган романнинг қаҳрамони. Бу роман француз ёзувчиси Де-Кувре (XVIII аср) томонидан ёзилган. Фоблас можаро, саргузашт кидирувчи бузуки одам типи.

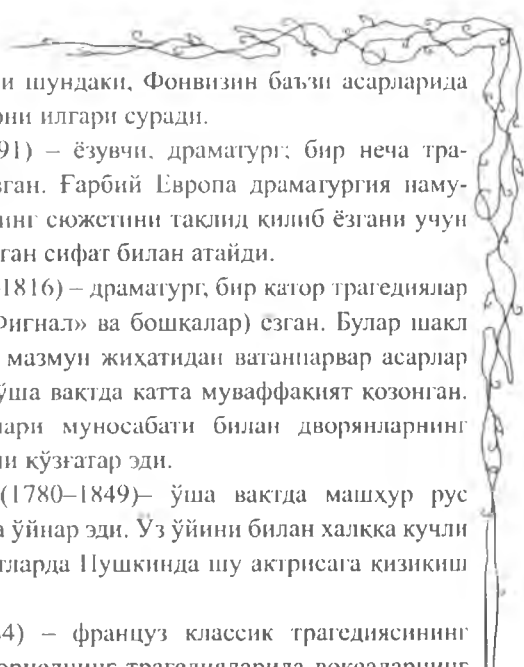
²³ *Боливар* – цилиндр формали, четлари кенг шлапаннинг номи (Жанубий Америка сиёсий ходими Буливарнинг исмига нисбатан берилган).

²⁴ *Каверин* – еш Пушкиннинг дўсти, офицер. Пойтахт дворян муҳитида бу киши ўзининг бебошвок, жўшқин ҳаёти билан танилган.

²⁵ *Роаст-беёф* (инглизча) гўштдан махсус равишда ковурилиб пишириладиган овқат.

²⁶ *Федра* – француз драматурги Расин (1639–1699) пьесасининг қаҳрамони. *Клеопатра* – қадимги замонда Мисрда подшоҳлик қилган гўзал хотин. Бир кўп пьесаларнинг қаҳрамони. Бу ерда Пушкин машхур француз адиби Вольтер (1694–1778) нинг асарини кўзда тутди. *Моина* – танилган ёзувчи Озеровнинг «Фигнал» номли трагедиясининг қаҳрамони. Пушкин даврида бу ролни Колосова деган актриса яхши ўйнади.

²⁷ *Фонвизин Д. И.* (1745–1792) – машхур рус драматурги. «Бригадир» ва «Недоросл» номли машхур комедияларни ёзган. Бу асарларда Фонвизин вилоятлардаги аслзодаларнинг жоҳиллиги, кўполлиги, ешларни тарбия қилишдаги аҳмоқликни ва ёзилган дехқонларга йиртқичларча муносабатни танқид қилади. «Эрк

дўсти» дейишнинг сабаби шундаки, Фонвизин баъзи асарларида либерал сиёсий қарашларни илгари суради.

²⁸ *Княжин* (1742–1791) – ёзувчи, драматург; бир неча трагедиялар ва драмалар ёзган. Ғарбий Европа драматургия намуналарига эргашиб, уларнинг сюжетини таклид қилиб ёзгани учун Пушкин уни таклидчи деган сифат билан атайти.

²⁹ *Озеров В. А.* (1770–1816) – драматург, бир қатор трагедиялар («Дмитрий Донской», «Фигнал» ва бошқалар) ёзган. Булар шакл жиҳатдан сохта классик, мазмун жиҳатидан ватанпарвар асарлар бўлган. Унинг асарлари ўша вақтда катта муваффақият қозongan. Чунки Наполеон урушлари муносабати билан дворянларнинг ватанпарварлик ҳисларини кўзғатар эди.

³⁰ *Семёнова Е. С.* (1780–1849) – ўша вақтда машҳур рус актрисаси. Трагедияларда ўйнар эди. Ўз ўйини билан халққа кучли таъсир қиларди. Бир вақтларда Пушкинда шу актрисага кизиккиш бошланганди.

³¹ *Корнел* (1606–1684) – француз классик трагедиясининг қурувчиларидан бири. Корнелнинг трагедияларида воқеаларнинг ҳаракати қаҳрамонлик характериға эга. Диалоглар кескин ва оташин бўлиб, иштирок қилувчи шахсларнинг темпераменти ҳам жўшқин бўлар эди.

³² *Катенин П. А.* (1792–1853) – Пушкин даврида шоир, танқидчи ва драматург; бу киши француз драматургларидан Корнел ва Расиннинг асарларини русчаға таржима қилиб шухрат топган.

³³ *Шаховский А. А.* (1777–1846) – Пушкин даврининг драматургларидан. Жуда кўп комедия ва драмалар ёзган, уларнинг кўп қисмини ажнабий ёзувчиларнинг асарларини таржима ва ўзгартма ташкил қилган. Император театрларининг репертуар бўлимиға бошлиқ бўлгани учун унга шу асарларини сахнаға қўйиш осон бўлган. Шу асарларни қўйиб, айрим ёзувчиларға, (Карамзин, Жуковский ва бошқалар) қарши фитна кўзғаган. Пушкиннинг «суронли гала», «дағал Шаховский» деган сўзлари шунга ишорат қилади.

³⁴ *Дидло* – XVIII аср охири ва XIX аср бошларида атоқли балетмейстер, эски балетни ислоҳ қилган (қўйиш ва кастюм жиҳатидан). Дидло постановкалари фавқулодда муваффақият қозонарди.

³⁵ *Терпсихора* – қадим грекларнинг эътиқодича, рақснинг илоҳий ҳимоячиси.

³⁶ *Лорнет* – дастакли ва очилдиб-епиладиган маҳсуе дурбин.

³⁷ *Истомина А. А.* (1799–1846) – Пушкин даврида Петербургнинг машҳур балет актрисаси.

³⁸ *Эол* – қадим грек эътиқодича шамол Худоси.

³⁹ *Руссо Жан-Жак* (1712–1778) – XVIII асрнинг энг буюк адиб ва мугафаккирларидан. Руссонинг таълимоти инсоннинг «табiiий» ҳуқуқларини тасдиқ этишдан иборатдир. Руссо маданият ва маълумот – таҳсил орқасида бузилган ҳисларнинг эркин ўсуви кераклигини, «табиат товушига» қулоқ солиш лозимлигини таъкидлади.

⁴⁰ *Грим Фридрих Мелхиор* (1723–1807) – француз сзувчиси ва Руссонинг дўстидир.

⁴¹ *Чаадаев П. Я.* (1796–1856) – рус адиби, философ, Пушкиннинг яқин дўсти. Пушкин бунга бир қанча ишърлар бағишлаган эди. Чаадаев ешликда офицер бўлиб, декабристларга мансуб эди. Декабристлар кўзғолонидан сўнг реакция даврида машҳур «Фалсафий мактуб»ни езади, бунда бутун рус маданиятига кескин ҳукм чиқаради. Рус давлат қурилишини таъкид қилгани учун бу мактубни босган журнал подшоҳ буйруғи билан епилган, муҳаррири сургуи этилган ва Чаадаев жинни деб эълон қилинган. Чаадаев юксак дворян мухитида бекаму кўст киёинадиган, зохирига жуда кўп диққат қиладиган киши сифатида ҳам машҳур эди.

⁴² *Венера* – қадим римликлар эътиқодича ишк ва гўзаллик Худоси.

⁴³ Анжуманни дониш – академия – 1806-1821-йилларда фанлар академияси томонидан рус тили луғати тузилиб нашр этилган.

⁴⁴ *Карета* – маҳсуе уети берк арава.

⁴⁵ *Сўвори зобит* – отлик армия офицери.

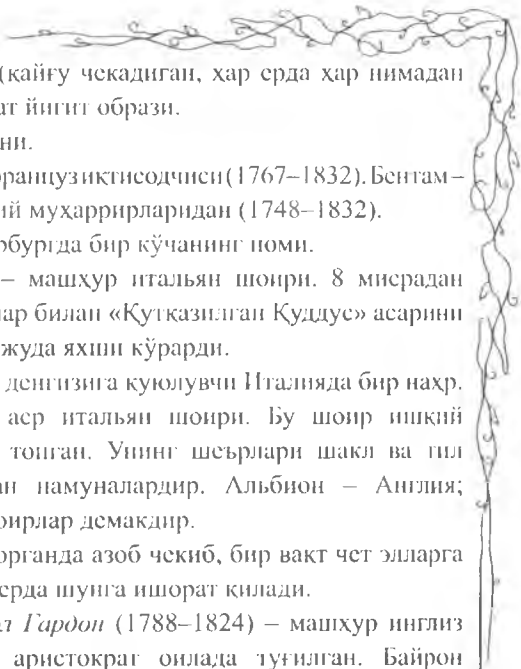
⁴⁶ *Диана* – қадим грек эътиқодича ой, ўрмон ва овчилик Худоси.

⁴⁷ *Флора* – қадим румолиларда баҳор ва гуллар илоҳаси.

⁴⁸ *Эльвина* – бу ерда шартли нем.

⁴⁹ *Камин* – маҳсуе печка.

⁵⁰ *Чайлд Гаролд* – машҳур инглиз шоири Байроннинг шу номли поэмасининг қаҳрамони. Юкори аслзодалар мухитида етишган, наришонҳол, бўш – бекорчи, ҳастнинг ноз-неъматидан оргик

тўйган, безган, ҳар ерда (кайғу чекадиган, ҳар ерда ҳар нимадан зерикадиган еш аристократ йиғит образи.

⁵¹ *Бостон* – карта ўйини.

⁵² *Сеу, Бенгам* – Сеу – французиктисоодчиси (1767–1832). Бенгам – инглиз философи ва снесий муҳаррирларидан (1748–1832).

⁵³ *Миллионшоя* – Петербургда бир кўчанинг номи.

⁵⁴ *Торкватто Тассо* – машҳур италян шоири. 8 мисрадан иборат шеърлар – октавалар билан «Кутказилган Қуддус» асарини езган. Бу асарни Пушкин жуда яхши кўрарди.

⁵⁵ *Брента* – Адриятик денгизига қуюлувчи Италияда бир наҳр.

⁵⁶ *Петрарка* – XIV аср италян шоири. Бу шоир ишкӣй шеърлари билан шуҳрат топган. Унинг шеърлари шакл ва пил жиҳатидан камолга етган намуналардир. Альбион – Англия; Аполлон набиралари – шоирлар демакдир.

⁵⁷ Пушкин сургунда юрганда азоб чекиб, бир вақт чет элларга кочмоқчи ҳам бўлган. Бу ерда шунга ишорат қилади.

⁵⁸ *Байрон Жорж Ноэл Гардон* (1788–1824) – машҳур инглиз шоири, камбағаллашган аристократ оилада туғилган. Байрон асарларининг қахрамонлари учун характерли нарса – атрофини ўраган жамиятга нафрат қилиш, ундаг норози бўлиш, жамият қопунлари, одатларидан жирканиш, турмушдан беэини, муҳитдан юкори турадиган «кучли шахсият»га топинишдир. Фақат, Байрон умрининг охирида Грециянинг миллий озодлик учун курашида иштирок этган чоқда унинг ижодида хаёт шодлиги кўрина бошлайди. Байрон бутун Европада таъсир кўрсатган катта адабий ҳаракатнинг бошловчисидир.

⁵⁹ *Муза* – поэзия, шоирнинг илҳоми (муза грек сўзи; санъатнинг илоҳий химоячилари муза аталар эди).

⁶⁰ *Салгир* – Қримда бир наҳр.

⁶¹ *Цензура* – матбуот устидан ҳукумат назорати. Пушкин даврида цензура жуда каттик эди, ҳукуматнинг ўзбошимчалигига, зулмига қарши қаратилган ҳар қандай фикрни, хағто энг ожиз имони ҳам бўғар эди. Цензура дастидан Пушкин ҳам анча қийналган эди.

⁶² Пушкин бунда товуш жиҳатидан ўхшайдиган сўзлардан фойдаланиб «сўз ўйини» ясайди: О рус – (лотинча) эй кишлоки! демакдир. О Рус! – эй рус! – демакдир.

⁶³ *Дриадалар* – қадим грек афсонасида ўрмон парилари.

⁶⁴ *Бариччина* – крепостной право даврида помещчик хўжалигида дехконлар гарданига гушган мажбурий меҳнат (помещчик фойдасига).

⁶⁵ *Оброк* – помещчикларнинг дехконлардан окча ёки ҳосилот шаклида оладиган маблағлари.

⁶⁶ *Қул* – бу ерда дехкон.

⁶⁷ *Фармазон* – (франк-масон)нинг бузилгани. Бу ерда хурфирли, бидъатчи маъносига.

⁶⁸ *Яъни*, кишлоқаҳолиси Онегинни адабсизлик, назокатсизликда айблайди.

⁶⁹ *Кант* – немис идеалист файласуфи (1724–1804).

⁷⁰ Биз ҳаммамиз ўзимиз учунгина муваффақият ва шухрат кидирамиз, демакдир. (Наполсон – 1769–1824 – номаълум бир офицер бўлиб, кейинча французларнинг императори даражасига кўтарилган машҳур кўмондондир).

⁷¹ *Шимол достонлари* – гўё қадим замонда яшаган афсонавий Шотландия шоири Оссианга таклидан эзилган кўшиқлар назарда тутилади. Русча қилинган таржимаси катта муваффақиятга эга бўлган.

⁷² «*Шон Мўйлов*» – аскарлар, ҳарбийлар демакдир. Подшоҳ ҳукумати – биринчи Николай даврида, ҳарбийлар учун соқолни қириб, фақат мўйлов кўйишни буюрилган эди.

⁷³ Жамиятининг юқори қисмида «Татьяна» исми у вақтларда оз қўлланиларди. Романларда эса иштирок этувчи шахсларнинг юқори, танланган табақага мансуб бўлиши қолида эди.

⁷⁴ *Ричардсон* (1689–1761) – инглиз ёзувчиси. Сентиментал характердаги «оилавий» романлар жанрининг отаси. Бир неча романлари бор: «Помелло», «Клориса гарлов», «Грандисон». Қаҳрамонлари ғайри-табиий бир фазилатга, ахлоққа эга бўлган бу романлар бир вақт Россияда кўп тарқалган эди.

⁷⁵ *Грандисон*, *Ловлас* – Ричардсон романларининг қаҳрамонлари, Грандисон – XVIII аср юқори табақа ахлоқининг тинчлиги бўлган фазилаткор қаҳрамон. Ловлас – ахлоқсиз, фахшга ботган одам образи.

⁷⁶ *Армия сержанти* – ҳарбий унвон, унтер офицер.

⁷⁷ Помещчиклар ўз қўл остларида бўлган дехконларни аскарликка жўнатиш ҳуқуқига эга эдилар. Аскарликка бериладиган

йигитларнинг сочларини киркар эдилар. *Соч қирқини* – аскарликка жўнатиш демакдир.

⁷⁸ Бемаъни, суюк, лекин ҳиссий тизмалар ёзиш, бу ерда истехзоли маъно бор. *Альбом* – ҳар хил шеърлар, хотиралар, кизик иборалар ёзиладиган дафтар, эски вақтда Россияда жуда расм бўлиб кетган эди.

⁷⁹ *Прасковья* – аслзодалар тушунчасига «оддий», «кора авом» исми. Шунинг учун бу исм яхшироқ деб билинган «Полина» исми ила алмаштирилади.

⁸⁰ *Корсет* – хотинларнинг белини ингичка килиб кўрсатадиган маҳсус кийим.

⁸¹ *Масленица* – русларнинг диний байрами.

⁸² У вақтларда дворян оилаларида меҳмонларга овқат мансаб тартиби билан тортилар эди.

⁸³ *Бригадир* – эски вақтларда полковник билан генерал мансаби орасида бўлган ҳарбий мансаб.

⁸⁴ *Поор Йориск* (инглизча) – бечора Йорик! демакдир. Бу ифода инглиз драматурги Шекспирнинг (1564–1616) «Гамлет» номли пьесасидан.

⁸⁵ Очаков медали – 1787–1791-йилларда бўлган рус-турк уруши вақтида Очаков деган турк қалъаси олинганда берилган медал.

⁸⁶ «*У қиз эди, у севган эди*» – француз шоири Молфилатр.

⁸⁷ *Эклога* – кишлоқ ҳаётига доир эски шеърлар.

⁸⁸ *Филлида* – қадим грек экалогаларидаги қаҳрамон киз исми (бу ерда кишлоқ гўзали маъносида).

⁸⁹ *Светлана* – машҳур рус шоири ва таржимони Жуковскийнинг (1783–1852) шу номдаги шеърининг қаҳрамони. Светлана ҳассос ҳаёлчи, романтик руҳли киз образи.

⁹⁰ *Вондека Мадоннасидай* – Голландия rassоми Вондека (1599–1611) ясаган Марьямнинг (итальянчаси Мадонна) сурати.

⁹⁰ *Малек-Адел* – XVIII аср француз адибаси Коттеннинг можаро-саргузашт романининг қаҳрамони.

⁹¹ *Де-Линар* – Баронесса Крюднертомонидан ёзилган «Валерия» номли романининг қаҳрамони. Бу асарда бир ёш йигитнинг эрли кибор хотинга бўлган ишқ тарихи тасвир этилади.

⁹² *Вертер* – Гётеннинг «Ёш Вертернинг изтироблари» деган романининг қаҳрамони. Бу асарда бахтсиз севги орқасида ўзини

ўлдирган еш йиғитнинг драматик кечинмалари тасвир этилади, роман ўша замонда ўқувчиларга катта таъсир кўрсатган, ўз-ўзини ўлдирш (ингиҳор) ларни кўнайитган.

⁹¹ *Клариса* – Кларисса Горлов – Ричардсон романининг қахрамони.

⁹⁴ *Юлия* – Юлия Вольмар кўзда тутилади (юкорига каранг).

⁹⁵ *Дельфина* – француз адибаси Д. Сталнинг (1766–1817) шу номдаги романининг қахрамони.

⁹⁷ Илтифот кўркмокда романда ҳам шар – «шар» емонлик демакдир. Бу ерда Пушкин XVIII асрдаги «ахлокий» романлар ўрнини олган янги типдаги романларни характерлайди.

⁹⁸ *Вампир* – инглиз сзувчиси Д. Поледорининг шу номдаги романининг қахрамони.

⁹⁹ *Мельмот* – инглиз сзувчиси Магюрин (1782–1824) нинг «Мельмот саък» деган асарининг қахрамони.

¹⁰¹ *Абдий жухуд* – ўрта аср эртақларининг қахрамони.

¹⁰¹ *Корсар* – Байроннинг шу номдаги поэмасининг қахрамони. (Корсар – денгиз карокчиси демакдир).

¹⁰² *Сбогар* – француз сзувчиси Ноде (1780–1844) нинг «Жан сбogar» номли романининг қахрамони.

¹⁰³ Бу ифода италян шоири Данте (1236–1321) нинг «Илохий комедия» номли асаридан олинган (Пушкиннинг уктиришларига каранг). Бу асарда Данте жаннат ва дўзах манзараларини тасвирлайди.

¹⁰⁴ *Сариғ рўмол ўраган семинарист* – диний мактабда ўқийдиган талаба семинарист агалади, семинария аталган бу мактабларга тарбия диний таасуб билан суғорилган бўлар эди. Бу мисрада сохта, ўзини олим кўрсагадиган хогинлар масхара қилинади.

Бунда ҳам олимнамо хотин масхара қилинади.

¹⁰⁶ *Галицизмлар* – француз тилидан олинган сўзлар, ифодалар.

¹⁰⁷ *Богданович Е. Ф.* (1743–1803) – рус шоири, «Душенька» номли поэмаси бор.

¹⁰⁸ *Парни* (1753–1814) француз шоири, ишкий шеърлар муаллифи. Бунинг шеърлари ўйноқи, нафис эди. Шоир завқсафони тараннум қиларди.

¹⁰⁹ *Фрейшиц* – немис композитори Вердининг (1786–1826) операси.

¹¹⁰ «Ахлоқ нарсаларнинг табиатидадир» Neker.

¹¹¹ I. II. III. IV. V. VI. – бу строфалар ва бундан бошқа яна бир кўп строфалар баъзи сабабларга кўра Пушкин томонидан туширилиб қолдирилган.

¹¹² XVIII асрда дворянлар орасида париклар – сунъий сочлар кўйини эркакларга ҳам, хотинларга ҳам расм эди.

¹¹³ *Вист* – карта ўйини.

¹¹⁴ *Гименей* – қадим грек афсонасида никоҳ-уйланш Худоси.

¹¹⁵ *Шатобриан Ф.Р.* (1768–1848) – француз ёзувчиси, романтик. Уз асарларида гескаричи диний идеологияни ўтказган. Шатобрианининг «Табиат манзаралари» деган шеърлари юксак бадний мумғозиятга молик бўлиб, табиатни жуда аниқ ва тўғри тасвирлайди. Пушкин бу ерда ахлоқи-таълимий романиларни масҳара қилади.

¹¹⁶ «Писда» ва «рух» – шахмат ўйинида фигуралар.

¹¹⁷ *Киприда* – қадим грек ишк Худосининг номи.

¹¹⁸ Французча иборанинг таржимаси: Бу варақларга сиз нима сзасиз.

¹¹⁹ *T. a. u. Annette* (Французча) – сизга ихлосманд Аннетта.

¹²⁰ Альбомга чизилган лавҳалар. Машъал – у вақтларда елкинли муҳаббат белгиси ҳисобланарди.

¹²¹ *Поэзи* – тизмачи. Бу ерда бемаъни шеър тўқувчидан кулинади.

¹²² Языков Н. М. (1803–1841) – машҳур шоир, Пушкиннинг асрдоши ва яқин дўсти.

¹²³ Трагедия, комедия, сатира каби адабий навларнинг шарfli ўларок кўрсатилиши.

¹²⁴ *Қасида* – «Ода», рус адабиётида XVIII асрда пайдо бўлди. Қасида подшоҳларга, зафарларга, сарой ҳаётига доир, ёки қандай бўлмасин диний-фалсафий мавзуларда «оқори» тантанали услуб билан ёзиладиган шеър. Ода – қасида XVIII аср аристократ адабиети учун характерлидир. Лекин XVIII аср охирида оз тумтароқли бўлган шеър формалари (элегия) билан алмашина бошлайди. XIX аср бошларида қасида гарафдорлари билан «эскиник» тарафдорлари – қасидачилар орасида тортишувлар бошланди. Пушкин мана шу тортишувларга катта кизиқиш кўрсатган; шу строфада ва бундан кейингида Пушкин шунга ишорат қилади.

¹²⁵ *Сатирик* – хажвий-сатирик асарлар ёзувчи. Бу ерда Е. Е. Дмитров деган ёзувчи ҳақида сўз боради. Бу ёзувчи XIX аср бошида жуда кўп хажвий асарлар, масаллар, эртақлар ёзган. «Бегона маъно» деган сатирасида мукофот олмоқ учун аён, такаббурларни мактайдиган касидачиларни Дмитров масхара қилади.

¹²⁶ Яъни XVIII (қасида ҳукм сурган давр) ва XIX аср (янги адабий оқимлар) орасидаги кураш.

¹²⁷ *Қари энаси* – Пушкиннинг энагаси Арина Радионовна. Пушкинни халқ тили, халқ ижоди – эртақлар билан таништиришда катта роль ўйнаган. Пушкин Михайловскийда сургунда юрганда энагасининг оғзидан кўп эртақларни ёзиб олиб, кейинча улардан фойдаланган. Пушкин кўп шеърларида ўз энагасини хотирлайди.

¹²⁸ *Гульнор шоири* – Байрон. (Гульнар – Байрон асарларидан бирининг қахрамони).

¹²⁹ Геллеспонт? бўғозини бир вақт Байрон сузиб ўтган эди (бу ерда ҳазил: Онегин чўмиладиган анҳорни Дарданел деб кулади).

¹³⁰ Предт (1759–1837) – француз сиёсий ходими ва адиби.

¹³¹ В. Скотт – Вальтер Скотт (1771–1831) инглиз ёзувчиси. Ўрта аср феодализм турмушидан олиниб ёзган тарихий романлари бор.

¹³² Шампанский виноларнинг маркалари (фирмаларнинг номлари).

¹³³ *Эпокрена* – шоирона илҳом (эпокрена қадим юнонларнинг афсонасига кўра қанотли от – Пегаснинг туёғи зарбидан очилган булок бўлиб, ажойиб бир хоссага эга бўлган эмиш; бу булоқдан қимқи ичса, у шеър билан сўзлар эмиш. Бу булок Аполлонга бағишланган).

¹³⁴ *Бордо* – француз қизил виноси.

¹³⁵ *Аи* – француз шампанский виносининг бир нави.

¹³⁶ Исм кўйилган кунни хотирлаб зиёфағ бериш.

¹³⁷ *Жуковский* – рус шоири ва таржимони. (Илгари изохат берилган.).

¹³⁸ *Оддий табиатни булар акс этар* – бу ерда Пушкин II строфани кўзда тугади. Бунда дворян адабиёти учун ғалати, оддий бўлиб кўринган фигуралар; тасвирлар киритилган: четан аравада дехконнинг кетиши, унинг орик оти, чана тортиб юрган оддий дехкон боласи ва ҳоказо. Эски дворян адабиёти нуқтайи назаридан бундай нарсалар оддий, «наст табиат» эди. Бундай

тасвирларда нафосат кўрмас эдилар. Пушкин гўзалликни шундай тор англовчиларга пичинг қилади. Сўнгра Пушкин Вяземскийнинг «Биринчи қор» номли безакли, «нозик» шеърига ҳам ишорат қилади.

¹¹⁸ Бу ерда турли фол очиш ва айрим крим хақида сўз боради.

¹¹⁹ Бу строфада ҳам фол очиш тасвир этилади. Илгари кизлар байрам арафасида кечаси ойга ойна тутиб қараб, ўткинчининг отини сўраб, ўз бахтларини синашга, келажакда куёвларининг исмларини билмоққа тиришар эдилар.

¹²¹ Тонгги шафак. (Қадим грек эътиқодича, шафак – тонг Худоси).

¹²² *Сенека* – (милоднинг I асрида) Рим философи ва адиби.

¹²³ *Хонимларнинг мода журнали* – Шаликов томонидан 1823-йилдан 1833-йилга қадар чиқарилган «Хоним журнали» дир.

¹²⁴ *Халдей дошишманлар аҳлининг тири* – қадим бобиллиларда фолчиларнинг, юлдузлар ҳаракатига суяниб, келажакни тайин қилишга интилганларнинг бошлиғи.

¹²⁵ *Малтина* – француз адибаси Каттенининг романи.

¹²⁶ Пётрнома – Петрыда – А. Н. Грузинсевнинг Петр биринчи хақидаги поэмаси.

¹²⁷ Мармонтел (1723-1791) – француз ёзувчиси.

¹²⁸ *Буянов* – Пушкиннинг амакиси томонидан ёзилган «Хавфли кўшни» номли ҳажвий асарнинг қаҳрамонидир. Қовоқхонада юриб бор-йўғини совирган шалак помешчик тишидир.

¹²⁹ Французча жумланинг таржимаси: уйғонинг, ухлаб ётган жонон.

¹³⁰ *Белле Нина* – гўзал Нина демак.

¹³¹ *Белле Татьяна* – гўзал Татьяна.

¹³² *Блан-Манже* – ширин демак.

¹³³ *Цимлянский* – кизил шароб.

¹³⁴ *Зизи* – Пушкин сургун қилинган Михайловскийга яқин Тригорский кишлоғида яшовчи помешчик хотин Осипованинг кизи Евпраксия Вульф назарга олинади. Вульф Пушкинга кўнгили кўйган эди. Пушкин унга ўзининг икки шеърини бағишлаган.

¹³⁵ Қарга ўйини учун маҳсус столлар.

¹³⁶ *Бостон, ломбер* – қарга ўйинлари.

¹³⁷ Қадим грек шоири (юкорида изох берилган) Бунинг «Илиада» ва «Одиссея»сида зиёфатлар муфассал тасвир қилинади.

¹⁵⁸ *Парис* – қадим юнон афсоналарига кўра жуда келишган, чиройли қахрамондир. Троя подпоҳининг хотинини олиб қочган: Мана шундан Троя урушлари бошланган эмиш: Париснинг исми эркак гўзаллигини тимсол қилади.

¹⁵⁹ *Албан* – манихур Италия рассоми:

¹⁶⁰ *Вальс* – европача рақслардан бири.

¹⁶¹ Қушлари туманли ва қиска бўлган жойда бир насл туғиладики, унинг учун ўлиш оғир, изтиробли эмиш (Петрарка).

¹⁶² Зарешкий – Пушкин Зарешкий образида «Америкали» деб аталган Федор Толстойни кўрсатган бўлса керак, дейдилар. Ф.Е.Толстой (1782–1846) ечилигида гвардия офицери бўлиб, ўша вақтнинг кўп ўзучилари билан, шу жумладан Пушкин билан ҳам яқин таниш эди. Бу киши бебошвок, жанжалчи, дуэлчи, фирром, қаргабоз бўлиб, Алиут оролларида ва Камчаткада («Америкали» лакаби шундан) ҳаёлга снғмас саргузаштлари билан шуҳратланган эди.

¹⁶³ *Резуль* – қадим Румода сиесий ходим ва қўмондон. Ривоятга кўра, румо манфаатига хиенаг қилишдан ҳалок бўлишни афзал кўрган.

¹⁶⁴ *Дуэль* – гарбда феодал-дворян жамиятида пайдо бўлиб, у ердан Россияга ҳам ўтган бир одат. Кишини таҳқир этган, иззат-нафсига теккан кимса дуэлга чақирилади, кўлда қурол ушлаган ҳолда ҳар икки томон бир-бирига отишади. Дуэлда маълум шартлар ва расмиятларга риоя қилинади. Эски замонларда дуэл дворян муҳитида жуда кенг тарқалган одат бўлиб, «номус» ҳақида дворян тушунчаси ила боғлангандир.

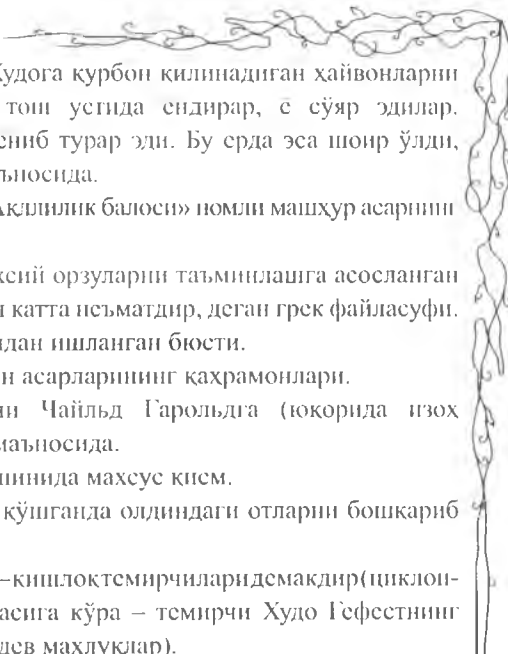
¹⁶⁵ *Клавикорд* – мусика асбоби.

¹⁶⁶ *Дельвиг А. А.* (1798–1831) – шоир ва Пушкиннинг дўсти.

¹⁶⁷ *Идеал* – интилиш нуктаси, ғоя еки намуна бўладиган шаклда тасаввур қилинган юксак мукаммаллик демақдир. Романтик шоирлар тиши учун характерли бир сўз.

¹⁶⁸ *Секундант* – дуэлда ҳозир бўлиб турувчи гувоҳ (ҳар икки томоннинг секундантлари бўлади).

¹⁶⁹ *Шартнома* – секундантлар биргалашиб олдиндан дуэль қондаларини, шартларини белгилаб оладилар, икки душман орасидаги масофа қанча ва печа марта отишлари керак ва ҳоказо гўғрисида.

¹⁷⁰ Қадим халқларда Худога қурбон қилинадиган ҳайвонларни шу меҳробда – маҳсуе топи устида ендирар, ё сўяр эдилар. Меҳробда ҳар вақт олов ениб турар эди. Бу ерда эса шоир ўлди, елқинли илҳоми сўнди маъносида.

¹⁷¹ Грибослов А. С. – «Ақллилик балоси» номли машҳур асарини муаллифи.

¹⁷² *Этикур* – бутун шахсий орзуларни таъминлашга асосланган рухий тинчлик, завқланиш катта пьёматдир, деган грек файласуфи.

¹⁷³ Наполсоннинг чўяндан ишланган бюсти.

¹⁷⁴ *Гяур, Жуан* – Байрон асарларининг қаҳрамонлари.

¹⁷⁵ Байрон қаҳрамони Чайльд Гарольдга (юқорида изох берилган) тақлид қилган маъносида.

¹⁷⁶ *Гусар* – подшоҳ кўшинида маҳсуе киём.

¹⁷⁷ Аравага кўпроқ от кўшганда олдиндаги отларни бошқариб юривчи кучер.

¹⁷⁸ *Қишлоқциклоплари* – кишлоқтемирчилари демакдир (циклоплар – қадим юнон афсонасига кўра – темирчи Худо Гефестнинг ёрдамчилари – бир кўзли дев махлуқлар).

¹⁷⁹ *Автомедонлар* – моҳир кучерлар (автомедон – Гомер поэмаси «Илиада» қаҳрамони бўлган Ахиллеснинг дўсти ва кучеридир).

¹⁸⁰ *Москва тайёрлади бир ёнгин...* – 1812-йил урушида Москвада бўлган ёнгинни айтмоқчи.

¹⁸¹ *Бухоролилар* – Москвага ипак моллар ва бошқа шарк буюмларини олиб келиб сотадиган – умуман шарк савдогарларини бухоролилар деб аталар эди.

¹⁸² Семён кўчасида, деган маънода.

¹⁸³ Москвадаги инглиз клуби. Бойи ва эски дворян табақасининг намоёндалари бу клубга аъзо бўлар эдилар.

¹⁸⁴ *Архив йиғитлари* – танки ишлар министрлигининг архивда хизмат қиладиган юқори табақа ешлари назарда тутилади.

¹⁸⁵ *Мельпомена* – қадим грек афсонасига кўра трагедия ва театрнинг илоҳий ҳимоячиси.

¹⁸⁶ *Талия* – қадим юнон афсонасида комедия ва театрнинг илоҳий ҳимоячиси.

¹⁸⁷ Дворян мажлиси; (*баллар*) маскарадлар бўладиган жой.

¹⁸⁸ Бу ерда Пушкин классик жараён (XVIII аср) шоирларини масҳара қилади, улар ўз поэмаларини яқпасак, совик, сунғий.

тумтарокли мукаддима билан бошлар эдилар. Классицизмга салом бердим: киноя, нетехзо.

¹⁸⁹ «Бахтли бўл! Агар биз абадий айрилажак эсак, абадий алвидо!» – Байрон.

¹⁹⁰ Лицей – дворян болалари учун махсус ўқув юрти. Бу ерда Пушкин 1811-йилдан 1817-йилгача ўқиган Царское Селодаги лицей назарда тутилади.

¹⁹¹ Цицерон – машхур рим нотики, сиёсий ходими ва адиби.

¹⁹² Апулей – Рим адиби (милоддан икки аср аввал); турли можаролар, саргузаштлар ва ишқий тасвирларни ўз ичига олган «Олтин эшак» номли асарнинг муаллифи.

¹⁹³ *Державин Г. Р.* (1742–1816) – машхур рус шоири. XIX аср бошида рус шеърининг улуғ намояндаси бўлиб шухраг қозонган. Пушкин 1815-йилда лицейда бўлган имтиҳон вақтида Державин хузурида ўз шеърини ўқиб берган ва бу шеър Державинга таъсир қилган, шоир бу ерда Державин томонидан тақдир этилганлигини ишорат қилади.

¹⁹⁴ *Ленора* – Жуковский гаржима этган баллада қаҳрамони.

¹⁹⁵ *Мелмот* – «Мелмот – саёк» ҳақида юкорида изох берилди.

¹⁹⁶ *Космополит* – бутун дунёни ўз вагани деб билган, маълум бир миллатга ўзини мансуб ҳисобламаган одам.

¹⁹⁷ «*Метинг Демоним*» – Пушкиннинг шеъри.

¹⁹⁸ *Чацкий* – Грибоедовнинг «Ақллилик балоси» номли сатирик комедиясининг қаҳрамони. Чацкий уч йил чет элларда кезиб, Москвага келган куниёк бал устидан чиққан.

¹⁹⁹ *Du Cotte il faut* (французча) юксак жамиятда қабул этилган одоб, назокат намунаси.

²⁰⁰ *Шишков* – рус тилига ажнабий сўзларнинг киришига душман бўлган адиб.

²⁰¹ *Вульгар* – (инглизча) – авомга махсус, кўпол, дағал демақдир.

²⁰² *Ст* – *Приёт* – Сен Пири – ўша вақтнинг машхур карикатурчиси.

²⁰³ *Гиббон* – (1737–1794) – инглиз тарихчиси.

²⁰⁴ *Манзони А.* (1764–1873) – итальян шоири.

²⁰⁵ *Гердер Л.* (1744–1803) – немис файласуфи ва шоири, халқ ижодига онд асарларни тўплаган.

²⁰⁶ *Шамфор* (1744–1794) – француз сиёсий муҳаррири. XVIII аср француз революцияси арафасида ва революция йилларида Франция

хаётини, маншати ва акс эттирган мақолалари ва афоризмлари билан машҳурдир.

²⁰⁷ *Бийи М.* (1771–1802) – француз доктори. Инсон анатомияси (ташрих)га оид китоби бор.

²⁰⁸ *Madame de Staël* – бу ёзувчи ҳақида изох юқорида берилган.

²⁰⁹ *Tusso C.* – француз доктори, медицинага оид тушунарли – энгил асарлар муҳаррири.

²¹⁰ *Бел П.* (1747–1806) – француз адиби ва мутафаккири. Католик бутхонаси душмани бўлиб, бутхона хурофотларига қарши курашган. Дунёни англаш методи сифатида ҳаётга шубҳа-шак билан қараи кераклигини илгари сурган.

²¹¹ *Фонтенел* – XVIII аср француз файласуфи ва адиби. Диний шубҳачиликни ташвиқ этган.

²¹² Бир кўп журналлар ва альманахларда Пушкин ижодини қаттиқ танқид этган мақолалар чиққан эди. Шоир шунга ишорат қилади.

²¹³ *Е семпре Бене* – (итальянча) нима бўлар эди, кўп аъло, демакдир.

²¹⁴ *Магнетизм* – бу ерда таъсир ва талқин кучи ёки гипнотизм маъносига эрилади.

²¹⁵ *Сарой* – бу ерда подшоҳнинг яқинлари, юксак аристократ гуруҳ маъносига.

²¹⁶ Пушкин ўз романининг «илк қитъаларини» ўқиб берган дўстларидан кўпи, роман тамом бўлган вақтда, Сибирьда сургунда эдилар. Декабристлар қўзғолонида иштирок қилиб, сургунга кетган дўстларини Пушкин бу ерда хотирлайди.

²¹⁷ XIII асрда ўтган машҳур Эрон шоири Шайх Саъдийдир.

МУНДАРИЖА

Биринчи боб.....	6
Иккинчи боб.....	31
Учинчи боб.....	50
Тўртинчи боб.....	72
Бешинчи боб.....	92
Олтинчи боб.....	111
Еттинчи боб.....	131
Саккизинчи боб.....	155
“Евгений Онегин”га Пушкиннинг изоҳлари.....	180
Изоҳлар.....	186

Адабий-бадний наир

А. С. ПУШКИН

ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН

Шеърӣй роман

Ижодӣй гуруҳ:

Лазиз Тангриев (гуруҳ раҳбари), Илҳом Зойиров,
Мишхожилдин Мирзо, Лукмон Бўрихои, Сирожилдин Рауф

Мухаррир *Даврон Улуғмуродов*

Бадний муҳаррир *Шухрат Мирфаёзов*

Техник муҳаррир *Екатерина Корягина*

Мусаххих *Фотима Ортиқова*

Компьютерда саҳифаловчи *Бобур Тухтаров*

Нашриёт лицензия раками А1 № 154. 14.08.09.
2016-йил 4 февралда босишга рухсат этилди.
Бичими 84x108 1/16. Times New Roman гарнитураси.
Офсет босма. 10,71 шаргли босма тобок. 8,67 нашр
тобоғи. Алади 500 нусха. 159 рақамли буюртма.
Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Мағбуот ва ахборот агентлигининг
Гафур Гулом номидаги нашриёт-мағбаа
иждоий уйида чоп этилди.
100128. Тошкент. Лабзак кўчаси, 86.

Телефонлар: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29
Факс: (371) 241-82-69

www.gglit.uz info@gglit.uz

15700

ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН

А. С. ПУШКИН

Азиз дўстлар!

XX аср ўрталаридан бошлаб мумтоз адабий меросимиз, ўзбек ва жаҳон адабиётининг энг сара дурдоналари илк маротаба нашриётимиз томонидан чоп этилиб, китобсеварларга армуғон этилган эди. 2016 йилдан кўп сонли китобхонлар талаб ва истакларини ҳисобга олган ҳолда, нашриётимиз хазинасидаги халкимиз маънавий мулкининг ажралмас қисмига айланган ушбу дурдоналарни янги кўринишда – замонавий дизайн ва матбаачиликнинг сўнгги ютуқлари асосида нашр этишга киришдик. Уйлаймизки, ушбу тухфамиз сизларга манзур бўлади.

ISBN 978-9943-03-715-1

9 789943 037151